

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Ph. pr. 4°

Pignus

134^m

<36602041410016

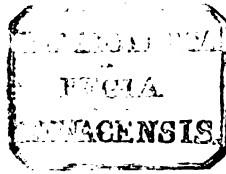

<36602041410016

Bayer. Staatsbibliothek

Tempest
after

P O G G I I
B R A C C I O L I N I
F L O R E N T I N I
H I S T O R I Æ
D E V A R I E T A T E F O R T U N Æ
L I B R I Q U A T U O R.

POGGII
BRACCIOLINI
FLORENTINI
HISTORIÆ
DE VARIETATE FORTUNÆ
LIBRI QUATUOR.

EX MS. CODICE BIBLIOTHECÆ OTTOBONIANÆ
nunc primum editi, & Notis illustrati

A DOMINICO GEORGIO.

Accedunt ejusd. Poggii Epistolæ LVII. quæ nunquam antea prodierunt.

Omnia a JOANNE OLIVA RHODIGINO vulgata.

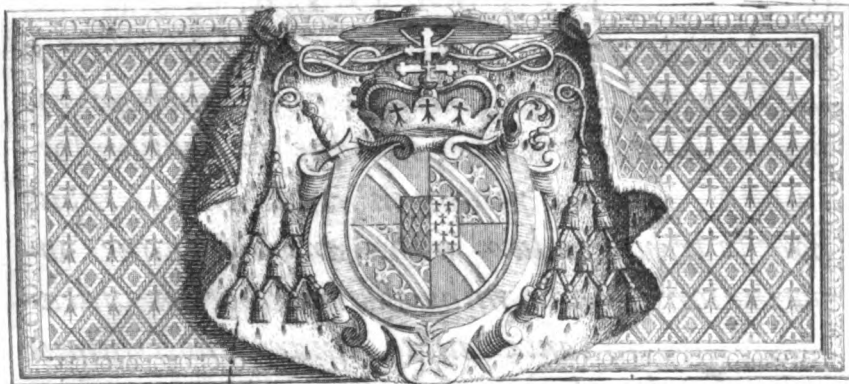

LUTETIÆ PARISIORUM,
Typis ANTONII URBANI COUSTELIER, Serenissimi
Aurelianensium Ducis, Typographi.

M. DCC. X XIII.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

SERENISSIMO PRINCIPI
 ARMANDO GASTONI
 DE ROHAN
 DE SOUBISE,
 S. R. E. CARDINALI,

EPISCOPO ET PRINCIPI ARGENTORATENSI,
 Alsatiae Landgravio, S. R. I. Principi.
 Magno Franciae Eleemosynario

J. OLIVA RHODIGINUS.

*BI primum, SERENISSIME
 PRINCEPS, mihi non valde eru-
 dito homini, sed eruditionis doctri-
 naeque amantiſſimo, aditum in fa-
 miliam tuam ultro aperiendum
 eſſe cenſuiſti; ſingulari hac tua benignitate tam*

ā ij

*praclare mecum actum putavi, ut satis uberem
hactenus in studiis traducta vite fructum me
percepisse judicaverim, eamque consecutum for-
tunam, quâ ad reliquum ætatis meæ tempus
honeste transigendum nulla amplior atque op-
portunior optanda mihi esse in posterum videat-
ur. Qui vero tanta laudis, quantâ doctissimus
quisque abunde contentus sit, rationem ac vim
omnem agnosco, certa quadam sollicitudine a
perfecta sortis meæ suavitate abesse cogor, cum
recens meus in præstantissimam hanc Urbem
adventus, & mens, verendâ Imperii sede ac
Maiestate, incredibili frequentia Populi, mi-
râ publicorum operum magnificentia, cuncta-
rumque rerum novitate, distracta, nihil me
excogitare sinant, unde mea erga CELSITU-
DINEM TUAM reverentia omnibus, ut par
est, innotescat. Ad hac pariter, ne quid de meo
proferens, nimis cito celebritatem nominis au-
cuper, tenuissima facultatis meæ conscientia
accedit, & incredibilis virorum in omni ar-
tium disciplinarumque genere excellentium
multitudo. Perpendenti certe sæcunda hæc tot il-
lustribus exemplis tempora, & hanc Urbem po-
tentissimi Regni principem, in qua nunquam
plura ab ipsis artificibus limata politè opera,*

v

Qua quidem in re, PRINCEPS SERENISSIME, cum nihil aliunde suppetat, non debes, ut spero, ferre graviter, si celeberrimi Oratoris sententiam amplectar, qua admonemur, templa Diis consecranda esse, Egregios autem Viros librorum dedicatione honestandos. In promptu enim est mihi Poggii Florentini opus de Varietate Fortunæ, nunquam antea vulgatum, illustratumque selectis atque eruditis amici mei No-

\bar{a} ii j

tis, spectato Nomini tuo cò securiùs à me inscribendum, quòd hac historia a toto literatorum ordine valde expetitur, quòdque, cum hac omnia non a mea, sed ab aliorum industria profecta sint, gravissimum tuum iudicium maiori cum dignitate sustinebunt. Nam quoties simile aliquid TUÆ CELSITUDINI dicandum est, non modo cogitare debemus illud a nobis tibi offerri Principi, cuius Gens ex supremis Britannia orta Dominis, & multiplici cum summis Regibus cognatione & affinitate coniuncta a tot sæculis decoratur; sed attendere præterea oportet, lucubrationes nostras Tibi offerri, iudici omnium disciplinarum acutissimo, qui gloriam ex literarum patrocinio comparatam magno tuo animo minorem reputans, ea etiam cuncta, per quæ eruditissimi homines inclarescere consueverunt, eodem animo complexus es. Hinc Thuanam Bibliothecam, ubi quodlibet ferme volumen præstantiâ editionis quovis pretio æstimandum sit, magno sumptu abs te coemptam, libris in dies singulos ex omnibus Terrarum partibus advectis, ita instructam amplificatamque videmus, ut eam inter totius Europa celeberrimas merito adnumerare liceat. Porro si qui se totos ad ea con-

ferre studia solent, quæ non privata solum jucunditatis, sed etiam utilitatis publicæ fructum in se continent, ii perfectæ commendatione dignam sapientiam quasiisse dicuntur; cuinam justius quam tibi, CARDINALIS AMPLISSIME, hoc absolute laudationis genus tribuendum sit, profecto non video. Ubi enim in politioribus artibus diu versatus es, tantamque eloquentiam adeptus, quantam qui in hanc pulcherrimam exercitationem totam ætatem impenderit, nobilissimam deinde partem & dignitati tuæ gravissimam elegisti, in qua excelleres; Theologicam nempe, Ecclesiasticamque doctrinam, ut populos tuæ custodia creditos pie sancteque regeres, ac religionem sapienter interpretando, totum Apostolicæ Ecclesiæ corpus unum, & a quavis contagione tutum & incolume servares. Ad hoc autem obtinendum quidnam abs te prætermisum est, quod officio tuo, quod singulari tuæ erga sanctam Sedem pietati necessarium atque opportunum judicaveris? Tu voce, tu scriptis, quæ puris & sinceris sanctorum Patrum dogmatibus referta sunt, communi concordia studuisti: Tu, tanquam aliquo sublato signo, agmini eorum, qui Religionem integram & salvam vellent, strenue con-

stanterque praeiuvisti, multis item auctor persuasorque, ut resipiscerent, ut quae Tu, quae alii tui similes, eadem cuperent, atque sentirent. Praeterea, ut omnibus non vaga, non errans, sed stabilis ac certa de doctrina catholica opinio constaret, hieme saeviente, Romam sunt a te suscepta itinera: densa nive obruta, gelu aspera, ardua ascensu, & situs iniquitate vel a robustissimis formidanda Alpes superata: neglectum rigidum & grave calum, & injuriosa tempestas pertinaciter elusa, majore animi firmitate quam corporis, quod immensis contentionibus pro tanta causa exhaustis debilitatum, cruciatumque dolebamus. Romae vero in Apostolicis Comitibus de novo Pontifice creando convocatis, ubi de illo amplissimo ordine nemo fuit unus, qui non se adventu tuo latissimum, placido isto ingenio, ac mira sermonis suavitate delinitum captumque declararet, ita te semper gessisti, ut, de tanto Successore deligendo, universo sacro Senatui tua potissimum sententia probaretur. Dum enim, pro ardenti suo quisque erga Romanam Ecclesiam studio gravem, sapientem, incorruptis moribus praeclitum, Christo denique dignum Pontificem exquirunt, Tu Innocentium XIII. aliis veluti digito designasti,

gnasti, nec, nisi eo declarato unquam conquievisti, quippe qui scires, Eum, cujus Genti summi Pontificatus dignitas familiarissima fuit, summas item omnes ad eandem optime sustinendam à sanctissimis suis majoribus tanquam per manus traditas accepisse virtutes. Nimirum hac tua cogitatio fuit, tua certissima opinio, tua etiam victoria: ut dubitare debeat nemo, quin curas tuas, facta, consilia cum sacrosanctæ Sedis bono, incremento, & tranquillitate perpetuò fuerint conjunctissima. Jure igitur, quoad in urbe Catholicorum Sacrorum Domina commoratus es, Beatissimo Patri fuisti acceptus & carus, jure carus Purpuratis Viris, & cunctis, quos ut præsentia tuâ magnopere recreatos ornatosque audiebamus, ita discessum tuum quàm agre tulerint, sit ipsa Roma testis, atque adeo testis Italia, nomen tuum adhuc cum insolita benevolentia significatione non repetens modo, sed etiam desiderans. Non minus certe Tui desiderium mihi reliquisses, nisi de me uno Româ tecum adducto, felicissime statuisses; ad quem certe major ex benignitate ista tua honoris fructus, quàm usus ex tenui mea ingenii facultate ad TUAM CELSITUDINEM sit perventurus. Et tamen, SERE:

NISSIME PRINCEPS, *ut de eximio tuo in me nihil dicam beneficio, quod gratâ semper, quoad vivam, recolam memoriâ, hæc tua merita & plurima & maxima, apud nos & apud posteros admirationem habitura, nunquam cessas officii tui partibus ita tribuere, ut nullam ex his laudem tibi vindices. Sed noli, quæso, cum insignis tuæ bonitatis damno videri modestus; & patere, nos unâ cum illis, qui te hîc & alibi noverunt, palam profiteri, Te, dum eaolvebas animo, dum exequebaris, dum perficiebas, obsecutum fuisse naturæ tuæ, quantum ad illa pro Catholica Ecclesia ex animo gerenda, tum ad bene de universo humano genere merendum semper incenderis. Hinc credo abs te laboriosissimum esse vitæ genus institutum, perpetuoque retentum; hinc domum tuam summis infimisque audiendis semper patentem, nullâ à te vel defatigato, non dicam, iræ in te nunquam cadentis, sed ne minimi quidem tædii indice expressâ voce; nec innatâ benignitati & patientiæ prius factô sine, quam alii se tibi suæque commendandi sibi modum imponant. Itaque nunquam non vidimus singula temporis momenta in maximarum rerum tractatione assumpta, animi remissionibus assignata nulla*

adhuc vidimus; cum ne illa quidem intervalla sint libera, quibus domo exeundum est, amantissimum Patronum suum in cubiculis, in atrio, in scalis, in porticu effusâ pauperum turbâ circumstante, imò sapius impediēte, quam appellas explicatissimâ fronte, de ejus manibus libellos supplices excipiens, mitis, patiens, semperque misericors. Non est autem nostri istius ingenii immortales tuas predicare virtutes, quæ, cum tam illustres sint, tam omnibus testata atque cognita, meliùs quàm qualibet commemoratione nostra, suâ per seipsa celebritate erumpunt, & omnes in sui admirationem traducunt. Quare, PRINCEPS SERENISSIME, ad me ipsum orationem convertam, cui, quoniam in Domo tua tam præclaris ac religiosis institutis referta, prospero quodam fato meo versari contigit, in id tota cura intendenda est, ut, si minus ad tantorum ornamentorum exempla vitam componere licebit, saltem illa à moribus tuis omni ex parte non discrepet. Quæ igitur sunt propria naturæ tuæ, animi, atque sapientiæ, vix cuiquam imitanda, ea tibi felicia, constantia, & perpetua enixe præcabor. In quibus vero vigilantia, laboris, studii, atque industriæ documenta nobis tradere

non desinis , hac ita velim assequi , ut , quod plurimum atque honestissimum tuâ mihi benignitate otium conceditur , earum artium , quibus ipse maxime oblectaris , assiduâ tractatione consumam. Quemadmodum enim nihil habet gloria tua majus , quàm ut ea præstes , de quibus exaquandis ceteri , præter te unum , desperent ; ita nihil habebit fortuna mea illustrius , quàm quasdam ex tuis innumeris virtutibus seligere , in quibus amulandis diu noctuque cogitatione defixus , optimo ac beneficentissimo Principi non videar plane esse dissimilis.

JOANNES OLIVA
RHODIGINUS
AD LECTOREM.

VULGANTI mihi hanc Poggii Bracciolini Historiam, unâ cum Epistolis, quotquot reperiri Romæ potuerunt, illud opportune venit in mentem, primum pauca quædam monere de Codice unde hæc desumpta sint; tum, quomodo in meas manus inciderint, referre breviter, ac postremò ea mandare literis, quibus & hujus editionis, & facti mei ratio aperte atque ingenue omnibus constare possit. Ac, ne longior instituatursermo, à Bibliothecæ Germanicæ auctore initium ducendum est. Ille enim, dum ea quæ variis in regionibus, bonarum artium reliquorumque studiorum causâ, erudite excogitantur, exposuit, nobis significat D. Barnstorffium Gottingensis civitatis Archiatrum, hujus historiæ *de Varietate Fortune* exemplar habere anno 1450. Flo-

rentiæ exaratum. Hæc verò universa , quæ nunc in lucem prodeunt , accepta referenda sunt Eminentissimo Principi P E T R O O R T C B O N O , qui amorem literarum , magnificentiam , ac cetera præclara animi ornamenta cum amplissima dignitate conjungens , benigne permisit , ut describerentur è codice , qui una cum aliis plurimis in Bibliotheca tanto opere linguis eruditorum hominum celebrata , asservatur. Provinciam hanc primus suscepit Leonardus Adamus Præfectus Bibliothecæ lectissimæ J O S E P H I R E N A T I I M P E R I A L I S Cardinalis præstantissimi , qui , ut Philippi à Turre laudati viri honorificentissimis verbis à me laudetur , *cum magnas virtutes, & excelsas undequaque dotes in censu animi numeret , rem quoque literariam patrimonium suum fecit.* Adamo autem sublato è vivis , Dominicus Georgius , qui ei successit , extremam huic operi manum non imposuit solum , sed etiam eâ , quâ præstat , eruditione ac doctrinâ rerum , notas adjecit , de quibus in sua ipse Præfatione. Hæc igitur ab eo ita absoluta & perpolita cum essent , quod eâ mente dico , ne quis existimet velle me ullam ex alieno labore laudem decerpe-

* In Prefat. ad
Monumenta veteris Antii.

re , tradidit mihi Lutetiam proficiscenti , ut in Urbe hac ad hæc opportunissima vulgarentur. In quo quidem nihil admodum laboravi. Ubi enim SERENISSIMUS MEUS PRINCEPS hac de re certior est à me factus , præcepitque animo hujus libri editionem duobus Cardinalibus sibi amicissimis acceptam fore , cunctis illico in se receptis oneribus , hanc Historiam emitti in publicum jussit , magno cum fructu rei literariæ , Italique nominis dignitate. Ceterum si Otobonianus codex & Barnstorffianus , aut quivis alius in promptu hic fuisset , non est dubitandum , quin singula singulis conferentes rectius alicubi Poggii textum sanavisset. Etenim tum in Historia , tum in Epistolis quædam sic implexa visa sunt , quædam ita manca , ut germanum Auctoris sensum assequi difficile fuerit. Quia quidem in re , cum meis conjecturis non satis fiderem , consulere placuit D.D. Abbatem de Boyssi , Bernardum Monetani , & Michaëlem Brochard è Collegio Mazarinæo , viros certe acri judicio , & doctrinæ non vulgaris laude in republica literaria conspicuos , qui ne quid in Poggii textu immutaretur , suas

ipsi vel emendationes vel notas margini
 apponi voluerunt.

Lib. 1. *Historiæ*
de Varietate
Fortunæ, p. 36.

* Histoire de
 Timur - Bec
 connu sous le
 nom du grand
 Tamerlan, é-
 crite en Per-
 san par Che-
 refeddin Ali
 Auteur con-
 temporain ,
 traduite en
 François par
 M. Petit de la
 Croix. Paris
 1722. to. 4. 12.

Illud porro sum maxime admiratus, quod
 Poggius, qui, ut ait, multos Tamberlani
 milites noverat, verum hujus Imperatoris
 ignoraverit nomen, & eadem pariter quæ in-
 numeri pene scriptores, narraverit de Bajaze-
 the, *carvea in modum fere incluso*. Cherefeddin
 Ali Tamberlano æqualis peculiarem de re-
 bus ab eo præclare gestis historiam tam ac-
 curate ac fideliter scripsit, ut illis omnibus,
 qui in hoc campo decurrerunt, cunctorum
 Orientalium judicio, palmam eripuerit. Hic
 eum appellat *Timur-Bec*, & hoc pacto ap-
 pellat D. Petit de la Croix insignis quondam
 linguarum Christianissimi Regis Interpres,
 qui jampridem hoc opus in Gallicum e Per-
 sico sermone convertit, licet anno duntaxat
 præterito in lucem editum sit. In Præfatio-
 ne, quam huic Historiæ præfixit, quæ con-
 tra Timur-Bec in sexcentis libris eadem sem-
 per cantilenâ repetita legimus, ea aut rerum
 fabulosarum narratoribus tribuuntur, aut
 scriptoribus Turcicis, qui semper ejus nomini
 victoriisque obstreperæ. Præterquamquod
 enim ex furtis ac cædibus in viis publicis
 perpetratis

perpetratis suam eum primùm famam consecutum dictitaverunt, quò magis ridiculum facerent, finxere claudum, sagittâ in illum, dum raperet arietes, à pastore quodam intorta: qua de causa verbum *Bec*, quo (Princeps) significatur, in *lenc* (claudus) inverterunt, quod propter scriptionem & pronuntiationem invertere facile potuerunt, loco Timur-Bec, *Timur-lenc* usurpantes. Ex hac officina Tamerlani, & Tamberlani nomen in Europa confictum exiisse credendum est. Quod vero spectat ad Bajazetem proelio superatum captumque, quamvis, catenis injectis, ad Timur-Bec fuerit adductus, nullam tamen ibi de cavea ferrea mentionem fieri constat. Imo, ubi ille Bajazetem in tam perduto ac misero rerum statu conspexit, ex tanta ejus calamitate gravissime affectus, ad misericordiam & clementiam converso animo, ut, solutis manibus, magnaque cum reverentia ad se adduceretur, imperavit. Obviam insuper ivit in tabernaculum ingredienti, quem sibi assidere jussum, benevole amanterque allocutus est. Mitto dona plurima & maxima, quibus Bajazetem unâ cum filiis cumulavit: mitto Natoliæ, quam an-

i

tea tenuerat, principatum illi assignatum. Dolor utique, quem ex ejus morte acerbissimum hausit, & consilium, quæ amiserat, omnia eidem, & majore cum accessione rerum, restituendi, satis superque demonstrat, summum hunc Imperatorem ab omni crudelitate in Bajazetem exercenda omnino abhoruisse. Hæc ex Cherefeddino, atque ex ejus interprete, ad quos Lectorem mitto.

Denique, ut in Notis dictum est pleraque falsa esse, quæ Poggius de Jacobo Comite Marchiæ narravit, ita hîc addendum videtur, Gallicos Historicos cum laude de hoc Principe meminisse, ejus magnanimitatem, innumerasque virtutes extollentes. Hic, cum se regno Neapolitano abdicavisset, uxoremque Joannam reliquisset, in Comitatum Burgundiæ confugiens, in cœnobio Bisuntino, quod Franciscanorum appellatur, nomen dedit. Oliverius de Marchia & Sammarthani fratres cetera suppeditabunt. Sed de his satis.

Memoires de
Messire Oli-
vier de la Mar-
he. Memoire
Genealogi-
que de la Mai-
son de France.

DOMINICI
GEORGGII
PRÆFATIO.

QUANTUM ornamenti ac dignitatis bonis Atibus accedat ex eorum industria ac labore, qui in celebriorum virorum lucubrationibus eruendis, vulgandisque operam navant, nemo certe inficias ierit, nisi à Musis sit prorsus alienus, & Literas ipsas odisse videatur. Quotus enim quisque ignorat uberrimum fructum, qui ex his percipitur, si in lucem proferantur? Et, ut consulto præteream summam hanc eximiamque utilitatem, nullus non videt calamitatem maximam, aut ex deperditis, aut ex pulvere squallorequæ obsitis gravissimorum Scriptorum ingenii monumentis, Rei Literariæ importatam. Hinc fit, ut magnopere lætandum sit, si qui omni operantur in conquirendis, quæ latent, scrip-

ris, iis præsertim, quæ lucem maximam afferre historiæ possunt. In hanc profecto laudem, grandi cum fœnore, nostra patrum, que memoria, incubuerunt viri plerique solertissimi, inter quos Poggius noster jure primas tenere potest; deinde, à seculo xvi. ad nostra usque tempora, Henricus Canisius, Petrus Pithœus, Jacobus Gretserus, Jacobus Sirmondus, & alii sexcenti, inter quos maxime eminent, ex doctissima Congregatione Monachorum Benedictinorum S. Mauri in Galliis, Hugo Menardus, Lucas Acherius, Joannes Mabillonius, Bernardus Montfauconius, & , omnium postremi, Edmundus Martene, & Ursinus Durand, qui anno 1717. Parisiis novum Anecdotorum Thesaurum in quinque Tomos distributum publici juris fecerunt, in quem præclaram quandam Conciliorum, Sanctorum Patrum, Chronicorum, Epistolarum, Diplomatum, Summorum Pontificum, & Imperatorum suppellectilem hætenus incompertam congesserunt. Neque vero difficile esset horum diligentiam in Italia quoque imitari, copia rerum, quæ in Tabulariis, Bibliothecis ac Musæis ubique latent. Sed nescio quo fato

fiat, ut hanc gloriam aliis invidere debeamus. Verum inter Italos etiam huic labori enixe vacare coeperat, paucis ab hinc annis, juvenis acutissimi ingenii & summæ spei Leonardus Adamus, Præfectus Bibliothecæ Eminentissimi Cardinalis Imperialis, qui conquisitas plurimas Libanii Sophistæ ineditas Orationes & Epistolas, & cum optimæ notæ codicibus collatas, summo cum studio ac diligentia typis committere, & vulgare meditabatur. Inventis præterea, inter codices Bibliothecæ Ottobonianæ, *quatuor Poggii Florentini de Varietate Fortuna libris*, multisque ejusdem Epistolis ineditis, totum hoc opus in lucem emittere statuerat. At, primo libro vix exscripto, immaturo fato, ingentique Reipublicæ Literariæ damno, è vivis est ereptus. Ne tamen præclara hæc Poggii monumenta in tenebris amplius jacerent, ipso in primis Cardinali Ottobono favente, Eminentissimus Cardinalis Imperialis, qui, inter ceteras animi dotes, hanc etiam ad immortalis sibi nominis famam comparandam est assecutus, ut ad fovendas Literas, Literatosque homines natus potissimum videatur, hanc provinciam

mihi decrevit, ac jussit, ut hos libros notis quibusdam & animadversionibus, ubi opus esset, pro viribus illustrarem, cum omnes è re publica fore dicerent, si ederentur.

Interim operæ pretium esset, de Poggii ipsius vita, studiis & rebus gestis nonnulla attingere. Sed, cum hanc Spartam uberri-me primum exornaverint Auctores Diarii Literatorum Italiæ, tom. 9. 19. & 23. deinde V. C. Joannes Baptista Recanatus, Patricius Venetus, diligentissime vitam Poggii scripserit, dum omnium primus Historiam Florentinam à Poggio Latinè exaratam, in lucem emitteret Venetiis anno 1715. omnem de eo dicendi materiem exhauserunt. Licèt ergo multa de illius Vita scriptisque in Adversaria conjecissem, ne tamen crambem coctam, ut aiunt, recoquere viderer, rem totam abjeci, & de hac historia dumtaxat aliquid præfari constitui. Illud in primis animadversione dignum judico, viris ceteroquin Historiæ Literariæ peritissimis horum librorum notitiâ compertam vix fuisse. Nam Gerardo Joanni Vossio pene ignoti fuere, qui libro 3. de Historicis Latinis,

cap. 5. pag. 549. scripsit: *Vide an Poggii Liber de Varietate Fortune non historicus sit: sane plusculas historias inde adducit Felinus libro de Regibus Siciliae & Aragoniae.* Ignoravit Vossius, num hoc opus in plures divisum esset libros, an unum tantum complecteretur. Certe Felinus Sandæus, qui temporibus Alexandri VI. floruit, cuique Epitomen de Siciliae & Apuliae Regibus dicavit, & in lucem emisit an. 1495. passim meminit librorum *de Varietate Fortune*, quos à Poggio scriptos Nicolao V. Romano Pontifice, initio primi capitis tradit. Hinc corrigas Marquardum Freherum, qui eam Felini Epitomen à se primùm an. 1611. vulgatam scripsit, in editione quam is eodem anno Hanoviae curavit. Præterea Conradus Gesnerus multa Poggii opera recensens, inter ea opus *de Varietate Fortune* enumerat, idemque ex eo innuit Jacobus Gaddius de Scriptoribus non Ecclesiasticis, tom. 2. pag. 215. ubi fusè illustrium de Poggio virorum judicia profert.

Neque verò silentio prætereundum duximus, immerito a nonnullis Scriptoribus Anglis versionem Xenophontis de Pædia Cy-

ri è Græca in Latinam linguam Poggio ab-
 judicari, inter quos sunt Twinus (a) & Bur-
 tonus (b) eamdem Joanni Freæ Anglo ad-
 scribentes, quorum sententias multis argu-
 mentis ac testimoniis cum refellant Aucto-
 res Diarii (c) Veneti, ex ipsis quoque Poggii
 verbis in Præfatione huius de Varietate For-
 tunæ Historiæ, novo firmissimo monumento
 refelli posse apparet. Ubi enim Nicolai V.
 laudes celebravit, quòd optime de Literis
 mereretur, & ad scribendum eum sæpe ef-
 fet cohortatus, hæc addit: *Solus certe effe-*
cisti, ut Xenophontem ad nostros traducerem,
qui est de institutione Cyri. Qua sane au-
 ctoritate nemo non videt hanc gloriam non
 esse tribuendam Joanni Freæ Guarini audi-
 tori: qua de re etiam Vossius (d) dubi-
 tare videtur. Scripsit autem Antonius Pa-
 normita, (e) Alphonsi Aragonum Regis
 suasu, in id opus, animum Poggium inten-
 disse; cui sententiæ, quæ supra verba attuli-
 mus, aperte adversantur. Et Poggius ipse
 in procæmio Cyri-pædiæ ad eundem Al-
 phonsum Regem, eo se consilio adductum
 præfatur, quòd, cum multi suæ ætatis docti-
 yiri magnam honoris & gloriæ laudem in
 Græcis

(a) Lib. 3.
 Antiquit. A-
 cad. Oxon.
 (b) Hist.
 linguæ Græ-
 cæ, pag. 55.

(c) Tom. 9.
 pag. 172.

(d) De
 Scriptoribus
 Latinis, pag.
 548.

(e) In vita
 Alphonsi A-
 ragonum Re-
 gis.

Græcis Scriptoribus Latine interpretandis
 sint consecuti, ita in hujusmodi studiorum
 genere se exercere instituisse sola gloriæ
 cupiditate, & è re fore judicasse, si eum li-
 bellum Regi, Cyri maximè imitatori, di-
 caret. Quæ cum ita sint, liquidò constat
 deceptum esse Joannem Albertum Fabri-
 cium, (e) qui tunc primùm Cyripædiam à
 Francisco Philelpho latinitate donatam, &
 hanc eandem Italicè redditam à Jacobo
 Poggii filio putavit. Philelphus enim du-
 dum post Poggii mortem suam Cyri ver-
 sionem elaboravit, & Paulo II. Romano
 Pontifici eam inscripsit; quod quidem ip-
 sius Epistolarum testimonio licet intellige-
 re (e). Nec minus erratum video à quibus-
 dam in catalogo operum Poggii contexen-
 do. Michaël Pocclantius de Scriptoribus
 Florentinis, cum de Poggio meminit, il-
 lius opera recensens, enumerat libellum de
Officio Principis ad Julium II. & opus de *Au-*
thoritate & Potestate Pontificis, quæ profecto
 à Poggio sunt ableganda. Nam præterquam-
 quòd quadraginta & amplius annis ante
 Julii II. Pontificatum Poggius obiit, libel-
 li de *Officio Principis* auctor est Joannes

(a) Biblioth.
 Græcz Tom.
 2. p. 72.

(b) Philel-
 phus lib. 29.
 epistolarum,
 pag. 200. 208.
 & lib. 30. pag.
 211.

Poggii filius, ut præ se fert editio Romana per *Joannem de Besiken* anni MCCCCCIV. die XXIX. Decembris, sedente *Julio II.* Pontifice *Maximo*, anno ejus primo: quam ego editionem in Vaticana Bibliotheca vidi. Libelli de *Potestate Pontificis* auctorem agnoscunt omnes Joannem Franciscum alterum ex Poggii filiis, quod ex ipsius libri titulo apparet. Pocciantii lapsus imitatus est etiam Antonius Possevinus (a) in Apparatu sacro, qui ipsum catalogum Pocciantii exscripsisse videtur. Adde quòd, cùm recenseat libros de *Varietate Fortuna*, pro *varietate*, *veritate* scripsit. In eisdem ferme errores prolabitur Guillelmus Cave de Scriptoribus Ecclesiasticis, in Poggio. Danda tamen iis venia est, qui, in adscribendis Poggio seniori operibus, errarunt. Nam id factum est, propterea quòd filii etiam multa scripserunt, & patris monumenta vulgarunt: siquidem Jacobus Italicam reddidit historiam Florentinam, eamque in lucem emisit an. 1476. transtulit etiam libellum de Institutione Cyri, qui primum prodit sine loco & anno in 4.to deinde editus est Tusculani an. 1527. in 8.vo. Quod vero spectat ad hujus operis ti-

a) Tom. 2.
p. 292.

tulum, cùm Poggius prospexisset instabiles & caducas esse res humanas, idque multis diversorum temporum exemplis evinceret, meritò eidem titulum *de Varietate Fortuna* apposuit, & justi voluminis historiam de hoc argumenti genere conscripsit, & circa annum 1450. absolvit. Hanc autem sibi animo proposuit scribendi formam, sive rei speciem, ut nimirum libro primo, ex priscis Romanæ magnificentiae ruderibus, veluti firmissimo argumento, fortunæ vices significari contendat. Secundo ac tertio libro, multorum Regum, Principum, virorumque bello & genere illustriam exemplis, quos maximè fortuna jactavit, rem persequitur. Quartus verò continet elegantem totius Indiæ, finitimorumque in ea regione populorum descriptionem, quam à Nicolao de Comitibus cive Veneto, qui tum ex iis oris venerat, Florentiæ hausit. Hic porro liber separatim prodiit circa annum 1492. sub titulo *Indiæ recognita*, seu *de Varietate Fortuna*, forte quòd ex historia *de Varietate Fortuna* decerptus esset. Hæc autem editio, Joannis Baptistæ Ramusii ætate, rarissima habebatur, ut in Præfatione libri

quarti dicemus. Initium quoque libri primi inter Poggii opera edita legitur sub hoc titulo: *de Fortuna Varietate Urbis Roma, & de ruina ejusdem Descriptio*: quam quidem Descriptionem, cum eadem Epigraphe, nuper etiam edidit Albertus Henricus de Sallengre, in novo Thesauro Antiquitatum Romanarum, tom. 1. col. 497. Codex noster multo plura, eaque emendatiora continet, quàm in edita Descriptione leguntur. Nunc vero paucis de codice hujus operis agamus. Is venusto caractere conscriptus est, vivo adhuc ipso Poggio, cùm in calce ejusdem hæc legerim: *Liber ultimus explicit anno 1450.* ex quo intelligimus absolutum circa hæc tempora fuisse, & per eadem exscriptum. Hæc præfari libuit ad hanc historiam, quam viris eruditis ipsa rei novitate non injucundam fore speramus.

Notæ, quas addidimus, laudem non quarunt, sed veniam poscunt. Tuum erit, humane Lector, benignè omnia interpretari ac labori nostro favere.

APPROBATIO.

DE mandato illustrissimi Regiorum Sigillorum Custodis,
exemplar manuscriptum, cui titulus, *Poggii Bracciolini
Florentini de Varietate Fortuna, libri quatuor, cum notis & 57.
Epistolis*, perlegi, probavi, dignumque censui, quod in lu-
cem prodeat, & prælo committatur. Datum Parisiis die ter-
tia anni novi 1723.

MOREAU DE MAUTOUR.

THE
JOURNAL OF THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE
OF GREAT BRITAIN AND IRELAND
VOLUME 40. PART 1. 1910.

POGGII
BRACCIOLINI
FLORENTINI
HISTORIÆ
DE VARIETATE FORTUNÆ
LIBRI PRIMI
P R O Æ M I U M
A D N I C O L A U M P A P A M V. *

U L T A quondam pace ac bello præclara ante Ninum Assyriorum Regem fuisse arbitror, quæ scriptorum inopiâ, nulla ad nos eorum traducta cognitione, vetustas absumpsit. Feliciora postmodum extitere sæcula, quorum res lumen literarum nactæ, splendorem suum ad posteros transfuderunt. Magnam igitur utilitatem afferre mortalibus Historia censei debet, & plurimi æstimanda, cujus beneficio tum dicta, tum facta superiorum haudquaquam oblivione hominum sepulta, ad hæc usque tempora magna ex parte propagata sunt. Hæc una di-

* Nicolao V. Summo Pontifici, literarum restitutori, cui Poggius a secretis fuit, hanc *de varietate fortune* histo-

riam dicavit, ut & Diodori Siculi, & Xenophontis latinam interpretationem

ligens custos, & fida præteritorum memoria dicenda est: hæc sola illustrium virorum facta virtutesque nostro in conspectu ad imitandum proponit: hæc detestatur vitia, & docet vitanda: hujus ope præterita repræsentantur nobis, & quæ vetustas solet delere, reddit tanquam recentia. Nullus quippe præscas, & ab ætate nostra remotas excellentium virorum gestas res nosset, nisi literarum monumentis, & historiæ munere in luce hominum versarentur. Accessit enim ad earum memoriam scribentium labor & industria, quæ illa ab interitu vindicarent. Si qua vero commendatione historia digna est, hæc nostra est profecto, in qua fortunæ instabilis favor describitur, & in evertendis, quæ extulit, pervicacia. Appetunt sane omnes ferme hæc quæ videntur ampla & speciosa fortunæ dona, inque eis potiùs tantùm studii operæque impertiuntur, ut virtute atque omni bonarum artium cura posthabita, veluti cæci sequantur ea, quæ ludicra & fallacia esse multorum exempla docuerunt. Quò igitur inanis multorum ambitio, atque insana dominandi cupido paulum comprimatur, statuimus his mandare libris plures variosque insperatos casus, quos fortunæ ludus palam statuit hominibus notandos. Parcius enim, ut arbitramur, qui hæc legerint, se credent arbitrio fortunæ, cum inspexerint quam multis, quos in sublimi veluti personatos collocavit, parum fida fuerit illius fides: sed omnium quæ nobis natura indidit, nihil melius sapientiâ, nihil virtute præstantius, in qua nullum, cum supra eam sit, imperium fortuna possidet. At vero cum potentes rerum illius favoribus inflati, virtutem aspernari plurimum soleant, minimique eam facere, fortunæ theatrum ingressi præclara sui favoris spectacula vulgo præbent. Illa enim, quos fovit, suo jure utens, primum dejicit, tum eorum stultitiam detegit; detracta enim basi, in qua illos in sublimi conspiciendos tanquam in scena mimos alienis ornatos vestibus locarat, reddidit ridiculos, ac spernendos, qui tum suam demum fateri dementiam coguntur, ubi resipiendi locus non datur, & quibus per omnem vitam usi sunt, mala consilia improbare. Tunc adulescentes culpantur, & multorum detrahentium emen-

tita fides. Hanc vero historiam, cum videatur ei contermina libro, qui est a me olim de Principum infelicitate, in tuo vero nomine (a) editus, consentaneum duxi tibi eidem homini, sed alio nomine, quum in suprema sis omnium dignitate, locò munusculi dicare. Plurimum quidem me tibi debere profiteor, qui semper tuis cohortationibus ad scribendum impulisti; solus certe effecisti ut Xenophontem (b) ad nostros traducerem, qui est de institutione Cyri, in quo, si quid satis legentibus feci, tibi acceptum debet referri, meis laboribus auctori. Licet autem extra fortunæ arbitrium omnipotens Deus hanc tantam Pontificatus esse majestatem voluerit, tamen propter illa, quæ Pontifices Romani possident, fortunæ juri subdita, vidimus eorum quosdam, de quibus in nostris meminimus libris, fortunæ impetu jactatos. Novi in te summam esse rerum omnium, tum quæ ad Religionem nostram, tum quæ ad bene beateque vivendum spectant, singularem doctrinam summæ prudentiæ conjunctam; ea vero te esse sapientia, ut omnes fortunæ vires consilio & ingenio queas superare: sed multò te cautiorem præstabunt præteritorum casus & exempla, in quibus fortunæ violentia grassata est. Accipe igitur hos, oro, a me benevolo animo libros, quorum primus imperii, urbisque stragem continet, & quæ in ea præscorum superextent ædificiorum reliquæ; tum quid sit fortuna, differitur, & (c) Teucrorum Imperatoris describitur captivitas. Secundo exempla multorum, quos ejus varietas hæc ætate nostra afflixit usque ad Martini Pontificis obitum recensentur. Tertius illa complectitur, quæ tu-

(a) *In tuo vero nomine.* Libellum de infelicitate Principum, inter Poggii opera edit. Basileens. an. 1538. pag. 390. hic indicat Poggius, quem Nicolao V. adhuc in minori fortuna viventi inscripsit.

(b) *Xenophontem.* Poggius omnium primus Xenophontem e græca in latinam linguam vertit.

(c) *Teucrorum.* Utitur Poggius semper hac voce pro *Turcis*. Idem quoque in multis Eugenii IV. literis ac diplo-

matibus legitur. Aneas Silvius in Europa Helmshtadii 1690. pag. 231. improbat morem eorum, qui Turcos *Teucrorum* nomine appellabant, quod Turci Trojam a Teucris possessam, nunc teneant. Vide Norisium initio primi capituli de Cenotaphiis Pisanis. Franciscus Philelphus epist. ult. libri octavi ad Carolum VII. Francorum Regem: *At hoc tempore, inquit, pro Teucris & Troja, Turciam videmus appellari.*

4 HISTORIÆ DE VARIETATE

lere Eugenii tempora usque ad initium tui Pontificatûs. Ad-
ditur his Quartus de Indis, Æthiopibusque, continens non-
nulla, quæ grata fore lectoribus arbitramur. Horum lectio-
nem librorum nequaquam censeo aspernandam; nam te ad-
monere poterunt, quamvis sis præstans omnibus animi in-
geniique dotibus, tutissimum esse, ea modice tentare at-
que agere, in quibus plus fortuna quàm ratio aut consilium
possit. Illud autem memineris velim, quamvis satis præsidii
præmiique in virtute positum sapientes scribant; tamen, ut
vitibus sustentaculo est opus ad ferendos uberiores fructus,
ita & ingenia externis præsidiis, quibus cura & negotio va-
cua scribendi exercitio vacent, egere. Sed pessimum ma-
lorum omnium rectissime a sapientibus viris ingratitude ap-
pellatur, quæ maxime in habitaculis principum versari solet,
homines certe ex arce rationis dejicit, nulloque boni viri
officio uti sinit. Id vitium, cum semper horrueris veluti per-
piciosam pestem, certus sum, te nequaquam aliorum cul-
pam esse imitaturum.

LIBER

PRIMUS.

U P E R cum Pontifex Martinus, paulo ante quam (a) diem suum obiret, ab urbe in agrum Tusculanum secessisset valetudinis gratiâ, nos autem essemus negotiis curisque publicis vacui, viscebamus sæpe deserta urbis, Antonius Luscius (b) vir clarissimus, egoque, admirantes animo, tum ob veterem collapsorum ædificiorum magnitudinem & vastas urbis antiquæ ruinas, tum ob tanti imperii ingentem stragem, stupendam profecto ac deplorandam fortunæ varietatem. Quum autem conscendissemus aliquando Capitolinum collem, Antonius obequitando paulum fessus, cum quietem appeteret, descendentes ex equis confedimus in ipsis Tarpeiz arcis ruinis, pone ingens portæ cujusdam, ut puto, templi marmoreum limen, plurimæque passim contractas columnas, unde magna ex parte profectus urbis patet. Hic Antonius, cum aliquantum huc illuc oculos circumtulisset, suspirans stupentique similis: O quan-

(a) *Antequam diem suum obiret.* Illud animadvertendum duximus, initium hujus libri primi editum legi inter Poggii opera Basilicæ impressa, pag. 131. & additum in titulo fuisse *de Fortune varietate urbis Rome, & de ruina ejusdem descriptio*, quæ perducitur usque ad ea verba, in quibus M. Antonii Antii Lupi sepulchri locus designatur: extrema verba sunt, cum inscriptione egregia rerum ab se gestarum, quod tribus prægrandibus saxis, altero super alterum constat; ibique finis descriptioni urbis imponitur, quæ cum ab hujus libri initio sumpta sint, non aliam esse descriptionem ruinarum urbis, quam

librorum de varietate fortunæ initium clare perspicitur. Videtur posito hic liber inceptus circa finem anni 1430. cum X. Kalendas Martii, & ut est in ejus inscriptione sepulchrali, die XX. Februarii anni 1431. Pontifex Martinus diem suum obierit.

(b) *Antonius Luscius*, qui fuit a secretis Martini V. quique a Poggio passim doctissimus atque amicissimus appellatur. Ejus prudentiam atque eloquentiam laudat, lib. 5. Hist. Florent. p. 211. novæ editionis Venetæ. Luscius fuit patria Vicentinus, nobili familia ortus, quæ nostris etiam temporibus floret.

A iij

tum, inquit, Poggi, hæc capitolia ab illis distant, quæ noster Maro cecinit.

(a) *Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.*

* Editi habent, ut quod. Ut quidem * is versus merito possit converti: Aurea quondam, nunc squallida spinetis vepribusque referta. Venit in mentem (b) Marii illius *, per quem olim urbis imperium stetit, quem pulsum patria, profugum atque egentem, quum in Africam appulisset, supra Carthaginis ruinas insedissee fuerunt, admirantem sui & Carthaginis vicem, simulque fortunam utriusque conferentem, addubitantemque utrius fortunæ majus spectaculum extitisset. Ego vero immensam hujus urbis stragem nulli alteri possum conferre, ita cæterarum omnium, vel quas natura tulit rerum, vel quas manus hominum confluxit, hæc una exsuperat calamitatem. Evolvās licet historias omnes, omnia scriptorum monumenta pertractes, omnes gestarum rerum annales scruteris, nulla unquam exempla mutationis suæ majora fortuna protulit, quàm urbem Romam, pulcherrimam olim ac magnificentissimam omnium, quæ aut fuere, aut futuræ sunt, & ab Luciano (c) doctissimo Græco auctore, cum ad amicum suum scriberet Romam videre cupientem, non urbem, sed quasi quandam cæli partem appellatam. Quo magis dictu mirabile est & acerbum aspectu, adeo speciem formamque ipsius immutasse fortunæ crudelitatem, ut nunc omni decore nudatā, prostrata jaceat instar gigantei cadaveris corrupti, atque undique exesi: deslendum quippe est hanc urbem tot quondam illustrium virorum atque imperatorum foetam, tot belli ducum, tot principum excellentissimorum altricem, tot

* perperam in editis additur Æneas.

(a) *Aurea nunc.* Virgil. Æneid. l. 8. v. 348.

(b) *Venit in mentem Marii illius.* Hæc ex Velleii Paterculi lib. 2° Historiæ Romanæ deprompta, qui Marii calamitatem misertus, cum illè, inquit Carthaginem aspiciens, illa iniuens Marium, alter alteri possent esse solatio. Quo etiam alludens Lucanus cecinit lib. 2° vers. 91.

Solatia fati

Carthago, Mariusque tulit, pariterque jacentes

Ignovere Deis.

(c) *Ab Luciano doctissimo.* In edit. Basil. incepte Livio. Difficile tamen in Luciano aliquid ejusmodi invenias. Unde hæc deprompta sint, divinare non licuit.

tantarumque virtutum parentem, tot bonarum artium procreatricem, ex qua rei militaris disciplina, morum sanctimonia & vitæ, sanctiones legum, virtutum omnium exempla & bene vivendi ratio defluerunt, quondam rerum dominam, nunc per fortunæ omnia vertentis iniquitatem, non solum imperio majestateque sua spoliaram, sed addictam vilissimæ servituti, deformem, abjectam, sola ruina præteritam dignitatem ac magnitudinem ostentantem. Missa faciamus ablatum imperium, distracta regna, provincias amissas, in quibus dandis atque auferendis prope jure suo fortuna principatum exercet. Illud majorem in modum lugendum videtur, libidinem ejus intra urbis moenia grassatam, adeo in illa diruenda atque evertenda funditus sævisse, ut, si quis reviviscat ex priscis illis antiquæ urbis civibus, alios homines intueri, aliam se longe urbem incolere affereret, ita ejus specie & ipso solo subversis, ut nihil fere recognoscat, quod priorem urbem repræsentet. Et quidem commutantur regna, transferuntur imperia, desciscunt nationes, populi (varia est enim mens hominum semper nova appetentium) ad fortunæ nutum commoventur, ut haud insuetum videatur, hæc illius arbitrio parere. At vero ædificia hæc urbis, tum publica, tum privata, quæ cum ipsa immortalitate videbantur certatura, partim penitus extincta, partim collapsa atque eversa, relictis admodum paucis, quæ priscam magnitudinem servant, supra fortunæ vires esse credebantur. Stupenda quippe vis est ac varietas fortunæ, quæ etiam ipsas ædificiorum moles, quas extra fatum illarum conditores existimabant, funditus demolita, nihil fere ex tantis rebus reliqui fecit. Quid enim majus orbis vidit unquam, quàm tot ædificia urbis, templa, porticus, thermas, theatra, aquæductus, portus manufactos, palatia fato suo absumpta, & ex tanta rerum magnificarum copia nihil aut parum ferme superesse? Tum ego: Merito, inquam, admiraris, Antoni, fortunæ injuriam in hac urbium parente tam fœde vexanda excitatam, quam ipse quotidie inspiciendi causâ perlustrans non mirari solum, sed etiam queri cogor, nihil fere inte-

grum, paucas admodum reliquias ex prisca illa urbe, & eas semel ac corruptas apparere. Nam ex omnibus aut publicis aut privatis operibus liberæ quondam civitatis, interrupta quædam & ea parva vestigia visuntur. Extant in Capitolio fornices duplici ordine novis inserti ædificijs, publici nunc

* In edit. *Basil. sculpium.* salis receptaculum, in quibus * scriptum est literis vetustissimis, atque adeo humore salis exesis, Q. Lutatium Q. F. (a) &

* Sic in MS. nostro pro curavisse.

Q. Catulum Coss. substructionem & tabularium de suo faciundum * coeravisse, opus ipsa vetustate venerandum: sepulchrum quoque Capitolium juxta C. Poblício, (b) quo ipse posterique ejus inferrentur, virtutis honorisque causa Senatûs consulto jussuque Populi datum. Item pons supra Tiberim, quo itur in insulam, vetustissimi operis, quem L. Fabricium (c) C. F. curatorem viarum faciundum coerasse epigramma testatur, & * M. F. Cos. approbasse. Arcus insuper supra viam inter Aventinum montem & ripam Tiberis ex lapide Tiburtino, quem ex literis incisis constat, P. Lentulum Scipionem (d) & T. Quintium Crispinum ex S. C. faciundum curasse, atque approbavisse. Sunt & monumenta quædam prisca quæ hodie Cimbron (e) appellant: templum

* Deest MAR. CVM LOLIVM.

(a) Q. Lutatium. Hæc inscriptio ita legitur apud Gruterum pag. CLXX. num. 6. edit. Commelin.

Q. LUTATIVS. Q. F.
Q. N. CATVLVS. COS.
SVBSTRVCTIONEM ET
TABVLARIVM. EX. S. C.
FACIVND. CVRAV.

Nardinus in Roma Antiqua lib. 5. cap. 13. pro EX. S. C. faciundum CVRAV. habet S. S. faciendum COERAVIT. Poggius imitatus est verbum *coeravit*, ex Epigrammate describens. Locum hunc veterum Romanorum temporibus, Tabularium publicum, Poggii ætate salis receptaculum, Paulus V. instauravit, alibi sal custodiendum statuens.

(b) C. Poblício. Vide Grut. pag. CCCCLV. num. 1. Hæc inscriptio nunc extat ad macellum corporum: sed olim fuisse extra mœnia contendit Nardinus lib. 4. cap.

ultimo, quod comprobat pariter Olaus Borrichius de Antiqua urbis Romanæ facie cap. 9. ea nimirum stata lege, ne cui locus sepulturæ in urbe esset, nisi ex peculiari & raro privilegio.

(c) L. Fabricium C. F. &c. cum in Poggii textu mutila sit inscriptio, eandem dabimus ex Grut. pag. CLX. num. 3. fideliter descriptam.

L. FABRICIVS. C. F. CVR. VIAR.
FACIVNDVM. COERAVIT.
IDEMQVE
PROBAVIT,
Q. LEPIDVS. M. F. M.
LOLLIVS. M. F. COS. EX
S. C. PROBAVERVNT.

(d) P. Lentulum Scipionem. Vide Gruterum pag. CLXXXVII. num. 4. Hic Arcus nostra tempestate non extat.

(e) Cimbron appellant, &c. Bina illa trophæa Marii ob devictos ab se Cimbro erecta inter templa S. Eusebii &

EX

ex manubiis (a) Cimbricis à C. Mario factum, in quo adhuc ejus trophæa conspiciuntur. Adjiciunt & Pyramidem prope Portam Ostiensem mœnibus urbis insertam, nobile sepulchrum C. Cestii (b) VII. viri epulonum, quod opus absolutum ex Testamento Ponthi Clamelæ diebus cccxxx. literæ in eo incisæ referunt. Quo magis miror, integro adhuc epigrammate, doctissimum virum Franciscum Petrar-
cham in quadam sua epistola scribere, id esse sepulchrum Remi; credo, secutum vulgi opinionem, non magni fecisse epigramma perquirere fruticetis contextum, in quo legendo, qui postmodum secuti sunt, minore cum doctrina majorem diligentiam præbuerunt. In hoc laudo, inquit Antonius, curam & diligentiam tuam, Poggi, qui ista tum publicorum, tum privatorum operum epigrammata intra urbem & foris quoque multis in locis conquisita atque in parvum volumen coacta, literarum studiosis legendas tradidisti. Urcumque id cæteri accipiant, inquam, ad utilitatem certe communem diligenter omnia, nonnulla vero inter virgulta & rubos latentia ex tenebris eruens, ut aliis paterent, ad verbum integra expressi: ut si, quod persæpe vidimus, ea Romani everterint, saltem titulorum extet memoria. * Hæc sola ex tam multis
nondum servitute oppressæ civitatis ornamentis, fortunæ injuria, ad nostram ætatem usque perdurant. Quid loquar de
sequentium temporum, in quæ similis clades pervasit, ædifi-

* In edit. Basil. Hæc sola igitur.

S. Juliani in Esquilino, sua ætate extitisse, Poggius narrat. Etiam *Cimbricum* hic locus dictus. Adi Georgium Fabricium in sua urbis Romæ descriptione. Extat in Grævii Thesauro Antiquitatum Romanarum, tom. 3. pag. 449.

(a) *Ex manubiis Cimbricis.* Cels. Citradinus scribit se primum detexisse illa trophæa Marii non fuisse, sed Domitiani, cum sub eorum altero hanc inscriptionem legerit,

IMP. DOM.

GER

CRE

AVG

PER

IIB

Confer Nardinum lib. 4. cap. 2.

(b) *C. Cestii.* In editione Basileensi

mendose legitur *Cestii*. Inscriptionem C. Cestii videre potes apud Romanæ urbis antiquitatum collectores; sed uberius de ea egit Octavius Falconerius peculiaris dissertatione, quam habes Italicam, in calce Romæ antiquæ Famiani Nardini, & Latinam apud Grævium tom. 4. Antiquit. colum. 1463. ubi eorum refellit errores, qui male eam inscriptionem legerunt, profertque ibi suam de eadem sententiam, in qua quidem re Poggium etiam deceptum fuisse fatendum est; nam perperam legit ex Testamento Ponthi Clamelæ; sed legendum

PONTI P. F. CLA. MELAE
HEREDIS. ET. POTHIL

B

ciorum magnificentia. Plurima & præstantissima memorantur per varios Imperatores, privatosque tunc civitatis Principes magno sumptu constructa, tum ad publicum, tum ad privatum usum. Gloriari solitus erat Divus Augustus ^(a) urbem se marmoream reddere, quam lateritiam accepisset: cujus ^(b) suasu quum gener Agrippa, Asinius Pollio, Plancus, Cornelius Balbus, reliquique amici eam variis operibus exornassent, ipse etiam suo nomine nonnulla addidisset, præter Pantheum ^(c) cum porticu, cujus tectum, trabes, & tigna

* Edit. Bas. ænea ^(d) pro ligneis habet, M. Agrippæ opus insigne, & fornicem ^(e) ex Tiburtino lapide minime conspicuum inter Palatium & Tiberim, in quo Divi Augusti nomen est sculptum; cætera demolientis fortunæ sævitiam subierunt. Erat civitas

^(a) *Divus Augustus.* Suetonius in August. cap. 27.

^(b) *Cujus suasu quum gener Agrippa, Asinius Pollio.* Meminit Suetonius item in Aug. cap. 29. de operibus publicis ab hisce præclaris viris extructis, his verbis: *Mulæque a multis extructæ sunt, sicut a Marcio Philippo ædes Herculis Musarum, a L. Cornificio ædes Dianæ, ab Asinio Pollione atrium Libertatis, a Munatio Plancio ædes Saturni, a Cornelio Balbo theatrum, a Statilio Tauro Amphitheatrum, a M. vero Agrippa complura & egregia.* Huc spectant Poggii verba.

^(c) *Præter Pantheum.* Pantheon tertio M. Agrippæ consulatu conditum est, qui incidit in annum urbis 727. Declarat id inscriptio superposita ipsi ædi, quam leges cum altera subiecta a Septimio Severo, cum est restitutum; & apud Gruterum pag. 1. n. 1. & apud Donatum l. 3. cap. 16.

^(d) *Ænea pro ligneis.* Urbanus VIII. anno 1627. tabulas eas ex ære conflatas

sustulit, ut altari majori Basilicæ Principis Apostolorum columnas adderet, & tormenta bellica pro Arce S. Angeli instrueret, ligneis impositis. De ænearum tabularum structura legendus Donatus lib. 3. cap. 16. ut vulgi error auferatur, existimantis eas æneas trabes fuisse. Torrigius de cryptis Vaticanis part. 2. p. 143. scribit pondus hujus æris fuisse librarum 450251.

^(e) *Et fornicem.* Innuat cloacam maximam, quam Agrippa sub Augusto restauravit.

^(f) *Templi Pacis conspicui quondam a D. Vespasiano constructi.* Suetonius in Vespasiano cap. 9. & Josephus l. 7. de bello Judaico cap. 24. celebre hoc templum memorant, in quod congestæ fuerant innumeræ divitiæ. Fulmine noctu tactum conflagrasse scribit Herodianus in Commodo: nonnulla scitu digna de hoc templo tradunt Nardinus l. 3. c. 12. & Donatus l. 3. c. 4.

pluribus vero miræ magnitudinis , unam tantum stare vides marmoream (a) columnam , reliquis tum disiectis , tum inter templi ruinas sepultis . Erat pone , Capitolium versus , Romuli templum , (b) cujus pars muri vetustissima quadrato lapide nunc quoque mirandam speciem sui præbet , hodie Cosmæ & Damiano consecratum . Huic proximum fuit Antonini , divæque Faustinae (c) templum , nunc Beato Laurentio dicatum ; cujus porticus plures marmoreæ columnæ ruinam effugerunt . Castoris (d) insuper & Pollucis ædes contiguæ loco edito in via sacra , altera Occidentem , altera Orientem versus (hodie *Mariam novam* appellant) inclytus quondam cogendi Senatûs locus , majori ex parte collapsæ parvis vestigiis hærent , in quas me sæpissime conféro , revocans , stupore quodam oppressus , animum ad ea tempora , quum ibi senatoriæ sententiæ dicerentur ; & aut L. Crassum mihi , aut Hortensium , aut Ciceronem orantem proponens . * Extat & Vestæ templum (e) juxta Tiberis ripam ad initium montis Aventini rotundum ac patens undique nullo muro , frequentibus tantum suffultum columnis , id posteri Martyri Stephano dedicarunt . Ædis Minervæ (f) portio con-

* Edit. Baf.
Erat Dea.

(a) ——— Marmoream columnam . Hanc columnam Paulus V. ad S. Mariam Majorem anno 1619. transtulit , eique B. Virginis statuam imposuit . De ea dissertationem edidit Joseph Castalio , quam habes apud Grævium tom. 4. col. 1849.

(b) Romuli templum . Hic sane Romuli templum extitisse omnes fere auctores sunt : hujus ædis iconem eleganter delineatam una cum vestigiis templi Pacis , atque aliis urbis Romæ reliquiis videre potes in tom. 3. Antiquit. Roman. fol. 665.

(c) Antonini , divæque Faustinae templum . De hoc Nardinus l. 3. c. 12. Donatus & alii.

(d) Castoris insuper & Pollucis ædes . Duas diversis locis Castori dicatas fuisse ædes tradunt antiquarii scriptores , alteram in Circo Flaminio , de qua meminit Vitruvius l. 4. c. 7. alteram collocat Pomponius Lætus de Roman. Antiquit. prope

parvum Fontem in fine Romani Fori . De his consule Donatum l. 2. c. 17. & alios . Hoc unum monebo , falli hoc in loco Poggium , dum putat ibi Castoris & Pollucis templum fuisse , ubi Nardinus l. 3. cap. 12. Veneris & Romæ templum collocat.

(e) Extat Vestæ templum . Vestæ quod ædem illam adjudicavit Blondus Instauratæ Romæ l. 2. cui adstipulati sunt antiquarii fere omnes : ab his Nardinus dissentit , qui Volupæ Deæ sacellum fuisse scripsit l. 7. c. 3.

(f) Ædis Minervæ portio . Ergo Poggii ætate , Minervæ templi & porticus reliquæ cernebantur . De templo Minervæ posito , ubi nunc Ordinis Prædicatorum Cœnobium , inter omnes antiquarios convenit . Nec opus est recensere varia variis in locis Romæ urbis Minervæ templa excitata : nullumque verbum faciam de Minerva Medica , Chalcidica ,

B ij

* Edit. Basil.
conspexi.

* Mendose in
editis *Capito-
lia*.

spicitur, ubi nunc domus est Prædicatorum, unde & loco *Minervæ* est inditum nomen, juxtaque eam porticus ingens ruderibus oppressa, quam nuper ad saxa in usum calcis perquirenda, effossa humo, multis prostratis ad terram columnis * prospexi. Prope porticum *Minervæ*, statua est (a) recubantis, cujus caput integra effigie, tantæque magnitudinis, ut signa omnia urbis excedat; quidam, ad plantandas arbores scrobes faciens, detexit. Ad hoc visendum cum plures in dies magis concurrerent, strepitum adeuntium, fastidiumque pertæsus horti patronus, congesta humo texit. Capitolio * contigua forum versus superest porticus ædis *Concordiæ*, (b) quam, cum primum ad urbem accessi, vidi fere integram, opere marmoreo admodum specioso; Romani postmodum, ad calcem, ædem totam & porticûs partem, disiectis columnis, sunt demoliti. In porticu adhuc literæ sunt S. P. Q. R. incendio consumptam restituisse. Ex adverso ædes erat *Telluris* (c) cujus nulla extant vestigia, *Salvatorem in Tellure*

Aventina, Copta, Capitolina: omnia hæc trita sunt. Addam tantum Æneæ Sylvii epigramma a V. C. Joanne Mabilonio e codice Reginæ Suec. descriptum, in quo conqueritur de Romanis, quod ex vetustis monumentis & marmoribus tunc calcem constarent. Extat in museo Italico to. 1. p. 97.

*Obleſcat me, Roma, tuas ſpectare ruinas,
Ex cujus lapſu gloria priſca patet.
Sed tuus hic populus muris deſoſſa vetuſtis,
Calcis in obſequium marmora dura coquit.
Impia ter centum ſi ſis gens egeris annos,
Nullum hinc indicium nobilitatis erit.*

(a) *Statua est.* Hanc statuam fuisse Nili simulacrum licet conjicere ex his quæ habet Flaminius Vacca de Urbe Roma, editus in Diario Italico a P. Bernardo Montfaucon; scribit enim idem Flaminius p. 246. se a patre suo edidisse, in vico prope Minervam extitisse duas statuas, quarum altera Nili, altera Tiberis simulacrum referebat; illam vero in Vaticanis ædibus ad Palatium vulgo dictum *Di Belvedere* fuisse positam, quæ ibi etiamnum conspicitur. Vera

esse possunt quæ de humo super eam injecta scribit Poggius; inde vero effossa in Vaticanas ædes deducta est: quod quidem a patre Flaminius Vacca potuit haurire.

(b) *Concordiæ.* Animadversione dignum est quod de æde *Concordiæ* hic tradit Poggius, nimirum se, cum primum ad urbem accessisset, integram ferme vidisse, quam postmodum dirutam, disiectisque columnis sua ætate etiam scribit. Eodem loci statuit hanc ædem Donatus lib. 2. c. 12. Quanquam diversa sentiat Nardinus lib. 5. c. 16.

(c) *Ex adverso erat ædes Telluris.* Non convenit inter urbis antiquitatum scriptores ubi potissimum hujus Dæi templum fuerit. Donatus lib. 3. c. 6. incertum esse scribit ex testimoniis veterum, ubi sit potissimum statuendum, & putat ultra amphitheatrum modico clivo versus Divi Petri ad Vincula templum fuisse. Nardinus lib. 3. cap. 14. ante Palladis ædem collocat ex actis SS. Martyrum Gordiani & Crescentiani. Poggius eam statuit e conspectu ædis *Concordiæ*, quem

hodie vocant, pro *Tellure Tellumen* corrupto verbo dicentes. Placet quibusdam, neque abest a vero conjectura fuisse Saturni (a) templum juxta forum, Prisci ærarium vocabant, nunc Adriano Pontifici sacratum. Stat ad hanc diem nobilis porticus ædis *Mercurii*, (b) eam religio nostra ad Angelum Michaëlem transtulit, ubi nunc est piscatorium forum. Templum Apollinis (c) in Vaticano juxta basilicam Beati Petri translatum in Dei cultum, servavit Religio nostra. Cernitur in radicibus Tarpeïæ arcis, Aventinum versus, ædes vetustissima unica testudine ex lapide Tiburtino, quam nostri sanctum Nicolaum (d) in Statera appellant, quod nonnullos monet ut existiment id Jovis Statoris templum fuisse, motos verbi similitudine, quod procul a vero abest. Nam in radicibus Palatini montis id templum votum atque ædificatum Livius* Lib. I. cap. 12. refert. Junonis Lucinæ (e) ædis nihil, præter nominis memoriam, conservatum est, ubi Ecclesiam ædificaverunt nostri; Laurentio Martyri, quam Lucinam cognominarunt. Ther.

fane locum vulgari vocabulo *Salvatorem in Tellume*, quod emendatius est quam *saliatorem in Tellurie*, ut habent editi omnes, appellabant: quare longe distat ab eo, in quo Donatus & Nardinus statuerunt.

(a) *Saturni*. In hanc sententiam circa situm hujus ædis propendet Fabricius c. 9. Verum plura diversis temporibus Saturno templa fuisse dicata satis liquet: qua de re Donatus l. 2. c. 14. Allucinatur Poggius, dum scribit Adriano Pontifici templum consecratum; nam hujus nominis Adriano Martyri, non Pontifici, votum est.

(b) *Ædis Mercurii*. Eodem loci, quo innuit Poggius, Mercurii ædem extitisse affirmat Fabricius cap. 9.

(c) *Templum Apollinis in Vaticano*. Quod ad locum hujus ædis attinet, Fabricius cap. 9. eam statuit juxta viam triumphalem, ubi nunc S. Petronillæ templum est. Marlianus vero lib. 5. Topographiæ urbis cap. 21. scribit eos, qui tradidere ædem Apollinis, ubi nunc D. Petronillæ

templum est, extitisse, nullo scriptore idoneo niti. Petrus Manlius editus a Bollandiani operis Continuatoribus, initio tom. 7. Junii mensis pag. 40. scribit infra Palatium Neronis fuisse templum Apollinis, ubi erat sua ætate D. Petronillæ templum, ante quod erat Basilica S. Angeli dicta in Vaticano.

(d) *Sanctum Nicolaum in Statera*. In editis legitur *Michaëlem*; sed nunc templa, quæ hoc nomine appellantur, non extant. Censuit Franciscus Albertinus lib. secundo de mirabilibus novæ & veteris Romæ, ubi templum erat S. Nicolai in Statera, fuisse Jovis Statoris ædem.

(e) *Junonis Lucinæ*. Marlian. lib. 5. cap. 6. (in Thesauro Antiquit. Rom.) Junonis Lucinæ templum hic collocat. Ugonius de stationibus Urbis, stat. 24. hac de re scriptores inter se dissentire tradit, quorum aliqui putant huic templo additum nomen in *Lucina*, quod Sixtus II. precibus Lucinæ piæ mulieris hoc templum ædificaverit, unde in *Lucina* eadem cognomentum manserit.

B iij

* In omnibus **mas publicas** (a) septem fuisse accepimus (*lavacra* * *plebis in*
 Ammiani c- **modum** (b) *Provinciarum*, ut Ammianus Marcellinus refert,
 dit. deest ple- **extructa**) quæ ita a priori facie commutata sunt, omni de-
 core amisso, ut nihil sit quod affirmare queas alicui certo
 usui deputatum. Diocletiani (c) & item Severi Antonini, ser-
 vato ad hanc diem conditorum nomine, permaxima vestigia
 & cæteris incorruptiora, majorem in modum aspicientes mo-
 vent; non sine admiratione quadam quid sibi voluerit ad tam
 vilem usum tanta ædificiorum moles, tot tantarumque co-
 lumnarum, tam varii generis marmorum apparatus. Con-
 stantinæ (d) in colle Quirinali sitæ reliquias suas haud pares
 superioribus ostendunt. Constantini id esse opus testis est *
 epigramma, in quo Petronium Perpennam urbis præfectum
 illas reparasse legimus. Alexandri (e) Severi thermas sci-
 mus fuisse prope M. Agrippæ Pantheum, quarum plu-

* Edit. Basil.
 habet testimo-
 nio est.

(a) *Thermas publicas septem.* An Ther-
 mæ publicæ septem tantum fuerint, ut
 ait Poggius, an plures, ut crediderim,
 non est a me disputandum, cum earum
 definitum numerum legerim neque a-
 pud Baccium, neque apud alios. Cui-
 nam vero obscurum est, eas ad infini-
 tum numerum auctas?

(b) *In modum provinciarum extructa.* In
 editione Basileensi verba hæc: *in modum*
provinciarum, ut Ammianus Marcellinus re-
fert, extructa desiderantur. Ammiani lo-
 cus legitur lib. 16. pag. 131. editionis
 Hadriani Valesii, qui putat in hunc mo-
 dum Ammianum non fuisse locutum, sed
 loco provinciarum, scripsisse piscinarum.

(c) *Diocletiani.* De his extat inscriptio
 in ipsis thermis, quam legere poteris
 etiam apud Donatum lib. 3. c. 19. in fi-
 ne. Illud animadvertendum hoc loci du-
 ximus, non significari a Poggio sua æta-
 te Diocletianas thermas in sacrum lo-
 cum fuisse converlas; sed *movere*, ait, *af-*
spicientes quid sibi voluerit ad tam vilem
usum tanta ædificiorum moles. Ad eas Ther-
 mas S. Cyriaci Ecclesiam fuisse, ex pris-
 corum testimoniis colligitur, nimirum
 ex synodo Romana sub Symmacho, ubi
 mentio fit *Epiphani presbyteri titulo S. Cy-*

riaci in Thermis, & in alio Concilio Ro-
 mano sub eodem Symmacho, & sub S.
 Gregorio, & ex epistola 22. lib. 9. Ugo-
 nius in 24. itatione tradit in hac ep. sub-
 scriptos legi *Aventium & Probinum pres-*
byteros. Memoria lapsus est, cum solus
 Probinus presbyter tituli S. Cyriaci le-
 gatur. Hoc Divi Cyriaci templum Pog-
 gii temporibus sterisse potuit, cum ea-
 dem, qua Poggii tempestate, vivens
 Flavius Blondus affirmet lib. 1° Instau-
 rata Urbis in fin. p. 242. *pene dirutum*
fuisse; sed de his confer cundem Ugo-
 nium. Illud ergo certum est Pium P. IV.
 easdem thermas D. Genitrici Virgini
 Mariæ Angelorum dictæ dicasse, easque
 Carthusianis Monachis donasse. *Severi*
nomen, quod hic Poggius tribuit Cara-
 callæ, nunquam vel in monumentis ve-
 teribus, vel apud scriptores legimus.

(d) *Constantina.* Thermarum Con-
 stantinæ epigrammata leges apud
 Gruterum pag. CLXXVII. & apud
 Donatum in calce capitis 19.

(e) *Alexandri Severi.* Alexandrinæ
 Thermas prope Neronianas fuisse ædifi-
 catas liquet ex Lampridio in vita Seve-
 ri: non procul a Pantheo esse potue-
 runt.

ra extant, & præclara vestigia. Domitianas, ^(a) quarum perpaucæ rudera conspiciuntur, fuisse in iis locis, ubi nunc Sylvestri Ecclesia est, scriptum in vita Pontificum adverti. Reliquarum obscura oblivio nihil certi nobis reliquit, ne ad conjecturam quidem, quibus in locis fuerint, adeo ætas longinqua nomen earum oblitteravit, quamvis tanta impensa, tanto robore * ædificatas. Legisse memini in Martyrum libris quum * Diocletianæ ^(b) fabricarentur, qui fuit fidei nostræ hostis acerrimus, centum & quadraginta Christianorum milia ad id opus pluribus annis in modum * servitutis addicta. Arcus triumphales, quot fuerint numero, nequaquam memoriæ, quod sciam, proditum habemus; sed pro multitudine Imperatorum, cæterorumque ad quorum gloriam constuebantur, plurimos fuisse crediderim. Extant salvis titulis Septimii Severi, T. Vespasiani, Constantinique fere integri: pars Nervæ Trajani ^(c) quædam præcipui operis residet juxta Comitium, in qua sculptæ literæ Trajani arcum fuisse dicunt. Duo sunt insuper via Flaminia, titulo in altero penitus deleti, in altero corrupto, quorum eum, qui est: prope Laurentium in Lucina, ubi plura signa marmorea insunt, vulgo ob victoriam trium Civitatum, prout antiquum epigramma seniores se legisse referebant, Tripolim ^(d) hodie quoque Ar-

* Hoc verbum defendi non potest, nisi addatur *con-* *stet*, aut aliquid simile.

* Edit. Basil. Diocletiano, & rectius, ut hoc nomen respiciat relativo *qui*.

* Edit. Basil. *servitii*.

(a) *Domitianas*. Hoc eodem loci Domitianæ thermæ statuuntur a Donato l. 3. c. 19. quanquam Nardinus lib. 6. c. 10. nusquam se legisse affirmet thermas a Domitiano extructas.

(b) *Diocletiana*. Sic in MS. sed legerem *cum a Diocletiano thermæ fabricarentur*. Porro Christianos milites ad opus thermarum esse damnatos, affirmat etiam ex actis Martyrum Cardinalis Baronius ad an. 298. Annal. t. 2. qui tamen horum ingentem numerum non recenset.

(c) *Nervæ Trajani*. Dio in Nervæ vita scribit hunc arcum in ejus foro fuisse ædificatum: visitur Arcus in nummis ejusdem Imperatoris, quos eleganti icone excusos videre poteris apud Donat. in calce c. 24. l. 2. Forte eras palatium Nervæ, cum extet Romæ in Epistylis co-

lumnarum Palatii Nervæ in foro ipsius hæc inscriptio, quæ est apud Gruterum pag. 185. *Imp. Nervæ Caesar Trib. potest. III. Imp. II.* Cum vero prope forum Trajani Arcus fuisse dicatur, non bene conveniret cum Poggio, qui eundem juxta Comitium statuit. Porro Comitium prope forum fuisse contendit Donat. cap. 18. l. 2.

(d) *Tripolim hodie quoque appellant*. Marlian. l. 5. c. 6. sua etiam ætate dictum fuisse *Tripoli* nomine, qui Domitiano Arcus dicatus fuerat, tradit; collocatque ad Divi Sylvestri ædem, sed jure arguitur erroris in notis ad eundem locum, & statuitur ibi Claudii Arcum extitisse, idque comprobari videbis apud Donatum & Nardinum. Fulvius sua ætate dictum ait Arcum *Trophæi*, vel *Tripoli*.

cum appellant : alterius nomen (perpaucæ enim literæ super extant , & antiquæ cælaturæ tabulæ quædam e marmore , quas sæpe miror insaniam demolientium effugisse) penitus obsolevit. Est alter præterea Gallieno (^a) Principi dicatus , prout superscriptio indicat , via Nomentana ; legi quoque titulum ejus Arcus , quem , devictis Judæis , & Hierosolymis deletis , Tito Vespasiano (^b) in Circo maximo , ubi nunc hortati sunt , gentilitas dicavit. Ductus aquarum novem fuisse refert Julius Frontinus (quem libellum ipse paulo ante reperi (^c) absconsum abditumque in Monasterio Cassinensi) Appiam , Anienem veterem , Martiam , Tepulam , Juliam , Virginem , Alsietinam , Claudiam , Anienem novam , adeo sumptuoso opere & structura mirabili , ut idem Julius (^d) qui a divo Nerva curatorem aquarum se factum scribit , Ægypti Pyramidibus censeat æquandos. Anio (^e) novus a milliaro LXII. Claudia ultra milliarium quadragesimum quartum , Mar-

lis a Victoria trium urbium. Verum nulli nunc dubium est , quin Arcus iste , qui dictus est etiam *Portugallie* a proximis ædibus , quas Cardinalis de *Portugallia* dictus incolebat , sit dicatus ab Imperatore Antonino Faustine uxori suæ , & ejusdem apotheosim significet. Hunc eundem Arcum Alexander VII. ut viam latam splendidiorem & augustiorem redderet , adhibita magna diligentia , ne statutz , signa & anaglypha infringerebantur , ad ædes Capitolinas transtulit , addita eodem loci , memoriz retinendæ causâ , inscriptione. Alter Arcus fortasse fuit , qui Domitiano adscribebatur , de quo meminit Fulvius , & extitisse in via Flaminia , suæque ætate dirutum fuisse scribit. Hunc Ferrucijs , in notis ad eundem Fulvium , *Claudi* esse existimavit , in quam sententiam descendit etiam Nardinus l. 6. c. 9. qui eum statuit ad Plateam *Sciarra* vulgo dictam.

(^a) *Gallieno*. In ea Esquilini parte , quæ ad Cælium montem vergit , ad D. Viti statuitur Gallieni Arcus a Marliano l. 4. c. 15. Fabricio c. 14. Donat. l. 3. c. 10.

(^b) *T. Vespasiano in Circo maximo*. Pog-

gii ætate etiam titulus illius inscriptionis legebatur , quam suis temporibus fuisse effossam scribunt Faunus & Marlianus c. 8. l. 3. Eam leges inter cæteras apud Gruterum p. CCXLIV. n.º 6. Dubitatum est a viris eruditissimis , num vera , an supposititia esset hæc inscriptio , cum in ea navi quidam ad historiam pertinentes detecti fuerint , & nusquam Romæ reperiatur : sed cum in antiquissima Inscriptionum collectione legatur apud Anonymum editum a Mabillonio t. 4. Analector. p. 491. ex codice ante annos octingentos scripto , suspicio omnis de ejus falsitate sublata esse videtur.

(^c) *Reperi in Monasterio Cassinensi*. Egregium testimonium inventi a Poggio Julii Frontini. Hinc vero corrigenda est edita descriptio , in qua loco *Anienis veteris* & *novi* legitur *Amenis*.

(^d) *Frontinus* l. 1. de aquæ ductibus.

(^e) *Anio novus*. Hæc eadem de deductione aquarum habet Frontinus initio lib. 1. Extat inscriptio Claudii Imperatoris ad portam Prænestinam vulgo majorem dictam apud Gruterum pag. 6. n.º CLXXVI.

tia a milliario trigesimo sexto, & opere arcuato partim excisis, partim effossis, qui intercedebant, montibus in urbem deducebantur. Sola ex his Virgo (a) hodie in urbem fluit, quæ a milliario octavo conspicitur; cæteræ intermissæ, collapsæque sunt; nonnullis solo æquaris, amissæque non solum forma, sed etiam dignoscendi conjectura. Videntur reliquæ omnium magnificentissimi aquæductus, qui a Divo Claudio in urbem ad Cœlium usque montem perductus est, unde & *Cæli-montanum* nominabant, & a L. Septimio Severo, & a M. Aurelio Antonino Pio, cum vetustate collapsus & corruptus plurifariam esset, a solo, ut refert sculptum in marmorea tabula epigramma, (b) restitutus. Theatris atque amphitheatris urbs referta erat ad ludos populis edendos. Ingens pulcherrimumque omnium fuisse dicunt, quod est media fere urbe (c) ex lapide Tiburtino, opus Divi Vespasiani, *Coliseum* vulgo appellatum, atque ob stultitiam Romanorum, majori ex parte ad calcem deletum. Alterius portio est inter Tarpeium collem Tiberinque, ubi ad præsens macellum patet, quod olim C. Julium Cæsarem (d) destinasse scribunt. Ex adverso, via intermedia, sunt plures columnæ marmoreæ, pars porticus templi, ut aiunt, Jovis, cujus portio

(a) *Virgo hodie.* Cum dilaberetur, restituta est a Nicolao V. Sixto IV. & Pio IV. ea dicta vulgo *di Trevi*. Lucas Pætus uberem de aqua Virgine lucubrationem scripsit. De restituta aqua Virgine a Nicolao V. legitur in fracto marmore juxta ipsum fontem inscriptio, quam cum referat Ciacconius in ejus vita, hic etiam haud prætermittendam duximus: ea est vero in hæc verba: *Nicolaus V. Pontifex Maximus, post illustratam insignibus monumentis urbem, Disicium aque Virginis vetustate collapsum sua impensa in splendidiorem culum restitui ornarique mandavit anno Domini J. C. MCCCC LIII. Pontificatus sui VII.* Fabrettus in dissertatione de aquæ ductibus censet modo distare circiter decimo ab urbe lapide ad viam Collatinam illius originem, quamquam revera Frontinus octavo tan-

tum abesse scribat. Inscriptio in porta Prænestina indicat Anienem ductam esse LXII. ab urbe lapide, sicut Claudia XLV. Nota Poggii tempore hunc solum aquæ Virginis fontem in urbe extitisse. De aquis in urbem influentibus Manutius in Quæstis per epistolam, quem tamen reprehendit Fabrettus in laudata dissertatione n° 14.

(b) *Epigramma.* Hanc Claudie aquæ inscriptionem habes apud Gruterum p. CLXXXVII. 3. In editione Basileensi legitur *a sala, ut refert sculptum in marmorea tabula referente nescio quid magis inepte.*

(c) *In media fere urbe.* De amphitheatri situ idem scribit Suetonius in Vespasiano, cap. 9.

(d) *C. Julium Cæsarem destinasse.* Fortasse innuit theatrum Marcelli ab Augusto ædificatum. Sueton. in Cæsare c. 44.

C

rotunda novis ædificiis, interius vero hortulis est occupata. Tertium ^(a) ex latere cocto juxta Ecclesiam, quam *Hierusalem* appellant, his novis insitum mœniis partem efficit ambitus murorum urbis. Est & locus ingens, plebis receptaculum (hodie *Agonem* ^(b) appellant) ad venationes & spectacula editus, in quo & hodie quoque Romani quotannis ludos licet insulse quosdam exercent. Circi maximi, ^(c) celeberrimi quondam spectacula, nunc hortis deputatus locus, in quo & obeliscum ingentem, & Arcum triumphalem T. Vespasiani ^(d) fuisse legimus: parum quid visu reliquit vetustas. Pars theatri ^(e) Pompeii haud procul ab eo, quem *Campum Florum* appellant, superextat, etiam ipsa privatis ædificiis occupata. Id ut credam, literæ quædam ^(f) adducunt, effossis nuper marmoribus, quæ in ejus collapsa porticu columnis immixta reperta sunt, incisæ. Alteræ, epigrammate effracto, genium theatri a quodam Præfecto urbis instauratum ferunt, alteræ a Symmacho urbis Præfecto Honorio Augusto dicatum: vulgo antea theatrum Pompeii dicebatur: sed Romanorum inscitia falsa pro veris affirmantium detrahebat verbis fidem. Sepulcra tum civium, tum imperatorum miro opere per-

(a) *Tertium ex latere cocto.* Mendum est in editis, cum legatur *carta pro cocto*, quo in loco ab antiquariis statuitur amphitheatrum Castrense. Nardinus l. 4. c. 2. Olau Borrichius de antiqua urbis facie c. 17.

(b) *Hodie Agonem.* Circum agonalem designat in eo loco, cui hodie corrupto vocabulo *Piazza Navona* nomen est. Nostri temporibus nullus ibi ludus exercetur. Tantum mense Augusto, diebus festis, platea illa celeberrimi fontis in medio extructi aquis irrigata, Romanis rheda vectis ad frigus captandum in eo loco deambulare permissum est. De ludis Agonis, qui Poggii ætate insulse in hac platea fiebant, consule Statuta Romæ pag. 186. edita in eaurbe an. 1580 in fol.

(c) Omnia verba hæc *Circi maximi* usque ad *sepulcra tum civium, tum imperatorum* in edit. Basil. desiderantur.

(d) *Titi Vespasiani fuisse legimus.* Pu-

tat Poggius alterum Titi Arcum triumphalem prope Circum Maximum fuisse. Duos obeliscos in Circo Maximo extitisse tradunt antiquarii; alterum ab Augusto, alterum a Constantio advectum, qui a Sixto V. ad Basilicam Lateranensem translatus est.

(e) *Pars theatri Pompeii.* Antiquarii omnes in eodem loco, qui campus Floræ hodie dicitur, theatrum Pompeii fuisse censent. Nardinus lib. 6. c. 3. scribit augustius & latius fuisse, quam Palatium Urfinorum. De hoc theatro habes antiquorum testimonia apud Donatum l. 3. c. 8. Nardinum citato loco, Marlianum l. 5. cap. 10.

(f) *Literæ quædam* Non licuit apud Gruterum, neque apud alios inscriptionum collectores ea epigrammata invisere, quæ legisse ex marmoribus eo loci effossis refert Poggius. Verum ejusdem fragmentum extat apud Anonymum editum a

multa historiæ tradunt: Mausoleum (a) a Divo Augusto in quo & conditus fuit, inter Flaminiam viam & Tiberis ripam constructum, duobusque ornatum obeliscis: & Divi Hadriani (b) ac Divæ Sabinæ molem in primis conspicuam juxta pontem, quem suo quoque nomini dicavit; alterum disiectum vineis occupatur, licet locus in morem collis editus conditoris (*Augusta* enim appellatur) nomen servet; alterum, quod *Castrum Angeli* vulgo dicunt magna ex parte Romanorum injuria, licet adhuc titulus supra portam extet integer, disturbavit, quod certe funditus evertissent, id enim publice decreverant, si eorum * manibus pervia, absumptis grandibus saxis, reliqua moles extitisset. Trajani, & item Divi Antonini Pii de cœlo tacta Cochleæ Columnæ (c) marmoreæ speciosa sepulchra, in quibus conditorum gesta sculpta sunt, multos magnitudine sua ad spectaculum trahunt. Prior ex parte titulum servat: alterius nullæ resident literæ. Juxta viam Appiam, ad secundum lapidem, integrum vidi sepulchrum Q. Cæcilie Metellæ, (d) opus egregium, & id ipsum tot sæculis intactum, ad calcem

* Edit. Bas.
manibus.

Mabillonio in Analect. t. 4. pag. 497 Ea autem est hujusmodi DD. NN. Arcadius & Honorius perpetui Augg. Theatrum Pompeii exteriori ambitu, magna etiam interiori virtute conservatum, subduclis & excitatis invice. . .

(a) Mausoleum D. Augusti. Mendose in vulgatis est *Mausædium*, deinde *Flammea* loco *Flaminie* viz. De eo extat testimonium Suetonii in Aug. Taciti l. 3° Annal. Alterum ex duobus obeliscis, quibus ornatum erat Mausoleum, advexit ad ædem Liberianam Sixtus V; alter obrutus extractis supra domibus, nunc etiam jacet.

(b) Divi Hadriani & Divæ Sabine molem, Moles Hadriani nulli non patet fuisse, quæ castrum S. Angeli nuncupatur. Eam in Regione IX. collocat Pancirol. in descriptione urbis Romæ. Narratione fere huic simili utitur Marlianus l. V. cap. 22. qui testatur etiam sua ætate legi inibi titulum L. HÆLIO CÆS. DIVI HADRIANI AUG. F. COS. II.

F. De eo meminit Dio in vita Hadriani. Equestribus statuis ornatum fuisse sua ætate Procopius scribit. Asylum extitit Romanis Pontificibus variis temporibus cum sævitia Romanorum vexarentur, ut videre est apud Donatum l. 4. c. 7. ubi habes etiam, cur mutato nomine S. Angeli Arx dicta sit.

(c) Cochleæ Columnæ. De columnis Trajani & Antonini luculentas dissertationes scripsere Joannes Petrus Bellorius de Antonina, & Raphael Fabrettus & Petrus Ciacconius de Trajana. Cum columna Antonini *Cuastoria* vulgo appellata, jussu Clementis XI. Pontificis Maximi anno ejus Pontificatus II. effossa fuisset, de ea peculiari dissertatione uberrime egit V. C. Joannes Vignolius quæ edita est Romæ anno 1705.

(d) Q. Cæcilia Metella. Marlianus etiam c. 27. l. 5. solum titulum hujus sepulchri cæteris ornamentis everlis, superfuisset suo ævo tradit.

postea majori ex parte exterminatum. Illud quoque via Ostiensis, secundo milliario, juxta Tiberim adhuc integrum manet M. Antonii Lupi (a) cum inscriptione egregia rerum a se gestarum, quod tribus tantum prægrandibus faxis altero super alterum positus * constat. Pyramis (b) est præterea in Vaticano

* Hæftenus descriptio ruinarum urbis Romæ ut extat in edit. Basili. Quæ sequuntur omnia sunt incedita.

* l. 36. c. p. 10.

grandis operis, instar molis, omni ornatu ablato. Quid referam obeliscos, quos magno cum labore & sumptu ex Ægypto advectos Plinius * meminit. Unum tantum urbs retinet, qui est in Vaticano (c) a C. Cæsare Caligula positus Divo Augusto, & Divo Tiberio sacer. Vidi alterum paulo minorem variis animalium, aviumque figuris, quibus præsci Ægyptii pro literis utebantur, jacentem in Hyppodromo via Appia quatuor frustis confractum. Sunt & aliorum particulæ quædam erectæ, altera in Capitolio, altera in Regione quæ hodie *Pinea* appellatur, reliquis non solum contritis, sed omni insuper memoria deletis. Hoc videbitur levius fortasse, sed me maxime movet, quod his subijciam, ex innumeris ferme Colossis, statuisque tum marmoreis, tum æneis (nam argenteas atque aureas minime miror fuisse conflatas) viris illustribus ob virtutem positus, ut omittam varia signa voluptatis atque artis causa publice ad spectaculum collocata, marmoreas

(a) *M. Antonii Antii Lupi*. Extat inscriptio apud Gruterum p. 356. n°. 1°.

(b) *Pyramis in Vaticano grandis operis*.

De hac Pyramide mentio fit apud Anonymum de *mirabilibus Rome* editum a Bernardo Monfauconio in *Diario Italico* p. 283. In *Naumachia*, inquit, est sepulchrum Romuli, quod vocatur *Meda*, quæ fuit miro lapide tabulata, ex quibus factum est pavimentum Paradisi & graduum S. Petri: habuit circa se plateam Tiburtinam XX. pedum cum cloaca & floralis suo. De ea Nardinus l. 7. c. 13. scribit mentionem factam à Blondo, Fulvio, Marliano. *Erecta fuerat*, inquit Nardinus, *in via hodierna, inter Hadriani molem & Basilicam D. Petri, prope S. Mariæ transpontinæ eadem: diruta est ab Alexandro VI. ut viam illam in rectum dirigeret*. Turrigius de Cryptis Vaticanis par. 2. scribit eam extitisse prope pontem

S. Angeli, ubi nunc fons est à Paulo V. pro aqua deducenda in eam regionem constitutus.

(c) *Unum tantum qui est in Vaticano, jacentem in Hippodromo via Appia*. Eo loci Caracallæ Circum fuisse Nardinus tradit l. 3. c. 3. in quo erutus fuit obeliscus qui in Platea Agonali erectus est anno 1649. ab Innocentio X. Porro is Circus fuit, ubi Castra Prætoriana erant: perperam cum Kircherus in via Ardeatina ita tuit in dissertatione de Obelisco Pamphilio. Similia fere de Obeliscis habet Blondus l. 1°. *instauratæ Romæ*. Hujus enim, & Poggii ætate jacuisse Obeliscos omnes, & non nisi quædam eorumdem fragmenta tunc erecta fuisse constat. Uberrime de Obeliscis Michael Mercatus, Kircherus, Bellorius, Donatus, Nardinus, & alii plurimi.

quinque tantum ^(a), quatuor in Constantinensi Thermis; duas stantes pone equos, Phidiae & Praxitelis ^(b) opus; duas recubantes; quintam in foro Martis; statuam quæ hodie Martis fori nomen tenet; atque æneam solam equestrem ^(c) deauratam, quæ est ad Basilicam Lateranensem Septimio Severo dicatam, tantum videmus superesse: ut partem maximam stragis urbis, si quis numerum advertat, hoc solum fuisse fateatur. Id vero gravissimum & haud parva cum admiratione recensendum, hunc Capitolii collem, caput quondam Romani Imperii, atque orbis terrarum arcem, quem omnes Reges ac Principes tremebant, in quem triumphantes tot Imperatores ascenderunt, donis ac spoliis tot tantarumque gentium ornatum, florentemque, ac universo orbi spectandum adeo desolatum atque eversum, & a priori illo statu immutatum, ut vineæ in Senatorum subsellia successerint, stercore ac purgamentorum receptaculum factum. Respice ad Palatinum montem, & ibi fortunam incusa, quæ domum a Nerone post incensam urbem totius orbis spoliis confectam, atque absumptis Imperii viribus ornatam, quam silvæ, lacus, obelisci, porticus, colossi, theatra varii coloris marmorea admirandam videntibus reddebant, ita prostravit, ut nulla rei cujusquam effigies superextet, quam aliquid certum, præter vasta rudera queas dicere. Cæteros urbis colles perlustra, omnia vacua ædificiis, ruinis, vineis oppleta conspicias. Forum jure dicundo, ferendis legibus, plebe ad concionem advocanda celeberrimum urbis locum, & juxta Comitium creandis magistratibus insigne, deserta squallent malignitate fortunæ, alterum porcorum, bubalorumque diversorium, alterum ferendis oleribus cultum. Extat tamen Comitii portio quædam murorum insigni structura, in quibus adhuc duo signa mar-

(a) *Marmoreas quinque tantum.* Mirum est, quæ hic scribit de paucitate statuarum, quæ suo tempore visebantur.

(b) *Phidiae & Praxitelis.* Putabantur etiam tum bini ad thermas Constantinenses positi equi, opus esse Phidiae & Praxitelis, ut habet etiam Blondus l. 2. urbis instauratæ n. 19. Hanc autem sententiam de Phidia & Praxitele horum equo-

rum auctoribus, dispungit Donatus l. 3. c. XV.

(c) *Æneam equestrem deauratam, quæ est ad Basilicam Lateranensem.* Falli fortasse potuit Poggius, dum putavit hanc statuam ad Lateranum positam, dicatam Septimio Severo. Eam Paulus III. in Capitolium transtulit & eruditorum omnium calculo constat esse M. Aurelii

morea togata in summo collocata resident. Est etiam murorum fabrica admodum insignis, quem locum S. Basilium vocant, haud longe ab Trajani columna cochlea, ubi forum Trajani (a) fuisse, ut credam, Ammianus Marcellinus monet, cujus structuram singularem sub omni cœlo fuisse tradit, & in ejus medio atrii equum æneum magnitudine insigni: hodie quoque illius etiam desolati magnificentia multum eminet cæteris, in qua & nunc supersunt reliquæ nobilis porticus ingentibus columnis subnixæ. Nihil tota urbe præclarius fuit ponte (b) quo C. Caligula Capitolium Palatio conjunxit. At ex eo sex tantum marmoreæ columnæ, tres ad Capitolii, & item tres ad Palatii radices visuntur. Servavit Religio nostra locum in foro dicatum Martinæ Martyri, quem quondam sacrum Senatûs (c) Theodosii tempore fuisse, literæ incisæ significant, ubi adhuc tabulis marmoreis antiquæ cælaturæ parietes undique exornantur. Quid jam querar, quod etiam stuporem recensenti mihi affert, urbis mœnia ita multiplici clade afflictæ, ita a fundamentis eruta, ut ne dum locus eorum pristinus, sed ne vestigium quidem ullum aspiciatur omni veterum murorum sublata memoria? Nam ea quæ cernis lateritia, nova sunt & post octingentesimum annum, deletis prioribus, primum ab Hadriano inchoata (d) collatis ab Etruriæ populis centum auri pondo, tum a Gregorio uno, & item altero Pontificibus perfectæ, unde & diversorum Pontificum

(a) *Ubi forum Trajani.* In medio fori columnam fuisse tradit etiam Donatus, ubi habes Ammiani locum l. 2. c. 24. Verum prope D. Basilii templum reliquias esse fori Nervæ arbitratur Nardinus l. 3. c. 14.

(b) *Ponte quo.* De eo ponte a Caio confecto meminit Suetonius in ejus vita c. 22. vide Donatum l. 2. c. 18.

(c) *Sacrum Senatûs.* Marlianus l. 3. c. 3. refert integram inscriptionem sub Theodosio & Arcadio positam, sed dubitatur num eodem loci fuerit secretarium Senatûs propter effossam inscriptionem sub rupe Tarpeia, quam habes in notis ad allatum caput Marliani. *Sex tantum co-*

lumne. Tres columnas ad radices Palatini, reliquias Comitii esse scribit Nardin. l. 5. c. 8. quæ vero ad radices Capitolii, reliquæ sunt templi Jovis Tonantis. Olaus Borrich. c. 10. col. 1517. t. 4. antiquit. Roman. De hoc loco non dubitat Nardin. l. 5. c. 8. ubi eruditorum non leves auctoritates innuit.

(d) *Primum ab Hadriano.* De resecis instauratisque a Romanis Pontificibus mœnibus urbis agit Donatus l. 1. c. 14. ubi rectius quam Poggius, tum primum parari materiem pro muris urbis instaurandis ex Anastasio, a Sisinnio ceptam tradit, quod perfecit aliqua ex parte Gregorius II.

opus variam reddidit murorum formam. Antiqua moenia ex quadrato lapide, post incensam a Gallis urbem, consummata Livius tradit. (a) Dionysius Halicarnassæus XVI. millibus passuum scribit patere murorum ambitum, quos ita insertos privatis ædificiis refert, ut raris in locis internosci moenia aut discerni possent. Livius quoque vulgo privatis ædificiis conjuncta ea esse scribit, quo minus mirandum est, dissipatis ædificiis, & moenia esse deleta. Horum ambitus murorum eam partem, quam Leo Pontifex in Vaticano moenibus cinxit, excipio: haud decem millia passuum (b) protenditur. Hunc ego diligentissime sum dimensus, annumeratis turribus ad quamque portam, ac spatio inter singulas notato. Turres (c) sunt numero trecentæ septuaginta novem. Portas triginta septem fuisse Plinius testis est, hodie tredecim tantum usus servavit; quarum pars trans-Tiberina tres continet, Portuensem, Aureliam, & Cassiam: tres in usu esse desierunt, muro obductæ: earum duæ antiquæ sunt structuræ, quarum alterius inter Ostiensem &, ut dicitur, Appiam, quam multis de causis Capenam fuisse reor, portas, sicut in Ostiensi, literæ Arcadium (d) & Honorium, muros, portas & turres urbis instaurasse, sunt documento: altera inter portam Latinam atque Asinariam literis caret: tertia inter Tiburtinam est, & quæ hodie dicitur S. Agnetis, Nomentana. Adjicitur his quarta etiam haud procul ab ea, Nomentanam versus, exterius moenibus contigua, a qua ducitur murus amplioris ambitus

(a) *Livius tradit.* Decad. 1. l. 5. & 6. de urbis magnitudine disputationem accuratam iniit Donatus l. 1. passim, quo loci testimonia Dionysii & Plinii ad examen revocat, contra ea quæ de urbis moenibus in medium attulit Onuphrius Panvinius in descriptione urbis Romæ.

(b) *Haud decem millia passuum.* Consonat cum his, quæ tradit Marlianus, & Blondus, qui ad 13. M. passus protendunt: curiosum est, quod hic scribit de dimensis à se moenibus urbis. Isaacus Vossius dissertationem edidit de antiqua urbis magnitudine, quam habes 4º. t. antiquit. Rom. col. 1498. Porro Vossius initio tes-

tatur hunc urbis ambitum, quem modocernimus, paulo plusquam undecim miliaria conficere. Apud eos omnes qui de urbe scripserunt, muros urbis restauratos fuisse à Bellisario & Nariete legitur, inquam rem extat luculentum Procopii testimonium l. 3. de bello Gothico-Italico.

(c) *Turres.* Curiosa enumeratio Turrium ut & apud Anonym. de inscriptionibus urbis t. 4. analect. Mabillon. qui Turres 383. recenset.

(d) Inscriptionem refert Panvinius in descriptione urbis, ubi de amplitudine Pomœrii agit.

per quingentos passus : ut plane suspicer etiam post priscorum murorum ruinam , eorum ambitum aliquando ab ea parte imminutum. Portas antiqui operis tres tantum cis Tiberim in usu antiquitas servavit , (a) Prænestinam , quæ *major* vulgo dicitur , Tiburtinam (hanc *S. Laurentii* appellant) ac Nomentanam. Reliquæ omnes recentioris sunt ædificii. In Tiburtina Divum Augustum rivos aquarum omnium refecisse , M. Aurelium Antoninum Pium aquam Martiam excisis & perforatis montibus restituisse , & Vespasianum rivum aquæ Martiæ , qui in usu desierat , refecisse ; in Prænestina vero Ti. Claudium aquam Claudiam & Anienem novam in urbem perduxisse , & eas post modum Vespasianum , ac deinde Titum filium urbi restituisse , (c) literæ portis incisæ memoriæ produnt. A Flaminia porta murus , qui est ad eam , quæ dicitur *Pinciana* ad ducentos & sexaginta passus , quoniam priscis constat ædificiis , turribus deficit. Muros , qui nunc sunt , non esse antiquos argumentis monstratur ; nam pluribus in locis publica privataque ædificia , sacella quoque complectuntur , & fundamenta quandoque veteribus ruinis superædificata sunt. A porta quidem Prænestina longo spatio aquæductus Divi Claudii pro muro habetur ; inter Tiburtinam & Nomentanam murus ad mille amplius passus circumducitur supra publicum quadratum ædificium (*Piscinam* moderni vocant) cujus ex tribus partibus testudines pulcherrimæ apparent variis coloribus pictæ. A porta Flaminia ad Tiberim sacellum mœnibus continetur ; conspiciuntur & multis in locis fenestræ , portæque privatorum refarcitæ , quæ pro mœnibus sumpserunt. Sunt præterea muri fragiles ac putridi , ut , nullo impellente , labantur , quorum structura ex variis marmorum contritorum ac regularum frustis conglutinata est. Vidi ego partem murorum collapsam , in qua licet conspicer ex variis collectitiisque lapidibus , mar-

(a) *Prænestinam* , quæ *major* vulgo. Inscriptionem jam indicavimus apud Gruterum.

(b) Pius IV. antiquam portam Nomentanam sustulit & aliam eodem loci

ampliolem erexit , quæ nunc etiam ab ejus nomine *Pia* dicitur.

(c) Has inscriptiones profert Aldus Junior in disceptatione de aquis veteribus in urbem diffluentibus.

morum

morum quòque fragmentis materiem ædificandi sumptam ;
 exterius interiusque ob decorem lateribus politis , in modum
 testarum , moenia ornata. Prisca vero ædificia ita compacta
 sunt , ut , ne viribus quidem hominum , disturbari absque sum-
 mo labore queant. Non est insuper unica ædificandi ratio,
 sed multis in locis varia ; ut plane constet nec uno tempore,
 neque ab eodem Architecto muros factos. Hæc de urbis mœ-
 nibus , quoniam ea a multis antiquiora existimantur , dixisse
 velim. Reliquit præterea fortunæ negligentia partem speciosis-
 simæ porticûs inter M. Agrippæ templum (a) & collem Qui-
 rinalem , cujus auctor & nomen incertum est. Tum Antonius : *Tum Antonius*
 Equidem , inquit , quum pristinam Romani Imperii amplitu-
 dinem præsentibus rebus comparo , cumque hanc tantam in-
 teriorem urbis stragem , calamitatemque mente pervolvo ,
 haud scio majorem ne imperium prostratum , an urbs everfa
 fortunæ sævitiam sint experta. Utriusque certe ruinæ exemplo ,
 rerum omnium externarum summum arbitrium penes eam
 esse palam fecit , quas dandi , & , cum libeat , auferendi , jus
 habere videatur. Hic ego : Multa , inquam , Antoni , & audiui &
 legi de hac fortuna ejusque potestate ab Historicis , Poëtis , Ora-
 toribus , & Philosophis scripta : multo plura sermone homi-
 num celebrantur , omnia fere humana ditioni fortunæ subji-
 cientium. Nam Imperatores , Reges , Principes , nobiles , ig-
 nobiles , vulgus ipsum , ita de fortuna sentiunt , ut eam supra
 se stare & actus suos regere arbitrentur , veluti vitæ nostræ ac-
 tricem , quam secundam exoptant , adversam execrantur , & ,
 cum quid prosperum accidit , fortunam laudant , cum quid ad-
 versi , illius statim iniquitatem accusant ; adeoque hæc opinio
 inolevit , ut ab ea divitias atque opes * largiri , honores atque
 imperia tradi , filios servari , eademque eripi putent ; neque
 huic opinioni vulgo tantum creditur , sed doctissimorum quo-
 que & sapientissimorum virorum voces ac sententiæ astipulan-
 tur. Poëta noster omnipotentem scribit fortunam ; * Salustius *De bello Ca-*
tilinar.

* Malè largiri ;
 melius concedi.

(a) M. Agrippæ templum & collem Qui-
 rinalem. De hac porticu nullum nunc ve-
 stigium extat.

eam omni in re dominari asserit; Titus Livius (a) hanc omni in re, sed maxime in bellicas res potentem dicit. Hoc idem & Cæsar scripsit. Ipse Cicero in libris Officiorum, ubi Philosophorum more loquitur, magnam vim esse fortunæ ait ad res vel prosperas vel adversas. Idem Tragoedi quoque & reliqui rerum scriptores sentiunt; quos, ne sim molestior, prætereo.

Romani certe, æde ei dicata (b) sacrisque institutis, ut Deam coluere, aliquam profecto maiorem causam ac cælestem esse fortunam arbitrati. Rem ergo adeo decantatam, & ultra vires nostras existimatam fere ab omnibus, * animum ne quendam, an exanime quid putes, an vulgi inane somnium, si tibi commodum est, posteaquam consedimus atque otiosi sumus, maiorem in modum abs te scire desidero. Nam, ut eam quidam divinius, imminens humanis rebus concedam, doctissimorum hominum verba, & unus omnium consensus impellunt. Ut vero nomen inane ab stultitia hominum confictum, culpam sui, fortunæ vitio tribuentium, & religio nostra & ratio ipsa extra omnem fortunam posita persuadent. Pergratum igitur certe mihi feceris, si, quid de ea sentias, explicaris. Difficile sane opus requiris, inquit Antonius, & meo ingenio impar. Quodque magis cogitatione complecti, quàm verbis exequi queam. Nam omnes docti atque indocti pariter affirmant esse fortunam; quid vero ea sit perpauci tradunt, quo magis addubitare cogor certam sententiam ferre. Aristoteles quidem, cuius singulare atque excellens acumen ingenii nihil inexploratum reliquit, solus fere ex antiquis, quos legerim, fortunam definivit; nam, cum in Physicis de causis rerum differeret*, fortunam *causam accidentem* dixit iis rebus, quas agendas suscepseris; has causas infinitas esse vult, & incertam esse fortunam, idque fortuna fieri, quod nobis agentibus præter propositum eveniat, præterque cogitatum; veluti si quis, qui mercandi causâ ad forum venerit, reperiat insperato quempiam, qui ei debitum solvat. Quem e nostris secutus Tho-

* * Legendum
fortasse anima-
tum ne quid-
dam, an.

* 1. 2. Meta-
physicor.

(a) Titus Livius lib. 9. cap. 17. ait:
*Fortuna per omnia humana, maxime in res
bellicas potens.*

(b) *Æde ei dicata.* Varia Fortunæ di-
cata templa à Romanis extitere, de quibus vide Donatum lib. 3. c. 24.

mas * Aquinas vir doctrina excellens & disputando acutissimus asserit contingere aliquid a fortuna, quum bonum aliquid eveniat homini præter intentionem, ut quum agrum colens, thesaurum inveniat, eumque esse fortunatum, qui sibi utile quid eligat, cujus causam ignoret, eodemque modo infortunatum, qui malum aliquod assequatur insperatum, ut, cum agrum fodiens invenerit nocivum serpentem: utriusque vero fortunæ causam refert ad superiora corpora, ut, quamvis aliquid eveniat præter intentionem hominis, id tamen prædeat dispositione superna ad id inclinante nos, licet inscios, ex quo aliquid vel commodi vel incommodi sit nobis futurum. Addit quoque ea esse fortunæ bona, quæ nobis eveniant præter intentum. His ferme verbis ab Aristotele & Thoma legi definitam esse fortunam, quæ nisi tibi faciant satis, non est quod aliorum opinionem perquiras. Nam aut huic sententiæ acquiescunt, aut ea afferunt in quibus hæreses magis. Tum ego, quid cæteri, inquam, sentiant, ignoro: hæc pace tua dixerim, quæ retulisti, minime a me probantur. Non sum adeo temerarius, ut Aristotelis Philosophorum principis, Thomæque opinioni velim contrariare, aut eorum scripta audeam refellere, quorum auctoritas ab omnibus comprobatur: verum, quoniam cujusque libera est sentiendi, quod velit, facultas, ut disputando tempus teramus, nimis angustis, ut mihi videtur, finibus uterque eorum fortunam conclusit, neque eam quam prædicat opinio communis hominum, sed aliam quandam descripsit. Est enim profecto aliud quiddam, quam definiatur ab istis hoc quod appellatur vulgo fortuna, longe lateque extra metas ab eis constitutas exercens imperium suum, de qua citius addubitare possum, quam certam sententiam proferre. Nam cum mecum ipse cogito, quid hi, quos modo retulimus, quid alii præterea sentiant, quatenus fortunam rerum potentem faciant, quantum ei summum arbitrium in homines tribuant, non accidens quidpiam aut præter intentionem, sed firmum quid ac stabile, diuque in multis rebus ante præmeditatum videtur; neque ut accidens hæere & sequi alterum, sed veluti ducem dominamque & ducere

D ij

* In Commentar. ad I. 2. Metaphysicor. Aristotel.

alia & eis præesse. Nulli hominum magis unquam, quam Magno Alexandro fortunam indulgisse constat, si quidem tredecim annis continuo illius beneficio usus est, cui si magister ejus dixisset, inopinanti & præter ejus intentionem favisse fortunam, profecto illius sententiam risisset. Nam cum Græciam, deinde Asiam aggressus est, cum bellum adversus Darium suscepit, non ex improvise, aut præter intentum fortuna indulgit, sed victoriam quærenti, optanti & votis omnibus concupiscenti; id enim propositi sui fuit, ut Darium superaret; ideo bellum suscepit, ut victoria potiretur; spei plenus, vincendi cupiditate ductus, pugnam inibat; cui si fortunæ adfuit indulgentia, non præter spem aut ejus intentionem accidit, sed diu ante animo & mente concepta. Nam si fortunam adversam sperasset, nequaquam corpus suum tot periculis objecisset. Ideo tot rerum subiit difficultates, tot adiit vitæ discrimina, ut cæteris imperaret. In quo si fortunæ favor affulsit, non id præter intentum ejus fuit, sed olim diuque præmeditatum. Caius Julius Cæsar, (a) cui maxime post Alexandrum fortuna favit, quum eam se ducem sequi palam jactaret, scriberetque eam tum omnibus in rebus, tum vero in bello plurimum posse, vincendi spe Galliam adortus est, victoriam sibi procul dubio dependens, cujus causa bellum gerebat; hanc non inopinatam aut præter intentionem, sed præmeditatam diuque prævisam adeptus est; hanc * bellorum periculis intentus, non insperato, sed optato cogitatoque est beneficio fortunæ usus. Eadem fortuna proposita erat contra patriam arma capienti, cum dixit primo ad exercitum sine imperatore, tum ad imperatorem sine exercitu se profecturum. Utrumque speravit favente fortuna, non præter cogitatum, sed studio consilioque bellicæ artis, quæ non accidentia quædam sunt, sed quæ ipsi nobis diligentia & prudentia comparamus: neque, si quid ad victoriam consequendam improvisum accidit, ideo victoria improvisa. Navem frumento onustam mercator e portu solvit eò

* Libentius
in hanc.

(a) Cæsar. Cæsar de bello Gallico, l. 6. c. 34. *Hic quantum in bello fortuna passus, & quantos afferat usus cognosci potuit.*

nbi novit annonæ caritatem, fîsus vento secundo, qui leviter flabat; ideoque sperans in portum quamprimum se per-venturum. Ufus validiore vento citius quam putarat, pervenit, frumento quanti voluit, vendit, incolumis rediit; huic profecto, qui & celerrime iter confecit, & caro vendidit, ut superioribus, dicemus favisse fortunam; sed non Aristotelicam, cum omnes certo consilio suscepto, nihil insperato, nihil præter intentionem sint consecuti. Itaque, neque qua fidebat Alexander, neque quam sequebatur Cæsar veluti certam ducem, neque quam sperabat mercator, apparet eam esse fortunam, quam describunt Aristoteles & Thomas noster; sed existimatur esse major & ordinatior quædam divina vis volvens ac versans res humanas pro libidine, nihil a se firmum, nihil tutum præbens. Cicero, quum de laudibus imperatoris ad populum loqueretur, de fortuna se timide dicturum, tanquam de potestate Deorum testatur, quam summis viris ad res bene gerendas dicit adesse. *Est, inquit, profecto quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem & gloriam, & ad res bene gerendas divinitus adjuncta fortuna.* In oratione quoque pro M. Marcello: *Maixmam vero gloriæ partem quasi suo jure fortuna sibi vindicat, &, quidquid est prospere gestum, id pene omne ducit suum; & deinde subdit: Quin etiam illa ipsa humanarum rerum domina fortuna.* Quibus verbis certum quid, & a ratione profectum, fortunam putavit, quæ non casu aut de improvîso nobis assisteret, sed a Deo data esset summis viris. In epistolis vero ad Atticum, quanti fortunam faceret, cognosco; ait enim: * *Sed ta-*

men talia, ut omne consilium in fortuna positum esse videatur; & alibi: *Sed hæc * fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat.* Alia quoque in epistola: *Sed hæc fors viderit, ea quæ in talibus rebus plusquam ratio potest.* His & aliis pluribus, quæ de fortuna scribuntur a nostris, omnes adducuntur ut credant, fortunam majus aliquid esse & supra Aristotelis definitionem, qua blandiente, suis commodis, adversante, maximis calamitatibus afficiamur. Seneca vero, cujus habetur maxima sapientiâ inter Latinos, multum præ cæteris

* Pro lege
Manilia

* l. 14. ep. 17.

* l. 16. ep. 4.
ibi vero legitur: quoniam consilio non multum uti licet.

attribuit fortunæ, quam tanti facit omnibus suis libris, ut hæc quæ vocantur bona externa, quæ ut dari, ita auferri possunt, velit illius arbitrio subiecta, divitias, opes, dignitates, liberos, corpus ipsum, denique nihil omnino excipiens præter animum, quem negat subditum esse fortunæ: ait enim quodam in loco:

* Seneca l. de Consolat. ad Marciam, cap. 10.

*In regnum * fortunæ, & quidem durum atque invictum pervenimus, illius arbitrio digna atque indigna passuri. Corporibus nostris impotenter, contumeliose, crudeliter, abutitur; alios ignibus peruret; alios per incerta nudos maria jactabit; alios morborum variis generibus emaceratos, diu inter vitam mortem-*

* Litteras non scripsit Seneca ad Paulinum, Lucilius repone; in epistolis enim Senecæ ad hunc scriptis, multa de fortuna disputantur. Exstat Senecæ liber unus ad Paulinum de brevitate vitæ, ubi nihil ejusmodi.

que medios detinebit. Idem ad * Paulinum scribens a fortuna impulsus se, cedentemque a Cæsare sustentatum. Alio in loco, se nunquam fortunæ credidisse, ait, etiam cum pacem agere videretur, atque ea omnia, quæ in eum indulgentissime contulerat, pecuniam, honores, gratiam eo loco posuisse, unde sine metu posset repetere. Alibi quoque dicit: Qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui facit, quam tutissimum raro experiri. Addit etiam, Deum bonis viris assignasse fortunam, cum qua exerceantur; eam omnium judicio iniquissimam rerum æstimatricem appellans, quæ, cum hominem suis muneribus referferit, soleat aliò transferre, quæ condonasse videatur. Philosophus doctissimus Theophrastus tantum fortunæ tribuit, ut scripserit in Callistene suo, ut refert Cicero, *vitam hominum a fortuna, non a sapientia regi*: Livius quoque in suis libris potentem nostrarum rerum fortunam facit: *Optimum visum est, inquit, rem committere fortunæ.* Cum vero Magnum Alexandrum (2) Romanis comparat, ita scribit: *Ut plurimum in bello polere videntur militum copia & virtus, ingenia imperatorum, fortuna per omnia humana, maxime in res bellicas potens, tanquam ea quæ sola victoriam in bellis largiatur.* Disputatur tamen a Seneca, & quidem omnibus suis ferme libris supra fortunam sapientem esse, in quem nihil illa possit, cum ab ea nisi quod dederit, queat eripi; sed quum

Tuscul. quæst. lib. 5.

(2) Magnum Alexandrum. Livius l. 9. decad. 1. c. 17. 18.

non dederit virtutem, quæ propria est sapientis possessio, nihil in eum posse fortunam. Hoc mihi, pace Senecæ dixerim (loquar enim libere quod sentio) non videtur recte concludi. Nam primum fatetur multis opus esse ad vitam sapienti arbitrio fortunæ subditis; deinde, cum sapiens homo sit, is autem ex animo constet & corpore, quæ separata etiam sapientis auferant nomen, fortunæ autem casibus sapientis corpus subji-ciatur, siquidem lapsu equi crura potest frangi, videtur & in sapientem cadere posse fortuna, qui si forti, si æquo animo illius ferat injurias, si uri secarique se magno animo patitur, nihilominus illa in eo, quod sibi vindicat, jus suum exercebit, &, si cruciabitur corpus, animus quoque quo corpus viget, poenam sentiet. Ita non sapiens, sed sapientis virtus ac ratio erunt extra tela fortunæ. Alterius, inquit Antonius, hoc est disputationis, & in eo magna Stoicis est cum reliquis Philosophis contentio. Veruntamen, ut ad definitionem fortunæ redeamus, quidquid ea sit, si tibi Aristoteles non placet, addamus aliam haud repugnantem Theologis nostris, dicamusque nihil aliud fortunam esse, quam divinæ nutum voluntatis singula aut permittentis aut imperantis fieri, & ita disponentis cuncta quæ sunt, ut, quæ prodire a fortuna existimantur, summi Dei dispositio efficiat: certa ratione, quæ præsit humanis rebus. Seneca vero tuus, etsi plurimi æstimet fortunam, multumque illi tribuat, tamen quid ea sit, minime tradit, neque id suis verbis, licet sapius fortunæ nomen usurpet, potest percipi. Atqui, inquam, quod utilius nobis fuit, omiſſa definiendi solertia, docet nos, si ineundum nobis sit cum illa certamen, si cominus pugnandum, quomodo simus acie superiores, tradens arma, quibus recti ac præmuniti illius tela refringamus. Quod si item Aristoteli placuisset, melius de vita hominum meritis meo judicio fuisset. Quid enim sitienti confert ad extinguendam sitim, noscere quid sit potus; aut esurienti ad sedandam famem, quid sit cibus? Ille mihi ad vitæ præsidium proderit, qui vinum porrexerit, aut panem, non qui docuerit, vinum esse aquam e terra stillatam, aut panem, cibum ex farina & aqua concoctum. Si ad ædificandam domum subsidium

* *Fortasse do-*
cet & præci-
pit.

petierò , non tu mihi satisfacias , si narres quod ea sit opus ex
recto & parietibus confectum ; sed si ligna , calcem , lapides
subministres. Itaque semper ego M. Tullii officiorum libros
utilitate prætuli Ethicis Aristotelis , ad vitæ nostræ institutio-
nem. Alter virtutum tradit definitiones , quid hæ sint , quot-
ve in partes dividantur , perquirens ; alter virtutes ipsas in aciem
atque in campum deducit , in exercitio collocat , tanquam
loquentes & præcipientes facit ; rectam vivendi viam *
dat & præcepta , quid quæque virtus permittat , quid prohibeat ,
quatenus quid liceat , quid deceat , quod sit officium boni
viri ; denique ita ad certam normam dirigit actus nostros , ut
nos quasi in certa possessione virtutum collocare videatur. Hunc
imitatus Seneca non est prosecutus definitionum fortunæ subtili-
tates ; at imbuat nos optimis præceptis ad ejus impetus tum evi-
tandos , tum ferendos : admonet spernenda esse illius beneficia ,
eaque magis timenda , quo longius exceßerint modum : nihil
cum illa commercii habendum , dona sua aut respuenda , aut sine
cura tenenda , eam postremo esse sapientia inferiorem. Multa
præterea docet quibus tutiores simus adversus fortunæ vires.
Nam expavescimus omnes timemusque hanc doctissimorum
virorum vocibus celebrem & opinione communi , ita ut ab
ea regi , agique res nostræ putentur , tanquam supra nos do-
minium exercente. Et Aristoteles , inquit Antonius , & Tullius
Senecaque , ac cæteri viri sapientissimi , varia doctrina erudien-
tes hominum vitam , optime de nobis meriti sunt ; sed Ari-
stotelis acutissima ac præstantissima in omnibus eruditio fuit ,
qui cum intelligeret , nisi qua de re definitio præcesserit , de
ea recte disputari non posse. In Physicis autem , quum de rerum
causis quæreret , fortunam vero inter causas collocaret , de ea
evitanda aut præcavenda nullus fuit differendi locus. Sed sive
Aristotelem accipis , sive quid sublimius excellentiusque for-
tunam arbitrari mavis , certe quidquid eam dixeris , præesse
mihi videtur rebus humanis , quas pro libidine vel extollit ,
vel dejicit. Hæc imperia largiri , regna donare , eadem quo-
que auferre existimatur , summa infimis commutans , nullique
tantum de se spondens , quin tantundem minetur se illi abla-
turum

tūram. In quo certe rerum abutitur recto iudicio, nullum neque virtutum, neque vitiorum servans discrimen, excellentis virtutis atque ingenii viros negligit ac pessundat, ut plurimum bonis infesta; unde & Tragoedus viris fortibus eam invidere dixit, & Seneca quoque in libro de Providentia, ubi quaeritur, *quid ita, si providentia mundus agatur, multa bonis viris accidant mala?* scribit Deum bonis viris, ut optimi evadant, fortunam cum qua exerceantur, assignare, tanquam bonis semper adversam; stultis vero atque insanis nullo negotio, nulla doctrina, nullo consilio præditis eam adulari, eos quandoque ad summa rerum fastigia trahere, quos antea in vulgus tanquam stolidos asinos notari videbamus; qui, ut animal est tardum, stupidum, iners, desidiosum, capite grandi ac præduro, ita, quum ad stultitiam additur indulgentia beneficiumque fortunæ, haud indigne humanum corpus asini fingitur cervice. Soleo queri sæpius fortunæ temeritatem adeo nonnullis favere, ut, quos clientes recusarim, aliquando conspiciam mihi esse patronos. Eos tamen ipsos (credo ut risum hominibus moveret) dejectos ab ipsa vidimus post-modum, moestos ac sordidatos. Est, inquam, ut dicis, Antoni, tum summa fortunæ iniquitas iudiciumque perversum, tum frequens commutatio, ut res mortalium ad ejus voluntatem circumagi videantur nullo ordine ductæ; hunc elevat, illum premit, nunc nimios honores impertitur, nunc afficit ignominia; cui regnum tribuit, eundem in carcerem tradit; quem in alto gradu spectandum dederat, hunc mutata facie in imo collocavit cum dedecore conspiciendum. Quamobrem, si tibi commodum esset, vellem ut de ipsius commutabilitate, qua innumeros pene homines, ut de civitatibus fileam, quassavit, paucis colloqueremur. Nam paulo altius a primis usque historiis repetitâ memoriâ, multa mutationis, varietatisque ejus occurrunt exempla illorum, quos plurimis a se beneficiis ornatos variis cladibus affixit. Missa facio antiquiora, Cræsum Lydiæ Regem laqueo pendentem, Cyrum Regem Persarum muliebrem sævitiam expertum, Darium insuper, reliquosque ab Alexandro belle su-

E

batos atque interemptos Reges. Quot Romanorum armis regno pulsi, quot capti in vinculis periere? Syphaci, Jugurthæque, Numidiæ Regibus captis bello Romamque perductis, turpis vitæ exitus fuit, si quidem alter Tibure in carcere periit, alter ex Saxo Tarpeio dejectus est. Perseus Macedonum Rex acie victus, postquam Paulli Æmilii triumphantis currum præcessit, rege indignum vitæ finem sortitus est. Mithridatem potentissimum Asiæ Regem, post quadraginta annos, quibus vario Marte cum Romanis bellum gesserat, ad ignominiosum (diademate enim pro laqueovitæ finivit) interitum compulit. Urbes quoque, Carthago, Numantia, Corinthus, plurimæque præterea a Romanis deletæ, fortunæ sævitiam sunt expertæ. Exterorum exempla prætermittamus, inquit Antonius, neque, si fortunæ varietatibus immorari libet, eas extra hanc unam urbem requiramus, refertam tum suo casu, qui est omnium maximus, tum clarorum virorum exemplis, qui procul dubio sunt vel magnis regibus æquandi. Adsunt tibi Camillus, Africanus superior, Marius, Sylla, Carbo, Sertorius, Cinna, Pompeius, Cæsar, Cicero, Lepidus, Marcus Antonius, variis fortunæ casibus jactati. Adsunt Imperatorum plurimi, quibus eadem fortuna imperium orbis dedit & abstulit, quorum pars major ferro, quam morbo, periit. Dies me deficeret, si omnia recensere vellem illustrium virorum exempla, in quibus fortunæ licentia versata est; referti enim sunt libri ejusmodi historiis, quas memoriæ posterorum mandavit antiquitas. Erat scriptorum magna copia, qui suorum temporum res gestas interire non patiebantur, quisque eas extollebat atque ornabat dictis, ut libentius legerentur; quo factum est ut notiora sint nobis, quæ prisca tempora tulerunt, quam quæ nostra ætate acta sunt; desunt enim qui lumen afferant rebus gestis, quæ relictæ in tenebris obsolescunt; pereuntque etiam dignissima quæ literis mandentur. Atqui, inquam, merentur nonnulli nostræ ætatis Reges ac Principes, ut eorum fama ac nomen in obscuro lateat, nihil de se nisi in contumeliam scribi merita; quotus enim

quisque reperitur, qui virum doctum aut eloquentem secum habeat, aut quicquam de se literis commendari velit? Fatuis ut plurimum, vel adulatoribus delectantur, vel eis qui aliquem quæstum portent, his aures aulæque principum patent, doctrinæ aut virtuti via seclusa est, nullus doctis viris locus, nullus honor habetur, nullum literis præmium, nulla gratia. Neque vero mirandum, virtutem apud eos sordescere, qui ipsi nullo resplendent lumine virtutis. Ita suo accidit merito, si eorum fama unà cum corpore terra obruitur, scriptisque doctorum hominum posteritati minime commendantur. Verum est hoc, quod sentis, inquit Antonius: raro favent ingeniis. Principes nostri, neque de se quid cæteri sentiant, admodum curant, dummodo suæ voluntati satis possint facere. Attamen, si non illorum gloriæ, saltem nostræ favere debemus, neque quid illis libeat, sed quid nos deceat, advertendum puto. Quapropter hortor, quicumque potest, id munus sumere, ut saltem ætatem hanc scribendo complectatur; non enim desunt historiæ dignæ quæ posteris tradantur, sed scriptorum facultas, qui rerum magnitudinem scriptis æquent, & respondeant rebus gestis. Nam licet antiquiora illa habeantur præclara, quippe quæ tanti æstimantur, quantum illis nobilia ingenia decoris atque amplitudinis attulerunt, tamen sæculum hoc nostrum nonnulla in utramque partem exempla fortunæ prodidit, priscis illis, neque magnitudine neque gloriâ, postponenda, quibus quoniam lumen scribentium defuit, jacent in tenebris, neque in ore hominum versantur. Describit Herodotus; quem Patrem historiæ vocat Tullius, Diodorus quoque Siculus, & item e nostris Justinus, res olim gestas Ægyptiorum, Assyriorum, reliquarumque gentium, in quibus multa fabellis, quam historiis similiora esse videntur; & an vera incertum, quippe non litteris tradita (nondum ea tempora scriptores annalium, insueto literarum usu, tulerant) sed tantum memoriæ hominum, quæ ipsa persæpe labitur, commendata. At ea postmodum illustrata verborum sententiarumque ornamentis tanta in luce versantur, ut legentes summo opere

alliciant ad ea cognoscenda , quæ etiam minus vera fuisset existimentur , tantaque his fides adhibita , quanta est scriptoris auctoritas & eloquentia. Nos autem jamdudum scriptoribus caruimus , quorum inopiâ nostrorum temporum gesta , magnifica sane & egregia nonnulla , in oblivionem perperuam labuntur. Neque enim is sum , qui præteritorum memoriâ præsentium oblitus , adeo antiquitati faveam , ut ex ea totus pendens omnino contemnâ ætatis nostræ viros , nihilque in ea factum judicem etiam cum illis prioribus conferendum , in quo non scriptionis ingenium elucesceret. Quid enim antiqui annales attulerunt nobis , vel militum numero , vel robore exercitus , vel disciplina militari , vel rerum gestarum gloriâ ac varietate præferendum , si vera fa-

* Alii est Tamberlano.

teamur ; * Tambellano , sic enim vulgus appellat , olim imperatori Asiæ potentissimo , quem quondam privatum virum adeo secundæ fortunæ studium erexit , ut magnæ parti orbis imperaret. Primum variis artibus inter suos (Parthus enim vir magni animi & prudens fuit) imperio potitus , Scythas , Parthos , Persas , Iberos , exactis illorum regibus , suæ ditionis fecit. Tum egressus Persarum fines , Medos superavit atque Armenios ; transito enim Euphrate cum quadringentis millibus equitum , * sex peditum , Me-

* Sic in Mss. legendum, sexcentis millibus.

* Bajazetem intelligit.

sopotamiam omnem , inde Asiam inferiorem ingressus , regem omnium potentissimum * Morattum nomine (sic enim vulgo dicunt) cum quadringentis equitum millibus , & magnis peditum copiis fines suos tutantem , apud superiores Armenios prælio subactum devicit , * regem ipsum , ducentis millibus hominum interfectis , vivum cepit , caveaque in modum feræ inclusum , per omnem Asiam circumtulit , egregium admirandumque spectaculum fortunæ. Castra ejus in modum urbis habebantur , statuto cuique arti loco , atque ita in partes suas distributis exercitiis , ut omnia in promptu essent ad viræ usum necessaria. Non castra , sed urbem quandam ingredi se putabant , qui eò vel merces vel com-
meatum deferebant. Summa semper rerum copia in castris , cum nullus esset latrocinii locus tutoque omnia compoz

* prope An-
goriam in Ga-
latia, an. Chri-
sti 1402.

tarentur, nulla unquam seditio, nullus tumultus inter milites fuit, adversam fortunam nunquam est expertus, ab Tanai flumine universam Asiam Syriamque populatus est. Tum Smyrnis, Antiochia, Sebastia, Damasco, multisque præterea validissimis atque opulentissimis urbibus vi captis ac direptis, Ægyptum ingredi parantem vastæ solitudines & deserta loca averterunt, virum belli artibus insignem, ad eaque maxime obeunda promptum, quæ ardua ac dura cæteris videbantur. Damasco capta, cum arcis antiquæ expugnatio difficilior esset, constructa e regione altera, quæ antiquam altitudine superabat, vi cepit, licet multa cum suorum cæde. Mores & vitam ejus qui tradunt (ipse enim novi, qui fuere in ejus castris) Annibali pene similem ferunt: severus admodum fuit, maximeque latrocinia exosus. Quærebat tanquam virtutis opus quibuscum bellum gereret: deletis regibus ac tyrannis permultis, vastatis pluribus provinciis, onustum devictarum gentium spoliis exercitum ad Parthos (ibi enim regia erat) reduxit, conditamque ab eo civitatem, quam *Marcantem* (a) appellant, & varii generis captivis replevit, & hostium spoliis exornavit. Insignis igitur duorum potentissimorum orbis imperatorum, alterius victoria, alterius calamitas, maxima fortunæ tum secundæ tum adversæ documenta, quoniam literarum monumentis carent, pene ex hominum memoria cecidere. At vero, si ea aliquod excellens ingenium nacta essent, æternam memoriam consequerentur. Certe nos plus propter recentem rerum magnitudinem oblectarent, quam quæ priscorum solertia magis ex dicendi ubertate, quam quod ita compertum haberet, expressit. Neque enim intelligo qua in re illa gestis Alexandri aut Xerxis Dariique, vel imperio, vel exercitus magnitudine, vel gloriâ bellorum, cederent, quorum stultitiam multis voluminibus antiquitas decantavit. Ea quidem historia præclara est, quæ continet gravitatem difficultatemque bellorum, in qua narrantur castra metata, instructæ acies, militum mul-

[a] *Marcantem*. Apud Geographos est *Samarcan* dicta, Tamerlani regis *Marcanda* urbs *Bactrianæ* caput, vulgo fuit.

titudo ac robur, imperatorum virtus, deleti exercitus, reges devicti, peragratae subactaeque provinciae, expugnatae urbes, imperia quaesita, quorum huic ad summi imperatoris laudem & gloriam nihil defuit. Nunquam, cum toties acie pugnasset, non victoriam reportavit: castris semper tutissimum elegit locum: acie instructa omnibus copiis saepe confligit: plures hostium exercitus ad internecionem fudit ac delevit: Scythas, Persas, Medos, Armenios, Arabas, Assyriam Asiamque subiecit: Reges multos praelio fusos fugatosque prostravit, delevit, cepit: urbes multas praesidiis & natura loci munitas, vi militum expugnavit, nihilque ei defuit quod in summo imperatore requiratur; ut quidem dolendum sit illum in ea tempora incidisse, in quibus sopita jaceret tam late evagata bello & pace virtus. Sed ad fortunae varietatem revertamur, quam profecto maximam proximorum regum fara ostenderunt; quorum * alter ex tenui censu summum imperium & felicem exitum; alter ex Rege amplissimo, silvestri pro bellua cavea constrictus, miserabilem vitae finem sortitus est. Hanc etiam fortunae sortem conspiciere licet in regibus Aegypti, quos omnes ex servitio ad regnum perducit; nam servi emptitii & quidem alienigenae ex barbaris nationibus, apud eos, variis sub provinciarum praefectis, qui equestres copias pro facultatibus nutriunt, militiam condiscunt, populis per desuetudinem armorum desidia confectis, ex quibus per ordines praefecti creantur: hi, rege defuncto, inter se de regno armis decernunt: ita in demortui locum, qui armis praestat, sufficitur. Quo fit ut multis haud diu regno frui licuerit, vel dejectis a fastigio rerum, vel gladio peremptis. Hoc pacto perraro ad haeredem imperium transfertur. Nuper quidam ex eis filium puerulum uni ex amicis, thesauro, quem in filii tutelam comparaverat, relicto, moriens commendavit. At is auro potitus, cum pupilli nomine regnum vi cepisset, occiso puero solus regnat, neque multo post per insidias praefecti regnum affectantis trucidatur. Ita semper peregrinis arbitrio fortunae victoriam fretis id regnum

* Tamberlanus, seu Tamerlanes, filius pastoris fuit, deinde Tartarorum imperator. Obiit an. circiter 1406.

patet. Eadem fortunæ immutatio imperium Tartarorum (hos superiores Thracas Scythasque præci vocant) versat; paulo namque antea sorte varia jactatum est, cum octo ferme annis septem duces, qui variis in locis imperium arripuerant, inter se dimicantes bello victi occubuerint. Horum armis gesta, si literis essent prædita, maxima enim multarum gentium cæde acciderunt, præclara nobis suæ instabilitatis documenta fortuna reliquisset. Quin tu, inquam, Antoni, omitte barbaros, quorum cognitio paulo difficilior, & ad nostros redi, exempla quorum nota admodum ante oculos obversantur, magnam testantia fortunæ varietatem. Multa quidem tenes auditu percepta, multorum ipse testis es, quibus ætate nostra parum fidam se præbuit fortuna. Horum ego utilem notitiam duco, si quis ante oculos expositam intueri voluerit infidam illius societatem, eos ipsos maxime, qui se totos illi dicaverant, deferentis. Faciam, inquit ille; nam isthuc mea tendebat oratio; neque vero altius repetam, quam quæ memoriâ contineantur, ne quid fabulosum huic nostro sermoni infertum putes. Sed utrum Italorum exemplis contenti sumus, an externa desideras? Utraque, inquam, censeo; nam nostratium minora atque ignobiliora efficit in tam parvo terrarum tractu dominantium multitudo: externa, tum regionum latitudine, tum magnitudine Regum, illustriora redduntur, in quibus narrantis facultas laudem aliquam possit consequi, non secus quam in multis antiquis, quæ ipsa per se ampla scribentium ars & copia reddidit ampliora. Recte sentis, inquit Antonius; nam plura suppetunt vulgaria humanorum casuum exempla, quæ efferrî in lucem merentur, sed ea non certo temporum ordine, tanquam contexatur historia, a me dicentur, sed passim prout quodque fortunæ opus conspiciendum se dabit, in quod oratio insurgat.

HISTORIÆ

DE FORTUNÆ VARIETATE

LIBER SECUNDUS.

ODIAMUR igitur ab eo primum, cujus fortunæ conversio maxime vulgata est, memoriâ adhuc recenti. Regnum Angliæ, (a) quod Britanniam antiqui vocitarunt, & opulentum (vellus enim aureum, quod olim Colchos habuisse fertur, illò traductum constat) & præpotens armis, quippe quod solum jamdudum Gallorum potentiam reprimat ac contundat. In eam, Britannis olim invicem dissidentibus, Angli (ea Germaniæ natio est ad occidentem versa) ab uno ex regulis, tres quidem erant acciti, quum

(a) Quæ hic tradit Poggius de Anglorum origine, referuntur etiam a Camdeno, & Polydoro Vergilio in historiis, quas de Britannia conscripserunt, sed uberius legi possunt apud Robertum Sheringamum Cantabrigiensem, qui de Anglorum origine accuratam elegantemque disceptionem edidit; verum in hisce argumentis, ut principia urbium augustiora fiant, fabulosa multa ac futilia traduntur. Polydorus Vergilius scribit libro octavo in fine, Anglorum adventum in Britanniam contigisse anno Christi 450. duce Hengisto, eorumque Regem primum Cerdicium fuisse: incepit regnare anno Christi 521. ab eorum adventu LXXI. Ex his ergo quæ tradit Polydorus, liquet conferendam esse Anglorum in Britanniam migrationem circa ann. 450. non ultra sexcentissimum, ut hic Poggius habet. Bedam

quoque deceptum esse Hist. Gent. Anglor. lib. 1°. cap. 15. & in Chronico ejusdem gentis, in assignando adventum Anglorum sub Marciano, animadvertit Pagius in Critica Baron. ad an. 449. n°. 21. ubi etiam observat perperam a libris in cit. cap. scriptum esse anno CCCCIX. loco CCCCXLIX. quem expresse assignat Beda in Chronico. Cæterum contendit Pagius hoc loci scriptores Anglos fere omnes uno consensu, puta Ethelwerdum lib. 1° Malmesburiensem de Regibus cap. 1°. & alios hujus notæ scriptores, in Britanniam Anglorum adventum ad an. 449. consignare. Tutius de Saxorum, Anglorum & Getarum adventu in Britanniam agit Sheringamus cap. 11. disceptionis, ex his enim tribus populis Angliæ Regnum conflatum est.

Britannis

omnia armis obtinuissent, Britannos in suum nomen ditio-
nemque redegerunt paulo ultra sexcentessimum annum. Angu-
li duo mare versus, qui ad meridiem spectant, adhuc linguam
priscam servant, cæteris in Germanicum sermonem conce-
dentibus, quo & hodie utuntur. Insula est præ cæteris argen-
to atque auro abundans, viris cum ad omnia, tum vero præ-
cipue ad belli munera egregiis, de cuius amplitudine con-
stans inter omnes fama est nulli regnorum potentiâ & vir-
tute cedere, auctoritate quidem inter Christianos, post Gal-
los (nam hi propter defensos sæpius Romanos Pontifices,
fidemque nostram & regni vires, primum vindicant sibi lo-
cum) cæteris præstant. In eo, nuper defuncto patre, successit
Eduardo avo (a) Richardus adolescens, liberalis magis quam
prudens aut magni animi. Is pubes factus, firmatâ cum Re-
ge Francorum, quem antea pater victum acie ceperat, pace,
filiâque ejus cum ingenti dote in matrimonium sumptâ, re-
stitutis quoque, accepto auro, oppidis munitissimis de Gal-
lis dudum captis, firmasse regni opes videbatur. Securus re-
rum, & ab externis bellis tutus, ob eam rem ad constituen-
di regni curam conversus, nihil sibi antiquius duxit, quam
ut illud per opus pacis, unde quaque ex Gallia contracto au-
ro, opulentissimum redderet; satius esse arbitratus, uno re-
gno contentum (quippe uni homini satis amplum dicere so-
lebat) pacem agere cum Gallorum gente, quam propter cu-
piditatem regni ampliandi externis implicatum curis, seque
cæterosque bellorum molestiâ afficere. Ita ad insulæ commo-
da, cultumque totus incumbens, ne per occasionem quie-
tis divitias cumulare putaretur, regium palatium, cuius par-
tem opus magnificum, absolvit, magno sumptu ædificandum
curavit. Duas fecit expeditiones; alteram adversus Scotos (b)

(a) *Eduardo avo Richardus.* Regnare
cepit Richardus II. anno Christi M.
CCC. LXXVII. ut habet Polyd. Vergi-
lius initio libri 20. qui res ejus gestas
accurate scribit. Vvallingham. in Richar-
do II. pag. 245. refert an. Christi 1381.
fuisse quartum regni Richardi II. Anno
1384. duxit uxorem Annam Vvinceilai

Romanorum Imperatoris filiam.

(b) De expeditione Richardi adversus
Scotos agit Vergilius libro 20. Joanne
Leslæus de rebus gestis Scotorum lib.
7. hanc expeditionem attingens, Richar-
dum impietatis flagitia perpetrasse scri-
bit, ob everfa monasteria & absumptas
incendio S. Ægidii ædes.

conterminos regni, fines suos incurfantes, quorum agris populatis, pluribus oppidis vi captis, victorem exercitum reduxit; alteram sibi fatalem in Hibernos, gentem feram indomitamque & sæpius desciscientem. Nihil ei deerat quod secundus vitæ cursus in quemquam largâ manu conferret. Regnum præpotens fortunâ, ætatem floridam integramque natura dederat, additâ corporis specie decorâ ac præstanti; nam humanitatem comitatemque, quæ populo placent, summam in eo fuisse ferunt, prudentiam quantam per ætatem poterat. Delectabatur frequentibus conviviis, & regio apparatu supra cæterorum morem usus est, quod maxime regem decet; superiores vero excessit summâ in omnes liberalitate, cujus duo exempla paucis retulisse minime pigebit in opprobrium reliquorum. Erat ei solemne convivium, in quo abacis compluribus auro argentoque instructis, duo aurea vasa dono Duci Bituricensi destinata præ cæteris eminebant. Hæc equestris ordinis viri duo haud magnis opibus conspicui, defixis ad ea oculis, sibi tantundem cedere voto optabant, id suarum fortunarum terminum statuantes. Hos quum superveniens aspexisset Rex, postquam percontatus quid colloquerentur, vota eorum, nulli scilicet apud se deinceps, si eis potirentur, divitiarum cupiditati locum fore, cognovit; minime moram in se futuram asseruit, quin divites fierent, ac vasis traditis, deinde, ne domum deferrentur, redemptis, quanti ea appensa erant (id duodecim millium aureorum fuit) annumerari jussit, ut, quod est difficillimum, duo haudquaquam magnâ re contenti divitiis modum imponerent. Magna fuit hæc liberalitas regia, meritaque quæ præcis exemplis inferatur; sed haud inferior quæ sequitur. Dies erat futurus Natalis Domini celeberrimus omnium totius anni apud Anglos. In eo, ut, * se astante, Episcopum Aquensem (2)

* Mutila hæc periodus, nisi addas *sacrum faceret.*

(2) *Episcopum Aquensem*, vulgo, *Aqci*, sub Aulcienfi Metropoli constituta invenitur. Is erat Petrus de Bosco dictus II. promotus ad Episcopatum an. 1397. testantibus Sammarthanis fratribus in Episcopis Aquensibus; & subinde a Boni-

facio IX. in Angliam destinatus, de quo deque dono Richardi meminit Vvallsingham. in Richardo II. pag. 356. his verbis ad annum 1398. *Eo tempore venit in Angliam Domini Papæ Nuntius Petrus de Bosco Aquensis Episcopus ad commonendum*

Legatum Pontificis Bonifacii ad se missum cum rogasset, Cappellam regiam altareque, ut tum maxime consuevit, suo cultu ornare iussit. Tum Sacris peractis, ac ministris locum, ne quid efferretur, obfirmare iussis, Episcopo, quem manu apprehenderat, omniem ornatum apparatusque, aurum, argentum, vestes dono dedit, indignum esse dictitans, Pontificis Legatum alienis, non suis ornamentis tam insigni die celebrem fuisse. His atque ejusmodi rebus clarus, cum gloriâ regni magnificentiâ floreret, fortuna, tanquam beneficiorum suorum pœniteret, subito conversa est. Erat ei patruus grandis natu, multique præterea Principes proximi sanguine viri ad omnia insignes, qui olim videntes se spreto, Regis adolescentiam malis usam consiliis præter modum effervescentem, & nimiam licentiam compresserunt, judicio damnatis iis, qui adolescentis animum variis voluptatibus pellectum devinxerant. Hoc altius cordi Regis insedit quam quisquam suspicari potuit. Itaque post acceptam uxorem, quum in tuto omnia viderentur, rerumque omnium solus arbiter esset, exulcerata a nonnullis, qui lateri adhærentes propriis commodis, ut sit, studebant, præteritorum memoriâ, in patruum grandem natu (a) multosque præterea sui generis graves viros manus injecit, ac per causam tentati quondam adversus se regni morte affecit. Fratrem patrualem Henricum magni (b) animi consiliique Principem indigne in exilium compulit; inde haud multo post in Hiberniam, proximam regno insulam, valido cum exercitu validiore classe profectus, quum audisset Henricum, (c) (is enim a multis pro-

Regem, ut permitteret ligeos suos provisiones acquirere de manu Papa, & revocaret statutum editum contra provisiones, & illud Breve. Quare impedit, multaque similia: sed quod minus obtinuit de suo negotio, rex accumulavit suo marfupio, donans ei jocalia magni pretii & valoris.

(a) In patruum grandem natu, Thomam scilicet Glocestrie Ducem. De hac cæde a Richardo perpetrata vide Vvallingham. ad 1397. pag 353. quem hoc loco ad amissum sequi videtur Poggius.

(b) Fratrem patrualem Henricum. Henricum Ducem Herefordiæ, quem in Gallia exulare jussit ad sexennium. hæreditate patris fraudavit & bonis spoliavit Richardus.

(c) Cum audisset Henricum. Hæc eadem habes etiam apud Vvallingham. & Vergilium lib. 20. p. 421. Vvallingham. scribit ad an. 1399. Richardi deditio- nem in manus Henrici contigisse di. 20. Augusti ejusdem anni 1399. qui primum bonis spoliatus, deinde Londini in

ceribus per insolentiam regis ad ulciscendam suorum mortem, propriamque injuriam evocatus erat) revertisse novas res molientem, nihil utilius ratus, quam opprimere quanto citius nascentem flammam, relicto exercitu, cum unica nave mature rediit, occursurus fratri quamprimum, teneris adhuc primordiis rerum. Quem cum parato exercitu (jam enim magna regni portio rerum novarum cupida ab se desciverat) offendisset, ipse haud procul, coacto tumultuario milite, confedit. Sed paulatim a suis, qui in adversarii castra fortunam sequentes conveniebant, destitutus, cum paucis in munitionum naturâ oppidum confugit: obseſſo cum nemo auxilium ferret, deditioe ultro factâ, adversario se permisit. Ab eo productus in concionem, quum regno veluti inutilis & gubernaculo tantæ molis renunciasset, Henricus vero dictus *, omnium consensu esset, in liberam custodiam traditur, ac demum quum plures in diem novi motus orirentur, partim rem probantibus, ut vulgo fit, cum suo quisque commodo consulit, partim improbantibus, in obscurum carcerem conjectus fame, (a) nam genus mortis occultum fuit, absumptum tradunt. Miseranda quippe mortalium conditio est fortunæ malignitati subiecta. Quis enim sibi quicquam ab ea tutum putet, cum legerit regem quondam tanto auro atque argento, tam vario apparatu superbum, tot populis, tanto exercitu fidentem, summis fortunæ muneribus functum, cujus aula multa hominum millia saginabat, frequentibus conviviiis instructa, ad id miseræ compulsus, ut, negato cibo, stramentis, (nam ea mandere solitum ob esuriem fama tulit) pro epulis uteretur, &, quod iniquissimum mortis est genus, inediâ interiret? Extollat, inquam, priscorum res quicquam, ut libet: hujus regis (b) fortunam nulla certe antiquo-

* Rex.

carcerem detrusus, regno cedere coactus est, depositionis sententiâ damnatus.

(a) Fame, nam genus mortis occultum fuit. Vvallingh. ad an. 1400. hæc habet: Richardus quondam rex Angliæ, cum audisset hæc infortunia, mente consternatus, senect ipsam exstinxit inedia voluntaria, ut fertur,

clausisque diem extremum apud Castrum de Ponte-fractæ, die Sancti Valentini, nimirum die 14. Februarii anno 1400.

(b) Hujus regis fortunam. In hunc ferme modum de adversa hujus regis fortuna rem conficit Vergilius lib. 20. pag. 426. Ea tempestate, inquit, unum

rum tragœdia superat vel varietate rerum, vel regni magnitudine. Est *Troas* apud eos præclara inter omnes, at ea est magis poëtarum fabulis, quam rebus gestis decora, cum nullius opis regnum nunc tanti habeatur, quantum est ab Homeri ingenio confictum. Est, ut dicis, inquit Antonius, & illa reor sæcula felicia, quibus divina poëtarum ingenia fortiri contigit tantâ scribendi arte, ut & turpia pro honestis, & admodum tenuia pro amplissimis legantur. Nos vero, nudo sermone, nullo decore adhibito, percurramus præsentia, ut, si qui forsitan unquam poterunt, habeant ad dicendum, unde veluti quædam sumant argumenta. Sequitur memorabilis a fortuna clades Francorum regis, & regni, & quidem acerbior superiore; nam illa regem tantum * avertit, hæc calamitatem regiam, regni vastitate cumulavit. Francorum (a) regnum paulo ultra nongentesimum annum initium cepit, si quidem Franci ex Germania profecti Galliam variis sub ducibus occuparunt. Primo Coloniam Agrippinam, tum Treverim captas diripuerunt, Aurelianis deinde potiti, sedem sibi, ubi nunc Parisius (b) est (Lutetia antea vocabatur) subactis propinquis gentibus, & Romanis pulsis ducibus, elegerunt. Clodovæus (c) primus ex eis Christianus factus, Ala-

* Rectius e-
vertit.

hoc profecto exemplum editum est, quod illis qui aliis præsumunt, documentum in perpetuum esse potest, ut Henricus ad regnum vocaretur, ac tanta haberet hominum studia, qui de ipso regno adipiscendo forsitan antehac nequidem somniarant &c. adeo semper mortales futura meliora putantes, præsentia minus probant.

(a) Francorum regnum paulo ultra nongentesimum annum initium cepit. Hic errare Poggii in consignando initium regni Francici, & ab ejusdem vero exordio non paucis, sed centenis plusquam annis deflectere, nemo non videt, quamquam ego putarim scriptum fortasse fuisse quadringentesimum loco nongentesimi. Initium regni Francorum sub Pharamundo eorum rege sumitur ab an. Christi 417. ut ostendit Carolus Cointius in annalibus Francorum ad eum annum, nec ab eo dissentit Hadrianus Valesius rerum Francicarum lib. 3. pag.

118. licet, si Prospero in Chronico findendum sit, ad an. 420. Pharamundi regis inauguratio sit protrahenda; sed pugnantia scribere in assignandis annis, eodem loci Valesius innuit. Hæc ad Poggii correctionem dicta sufficiant.

(b) Ubi nunc Parisius est. Scribit Hadrianus Valesius lib. 6. rerum Francicarum Clodovæum Lutetiâ potitum, & loci amœnitate captum, eam urbem regni sedem delegisse, & alios etiam reges ibidem sedes fixisse, quam rem enarrat ad an. 508. ut omittamus Gregorium Turonensem, & alios auctores.

(c) Clodovæus primus ex eis Christianus factus. Sacrum Baptismatis lavacrum suscepit Rhemis Clodovæus a Sancto Remigio Rhemensi Episcopo, an. Christi 496. die Christi Domini Natali sacra, ut habet Cointius ad hunc annum, ubi

mannis & Burgundionibus, qui & ipsi in Gallia antea novæ gentes confederant, devictis, regni opes admodum auxit. Multi deinceps reges usque ad Carolum Magnum, qui Romano imperio potitus, plurimum gloriæ regno attulit. Inde Francorum reges, & regni nomen ob res gestas præclarum habetur atque illustre, tantâ fortunâ, tantâ rerum amplitudine, ut ad id regnum jamdudum primæ partes inter Christianos consensu omnium delatæ sint. Multa ab illius regibus tum erga defensam abs se nostram fidem, tum erga Pontifices Romanos, tum erga populi Christiani pacem decora facinora extiterunt. Inde in diversâ regna veluti in colonias reges missi, quorum opera egregia virtusque & bello & pace enituit, inde multa præsidia laborantibus impartita, inde principum dissidentium sumpta arbitria, inde pacis fœdera discordibus data. Adeo vero Francorum nomen insigne quondam rebus gestis fuit apud barbaras gentes, quibus pro fide bellum intulerunt, ut hodie quoque penes eos Christiani (a) omnes communi verbo *Franci* appellentur. Itaque præcipuum Christianorum id regnum semper habitum est, a quo non solum repulsa est vis Infidelium, sed bello etiam sæpius lacescita: raro externo, præterquam ab Anglis, bello tentati, ipsi potius bellum cæteris indixerunt. Reges sortiti præclaros ac sapientes præter Carolum VI. nuper defunctum, cum quo & fortuna ita commutata est, ut pene ad interuersionem regnum redactum sit. Is adolescentior, robustus ac manu promptus fuit, sed qui paululum descisceret a gravitate superiorum, magis militari habitu, quam regio. Is * auctoritatem pontificiam redolet usus. Undevigesimum ætatis annum (b) agens, subactis magna strage, qua ad xxx.

* Mutila periodus, nec ita facile sananda. Id forte dictum malignè.

fusus hanc Epocham vindicat adversus cum veteres, tum recentiores rerum Francicarum scriptores.

(a) *Christiani omnes communi verbo Franci appellentur.* Tantam sibi famam apud omnes Franci pepererunt, cum ad vindicanda e manibus infidelium, quæ detinebantur sacra loca, accensis studiis & animis pro Christi fide tuenda,

profecti sunt, hortante primum Urbano II. in Concilio Claramontano habito an. 1095. ut ex eo natum crediderim apud Orientales potissimum, Francorum nomine Christianos designari.

(b) *Undevigesimum ætatis annum agens.* Natus est Carolus VI. an. 1368. ex monumentis publicis Parisiensibus, apud Joannem Juvenalem Ursinum pag.

hominum millia occubuerunt, Flamingis, cum in Britanniam^(a) quæ nunc appellatur (antea Veneti vocati) partem regni maritimam arma vertisset, iter cum exercitu faciens, repente amens factus, omnium quæ secutæ sunt calamitatum causam præbuit. Nam cum summa rerum per insaniam regis ad patruos fratremque rediisset, isque priores sibi post regem partes per aliorum contemptum sumpsisset, orta, ut fit, ubi plures eminere volunt, simultas tandem ad cædem erupit. Nam Duce Aurelianensi^(b) (is frater regis, apud quem rerum omnium arbitrium stabat, & ob id paulo insolentius fortunæ beneficio utebatur,) operâ Ducis Burgundiæ fratris sui patruelis, noctu, dum a coena rediret, interempto, discordia principum animos subiit, partim poenam sceleris flagrantium, partim tutantium auctorem tanti mali. Inde ad arma ventum est, scisso in partes regno, bellumque plusquam civile cœptum, in quo ad extrema odia sævitum est. Tum cædes exercituum, & intestina populorum, versis in sese armis, clades subsecuta, tanto partium studio, ut nullum genus sævitæ victis abfuerit. Non sanæ mentis Regem, qui vicerant, sæpius enim varia partium fortuna fuit, tanquam statuam circumferebant ad ostentationem plebis. Quidquid agebatur, auctoritate regiâ fieri dicebatur. Multi damnati, plures bonis everfi, extremo quidam supplicio affecti; ita majori pene ira atque odio, quam viribus suis & opibus confecto regno, diutius certatum. Major subinde calamitas a re-

530. & apud *le Laboureur* pag. 4. tom. 1. Pugna cum Flandris ad Rosbecam contigit an. 1382. ut Urfinius & *le Laboureur* in historia Caroli VI. ad hunc annum testantur: quare dum hæc clades accidit, Carolus non decimum annum, sed decimum quartum agebat annum. De hac pugna vide Paulum Æmilium in vita Caroli VI.

(a) *Cum in Britanniam.* Hujus in Britannia ducem expeditionis causa fuit, grave vulnus a Craone Clifsonio Magistro equitum inflictum: quare obrem cum exilio damnatus & bonis Crao spoliatus esset, ad Britannia Ducem

confugit, a quo cum benigne esset acceptus, adeo in Ducem ipsum exanduit rex, ut bellum ei inferret, tantoque exarsit hujus belli studio, ut impositæ mentis evaderet. Hæc contingere, iisdem testantibus scriptoribus, anno 1392.

(b) *Nam ducem Aurelianensem.* Hujus rei integram seriem habes apud Urfinium ad an. 1407. & *le Laboureur*; nam eodem anno hoc fratricidium perpetratum est. Æmilius etiam hæc in Carolo VI. ad hunc annum pertransfert, quamquam Ludovicum Aurelianensem, Audacis, non Caroli regis fratrem appellat.

ge Angliæ (a) ea tempestate clarissimo Principe accidit , qui regnum Francorum sui juris esse dicatans , traducto in Galliam exercitu , omnia cæde incendiisque absumens , plurimas urbes partim vi expugnavit , partim deditione , interque eas Parisium regni caput cepit. Provinciâ Normannia omni in potestatem redactâ duobus præliis , in quibus ad XX. millia ex Gallis ceciderunt , omne regni robur contrivit ; adeo immutatâ rerum facie , ut, qui dudum florentis regni cultum meminisset , non contineret a lachrymis , quum occurrerent oculis exinanitæ abacta præda urbes , deleta oppida , absumptæ penitus villæ , agri vastati , populatæ regiones , & vacua arva cultoribus. Sed , ut nihil tantis calamitatibus defuisse videatur , defuncto rege , prioris Ducis mors Burgundiæ Ducis cæde , qui & ipse (b) ferro , infcio adolescente rege , postea periit , cumulata est , multorum sanguine eorum , qui ejus facinoris auctores fuerant , expiata. Ita tum civili , atque intestinâ discordiâ , in qua genus omne crudelitatis invaluit , tum bello externo , regni opes majori ex parte conciderunt. Quanta hoc in loco fortunæ mutatio æstimanda est , quæ regnum florentissimum tam variâ ac diutinâ clade confecit ! Primum regi mentem eripuit , quod ipsum deterius est , quàm si aut telo occidisset , aut esset bello captus ; nulla est enim durior conditio , quàm insipienti servire , mors ejus vitâ est optabilior : deinde vitam (b) longam infano dedit , nequis subrogaretur , qui posset cogere imperio dissidentes , aut certe rem consilio regere : tum autem regiam stirpem domesticâ cæde , & sanguine polluit : postmodum regis infcitia , re omnium in-

(a) *A rege Angliæ.* Henricus V. Angliæ rex. anno 1415. circa idus Augusti in Normanniam trajiciens , ingenti exercitu comparato , cladem & vastitatem Galliarum intulit , de quibus Ursinius & le Laboureur ad hunc annum.

(b) *Qui & ipse ferro , infcio adolescente rege.* In conspectu Delphini , non defuncto sed vivente adhuc Carolo VI. interfecit Burgundiæ Dux ad *Monasterium Senonum* , anno 1419. sed quomodo id acciderit , satis non constare , & varie re-

cenferi tradunt Ursinius ad an. 1419. & le Laboureur ; hic enim , non ignaro sed mandante ipso Delphino , interfecit scribit.

(c) *Deinde vitam longam infano dedit.* Longa sane ejus dementia fuit , cum ad an. 1422. vitam protraxerit , & in furorem inciderit an. 1392. si Poggio credimus ; sed identidem resipuisse , & ad bonam mentem rediisse , Ursinius in illius vita scribit.

feliciſſima

felicissimâ, quæ mortales premunt, bello civili regni vires dissipatæ. Postremo, ne quod infelicitatis deesset genus, Anglos acerrimos hostes ad incrementa malorum adjecit, viros & armis belloque insignes, & naturâ infestos atque inimicos Gallis. Francorum igitur regnum nomine tantum stare videbatur, re ferme deciderat: præsentis Regis virtus (a) in priorem ferme statum restituit. Cyprus insula immeritam quoque Regis sui queritur in prima expeditione fortunam. Nam Petrus, (b) magni consilii Rex, majorem regno gerens animum, egregiâ classe & ultra fortunas suas comparatâ, Ægyptum aggressus, Alexandriam urbem populosam ac prædivitem primo adventu expugnavit, inde progredi cupientem, tumultu inter milites orto, partim (c) simulato metu, missionem poscentes, partim prædæ timentes, ac * deserturos se * Melius de-
professi, ad reditum licet reluctantem compulerunt. Urbe *fecturos.* direptâ, Cyprum se cum exercitu recepit; majoribus dehinc viribus novam classem, militesque parantem, atque undique auxilia adversus infideles excitantem, in ipso bellico apparatu, frater adortus per insidias (d) interemit. Res quippe auditu infanda, cum regem fratricidio ereptum Christianis,

(a) *Præsentis Regis virtus.* Nimirum Caroli VII.

(b) *Petrus magni consilii Rex.* Hujus Regis, ob devictam Alexandriam, res gestas diligenter enarrat Philippus de Mazzeriis, Cancellarius Regni Cypri, qui per ea tempora florebat, & Francisci Petrarchæ amicus erat, cui scripta est epistola 2. lib. 13. rerum senilium, in vita B. Petri Thomasi apud Bolland. tom. 2. Januarii die 29. pag. 1014. cap. 16. Hanc victoriam anno Christi 1365. die 2. Octobris contigisse Vvallingham. in Eduard. III. ad an. 1365. Bosius Hist. Relig. Melitenf. part. 2. lib. 3. Raynald. annal. ad an. 1365. probatissimi scriptores tradunt, & Bosquetus in vita Urbani V. ad an. 1365. Male ergo confertur in an. 1366. ab Henrico Giblet, seu vero nomine P. Francisco Loredano in Historia Regum Lusitanæ stirpis, ut & a Faroldo in Ca-

talogo ad an. 1364.

(c) *Partim simulato metu.* Non sunt audiendi ii, quemadmodum & Poggins, qui affirmant turpi fuga Alexandriam à militibus desertam, cum Franciscus Petrarcha lib. 8. rerum senilium, ep. 8. disertis verbis Petri Regis egregium animum atque virtutem celebret, culpa, atque ignavia Transalpinorum militum prædæ magis quam pietatis studio flagrantium, id evenisse affirmans. Bosquetus in vita Urbani V. in ea est sententia, ut consultò Petrus Alexandriam deferere statuerit, propterea quod haud satis virium in suo exercitu foret ad eam adversus hostes tutandam.

(d) *Per insidias interemit.* Dolet summo opere lugetque ejus mortem Petrarcha epistolâ 2. libro 13. rerum senilium ad Philippum de Mazzeriis regni illius Cancellarium, quâ summis laudibus Petram extollit, eumque felicem,

G

qui solus eo tempore rem pulcherrimam ausus, dignus certe regio nomine, arma Saracenis intulerat, & quem omnes nostri Reges opibus ac magnitudine imperii superabant, unus eos magnitudine animi anteibat. Haud diu tamen fraternam eandem inultam tulit; nam captus a Januensibus (a) bello, quod ad ulciscendam acceptam injuriam moverant, Januamque perductus, parte regni multatus est. Sed quid nomini Christiano indignius, quid contumeliosius ætas nostra paucis ante annis vidit, quam Janum (b) ejusdem insulæ Regem a Saracenis bello captum, atque in vincla conjectum? Nam quum Soldanus, qui nuncupatur Ægypti Rex, exercitum adversus eum pararet, videns se fore bello imparem, ad externa auxilia confugit, missis ad Pontificem Martinum, & item ad plures Christianorum Reges, nuntiis, qui monerent, quanto in discrimine insula versaretur; si succumberet infidelibus, magno id detrimento Christianis fore: sed subsidia ab omnibus denegata. Iraque Catalanorum quinque triremibus, ac paucis præterea onerariis navibus, simul & equestri manu, pedestribusque copiis variis ex oris ac gentibus dato stipendio

pium, integerrimum appellat. In gentis Urbani V. apud Bosquetum eadem ferme, quæ hic Poggius, de Petri nece referuntur ad annum 1369. his verbis: *Petrus insuper Rex Cypri supra sapius nominatus, qui ultra omnes Reges, & Principes suos contemporaneos ad recuperationem & acquisitionem terre sanctæ aspiraverat, & ad hoc alios multos incitaverat & induxerat, pro viribus infideles multimodè expugnaverat, totus etiam bonus, virtuosus & animosus, velut aliter justus Abel, vel Joseph innocens, per operationem & machinationem fratrum suorum suis malitiose & crudeliter interemptus.*

(a) Nam captus a Januensibus bello. Causam belli hujus prætexerunt Genuenses, quod, cum post necem Petri regis Cypri, cui Petrus filius puer successerat, ob honorem imponendi diadematis capiti novi regis, Veneti & Genuenses inter se decertarent, patruus regis Venetorum ad hunc honorem prætulit: ex

quo ortum est bellum, & cædes Genuensium perpetrata. Primum Damianus Caraneus, deinde Petrus Fulgosius ingenti comparatâ classe in Cyprum missus, qui anno 1373. captâ Salaminâ, compulso in angulum quemdam Rege, proceribus, & Jacobo Lusiniâno captis, de nonnullis supplicium sumpsit. Tandem omnia Regi certis conditionibus restituta sunt, & Famagusta detenta. Fo-lieta histor. Genuensis lib. VIII. p. 146. Sabellic. decad. 2. lib. 5. colum. 1274. edit. Basileens. Stephanus Lusiniânus histor. Reg. Cypri. Jacobus patruellus perductus Genuam anno 1374. detrusus. est in turrin promontorii Phari, deinde pace partâ in Cyprum perductus. Joannes vero alter patruellis, hortatu reginæ atque consilio, quæ Petri uxor fuerat, interfectus est anno 1375. ut habet Loredanus lib. VIII.

(b) Janum ejusdem insulæ regem. Hæc eadem, quæ de Jano scribit Poggius,

contractis. * Cæterum Saracenis magnâ classe adversantibus, * *Deest, se*
 quum Catalani primi, deinde reliquæ naves diffugissent, *ad defensio-*
 in terram tutò absque aliquo certamine copias exposuerunt, *rem parat, aut*
 quibus occurrens majoris animi quam consilii Rex, cæteris *aliquid simile.*
 prælium detrectantibus, in aciem descendit. Commisâ pugnâ,
 hostibus ad primum congressum, seu dolo, seu timore fu-
 gientibus, relictis reliquis, cum receptui canendum cense-
 rent, dum incautius hostes persequitur, circumventus capi-
 tur magnâ suorum cæde, atque interfecto, qui eum seque-
 batur, fratre: hinc suorum fuga foeda per agros sparsim, qua
 fors quemcumque tulit, & strages hominum facta est. Sara-
 ceni victores Nicosiam urbem vacuum defensoribus intrant
 diripiuntque, neque ætati, neque sexui parcentes: inde, quum
 universam insulam pervagantes nullo labore spoliassent, om-
 nis generis prædâ in navibus impositâ, domum redeunt,es,
 captivum secum adduxere. Persolutâ postmodum grandi pec-
 uniâ, addito etiam annuo tributo, datis item obsidibus, in
 regnum rediit. Maxima profecto ignominia accessit populo
 Christiano ex hac Regis calamitate; turpissimum quippe est
 genus hominum imbelles, natum ad servitutem, quos mo-
 re pecorum majores nostri trucidare consueverunt, adeo no-
 strâ culpâ invaluisse, ut ultro nos laceßere, & bellum infer-
 re audeant. Minime miror, inquam, nos contemptui haberi
 a Barbaris, armisque superari. Reipublicæ nostræ conti-
 nuum varijs sub principibus bellum gerunt ad tutandam li-
 bertatem; Reges vero habemus vel stultos, vel pueros, aut
 eos, quos nulla ejusmodi cura pertingat, quorum cupido at-
 que ambitio pusilla quidem, & a vecordia profecta, non
 hostium fidei, sed Christianorum sanguine crassatur. At ve-
 ro Italia, quæ quondam universis nationibus ac gentibus
 imperavit, plures in partes scissa, armis in se ipsam con-
 versis, suis ipsa viribus conficitur. Regnum vero Neapolita-
 num, cujus aliquando Reges summum splendorem Italics at-

confirmant ea, quæ a Raynaldo ad dem haud levem addit hæc rei gesta
 annum 1426. n°. 24. scribuntur ex Ænea a Poggio enarratio habita.
 Sylvio, & mss. Diario Veneto, quibus si-

tulerunt , sub mulieris (^a) umbra delitescit , omni sua dignitate amissâ. Tum Antonius , percommode , inquit , hujus regni mentio cecidit , multiplicem fortunam sæpius in suis regibus experti. Origo ejus ignota multis , ut fortunæ commutatio magis quorundam exemplis eluceat , paulo altius repetenda est. Civitas (^b) Neapolitana , paulo ultra trecentesium annum , neque regia sedes , neque in eis oris regnum , aut regium nomen ullum erat. A supero mari Græci Imperatores , ab infero nostri , & ipsi inter se dissidentes , imperabant. Gubernabantur regiones variis sub Ducibus , qui & ipsi Imperatoribus parebant. Hi cum sæpius inter se confingerent , supervenientes Robertus (^c) & Richardus Normanni , minuendæ multitudinis causâ , domo in Apuliam profecti , dum bellantibus invicem Italis opem ferunt , & gloriam & opes auxere. Nonaginta (^d) ferme annis Normanni magna

(^a) *Sub mulieris umbra.* Nimirum fuit Comes Averſæ , & Robertus Comes Apuliz , de quibus mox.

(^b) *Civitas Neapolitana.* Hæc verba usque ad alia ipsi Imperatoribus parebam , transcripsit & in suam contulit de regibus Apuliz & Siciliz epitomen Felinus Sandeus. De Rogerio Siciliz Comite , primo apud eos rege multa satis nota , & literis consignata habemus. Porro Neapolitanæ urbis originem , amplitudinemque ad vetustiora tempora esse referendam , testantur publici operis antiqua monumenta , qua de re vide Capacium histor. Neapolit. lib. I. pag. 13. & seqq.

(^c) *Robertus & Richardus Normanni.* Quæ de Normannorum in Italiam adventu , atque Neapolitani regni originæ traduntur a variis scriptoribus , quorum seriem texere hic longum esset , collegit libello Gallico idiomate conscripto novissime P. Bufferius ; & ante eum Andreas Duchesne antiquos scriptores omnes Normannorum in unum volumen congeffit , ediditque Lutetiz Parisiorum an. 1619. Fallitur hic profecto Poggius , dum scribit Robertum ac Richardum fuisse primos ex Normannis , qui in Apuliam profecti sint ; nam primus fuit Amſchetillus de Quadrellis cum suis fratribus. Porro Richardus I.

fuit Comes Averſæ , & Robertus Comes Apuliz , de quibus mox.

(^d) *Nonaginta ferme annis.* Quo primum tempore Normannorum in Italiam adventus contigerit , variz fuerunt jamdudum eruditorum sententiz , cum multi ex recentioribus etiam eum contulerint ad an. M. II. Novissime vero Antonius Pagius , & post eum Gabriel Nicolinus , qui de acquisitionibus Normannorum librum exaravit , hanc epocham hætenus male collocatam esse contendit , statuitque , ex poemate Guillelmi Apulienſis de rebus in Italia a Normannis gestis , eorum primum adventum ad ann. 1016. esse conferendum. Certe causa Normannorum in Italiam adventus fuit peregrinatio eorum Normannorum , qui Religionis ergo Hierosolymam profecturi , Salernum , ad Guaimarum Principem , diverterunt , cui ad comprimendos Saracenos magno auxilio eâ occasione fuerunt , a quo præmiis affecti , & apud se ut manerent rogatos , tandem missis legatis , Normannos invitavit. Hi porro in auxilium adversus Græcos a Melo Bariî domino acciti , duce Osmundo Drengotio , una cum aliis fratribus Afſilitino , Raterico , & Daulio , multas de iis victorias retulere , & exinde in

cū laude diversis præsidibus cum militassent, tandem ducem sibi præficiunt Tristhanum, ^(a) cognomento Cistellum, dum in Ducis Salernitani præsidii esset. Huic, veneno quem occiderat, defuncto, successit Ranno ^(b) qui Averfam urbem condidit: post hunc Carolus ^(c) Capuæ Princeps, quem Jordanus ^(d) filius, & Richardus nepos secuti sunt: deinceps ex

Italia pedem fixere. Cum verò anno septimo Atenulphi Abbatis montis Cassini, ut narrat Ostiensis lib. 2. cap. 37. Apulia a Normannis expugnari cœpta sit, cumque Atenulphi ordinatio peracta fuerit anno 1011. sequitur anno 1018. Apuliam a Normannis expugnari cœptam Melo duce. Verum Pagius citato loco deceptum esse Ostiensem, & qui cum secuti sunt, demonstrat ex narratione Guillelmi Apulienfis, qui non ex itinere Hierosolymitano, sed ex Gargano monte eos ad Guaimarum accessisse colligit. Quare adventus eorum in Italiam conferendus est ad an. 1016. & prima in Græcos irruptio in annum sequentem 1017. mense Maio, qua de re consentiunt Lupus Protospata, & Anonymus Barenfis in Chronicis. Non levis momenti est ad Pagii sententiam confirmandam, quod ille animadvertit ex Chronico Casauriensi, seu Piscariensi, apud Dacherium tom. V. in quo ad an. 1016. refertur expugnatio Apuliæ a Normannis cœpta, Melo duce. Obscura profecto multa esse, quæ per idem tempus ad res Siculas spectant, nemo est qui dubitet. In Chronico Siciliæ novissime a P. Martene vulgato, tom. 3. Anecd. col. 8. Roberti, Richardi, Humfredi Normannorum adventus in Apuliam figitur ad an. 1058. in Siciliam vero profectos scribitur an. 1060. Apud Neapolitanos scriptores multa prorsus incerta de Normannis, pro monumentorum inopia, referuntur.

(a) *Tristhanum cognomento Cistellum. Lege Turstinum cognomento Scitellum*, qui cum Arnolino & Ranulfo in Italiam primus profectus est. Ducangius in notis ad Nicephorum Bryennium pag. 207.

(b) *Ranno. Rannulphus Normanno-*

rum dux. Hunc Averfam condidisse perhibet Guillelmus Apulienfis. De hoc Rannulpho multò plura refert Camillus Peregrinus in Stemmate Principum Capuæ, ubi de Ascillitino meminit, qui Comitem Capuæ cum facit anno 1030. obiisse refert anno 1047. Verum Averfa condita fuit circa ann. 1021.

(c) *Carolus Capuæ Princeps.* Non licuit hunc Carolum apud ullum e scriptoribus, qui de Principibus Capuanis verba faciunt, reperire. Jordanus autem, quem filium Caroli appellat, apud Ostiensem, in Chronico Cassinensi lib. 3. cap. 45. & 46. est filius Richardi Principis Salernitani, qui sane apud Summontium in hist. Neapolit. lib. 1°. alter Jordanus est, quem juniorem licet appellare, & natum a Richardo Roberti Capuani Principis filio tradit. Nam Jordanus senior Capuanus Princeps obiit, ut est apud Ostiensem lib. 4. cap. 10. an. 1090. relinquens Richardum filium. Alter vero Jordanus moritur an. 1127. cui successit Robertus filius, ut ait Ostiensis lib. 4. cap. 96. Profecto suspicari non desino, quin aut mendum in textum irrepserit, aut fortasse etiam lapsus sit Poggius, ita ut pro *Carolo* scribendum sit *Richardus*. Non desuere cum sequiorum sæculorum, tum nostræ ætatis scriptores, qui Comitum, Principumque Capuanorum catalogum contexerent, quos tamen & diligentia & exquisitiori doctrinâ vicit Camillus Peregrinus in sua de Longobardorum Principum historia, in quâ habes tabulam accuratam & Comitum & Principum Capuanæ urbis, inter quos nusquam Carolus legitur.

(d) *Quem Jordanus filius & Richardus nepos. Jordanus Princeps Capuæ fuit*

G iiij

Altavilla (a) filius Princeps Normannorum factus, ac Neapolitani Comitis Nazonis prodicione occisus, successorem fratrem habuit Humfredum, (b) qui, cum universam sibi Apuliam subegisset, filium Roberto fratri (c) quem propter astutiam *Viscardum* cognominabant, moriens tuendum dedit. Is (d) nepotis viribus usus, Calabriam Siciliamque quum sibi subdidisset, Græciam Africamque bello lacecessivit. Defuncto (e) fi-

cum patre ab an. 1058. deinde Dux Cajetæ ab an. 1063. & post patrem Princeps & Dux ab an. 1078. Postremo cum filio Richardo 11. ab anno 1081. ad ann. 1090. quo obiit, & in Monasterio Cassinensi est conditus. Petrus Diaconus lib. 4. cap. 10. Lupus Protospata ad an. 1090. Peregrinus in Stemmate.

(a) Deinceps ex Altavilla filius Princeps Normannorum factus. Drogo filius Tancredi de Altavilla, quem a Vraffone Comite Neapolitano interfectum prodit Vvilelmus Gemiticensis lib. 7. Gaufridus Malaterra lib. 1. n°. 13. histor. cap. 80. Peremptus est an. 1047. Quem Poggius Nazonem appellat, scriptores rerum Normannicarum apud Duchesne Vvazosonem & Gazonem vocant.

(b) Successorem fratrem habuit Humfredum. Hic etiam filius Tancredi post fratris necem Ducatum Apuliæ tenuit: obiisse porro anno 1056. in Chronico scribit Lupus Protospata ad hunc annum, quo loco animadvertit Camillus Peregrinus in notis ad Protospatam pag. 85. quandoque Umfredam feminina deflexione vocari, atq. ita scribi in Chronico, idque etiam passim occurrere in antiquis chartulis. Leo Ostiensis lib. 3. cap. 16. hunc Ducem esse appellatum perhibet, cum Rhegium est captum, sed id esse intelligendum de solemnibus inaugurationibus bene notat ibidem Peregrinus. Profecto mirari subit, cur Humfredum in Stemmate Principum Normannorum Peregrinus prætermiserit.

(c) Filium Roberto fratri, quem propter astutiam *Viscardum* cognominabant. Filius ejus Abailardus vocabatur, de quo

eadem quæ Poggius, habet Vvilelmus Gemiticensis lib. 7. Porro de cognomine indito Roberto, hæc cecinit Vvill. Apul. lib. 2. cujus carmina libet hic apponere: *Robertus qui magnanimâ virtute priores Transcendit fratres*

Cognomen Guiscardus erat, quia calliditatis Non Cicero tanta fuit, aut versutus Ulysses.

Et paulo post:

. . . . Robertus & ingeniosus, Semper celsa petens, & laudis amans & honoris:

Si contingebat, sibi palmam vel arte vel armis Æqui ducebat, quia quod violentia sepe Non explere potest, explet versutia mentis.

(d) Is nepotis viribus usus, Calabriam. De rebus gestis Roberti nihil interest aliquid huc asserre; satis est innuere, uberrime descriptas esse a Gaufrido Malaterra, & Guillelmo Apulicensi. Suscepit quidem Comitatum Apuliæ tutelæ nomine an. 1056. & ditionem Rhegium usque produxit, dimissâque ob consanguinitatem primâ uxore Alberadâ, duxit Sikelgaitam sororem Gisulfi Salernitani Principis: demum an. 1085. obiit.

(e) Defuncto filius ex secunda uxore. Filius Roberti Rogerius successor, natus erat ex Sikelgaita seu Sichelgauta, in Ducatu Apuliæ, appellatusque est hujus nominis primus, præterito Boamundo priore natu ex Alberada. Obiit Rogerius an. 1111. 8. Kal. Martii. De eo fuscè agunt Petrus Diaconus lib. 4. cap. 40. Falco Beneventan. Romuald. Salernitanus, Anonym. Cassinensis. Uxorem habuit Alam nomine, filiam Roberti Friis Comititis Flandriæ. Malaterra lib. 4. cap. 20. & 26.

hus ex secunda uxore Rogerus successit, quo (a) & filius mortuis, Rogerus patruelis Rogerii Comitis Siciliæ, Viscardi fratris filius, solus imperium tenuit. Hic (b) per diffensionem Honorii & Anacleti Pontificum, quum Anacleto hæssisset, Rex ab eo primus Siciliæ & Regni Neapolitani factus est a nativitate Salvatoris anno 1130. dux strenuus & potens armis, qui & ipse in Africam classe transiens, Tripolim Tunisiisque incepit, & multas præterea urbes in littoribus sitas. Hinc ad Guillelmum regnum pervenit; multi inde Reges usque ad Robertum Joannæ Reginæ patrem variâ fortunâ extiterunt. Joanna (c) paternum regnum, nullâ virili prole superstitæ,

(a) *Quo & filiis mortuis Rogerus patruelis.* Nimirum vitâ functo Guillelmo Duce, qui sine filiis obiit anno 1126. ut habet ad hunc annum Ordericus Vitalis histor. lib. 12. Verum quod attinet ad annum mortualem Guillelmi, Falco Beneventanus in suo Chronico scribit Guillelmum obiisse an. 1127. in quam sententiam descendit Peregrinus in stemmate Principum Normannorum, propterea quod in Chronico Salernitano anni 17. ejus principatus notantur, sibi que suffragari ait Petrum Diaconum lib. 4. cap. 96. Sed cum Petrus eo loco scribat Guillelmum annos fere sedecim gessisse Ducatum, hand facile iis persuadebit, quos in suam sententiam velit pertrahere. Præterea non liquet ex Petro Diacono, num Rogerus I. obiit anno 1111. nam videtur potius ex eo colligi, quod anno 1110. decesserit, pro qua sententia stat Ducangius in notis ad lib. 14. hist. Annæ Comnenæ. Ut ut sit, lubens amplector Peregrini sententiam, quæ obiisse Guillelmum contendit an. 1127. propterea quod aperte id tradunt Falco in Chronico ad hunc annum, & Romualdus Salernitanus, pariter in Chronico ad hunc annum. Successit Rogerius Siciliæ Comes, Dux Apuliæ, & tandem Rex: hic erat filius Rogerii Comitis Siciliæ, fratris Roberti Guiscardii. Petrus Diaconus lib. 4. cap. 96.

(b) *Hic per diffensionem Honorii & Anacleti Pontificum, quum Anacleto hæssisset.*

Errasse hic Poggium, dum Anacletum, seu Petrum Leonis, intrusum Pontificem, de ea dignitate cum Honorio decertasse scribit. Felinus Sandeus, in epitome de Siciliæ & Apuliæ Regibus, demonstrat. Petrus Leonis revera, mortuo Honorio an. 1130. post electionem Gregorii Diaconi Cardinalis S. Angeli, cui nomen Innocentii II. inditum a Schismaticis, in Pontificem inauguratur, ut e multis monumentis a Baronio allatis ad an. 1130. & ex Petro Diacono lib. 4. cap. 97. liquet. Adhæsit autem Rogerius Siciliæ Comes Anacleto Pseudo-Pontifici, a quo electus in regem Siciliæ est an. 1130. ut apparet ex allato capite Petri Diaconi, & ex Chronico Falconis Beneventani, o cuius testimonio Peregrinus in castigationibus ad eundem Falconem id contigisse scribit, die nativitatis Domini nostri Jesu Christi, Panormi, vixisseque Rogerium usque ad annum 1154. Cum vere a Papa Schismatico regiam coronam obtinuisset, eam ob causam D. Bernardus multis in locis Rogerium *tyrannum & usurpatorem corona regie appellat*, ep. 127. & alibi.

(c) *Joanna paternum Regnum.* De rebus gestis Joannæ I. multa habes apud rerum Neapolitanarum scriptores, quos, si libet, consulas. Andreæ Regem morte affecit: contigit Andreæ mors anno 1345. decimo quinto Kalend. Octobris.

sola tenuit, summâ omnium voluntate. Ea cum Andream (prolem regiam) virum suum, ex Hungaria in regnum ascivisset, odio oborto, turpi morte affecit. Paulo post Hungaris ad ulciscendum tam atrox facinus excitis, regno excedens Florentiam primum ob antiquum cum eis jus amicitiae, inde in Provinciam confugit. Mox in regnum, abeuntibus Hungaris, restituta est, fortunam secundam ad extremam usque ætatem experta. Regnum tenuit summâ pace, supra prudentiam muliebrem, adeo ut nullo unquam sub Rege floruerit magis. Magnis fortunæ functam beneficiis tradunt, ut nihil ei deesse ad felicitatem videretur, si extremus vitæ exitus parem se reliquæ anteaetæ ætati præbuisset. Sed erubuit fortuna contraire moribus suis, & aliquid lætum perpetuo præstare. Urbanus Pontifex, sub quo schisma tunc in Ecclesia excitatum est, Joannæ infensus, quia per acceptam ab Urbano in se contumeliam, adversarum erat partium, omni cura enixus incubuit, ut ab se privata regno pelleretur. Venerat ab eo evocatus ex Hungaria in Italiam Carolus Princeps Dyrrachinus, & ipse regiâ ortus stirpe, qui Aretium per intestinam seditionem occupavit. Relicto ibi præsidio, quum Romanam profectus esset, Urbani cohortatione, opibusque adjutus, regnum ingressus est, unicoque prælio exercitu hostium apud Neapolim fuso ac deleta, Reginam, cum in ejus potestatem venisset, confectam annis, pulvillo ori superinjecto, ad mortem (a) compulit, haud vile exemplum fortunæ & ipse ad posteros daturus. Erat Urbano nepos nullius neque virtutis, neque consilii Butillus, (b) quem supra modum supra-

(a) *Ad mortem compulit.* Joannæ interitus accidit die 22. Maii an. 1382. ut ex ejus Epitaphio liquet, apud Summontium, quod liber hic etiam exscribere: *Inclita Parthenopes jacet hic regina Joanna*

Prima, prius felix, mox miseranda nimis.

Quam Carolo genitam multavit Carolus alter,

Qua morte illa virum sustulit ante suum.

MCCCLXXXII. XXII. Maii, V. Indict.

(b) *Butillus.* Ubi de Urbano VI. Poggius loquitur, nimiam dicendi libertate cum Pontificem carpere videtur. Jure

Urbanus in Carolum Dyrrhachinum exarsit, propterea quod Cardinali Reatino in Pontificem seditionem molienti faverit, deinde ecclesiasticæ ditioni bellum intulerit. Immerito præterea culpatur tanquam schismatis auctor; id enim Cardinalium pravitate conflatum est, cum eorum avaritiam & improbos mores & simoniacam labem acriter Urbanus reprehenderet, quod ex Walsinghamo & auctoribus coævis ostendit Raynald. ad an. 1378. n.º. 22.

que

que fortunam extollendi cupidus Pontifex, magnam ei a Carolo tunc opis suæ egente, & æstimante satius esse iniquas etiam conditiones accipere, quam Pontificis (eo enim nitebatur) suas res præsidio carere, regni partem pepigit. Cunctantem post regnum acceptum, tergiversantemque omnia (nam quædam servarat) Butillo præstare, ira odioque incensus Pontifex novo belli discrimine turbavit, parvisque admodum copiis, & ne ad imbellem quidem oppidum oppugnandum aptis, Regem adortus est, impetu ac temeritate, quam consilio aut prudentiâ potior. Ejus inanem contumeliam Carolus nullâ re præterquam stultitiâ fidentem ad Nuceriam per obsidionem contudit, Januamque, conductâ ab Januensibus classe, fugere coëgit, abjectâ regni, quâ flagrabat, ambitione. Vacuo deinde Pontificis curâ Regis animo, majorum rerum occasionem fortuna obtulit, regni Hungariæ * maximi * An. 1382: eâ tempestate omnium potiundi; nam Rege Ludovico, cujus in aula educatus erat, defuncto, consensu omnium Principum in regnum evocatus, Rexque appellatus est. Visum est fortunæ, credo, parum in eum unico regno contulisse, alterius spem possessionemque adjecit, rata eo notio rem fore, quo illum altiori in fastigio oppressisset. Brevi quidem concidit eodem fortunæ impetu, quo & steterat; dolo enim magni Comitis, Reginaque superstitis, quæ ad unicam filiam regnum traduci volebat, nil * ramen timentem adorti * Melius tale quidam in cubiculo, gladio percusserunt; (a) inde abductum, ad castellum quoddam, quum vulnus haud lethale esset, veneno interemerunt. Ferunt exultasse (b) gaudio ad nuntium mortis Urbanum, custrumque, quo ictus fuerat, ad se delatum recenti sanguine respersum avide aspexisse, ignarum profecto quàm acerba fata delicias suas Bu-

(a) *Gladio percusserunt.* Contigit id an. 1386. die 6. Februarii, quamvis rerum Hungaricarum scriptores, & præsertim Bonfinius lib. 1. decad. 3. velit eandem Caroli contigisse an. 1385. Summontius & Collemucius an. 1386. malunt.

(b) *Ferunt.* Quæ hic habet Poggius

de cultro ad Urbanum misso, exploduntur tanquam fabulosa a viris eruditis, & cum id Collenucius etiam enarrat, tanquam putidum futileque figmentum agnoscitur, cum a Niemo sub Urbano vigente, silentio prætereatur. Spondanus ad an. 1386. n°. 1.

tillum, cujus causâ tanta tempestas excitata erat, manerent. Indignum mortis genus extinxit Regem excellenti animo & virtute, quem, si vixisset diutius, Roberti sapientiam æquaturnum fuisse affirmant. Accipe nunc ex eodem regno tertium fortunæ ludum, in quo versando, ipsam quæ ludebat, risisse puto. Reliquit Carolus Joannam & Ladislaum filios: ad hunc quum ancipiti diu fortunâ regnum tandem pervenisset, sororem viduam Joannam, quum in fata concederet, hæredem, nam ipse caruit liberis, reliquit. Regnum adepta, ut quietiori fortuna uteretur, nupsit Jacobo Comiti Marchiæ (a) stirpis regiæ Francorum, sed patrimonio tenui. Accitum in regnum eâ conditione, ut Regis abstineret nomine, rerum omnium imperium penes Reginam esset, postmodum mutatâ sententiâ, Regem appellari, haberique voluit, ei arbitrio regni permissio, quo suæ opes firmiores essent. Ille ex humili loco ad regiam evectus dignitatem, non ferens tantam fortunam, more eorum, quos mentis levitas huc illuc ad parvam auram versat, inflatus animo, neque, quò aut unde emerisset memor, virium certe suarum immemor, felicitatem in stultitiam vertit, nullo graviore consilio usus. Primum contemptui habere nomen Italicum cœpit, despiciens omnes, & solus, licet mentis inops; omnia pro imperio agens, nulli præterquam Gallis consilia credere, sua sequi, aspernari cæterorum, Gallis quibusdam ignavissimis hominibus summos magistratus, summaque dominia elargiri, Italos abjicere, uxore adeo contemptâ spretâque, ut circumsepta custodiis, quæ etiam libere audiendi, loquendique facultatem demerent, ne pellicis quidem locum in regia obtineret. Penes virum suprema potestas erat vitæ, necisque arbitrium, regni certe tanquam armis capti præfecturas ac dominia Gallis suis partitus est, fretus eâ solâ tanquam firmâ rerum custodiâ. At illi in convivia & luxum effusi choreis indulgebant, saltando, potandoque tempus terentes, coquinis obsoniisque, quæ cura sollicitabat animos, & rapiendi libi-

(a) Jacobo Comiti Marchiæ. Nupsit post Ladislai mortem anno 1414. Quod hæc Jacobo Comiti Marchiæ ex regio hic narrat Poggius de Jacobo majore ex Gallorum sanguine de familia Borbonia, parte falsum est.

do, civitas erat referta. Quarum rerum indignitate mota civitas in stultitiam regiam conspiravit; nam quum per simulationem matrimonii Reginam e castello, quo tenebatur, abduxisset, tumultu populi excitato adversus Regem, compulsum in arcem obsederunt. Cumque omnes ab eo ad Reginam descivissent, obsessio diutius, factâ tandem deditio, e regno abundi libertas data est. (a) Inde tenuis, ut venerat, in Galliam reversus, ac Comes ex Rege factus, ostendit verum esse proverbium vulgatum, *secundam fortunam stulto nequaquam esse diuturnam*. Tum ego, Neapolitanæ, inquam, urbis nomen suggerit mihi novum fortunæ casum, cui quum omnia contuleris, nequaquam reperies acerbitate parem. Coniicio, inquit Antonius, quem intelligas: isthunc ipsum, inquam, sentio, quem prioribus adjicias volo, antequam ab hoc regno digrediamur. Nomen asperius est, inquit ille, sed mollire non licet usitatum verbum. Balthasar Cossa ex urbe Neapoli, familia fuit nobili, parente Equite admodum opulento. Hunc post impensam Bononiæ Juri civili inanem operam, cum Romana Curia, in qua maxime veluti portenta fortunæ sæpius emergunt, accepisset, primum Cubicularius Pontificis Bonifacii, deinde Cardinalis factus, (b) Bononiæ legatione functus est, quam plures annos tenuit. Tum quum Alexander Pontifex Bononiæ, quam ejus suasu perierat, decessisset, fatis cogentibus, nullo suo merito, Pontificem Romanum, quâ nulla est superior dignitas inter mortales, in demortui locum Cardinales creant, indito nomine Johannis, virum bello, quam religioni aptiorem. Non est meum insectari mortuos, sed tamen nihil iniquius vidit hoc sæculum quam Antistitem Christianæ fidei eum virum, qui nullam neque fidem norat, neque religionem; rebus agendis potius quam cultui Dei accommodatus. Post adeptum Pontificatum Romam a Rege Ladislao bello laceffitatus se contu-

An. 1410.
mense Maio.

(a) Vide quæ habet Joannes Oliva in præfatione.

(b) *Cardinalis factus Bononiæ*. Adscriptus est in Cardinalium numerum a Bo-

nifacio IX. anno 1402. a quo deinde Legatus Bononiæ dicitur, & legationem eam per septem annos obtinuit.

An. 1414.
die 28. Octo-
bris.

Confer A-
tionem I V.
Concilii Con-
stantiensis.

An. 1417.
die 11. No-
vembbris.

An. 1419.
die 22. De-
cembris.

lit, (a) ac Regem provinciis Ecclesiæ insultantem unico prælio, quo & superior evasit, compressit. Tum compositâ æquis conditionibus pace, proditioe Regis, & Romanorum quorundam operâ, occupatâ urbe, aufugit Florentiam (b) primo, inde Bononiam pervenit, paulo post Constantiam (is enim designatus erat celebrandi Concilii locus) profectus est. Sed quum, præter datam jam antea fidem, opibus imperatoriiis (præmio enim pacta parum durant) oppugnaretur, quippe qui eum ad renuntiandum cogebat, simulato metu, noctu clam paucis consciis, auxilio Ducis Bavariz jurejurando in ejus tutelam adacti, Scafusam oppidum suæ ditionis concessit. Inde fraude Alamannorum captus proditusque, & a Pontificatu Concilii sententiâ dejectus, in carcerem obscurum traditur, custodiæ curâ Comiti Palatino, qui sibi maxime adversabatur, demandatâ. Ibi triennio solus omni destitutus ope, unius servi, & linguæ ignotæ ministerio usus, quoad Martinus V. Pontifex Constantiæ creatus est, vitam cum degisset, tandem pretio redemptus in Italiam rediit; quumque Martinum Pontificem recognosset, ab eo comiter acceptus, Cardinalisque denuo designatus, paucis post mensibus Florentiæ moritur, ubi & sepultus est. Mirabantur omnes mortales eum hominem, quem paulo antè Principes ad terram prostrati veluti Deum in terris adorassent, factum ludibrium sursum deorsum vertentis omnia fortunæ. (c) Gregorii quoque XII. haud dissimilis fortuna minime obliteranda est: qui, quum Innocentio VII. Cardinalis antea ab ipso factus (d)

(a) *Se comitit.* Nimirum an. 1411. ingressus est urbem solemnî pompa, una cum Ludovico Andegavensi Siciliæ Rege, die Sabbati Sancti, excipiturque a Romanis magnis honoribus. Raynald. ad hunc annum.

(b) *Florentiam.* Anno 1413. Ladislaus per dolum urbe potitus est, in qua sacra profanaque omnia vastavit. Fugam arripiens Pontifex Sutrium versus, deinde Viterbium, postremo Florentiam se contulit, ut habet etiam Poggius lib. IV. histor. Florent. Leonardus Aretinus in rerum Italicarum histor. Sed

scribit S. Antoninus 3. part. tit. 22. cap. 6. eum in suburbano loco Episcopi Florentini constituisse, propterea quod plures è Florentinis pro Ladislao starent.

(c) *Fortuna.* Eadem habent de Joanne XXIII. Platina & scriptores illius temporis omnes.

(d) *Successit.* Anno 1406. Concordant quæ hic Poggius scribit cum his quæ a Leonardo Aretino epistolarum lib. 2. ep. 2. & 6. & a Theodorico de Niem, in historia de Schismate, de Gregorio XII. narrantur.

successisset, juramento ante assumptum Pontificatum in Conclavi præstito, votoque de restituenda Ecclesiæ unitate, addito, quum tergiversari aperte, fidemque datam abrumperere objiceretur, Cardinales ab eo secedentes, Pisas se, quum is Lucæ esset, contulerunt, ubi Concilio indicto celebratoque, Gregorius a Pontificatu dejicitur. Ipse tamen eam damnationem irritam dictitans, in Pontificatu perseveravit, licet a Regibus Principibusque omnibus, pauculis exceptis, destitutus. Haud multis vero post annis, Concilio Constantiæ in Germania habito, post Johannis privationem, & ipse portiunculae suæ cessit, retentâque priori dignitate, & * Legatione Piceni concessâ, diem suum obiit. Sed recentiora hæc, (pluribus enim abundamus) post referentur. Nunc ad superiora redibit oratio, in quibus varietas fortunæ versata est. Vicecomitum familia (a) pervetusta sane est & origine antiqua, quippe cujus supra ducentimum annum res gestæ dignæ memoratu referuntur. Hujus rei conjectura vel maxima est, quod, quum, relicto priori solo, supra lacum Larinum (b) in quo admodum claruit, se Mediolanum ejus familiæ primores quidam contulissent, e vestigio alterius factionis, qui *Gibellini* appellantur, caput extiterunt. Pulsi inde urbe ab altera factione, quum Frederici II. Imperatoris ope (c) Mediolanum re diissent, ejectis adversariis qui *Turris* familia appellabantur, principes extiterunt civitatis usque ad Johannem Archiepiscopum, qui primus urbi imperavit (d) & ea nepoti suo

* Confer Concilium Constantiense & Raynaldum ab anno 1405. ad ann. 1415.

(a) *Vicecomitum familia.* De Vicecomitum familia fuscæ scriptores rerum Mediolanensium. De hujus autem familiæ vetustate confer Trifanum Calchum lib. x. hist. Mediolanensis, Georgium Merulam de antiquitatibus Vicecomitum Mediolani, Jovium de vitis XII. Vicecomitum, qui eorum initium ducit a temporibus Frederici Ænobarbi, cujus ætate Heriprandus & Galvanus claruerunt.

(b) *Larinum.* Veteres dixerunt Larium, vulgo est *Lago di Como*.

(c) *Mediolanum rediissent.* Spondanus ad an. 1277. n°. 15. secutus Villanum,

Corium; Bossium & Sigonium, scribit dominatum Mediolanensis ditionis rediisse ad Ottonem Vicecomitem Archiepiscopum Mediolani an. 1277. Quare id non potuit contingere tempore Frederici II. cum tunc inter vivos amplius non degeret Fredericus.

(d) *Urbi imperavit.* Sedis Apostolicæ beneficio Mediolano imperavit Joannes, ut habet Jovius in ejus vita. Res ejus gestæ enarrantur a Merulâ, Jovio, Sabellico, Alciato & Corio, aliisque bene multis. Si Ughello credendum est, obiit Joannes an. 1354. Hujus Joannis gesta variis carminibus non inellegant-

Maffeo (a) relicta, decessit. Plures dehinc ejusdem stirpis clarissimi viri evasere usque ad Bernabovem, copiosum fortunæ adversæ testem. Hic (b) una cum nepote Johanne Galeatio Mediolanum pro imperio tenuit. Nomen ejus & apud Italos, & apud exterarum nationes longe lateque claruit, belli pacisque artibus insigne. Inter dominos Italiæ opibus armisque priores partes tenuit. Præter Mediolanum, urbem nobilem atque opulentam, Brixiam quoque, Cremonam, Parmam, Placentiam bello sibi parere coëgit. Multis Principibus tum Italici, tum Alamanni per matrimonium sibi dejectis, fecundus fuit prole liberorum, e quibus quatuor egregios quidem eâ tempestate viros, quatuor, quas dixi, urbibus præfecit. Arma contulit cum Florentinis, quibus Miniatem oppidum ab incolis proditum cessit; adeo potens, ut solus Urbani V. Pontificis, qui ob acceptam olim ab eo contumelliam, Imperatorem in ejus exilium acciverat, impetum tulerit, nullâ urbium amissâ. Vir fuit fervidi animi, nec prudentiæ vulgaris; sed in ædificando, quod Principes egregios decet, maxime sumptuosus. Videbatur secunda rerum fenestra futura tot filiorum urbiumque ope fulta. Sed vim (c) factorum effugere nequivit, fortunæ tum maximæ, cum blandiri videbatur, operâ deceptus. Captus enim per speciem collo, quii a nepote, cui ad augendas filiorum opes, insidias etiam

bus perstringuntur in marmoreo ejusdem epitaphio. Ea leges apud Jovium in ejus vita, Corium, Ughellum, & alios. Verum Daniel Papebrochius in excessu Episcoporum Mediolanensium, tom. VII. Maii præfixa, profert ex codice Mediolanensis Ecclesiæ monumentum, quo annus & dies mortis Joannis notantur, qui incidit in annum 1355, quinto die Octobris, in Dominica, ex quo legendum esse quartum arguit; at de anno non ambigit, cum anno 1355, quo litera dominicalis D erat, quarta dies Octobris Dominica fuerit.

(a) *Maffeo*. Legendum Matthæo hujus nominis, secundo, de quo Jovius in Elogiis. Divisum reliquisse imperium tri-

bus negotiis Matthæo, Barnabæ, & Galeatio, scribit Corius part. 3. Jovius tradit eâ conditione hæredes dictos, ut Mediolani imperium commune inter eos esset, Matthæoque Bononia obveniret. Obiit anno 1356.

(b) *Hic cum nepote Jo. Galeatio*. Ejus elogium videas apud Jovium, qui confirmat ea quæ de illius imperio hic habet Poggius. Obiit anno 1385.

(c) *Sed vim factorum*. Scribit Jovius in ejus vita, multo ante quam in manus Galeatii Bernabovis incideret, vatem domesticum ei prædixisse, ut caveret Nonas Maias, cum eo anno funestum aliquid portenderent, ob trium syderum conjunctionem.

veneno sæpius intenderat, atque in custodiam traditus, haud multo post interiit. Ita multarum urbium dominus, cujus dicto tot millia hominum parebant, qui dudum Pontificiis Imperatoriisque conjunctis exercitibus solus obstiterat, tandem carceris incolam factum mors acerba excepit. Successit ei Dux ^(a) prior Mediolani, vir dignus prioribus sæculis, non in Tyranni, ut plerique nostrorum, sed in regios mores se componens. Coluit doctos atque excellentes viros, avidus laudis & gloriæ; & quod in magnis viris admodum laudi datur, perhumanus erat, naturâ insuper liberalis, ut qui refugium putaretur egentis nobilitatis, maximeque domo profugorum, qui undique ad ejus munificentiam tanquam ad certum asylum confugiebant. Decus certe suâ virtute & rebus gestis summum præstitit nomini Italo, apud exteras nationes. Celebris erat ejus fama apud omnes, tum ob magnificentiam splendoremque vitæ, tum ob præcipuam regendi ad normam justî Regis disciplinam. Bella plurima per alios gessit; tria cum Florentinis, paribus ferme viribus; adeoque amplo fuit imperio, ut etiam summis æquaretur Regibus. Nam omnem fere Galliam Cisalpinam, quæ a Longobardis nunc *Lombardia* vocitatur, Bononiam usque, quam extremo vitæ tempore bello sibi adjecit, additâ Ligurum Tusciæque magnâ parte, possedit, usus præ cæteris summis muneribus fortunæ, regiumque nomen assecuturus, si diutius vita frui licuisset. At is, cum jam spem conceptam manibus se tenere existimaret, diem ^(b) suum obiit, tribus ^(c) adolescentibus filiis haudqua-

(a) *Dux prior Mediolani.* Joannes Galectius, in cujus laudes multo minus quam Poggius, fertur Jovius. Ducis nomen, & insignia huic primum collata sunt a Vvenceslao Imperatore, quam inaugurationem factam scribit Corius initio partis quartæ anno 1395. die Dominica 5. Septembris. Jovius Vvenceslaum *Ladislaum* appellat. Hanc solemnem pompam Poggius etiam perstringit in histor. Florent. lib. 3. pag. 124. edit. Venetæ 1715.

(b) *Diem suum obiit.* Nimirum anno

1402. die tertia Septembris, ut fert ejus inscriptio sepulchralis, quæ res ejus gestas centum & uno versibus haud inegantibus continet, legiturque in templo Carthusiæ Ticinensis, ubi humari voluit, extracto prius singularis magnificentie cœnobio ac templo. Ejus testamentum refertur a Corio part. IV.

(c) *Tribus adolescentibus.* Nimirum Joanne Mariâ, Philippo, & Gabriele spurio ex Agnete Mantegaccia. Poggius in histor. Florent. lib. 3. pag. 153.

quam pari rerum felicitate relictis. Patriæ quidem vastitas, mors adolescentium ^(a) violenta, documento extitere, nihil esse in rebus humanis certi exploratum, consiliaque nostra parum proficere, ubi obsistat fortuna. Armis enim, quæ a parente in tutelam erant provisa, in perniciem versis, variisque factionibus inter duces armorum obortis, adolescentium opes distractæ defecere. Hinc urbibus, quam quisque poterat, occupatis, tractus ejus omnis deslenda everfio subsecuta. Civiles diffensiones maximis inter se odiis certantes, omnia ferro, igni, cæde absumpserunt. Variis sæpe cladibus pugnatum est, agri populati, incensa oppida, captæ atque everfæ civitates. Rhegium, Parmam, Placentiam, Comum, Papiam, Vercellas, Novariam, opulentas urbes, foede a militibus direptas, majori ex parte hostilis furor evertit. Reliquias intestina diffensio cæde & civili sanguine replevit, nulla in parte orbis tamdiu rabie civilis cruoris debacchatâ. Multi proceres, quod bella civilia pariunt, varie absumpti. Certe duo ex filiis, una cum matribus, violentâ morte perierunt: tertius ^(b) alterius opibus nixus tanto parente indignam vitam agebat. Nescio an multis jam sæculis Italia majus aspe-

(a) *Mors adolescentium violenta.* Joannes Maria, cum ob imperii asperitatem invisus esset, Idibus Maiis in templo D. Gothardi, in ipso vestibulo interficitur a Baucis fratribus. Jovius in ejus elogio. Philippus repentinâ morte obiit anno 1448. pridie Idus Augusti, ut Jovius habet in ejus vita. Verum Raynald. ad annum 1447. n° 25. & ex eo Spondanus ad hunc annum, n° 8. existimarunt Philippum vita functum hoc eodem anno 1447. mense Augusto. Adde his Poggii auctoritatem in histor. Florent. lib. 8. pag. 360. Quare facile censeo ejus mortem esse conferendam in annum 1447. scribit enim, ubi de Eugenii IV. morte sermonem habet, in hæc verba: *Interim Eugenius primo, eodem mense, scilicet Februario, anno sexto & quadragesimo post mille quadringentos, tum Philippus altero anno, Augusti mense moriuntur.* Ex quo Poggii testimonio clare evincitur, an. 1447.

Philippi mortem contigisse, quod aperte innuit S. Antoninus part. 3. tit. 22. cap. 11. §. 17. cum ea verba *insequenti Augusto* referantur ad Augustum anni 1447. Corrius autem part. 4. pag. 358. scribit Philippum interiisse anno 1447. De mense Augusto conveniunt omnes, de die diffentiunt fere omnes. Apparet ergo perperam a Jovio assignari annum 1448. pro emortuali. Mendosus porro est Poggii locus de morte Eugenii; nam is Pontifex obiit anno 1447. mors vero ibi confertur in an. 1446. Stephanus Baluzius tom. 7. Miscell. e codicibus bibliothecæ Colbertinæ edidit ex auctore coævum vitam Eugenii IV. subjecitque orationem Æncæ Sylvi de ejus morte, quæ confirmant mirum in modum Poggii enarrationem. Gabriel nōthus anno 1409. Bucicaldi jussu Genuæ capite obruncatur. Corrius part. IV. pag. 302. n°. 25.

(b) *Tertius.* Nimirum *Philippus.*

xit

xerit fortunæ opus , magisque deplorandam rerum varietatem. Asperrimum quippe videre regionem florentem quondam inter Italos , viris atque opibus refertam , mœrore postmodum confectam , cladibus , obsoleto squallore , ac diutina vexatione horrentem. Sed non absque ostento cœlestis ea numinis evenere ; orta prius stella crinita , quæ & Ducis interitum portendit , & patriæ vastitatem. Semper , inquam , Antoni , his conjectis aliquid nobis portendi in magnis viris accepimus , idque etiam a priscis rerum scriptoribus traditum. Ita est , inquit ille ; sed hæc tanta rerum mutatio multorum quoque ruinam peperit , qui sibi per occasionem civilium dissensionum variis in urbibus tyrannidem usurparunt. Haud vulgares in viris non admodum illustribus fortunæ motus. Infestam , inquam , certe fortunam experta est , Antoni , & multis malis oppressa. Sed vetus est sententia , filios plerumque delicta parentum luere , ut , quod illi in alios moliti sunt , pari in posteros exemplo recidat. Scis hunc ducem (a) præstantissimum virum , in patruum necem , quanquam juste id fecisse videatur , conspirasse ; scis domo extorres expulisse nobilissimas Scalæ (b) Carrariæque familias , ob solam dominandi cupiditatem : ut haud mirum sit ab se commissorum poenas a filiis expetitis. Vera , inquit Antonius , narras , & in hoc ducis ambitionem. Regnum quidem Italiæ sibi mente desponderat. Paulum culpo , qui nobis magnum ornamentum abstulit , oppressâ eâ præsertim familiâ , quæ præcipuam gloriam apud Italos obtinebat. Gentem (c) Scalæ antiquam sane accepimus , ac primariam Veronæ , & quæ ejus urbis centum ferme & septuaginta annis dominio potita sit ,

*Fortè Paulus
Alboinus.*

(a) *Hunc ducem.* Scilicet Joannem Galeatium , conspirasse in Bernabovem exploratum est , ut habent scriptores omnes Mediolanenses.

(b) *Scala Carrariæque familias.* Galeatius Franciscum Carrariensem seniore diuturnis bellis oppressit , qui in carcerem detrusus , in eodem Modœtiæ ex hac vita migravit. Scardeonius de antiquitatibus Patavinis lib. 3. class. 13.

(c) *Gentem Scala antiquam sane.* Gaspar Scioppius in stemmate familiæ Scalligerianæ illius ortum ducit ab initio sæculi duodecimi. Primus in stemmate est Mastinus Scaliger vassallus Abbatis Monasterii Sæ Mariæ Organz an. 1101. Primus qui urbe Veronâ potitus est , Mastipus dicitur , quem a Comitibus S. Bonifacii interemptum scribit Torellus Sarayna de origine & amplitudine Veronæ.

multis egregiisque Principibus, qui non Veronæ tantum, sed Vicentiæ, Paduæque, ac multis præterea urbibus imperaverunt, adeo æquo jure nonnulli, ut nil fere ad justorum Principum modum desideraretur; domi belloque insignes, plures ex eis fuere, maximeque liberales, quam rem & multi memiperunt, & Dantes. (a) noster, apud quos summo in honore aliquandiu est habitus, commendat: id in eis reprehenderim, quod omnes canum esferum ac mordax nomen, quæ sola res tyrannos argueret, filiis indiderunt. Nam primus eorum Canis (b) cognomento senior, cujus humanitatis, virtutisque multa decora facinora extiterunt, vocitatus est. Alterum deinde Mastinum, (c) tertium item Canem, (d) cui avaritia *Rapidi* cognomentum dedit, appellavere. Ad Antonium (e) tandem civitas pervenit, virum solitarium atque impotentis animi, quem contra bellum cum Patavinis gerentem Dux Mediolani, qui sibi animo Italiam desponderat, arma movit; acieque victum per quinque militum, qui pedibus stipendia faciebant, prodicionem, civitate amissâ, Venetias fugere compulit. Ita in hoc viro regendæ Veronæ fortuna, vitæ degendæ venenum finem fecit. Minime, inquam, mirum hunc suæ temeritatis scelerisque poenas dedisse, sibi enim ipsi excidium paravit; nam degeneravit a virtute superiorum, primum cæde (f) fratris, quem, ut solus regnaret, interemit, tum moribus Principe indignis: ut non fuerit iniquum, per scelus partum dominium, per ignaviam retentum, stulte amisisse virum solitudini deditum, suoque consilio fidentem; quo accidit, ut dolo peditum, qui portæ urbis custodes præerant, proditus statu everteretur. Fertur postea culpantibus solitudinem amicis, atque ad eam damna urbis amissæ

(a) *Dantes*. Nemo nescit Dantem Aligherium Veronæ apud Scaligeros, dum patriâ pulsus esset, se recepisse, honorificeque habitum, ut ille habet Cantu 17. de Paradiso.

(b) *Canis*. Hic magnus dictus, & imperavit Veronæ circa an. 1317.

(c) *Mastin*. Imperavit circa an. 1343.

(d) *Canis Magnus*. Illius epitaphia

habes apud Schraderum, monumentorum Italiz pag. 330.

(e) *Ad Antonium*. Hic urbis habenas suscepit circa annum 1396. ultimus ex hujus familiz Principibus. Corius parte 3.

(f) *Cede fratris*. Bartholomæi, ut solus regnaret; sed victus est a Joanne Galeatio, & Verona expulsus an. 1397.

referentibus respondisse, si unquam patriæ restitueretur, cubiculum se aulamque domûs decem patentibus semper portis ornaturum, quo liber ad eum omnibus, nullo discrimine, aditus pateret, ne quid amplius ignoraret rerum suarum. Sed omnibus fere usu venit statu rerum dejectis, ut tum humanitatem, benignitatemque polliceantur, quum nullus eas requirat; in eandem insolentiam moresque redituri, si prior redierit felicitas, & fortunæ indulgentia. Hæc enim secunda magnam profecto caliginem humanis offert mentibus. Nunquam sane se homines noscere incipiunt, nisi illius beneficio destituti; eâ præsentē, sapientes prudentesque censentur; ubi abscessit, tum stultitia apparet, olim felicitatis vestibis contacta. Absunt adulatores, qui laudes augeant, absunt qui observent verba loquentium, quique eorum vitia in virtutes vertant. Ita quum suo, non alieno ornatu conspiciuntur, detegunt ignaviam stultitiamque multis antea involucris obductam. Tum Antonius: Omittamus, inquit, Principum vitia, quæ magis reprehendi, quam corrigi possunt. Sapientes enim pauci sunt, stulti sibi similibus delectantur. Nos prosequamur fortunæ mutationem, quæ, cum acerba fuerit in evertenda tantæ familiæ dignitate, acerbiorē se tamen in Principibus Carrariæ dedit, post amissam urbem, etiam turpi vitæ exitu deformatis.

Patavium (a) urbs quondam opulenta suis legibus institutisque publicis vivebat, Imperatoribus parens. In ea Carrariæ familia diu primaria habita est, & suis civibus accepta. Eam civitatem Mastinus senior cum Vicentinis bello certantem, per auctoritatem Imperatoris Henrici, quum subdidisset, per causam stupratæ postea a filio mulieris, seditione ortâ, auctoribus Carrariæ Patritiis, amisit. In ea familia, regendi curâ assumptâ, urbem tenuit. In ea primus omnium dominatus est pater Francisci, qui est *senior* appellatus. Hunc virum belli pacisque artibus præstantem, & Franciscus Petrarcha (b)

(a) *Patavium urbs.* De dignitate, amplitudine, vetustate hujus urbis, legendi Scardeonius, Pignoria & Ursatus.

(b) *Franciscus Petrarcha.* Passim in suis operibus.

& res gestæ testantur; nam ob acceptam a Venetis injuriam, bellum adversus eos gravissimum omnium, quod unquam gessere, inito cum Rege Hungariæ Januensibusque foedere, excitavit, (a) quo & Tervisium a Venetis vi cepit dux belli peritissimus, cujus si consilia valuissent, actum de Venetis procul dubio fuisset. Pace (b) constitutâ bellum contra eum, quem paulo ante retuli, Antonium dominantem Veronæ movit, (c) quo fessus, cum Veneti in ultionem præteritorum temporum, neve ejus opes crescerent, cum Duce Mediolani foedus contra se iniissent, impar viribus succubuit. Ad Venetos Tervisium rediit; Franciscus, amissâ Patavio, (nam filius Florentiam ante confugerat) vivus ad Ducem, atque inde in carcerem perductus, mortem obiit, anno ætatis (d) sexagesimo. Ita egregius tum consilio, tum opibus Princeps, ob infensum Venetis animum, dum majora viribus aggreditur, cecidit. At vero sævior filium fortuna excepit, quæ ad jacturam amissæ civitatis, & filiorum quoque tristem interitum, & ignominiam etiam mortis adjecit. Franciscus, (e) is etiam fuit *junior* dictus, ultimus possessæ per plures annos urbis Princeps. Hic cùm Patavium, vivo adhuc in carcere patre, per Florentinorum præsidium, & bello quod primum cum Mediolani Duce gesserunt, ab hoste eripuisset, per pacis deinde conditiones obtinuit, ut civitas, quam armis recuperasset, sui juris esset. Mortuo duce, (f) Veronam, captis An-

(a) *Excitavit.* De hoc bello Sabellius lib. IV. decad. II. in fine & lib. sequenti.

(b) *Pace constituta.* Narrat Sabellius initio decad. memoratæ Franciscum Carrariam a Venetis conferto prælio, victum fugatumque, pacem eâ conditione impetrasse, ut a Patavinis primum Veneto nomini quadraginta millia nummorum solverentur. Franciscus ipse, sive ejus filius supplex coram Veneto Principe se fitteret, veniam petiturus. Additæ sunt aliæ leges, quas, si lubet, invenies ibidem apud eundem Sabellium. Inita est pax annò 1381.

(c) *Movit.* Nam effecit, ut eo pulso, dominatus Veronæ in manus Galeatii

veniret anno 1397.

(d) *Mortem obiit.* Obiit Modoëtiæ, cujus corpus Patavium translatum est anno 1393. die 21. Novembris. Scardeon. de antiquit. Patav. in *Francisco Seniore.*

(e) *Franciscus* Res Francisci junioris gestas, & varios fortunæ casus, in hanc propemodum sententiam narrat Scardeonius, loco citato de Francisco Carrariensi juniore.

(f) *Mortuo duce.* Nimirum Joanne Galeatio. Porro Franciscus Veronam recepit anno 1404. quo anno absumpto veneno Guillelmo Scala, & filiis ipsius in oppido Montisilicis carceri mancipatis, Veronæ dominus dictus est, donec

tonii filiis, qui urbem receperant, suæ ditionis fecit. Inde cum arma ad Vicentinos vertisset, irâ odioque in eum moti sese Venetis deditere. Missi oratores, ut bello deditorum abstineret, interdixerunt, tum ob tutelam Vicentinorum, tum ne vires ejus, in quo parum fidebant, augerentur, id quod erat futurum rati, parum tutam societatem incremento vicini tyranni fore. Ita obstandum esse censuerunt, ne longius vires ejus progredierentur. Durum erat urbis jam conceptæ animo spem relinquere, durius cum validioribus certare. Inter spem metumque dubius, cum æquis conditionibus res componi posset, bellum maluit. Hoc inferior viribus, cum annum amplius traxisset, primo Veronam, ubi alter ex filiis captus est, amisit; tum longâ obsidione, in qua ad extrema ventum est, fessis rebus contractus, sese urbemque hostibus dedit, pactus vitam cum belli duce. Tum Venetias deductum, ac primo in custodiam liberam traditum, deinde, ne qua seditio ejus causâ inter cives oriretur, in fœdum carcerem conjectum, haud multo post unâ cum filiis strangularunt, (a) fœdo ac turpi mortis genere. Egregias vero domos, multisque præclaris opibus nobiles, Veronæ alteram, alteram Patavii, haud parva Italiæ ornamenta funditus fortuna extinxit. Impar virium magnitudo, sed par vitæ exitus qui sequitur. Fuit Otho tertius (b) ex familia nobili Parmensi, haud inferior inter eos, quos sibi Dux Mediolani ad gerendum bellum paraverat. Post ipsius obitum, cum inter primores Consilii orta seditio causam novandarum rerum disseminasset, ac quisque, prout armis poterat, sibi vires damno publico quæreretur, Placentiam, Parmam, Rhegiumque cap-

rei indignitate commoti Veneti Verona prius cum spoliaverunt, qua ipsi potiti sunt an. 1405. Sarayna de origine & amplitudine urbis Verone.

(a) *Strangularunt.* Hæc eadem habet Scardeonius, qui Franciscum peremptum scribit an. 1406. die 7. Januarii filios vero in æstuariis necatos esse eadem nocte. Hæc eadem Sabellicus dicta decade.

(b) *Otho tertius.* De Othone tertio scriptores pene omnes. Blondus lib. 10. decad. 2. Corius part. 4. Pigna in Historia Principum Atestinorum lib. 6. Bonaventura de Angelis lib. 3. qui tamen initio lib. 6. non fuisse Parmæ tyrannum contendit. A Blondo *Otho*, *Othobonus* appellatur. Illud satis constat eum interfectum fuisse die 27. Maii anni 1409.

tas, multis mortalibus per speciem adversæ factionis ad libidinem occisis, hostilem in modum diripuit, vir impotentis animi, ac superbi. Has veluti sedes latrociniorum cum sibi duum millium equitum præsidio nixus delegisset, proximos agros vastabat, prædas agens, nullo discrimine, neque jure servato. Multa ab eo crudelia facinora edita, varie homines cæsi, infantes ad parietes elisi, igni ferroque omnia rabidâ ac vesanâ mente vastata. Bello inde cum Marchionem Ferrariensem laceggeret, rapiendi cupiditate, agrumque Mutinensem multiplici clade affligeret, per causam fœderis ad colloquium evocatus, gladio peremptus occubuit, aliquando, licet tarde, tantorum scelerum poenas luens. Adjecit fortuna ad spectaculum suum etiam ludum Gabrini Cremonensis. (a) Is antea pedibus stipendia cum meruisset, occasione præbita, invadendæ urbis Cremonæ consilium cepit. Tenebat tunc Cremonam, post Ducis superioris obitum, familia nobilis, qui *Cavalcaboves* (b) dicebantur, primores civitatis semper habiti. In eadem educatus hic erat, suarumque partium semper habitus, vir spectatæ ad eam diem fidei: uni omnia credebant consilia, in eo spem unicam habebant, cum rerum suarum defensorem se habere existimarent. Hujus familiæ Principes, decem ferme numero, per speciem venationis ad coenam in castellum quoddam, cujus sibi custodiam crediderant, evocatos una omnes eadem nocte interemit. Inde ad urbem nequicquam tale suspicantem accedens, arcemque per speciem legationis ingressus, urbis tyrannidem invasit. Tenuit eam ultra quam tanti maleficii ultio postularet. Verum multos post annos, cum fortunam tyrannidis scelere partæ pertæsum esset, bello victus a Duce, certo fœdere urbe ces-

(a) *Gabrini Cremonensis*. De Gabrino Fondulo multa habet Antonius Campus in historia Cremonensi, qui cum per multos annos crudeliter Cremonæ esset dominatus, demum à Philippo Maria Mediolani Duce, cum in manus ejus incidisset, capite multatus interiit an. 1424. Campus lib. 3. ad hunc an. Corius Hist. part. 4. Ejus effigiem

icone expressam adfert eodem loco Campus.

(b) *Qui Cavalcaboves* Jacobus Marchio de Viadana, narrante Antonio de Campo in lib. 3. hist. Cremon. an. 1315. summo totius urbis Cremonæ consensu, imperium primus accepit. Apud eundem Campum de hac familia plura recensentur.

lit. Suspicionem postmodum, ne quid adversus Ducem novarum rerum moliretur, orta, a compatre suo ad prandium rogatus, cum annuisset, captus est atque in carcerem ductus. Fertur, cum dolum sensisset, non infacete dixisse: *Mea quidem cœna fuit, hoc autem prandium*, duplici prodicione notata; & cœnæ, qua pernefarium scelus anno 1406. tot viros interemit; & prandii, quo ipse captus periit. Post autem veluti proditor pœnas dedit; nam primò capite damnatus est, inde per membra distractus, diu ad portas Mediolani triste spectaculum fortunæ pendit. Æquum videtur addere his iniquam sortem Ludovici Alidosii, qui urbem Imolam iusto imperio pro Ecclesia Romana à parente acceptam tenebat. Hanc cum annis tribus & viginti, defuncto patre, summa cum iustitia æquitateque administrasset, amabatur veluti parens a civibus suis, vir modestus atque integer, &, quod raro inter magnates accidit, multarum rerum doctrina excellens: dignum quippe existimabant, qui ad extremum vitæ secunda fortuna uteretur; sed illi aliter visum, cuius est maxima cura novas res semper moliri. Bello namque, quod tertius Dux Mediolani primum movit adversus Florentinos, cum suarum partium fautor videretur, nil tamen timentem (nullo enim belli munere implicabatur) latrones quidam noctu adorti, admotis scalis, arcem primo, deinde effractis portis, equitatuque Ducis intromisso, urbem cepere. Ludovicus, cum effugere potuisset, timens captæ urbi, per pactionem sese hostibus dedit, à quibus ductus Mediolanum, ^(a) atque incola carceris factus, immeritam vitæ sortem passus est. Multi in eo Ducis inhumanitatem carpunt, qui, cum etiam manifestis hostibus placabilis esset, Principem insignem virtute, dolo ac prodicione captum, nihil hostile verentem, non bello indicto * hostem indigna contumelia carceris excepit. Biennio exacto, laxata cu-

* *Intelligere tanquam.*

(a) *Ductus Mediolanum.* Contigit hæc Alidosii calamitas an. 1424. De Alidosiorum familia nonnulla habet Rubeus in *Histor. Ravennæ* lib. 7. qui scribit Ludovicum Mutinæ, post adeptam libertatem, diu vixisse, induisseque Fran-

ciscanorum habitum strictioris, quam dicunt, observantiæ, & Christianæ virtutis egregium specimen dedisse. Idem scribit Vvadingus in *annalibus Minorum* ad an. 1424.

* *Legerem*
prædicti, *ant*
præstituri.

stodia liber, cum, patriâ amisâ, egens & rerum inops ne-
quicquam reditum in patriam tentasset, seu desperatione me-
lioris fortunæ, seu cupiditate vitæ perfectioris, religione sumptâ,
in quâ aliquandiu vitam humilem duxit, decessit e vita.
Ferunt admonitum quondam parentis umbra, haud ignarum
futuri periculi, nequaquam tamen urgentem factorum vim
exuperare quivisse. Nam ipse audivi a quodam ex ejus familia
minime vano auctore, qui diceret, qua die noctu urbem
amisit, recordatum temporis a patre * præstiti, stationes in
portis duplicasse, vigiliasque diligentiori cura egisse. Percon-
tanti uni ex amicis quidnam id sibi vellet, narrasse ait, quem-
dam olim ab se missum Ferrariam, haud multo post patris
obitum, in ponte quodam non longius ab Imola, paternæ
umbræ obviassè equo assidenti, aucupantis specie. Cum ob-
stupuisset, compellatum se ab eo, jussuque bono animo
esse, redire, ac nuntiare filio, ut sibi postridie eodem lo-
co adesset, esse, quæ necessario communicare secum oport-
teret. Cùm nuntio parum fidei haberetur, veritus insidias fi-
lius, quemdam ex secretioribus suasu amicorum misit scisci-
tatum, an vanus auctor extitisset. Et illum eodem loco ha-
bituque, comperta parentis umbra, expavisse; culpâ deinde
filii incredulitate, vicem illius condolentem dixisse: *Plura*
dicturus eram filio, quæ magni aestimasset; hoc unum illi a me
nuntia, post annum vigesimum & secundum, mensem etiam,
diemque adjiciens, ni caverit, urbem amittet, posse tamen dili-
gentia id fatum averti. Rogatus ut iterum rediret, se eò filium
adducturum, cum negasset sibi amplius colloquendi faculta-
tem datam, disparuisse. Relata ad filium variis curis animum
affecere, tum demum poenitentem, vanum ab se nuntium
existimatum. Demum die, qua fatalis nox imminebat, co-
gitabundus urbem obequitans, ac ne quæ insidiæ fierent,
circumspiciens, auctis custodiis, prospectisque omnibus, ad
multam noctem vigilavit. Inde, cum se fato functum putaret,
remissis magna ex parte custodiis, quieti noctis reliquum tem-
pus dedit somno, vigiliisque confectos hostis aggressus, pau-
lo ante diluculum urbem scalis cepit. Patuit ad arcem adi-
tus,

tus, quā congelara frigore aqua erat, * cum vigiles ab ea * An. 1424
 parte securi viderentur, & ob id remissius custodias agerent.
 Eodem ferme anno & Brachii Perusini (2) spectaculum fortuna edidit, quem in summo veluti theatri campo, cum continuis belligerandi studiis conspiciendum, tanquam personatum quemdam Regem constituisset, una hora ornamentis omnibus, vitæque nudatum, atque abjectum destituit. Nulli hominum magis nostrā memoriā fortuna indulgit, in neminem plus contulit, adeo propitia suis votis, ut ea sola mundum regi, ejus arbitrio actus omnes nostros subditos esse palam fateretur. Vir magni animi, ingenioque prompto ad consilia ex tempore capeſſenda, extollebat verbis nostri temporis militiam, quippe qui eam priori disciplinæ & virtuti præferret: existimans hoc pacto fore, ut ampliora ejus gesta haberentur, cum in hac nova militandi disciplina præcipua laus sibi consensu omnium tribueretur. Et quidem sæpius acie cum hostibus confligit, nunquam adversam, nisi semel, cum occubuit, fortunam expertus. Perfactus quidem fuit, quippe cum aliquando reprehenderetur ab se dictum, redacturum se adeo ad extrema Martinum Pontificem, ut duas Missas nummo argenteo diceret: *Atqui*, inquit, *miror credere homines hoc a me prolatum, qui ne pro decem quidem missis arcum nummum darem.* Erat in eo, prout in viro militari, nulla religio, nullus Dei neque timor, neque cultus, omnia fato fieri putante. Crudelitatem ejus multi arguebant, nonnullis, ex levi quandoque causa, vario crudelique mortis genere afflicti. Is nobili genere ortus, domo per civiles Perusinorum pulsus factiones, primo paucis equitibus stipendia meruit:

(2) *Brachii Perusini.* Brachii hujus, magni per ea tempora nominis viri, vitam & res gestas non multo post annos a Poggii obitu libris sex est complexus Joannes Antonius Campanus Episcopus Aprutinus, quos in Italicam linguam vertit Pompeius Pellinus. Fuscà à Campano omnia narrantur, quæ breviter ac perfunctorie a Poggio hic perstringuntur. A Martino V. excommu-

nicatur an. 1418. demum, dum Aquilam obsideret, perimitur an. 1424, ut habent, præter Campanum, de mortis genere scriptores omnes. Campanus vero in fine vitæ ipsius Brachii tradit Nicolaum Fortebrachium, paucis post annis, Romam profectum, eaque occupata, Brachii ossa collegisse, & in patriam detulisse.

K

tum fide & industria, crescente militari virtute, aliam equitum obtinuit. Deinde ob res egregie gestas dux tandem ab Johanne Romano Pontifice plurimorum equitum peditumque constitutus, multa facinora digna laude edidit. Post dejectum a Pontificatu Johannem, traditis oppidis, quorum custos relictus erat, receptoque a Bononiensibus stipendio, ac ea pecunia conducto milite, ad obsidendum Perusium, ut exules restituerentur (hi nobiles erant) proficiscitur. Obvium Carolum Malatestam, cum haud parvis equitum peditumque copiis a Perusinis in præsidium accipitur, commisso certamine, profligatisque hostibus cepit. Inde civitatem fame coactam ad deditiorem compulit, adversæ factionis partim captis, partim expulsis principibus. Inde Assisio, Tuderto, multisque præterea urbibus, oppidisque ditionis Ecclesiæ receptis, **animum** auxit. Celebre erat apud Italos nomen ejus, ac vulgata bellorum fama. Fidens igitur armis, ac fortuna fretus, adjecit animum ad regnum Neapolitanum per bella intestina, & duorum Regum odia distractum. Quo aditus esset faciliior, Bruttiorum caput, Aquilam obsedit, urbem validam, atque opibus refertam. Romano, quem maxime odebat, Pontifici minabatur, concitatis in eum nonnullis, qui per defectionem urbi bellum illaturi erant. Florentinos, quibus auxilium adversus Ducem, receptâ pecuniâ pactus erat, morâ eludebat, spe urbis, quam obsidebat, per famem, ad quam compulsi erant, potiandi, professus sæpius sequi se fortunam, ducem rerum suarum, fatumque esse inexuperabile. Sed quam brevi & inane spem & infidam fortunæ societatem sensit! Decimo post obsessam Aquilam mense, prælio cum hostibus, qui Martini opera ad liberandam obsidione Aquilam concesserant, commisso, fuso fugatoque exercitu, ipse amissis fugiens signis, adversariorum telis confectus interiit. Ejus cadaver Romam allatum diutius extra portam inhumatum jacuit, objectum feris foedum horridumque visu. Ita vir nostra ætate belli pacisque artibus clarus, ad multa dux egregius, quæ pluribus bellis, laboribusque contraxerat, uno momento simul cum vita amisit: docu-

An. 1424.

mentum sui exemplo tradens cæteris qui fortunam sequuntur, perlevem esse illius & instabilem fidem. Præterieram penè duos, longo tamen intervallo, satis illustres fortunæ alumnos, quorum prior extitit Johannes ^(a) Bononiensis, cognomento Bentivolus. Is * civis inter suos egregius, studiis certe * An. 1401. literarum, maximeque historiæ deditus, vitæ modestia prudentiaque inter primores civitatis habebatur. Tum per factionem dissidentium civium, favore populi, *Dominus* appellatus est. Biennio tenuit urbem, regio magis quam tyranni more institutoque, præcipuam curam ampliandæ, magnificandæque urbis gerens. Summa in eo erat humanitas, acrogenium, summa clementia, adeo ut compertos manifestæ conjurationis reos nulla graviore poena multaret, quam ut urbe interdicerentur, non crudelitate, sed mansuetudine devincire cupiens cives suos. Sed, dum civium sanguini pepercit, sui effundendi appetitum adversariis dedit; nam tertio, quo senior Dux cum Florentinis, quibus Johannes foedere junctus erat, bello certavit, prælio apud Bononiam commisso, profligato Florentinorum exercitu, capto duce belli, urbem vitamque amisit. Bononienses quidem, quibus nullus Italiæ populus sapius Reipublicæ statum mutavit, gens inquieta, ad levem vocem præ cæteris Italiæ hominibus mobilis, rerumque semper novarum cupida, Ducis fortunam secuti, patefactis portis, exercitum ejus intra moenia accepere, interempto eo ^(b) cujus indigni fuerant imperio regi. Sed nulla fortuna contenti animum instabilem gerunt, mentem inquietam, ut raro una in voluntate conquiescant, *semper*

(a) *Joannes*. Antonii Bentivoli filius, qui dominatum Bononiæ cepit an. 1401. favore civium ac populi, propter egregias illius virtutes. Poggius in *Histor. Florent.* lib. 3. pag. 138. Corius part. 4. Ghirardaccius lib. 28. *Histor.* Bononiensis, & Pompeius Vizanus lib. 6. *Histor.* Bononiensis.

(b) *Interempto*. Varie sunt de mortis genere scriptorum sententiæ. Tradunt alii Joannem captum victumque, cum domo cujusdam aniculæ in Palatium

duceretur, detrusum ibidem in carcerem, postero die exanimatum repertum; alii vero, dum in platea fortiter dimicaret, multis vulneribus confossum ibidem cecidisse. Poggius, qui rem gestam propius scire potuit, eum interemptum scribit, quod accidisse an. 1402. atque adeo illius imperium biennium integrum non durasse, relictis Antonio Galeatio & Hercule filiis, Vizanus, & Ghirardaccius allatis locis animadvertunt.

rerum præsentium conditiones pertæsi. Haud dissimilis exempli, sed vitæ sine dissimili secundus fuit Paulus ^(a) Guinifius Lucanus. Hic ex præclara satis domo cum diutius mercaturæ vacasset, tandem in discordia civili, fratre, qui eam moverat, interempto, urbem tyrannide oppressit, eam vi, armisque, aut civibus expulsis, aut perculsis metu, triginta annis tenuit. Tyranni mores per omnem vitam secutus, nulla fretus civium benevolentia, custodibus corporis armatis septus latera, si quando domo egrediebatur, incedebat. Raro cum civibus, nisi per interpretem colloquebatur, reclusus * per omne tempus vitæ, domique præ timore abditus. Nullum erat civitatis publicum consilium, nulla civium auctoritas, nullæ leges, solus omnia pro imperio agebat, civium bona ad se cogens, omiſſa rerum publicarum cura, pusilli animi, ac remissi. Maxime vero ac detestandum in modum studuit avaritiæ, ut qui totius orbis fortunas ad se unum cum jam corrasisset, parcus expensis, quærendo, cumulandoque vitam terens. Foedus cum Florentinis, quo tutior ab insidiis tyrannus fieret, pepigit, quod male servavit vir fide dubia mobilique, ut qui semper cum hostibus eorum occultam societatem iniret. Ea sæpius (neque enim occulta erant) comperta, Florentinos tandem moverunt ad bellum ei ultro inferendum. (b) Cum Ducis Mediolani subsidium implorasset, post octavum belli mensem per tumultum populi, suorum fraude excitatum, qui ejus thesauro inhiabant, direptis bonis, una cum filiis captus vincſusque Mediolanum deducitur, (c) ubi in carcere vitæ finem meritum excepit. Ita ex mercatore tyrannum, ex tyranno captivum varie fortuna

(a) *Paulus Guinifius*. Meminit de eo Poggius in *Historia Florent.* pag. 237. 254. 266.

(b) *Utro inferendum*. Motum est a Florentinis hoc bellum anno 1429. Poggius in *Histor.* lib. 6. pag. 267.

(c) *Deducitur*. Captus est an. 1430. & una cum filio ad Philippum Mariam Mediolani Ducem est missus, & misere in carcere perijt. Poggius lib. 6. pag. 273. Blondus lib. 4. decad. 3. De ejus

morſe, & ingenio Blondus decad. 4. lib. 1°. S. Antoninus 3. part. Chron. Poggius *Histor. Florentin.* lib. 7. pag. 339. De anno & die mortis varia ſeruntur. Raynaldus, S. Antoninus, alique probæ notæ ſcriptores an. 1440. emortualem Vitelleſchi conſtituunt. Ciacconius vero die 8. Aprilis an. 1439. alii malunt die 2. Aprilis an. 1438. vitæ functum. Præferenda eſt eorum opinio, qui an. 1440. interfectum tradunt.

versavit. Tum ego plura, inquam, quæ narraſti, Antoni, perexigua videri poſſunt, & vix merita, quæ inter doctos referantur. Quamvis enim magnam fortunæ varietatem tulerint, tamen perparvis multa in civitatibus, virisque emerſerunt. Majora vero quædam legentium animus quærit, parvi ducens quæ vidit; ad illa autem intentus, quæ & priſca ſunt, & cum voluptate leguntur. Neſcio enim quomodo ſemper exiſtimentur ampliora, quæ audit auris, quam quæ oculis cernuntur: credo quia fama perſæpe mentitur, oculus judicat ex vero. Tum priſca auguſtiora quædam putantur, ſemperque præterita commendamus præſentium tædio. Itaque vereor, ne noſtra hæc veluti jejuna ac tenuia ſpernantur. An tu, inquit ille, ita inſuſus es, ut omnia, quæ antiquitas tulit, perinde atque ab illis narrantur, putes geſta magnifice, & non multum decoris atque ornamenti ſcribentium facultate additum? Nonne meministi quæ Saluſtius de Græciſ ſentiat, minora eorum geſta fuiſſe quàm ferantur famâ? Sane priora illa populi Romani geſta, quamvis ab illo inclyto patre hiftoriarum Tito Livio magna dicendi copia ornentur, tamen in multis exilitatem redolent, & quæ rebus geſtis puſilla quædam in illis primordiis fuiſſe conſtat, ſcribendi elegantia reddidit ampliora, ut pleraque legantur magis ob auctoris gratiam omnium eloquentiſſimi, quàm magnitudine geſtarum rerum. Quanta verborum majeſtate obſolera illa antiquiora extollit, quibus habetur veneratio quædam, cum tam egregie narrantur? Quanta dignitate inſtructæ acies, exercituum ordines, certamina caſtrorum, atque urbium expugnationes referuntur? Quanta cum gravitate proferunt conſilia, ſententias patrum, conciones ad populum, orationes ad milites? quæ proſecto, mihi ignarus rerum appareat, qui putet æqualia T. Livii eloquentiæ extitiſſe. Si quis hodie vidiffe ſe diceret, aut cum nudis hoſtibus conſerret manus, prout Gallos ſæpius iniffe pugnam accepimus, aut acerrimo in prælio agmen aliquod inerme accenſis facibus inter arma, & ferrum in conſerriſſimos hoſtes ad pugnandum deſcendiſſe, aut equites detractis frænīs equos calcaribus in aciem conc-

tasse, ubi passim, qua velint temere, non qua rector cupiat, vagentur. At vero hæc ita splendide magnificeque Livius eadem pugna ad Fidenas gesta commemorat, cum impetum factum, cum, pulvere fumoque excitato, ex oculis equorum hominumque ereptum aspectum, cum clamorem hostilem, cum bellantium stragem, cum vulnera & cædes narrat, ut pugnam Cannensem dicas. Mitto Ulysssem, de quo tam multa Homerus scribit. Mitto etiam Æneam a Virgilio nostro tam multis versibus decantatum, quorum (a) Italiam patriam, tanquam nidulum scopulis affixum, pendentemque Tullius ridet. Alter inops atque egeus, una triremi, paucis cum hominibus, ad Italiam venit. Mitto Trojam, in qua expugnanda Græcorum vires decennio absumptas tradunt, cum eam ipsam ante paucis diebus Argonautæ una navicula ceperint. Mitto innumera ejusmodi scripta, Poëtis enim fingere ornandi causâ licet; redeo ad historiam. Quis non simillima ludicris puerorum potius quam bellis dicat, si quis recenseat fuisse se in acie, in qua aut fugientes viros, uxores, nudatis femoribus, ostensis verendis, pudore in prælium redire compulerint; aut, moto servili bello, fustibus servos, quos armis nequiverint, in fugam egisse? Hæc & his similia multa cum abjectissima extiterint, auscultantur tamen propter elegantiam scriptorum, qui res minimas dicendi arte & copia ampliarunt. Possemus & nos, non ut illi tamen paulo uberiores esse, si aut ignota, aut remota procul ab nostra memoria scriberemus. Sed cum sine recenti notâ mentibus hominum impressa, si re parva verbis ampla redderentur, ut vani rejiceremur auctores, ac mendaces. Sed, ut libet, legentes judicent. Nos ad theatrum fortunæ revertamur, in quo quidam adhuc ejus ludi nobis spectandi supersunt. Atqui, inquam, Antoni, cum multos retuleris claros fortunæ casus, id mihi pratermississe videtur, in quo maxime versantur fortunæ vi-

(a) Cic. lib. I. de Orat. ait: At si nos, id quod maxime debet, nostra patria deleta, cujus rei tanta est vis ac tanta natura, ut Ithacæ illam in asperissimis sæculis tamquam nidum affixam sapientissimus vir im-

mortalitati anteponeret; quo amore tandem &c. Facile intelligitur, an, quod de Ithacæ Ulyssis Cicero dixit, id etiam ad Æneæ Italiam recte Poggius retulerit.

res. Pontificatus hic est Romanæ urbis, quem, cum sit longe omnium maximum inter Christianos Imperium, sæpe aut infimis hominibus, aut nulla aliqua excellentiori virtute notis, demandari videmus, ut in eis nihil aliud præter fortunæ violentiam, atque impetum valuisse constet. At in eis, inquit Antonius, stabilis fuit adhuc fortuna, præter Johannem Gregoriumque, quos paulo ante retuli. Fratres quassat ac nepotes, ceterosque, quos illi cum præter æquum supra naturæ vires efferre in ækum nituntur, fortuna tanquam votis eorum adversa, illos ipsos, unde ascenderant, deducit, quandoque inferius locat, vanam Pontificum curam ostentans in his quæ sibi subsunt adversus arbitrium suum. Notum est tibi Urbani VI. Pontificis nomen infimo genere orti, cujus vesania temeritasque (motum enim mente, quo primum die Pontifex designatus est, præ gaudio tradunt) schisma in Ecclesia Dei excitavit. Nam elatus animo, impotens, atque asper, suo innixus consilio, præ nimio fastidio, contemptuque multos ad defectionem necessariam compulit: neque modum ullum servans, & impatiens rerum, nepotem hic Butillum hominem ignavum atque insulsum, sine mente, sine virtute, ex stipite Principem facere cupiens, magnam cladem intulit regno Neapolitano. Tam multa enim petierat a Carolo, quem ad capiendum regnum exciverat animus extollendi nepotis libidine cæcus, ut maxima pars regni illi torpenti asino condonaretur. Una cura erat Urbano, una infixa cogitatio, Butilli nepotis dignitas atque amplitudo. Id vigilans dormiensque animo versabat, deos hominesque fatigans, ut is magno imperio esset, cæloque æquaretur. Verum Carolo, tam multa necessario promissa abnuenti, bello indicto, regnum petiit; unde & fugatus est, diis hominibusque molestinus, ut Butillus inter majores regni procures haberetur, inmemorque non solum majorum suorum, sed & omnis consilii expertus. Sed quam vana spe subnixum fortuna lussit! Ridebat, credo, cernens illud æstuantem cupiditate, bellum molientem, imbellem atque inertem, cujus consiliis tam adver-

sus exitus esset futurus. Hunc Butillum, quem propter tot inanes curæ susceptæ, tot labores editi, tot pericula emensa erant, hunc, inquam, Butillum post patrui obitum, cum rediret in patriam, mare superum (nam iter terrestris haud tutum ad regnum erat) cum conjugē, liberis, omnique familia bene suffarctatum, undique contractis opibus, duabus navibus ingressum, adversa tempestas haud procul a continenti, nullo superstite naufragii, absorbit. Tulit unica procella omnes insanos Pontificis conatus, tulit & ipse meritam tantæ ambitionis poenam, vir vecors, sola fortuna insignis, quam, credo, nefas putasse, cujus causâ patrium solum tam multas calamitates subiisset, ipsum calamitatis expertem. Atqui, inquam, hunc Butillum subsequuntur, quos a Pontificibus ad cælum evectos, ad terram fortuna demersit. Nam Pontifices ipsos, præter admodum paucos, si recte animum advertas, quid aliud, quam fortunæ mirandam potentiam dicēs? quos, tanquam Reges Ægyptios, ex infinio quandoque hominum genere, nulla in re præstantiores reliquis, immeritos atque indignos ad tantum fastigium sublato, nostra sæcula conspexerunt, ut sæpius addubitare cogar, Dei ne providentia ac nutu tanta imperii moles, an fato casuque temere ducatur. Mitto hos, Antonius inquit, quos nefas est arbitrari, non ipsius Dei præcipua voluntate, ordineque rerum certo, qui nobis incognitus est, & eligi, & regi; qui, si mali aliquando fuerunt, certa id ac recta ratio statuit, cui acquiescendum puto, etiam si causam ignoremus. Hos igitur omittamus; nam alios suppeditat nobis fortuna, in quibus sermo noster honestius versari potest. Bonifacius Pontifex, qui Urbano * successit, haud deterritus exemplo superiori, non quidem adeo insanivit in fratribus, sed tamen omnes Provincias Romanæ Ecclesiæ eis subjecit, potestate rerum omnium tributa. Hi tanquam paternam hæreditatem nacti, arbitrio agendi pro voluntate assumpto, decernebant omnia, Pontificem etiam recusantem, quod placitum erat, cogebant. Si quid arduum erat factu, cæteris posthabitis, ad

* An. 1389.
dic 2. No-
vembris.

ad eos deferebant. Quæ danda, quæve essent accipienda, arbitrio eorum permissum: suæ valebant sententiæ. Si quando de rebus dubiis consultandum esset, nihil, illis abnuentibus, concedebatur, nihil negabatur petentibus; duo hi pro uno Pontifices habebantur. Incedebant magna caterva præcedentium subsequendumque, adeo inflati præsentium rerum felicitate, ut ipsam, qua stabant, fortunam contemnerent, ignari quæ fata eos manerent. Admirabantur omnes tantam in fratribus illis indulgentiam fortunæ, quibus quicquid libitum esset, & liceret: beatos dicebant, quorum tanta erat auctoritas, & nomen celebre inter omnes. Optabatur summis votis horum virorum fortuna, quæ tamen non minus ipsis fallax, quam superioribus fuit; cum eos, quos antea jam claros conspicuosque in spectaculo ediderat, mœstos deinde ac sordidatos redderet. Mortuo quippe* Bonifacio, omnia in pejus verſa & immutata sunt. Rejæcti primum ab Innocentio Pontifice, amissis, quæ ab Ecclesia tenebant, nullo in honore habebantur, deinde contempti desertique, undique contractis spoliis, adductisque, quas poterant, fortunis, abierunt Neapolim. Reverſos (ea enim patria erat) Ladislaus Rex honoris specie, per emptionem oppidorum, pecuniis exhaustis, tum ereptis oppidis, fortunisque omnibus evertit; postremo alterum in carcerem trudit nudum atque egentem, ubi extremum spiritum infelicemque exhalavit. Alter profugus patria, inops, indignam priori dignitate vitam egit, abjectam certe ac contemptam, ut qui condonato victu animam traheret: quem etsi plures meritam ultionem prioris fastûs ferre credebant, tamen commiserationem incutiebat tanta rerum commutatio. Multi, qui prioris fortunæ meminerant, egestatem levabant. Ita paucis post annis mendicitate confectus diem suum obiit. Licet his joci magis, quam historiæ gratiâ (libri etenim hujus finis videtur poscere remissionem quandam a superiorum exemplorum acerbitate) addere duos, quos paulo ante vidimus, visimusque tanquam adumbratos fortunæ coloribus, viros ignavos atque insulsos, Sulmonensem unum, alterum Mediolanensem. Est apud Pontifices permagna (hos

* Anno 1404
die prima Octobris.

sibi pro voluntate deligunt) auctoritas, potentiaque eorum, quos *Camerarios* appellant; quippe rebus omnibus præstant, in quibus de pecunia agitur, quæ maxima est ipsorum & præcipua cura. Insuper civitatum oppidorumque omnium, quibus Ecclesia Romana imperat (secundus is a Pontifice habetur locus) summum jus, imperiumque habent. Sulmonensem Innocentius stolidum, somnolentum, nunquam sobrium, semper stertentem, quem omnes phaleratum asinum dicebant, Camerarium fecit, tanta inflatum ambitione ac pompa, ut se omnibus præstare dignitate, auctoritateque existimaret. Hunc, Innocentio * haud diu post defuncto, e statu rerum dejectum summa egestate, atque inopia pressum, *Hospitale novum*, cum se Florentiam contulisset, recepit, ubi & defunctus est. Mediolanensem, vilissimum sacerdotem, levem, vagabundumque, eodem officio, Alexandri Pontificis stultitia, functum, rem indignissimam omnium, quas unquam infamia hominum tulerit, conspeximus. Ægre ferebant homines locum insignem, qui egregiis viris demandari solitus erat, ab inertibus & rudibus teneri, qui tantum dignitatis onus, nedum sustinere, sed ne aspicere quidem possent. At ego hunc postea, cum alienam personam, defuncto Alexandro *, deposuisset, privatum, inopemque in ecclesia Vicentina cantoriam artem per causam quæstus exercentem conspexi, ridens persæpe mecum personati dudum hominis effigiem, & cum cui omnes quondam assurgere, caput detegere, interque lictorum ac ministrorum catervas ambulanti, via cedere solebant, cujus nutu tam multi parebant, qui post Pontificem summam ditionem tenebant, vilem quemdam ridiculumque sacerdotem. Tum ego, Monstra, inquam, terrarum, & hominum portenta sunt, quæ plerique Pontificum orbi pariunt, dum suis transmutationibus Ovidii fabulas superant. Belluas enim reddunt, quos * proximis haberi volunt, magisque hæc, quæ oculis cernimus, quam quæ legendo comperimus, videntur miranda. Desides quippe, inertes bustuarios, quos potius prodigia rerum, quam homines dicas, stupidi cordis, ac mentis ignavæ, dum suis indulgent passionibus,

* An. 1406.
die 6. Novembris.

* An. 1410.
die 3. Maii.

* *Lege proximos habere volunt.*

ea in basi rerum locant, unde stultitia eorum late possit conspici; neque enim, quamvis magni, adeo felices sunt, ut fortuna omnino stultitiam tegat. Non est, inquit Antonius, Pontificum magis quam Regum, Imperatorum, Ducum, Principumque ea mentis pravitas, qui contemptissimos quoque, neglectis industriis doctisque viris, ad negotia publica privataque asciscunt, saginantque: inde, mutata voluntate, abjiciunt eosdem, ac conculcant. Non est hujus temporis referre spadones & eunuchos apud Assyriæ quondam Reges summis imperiis usos. Imperatorum certe Romanorum servi Regibus sæpe præferebantur. Tiberius Claudius libertorum consilio vixit, quorum jussu uxor est capite cæsa, concessæ Provinciæ, Reges dicti. Quid de nostris loquar Regibus, Principibusque, quorum aulæ fatuis ac ridiculis replentur? Ea licentia stultitiæ concessa, quam prudentia assequi non potest. Vidimus ab uno ex Principibus quendam coquum, quod crepitus ventris sonoros pergrandesque edebat, in deliciis habitum, atque ab eo summis divitiis & opibus ditatum. Is sapienti viro, aut modesto nihil tribuisset; stulti enim sapientiam oderunt, neque, quod ipsi percipere non possunt, in aliis volunt conspicerere. Sed finis sermoni nostro adhibendus est; satis enim locuti sumus de fortunæ inconstantia, quam si homines nossent, cautius illi porrigerent manus. Tutissimum quidem est raram coire cum rebus suis societatem, cum munera ejus insidiis sint referta. Nulli profecto stabilem se promittit, nulli fidem suam pollicetur, nisi ea conditione, ut, cum libuerit, abire liceat. Stulte nimium multi de ea querimur, cum neminem fallat, nihil agens in occulto, sed palam exequens jurisdictionem suam. Toties experimentum sui fecit, toties in scena luit, toties præclaris exemplis mortale genus admonuit sortis suæ, ut nullus eam calumniari, nullus accusare merito suo possit. Tanquam viator prodit ostensas merces suas, earumque pretium, ut nemo se decipi ignorantem dicat, nullum ad emendum ab se quidpiam compellat. Liberam dat facultatem capiendi, recusandique quæ exponuntur,

84 HISTORIÆ DE VARIETATE

legem quoque proposuit, quam ubique promulgavit, nihil ab se perpetuo donari, sed commodari ad certum tempus. Itaque non decipit illa nos tam nota hominibus, sed nos stulti atque infani, qui eam supplices laceffendo precibus fatigamus. Hæc cum dixisset, surreximus.

LIBER TERTIUS.

ERUM externarum vices versare eam, quam vulgo fortunam vocant, superioribus exemplis, quæ nostra ætate usque ad Martini Pontificis obitum provenire, satis pro viribus ingenii explicatum puto. Ad quem si quis mentem paulo æquiores adhibeat, & intelliget profecto verissimam esse illam Salustii sententiam, qua voluit omni re fortunam dominari, & simul cognoscet maximam esse hominum dementiam, qui cum ipsis fere manibus comprehendant, in hoc tam celebri fortunæ theatro, tam frequentes ejus mutationes, tam varios rerum casus, tamen proni cæcique, & veluti inermes ad hoc tam durum certamen descendunt, relictis veris animi bonis, in quibus nullum possidet jus fortuna. Et profecto moderatius temperatiusque suas cogitationes proferre, & consultius illius munera appetere homines deberent, cum videant ejus impetus tam sæpe evertere spes nostras, consiliisque ac studiis anteire. Sed nulla ratio, nulla exempla nos terrent, quo minus per ambitionem honores, opes, imperia, bona certe fortuita, virtuti & rationi anteponamus. Ita hominum vesaniam auctoritatem tribuit fortunæ, & horrendam * fecit. Atque ego, cum superiori sermone, qui nobis cum Antonio Lusco fuerat habitus, finem scribendi ab initio constituissem, quanquam multa videbantur impendere, in quibus fortunæ licentia evagari posset, nequaquam tamen tantam rerum eversionem fore putabam, ut tam multa superioribus essent adjicienda. Nam quis unquam putasset aureum illud sæculum, quod nobis Martini restituit prudentia, in extre-

* Fortasse honorandam.

nam versum iri perniciem & calamitatem? Pax, otium, quies, tranquillitas, iterum ad urbem securitas, quod nunquam antea meminimus, Martini principatu vigeant. Summa in Pontificem subditorum fides florebat, urbs Roma, & quæcumque Ecclesiæ subditæ erant, in ejus potestatem ditionemque redactæ, pace atque otio fruebantur. Singularis obedientia in eum, & Christianorum unitas, quæ brevi omnia, sive hominum, sive temporum culpa commutata sunt, & ad stragem, perniciemque conversa. Pro pace bellum acerrimum excitatum est, otium in labores, quies in lassitudinem, copia in inopiam, securitas in insidias & discrimina, obedientia ac fides in defectionem commutata, non solum principatum Ecclesiæ, sed Italiam quoque variis cladibus affligere. Martini egregii ad omnia Principis, si avaritia, qua tamen nemini nocuit, caruisset, mortem plurima ostenta, quo die * obiit, portenderunt. Ut enim omittam bubonem, qui plures menses in Quirinali colle ædibus suis propinquo carmen lethale noctu cecinerat; quatuor, quæ solius Pontificis cura dicata sunt templa, Petri videlicet ac Pauli, sancti quoque Spiritus, & item Lateranensis Basilica, disiectis campanis, aditus etiam, qui appellantur *Sancta Sanctorum*, de cælo tacta. Eclipsis (a) quoque solis, octo diebus ante, signum mortis haud obscurum fuit, ut plane constet magnorum virorum curam cælestibus esse. Nec vero secus Eugenii IV. (b) qui Martino successit, dura & turbulenta tempora, compluribus ad ruinam & vastitatem spectantibus prodigiis, portenta. Primo post susceptam Tiaram Consistorio, tantus tamque improvisus homines terror, tumultusque ex suspitione labentis aulæ (frequens enim multitudo convenerat) subito oppressit, fugientibus omnibus

* An. 1431.
die 20. Februarii.

(a) Apparet sanctum Antoninum deceptum, dum scribit 3. part. Chronic. pag. 519. Martinum vitam functum quâ die eclipsim passus naturaliter est sol: nam ea eclipsis contigit die 12. Februarii an. 1431. uti rerum Romanarum diaria, Stephani Infisuræ & Pauli Benedicti Colæ testantur; atque ita cum die 20. Februarii Martinus obierit, recte eclipsis octo

diebus ante a Poggio refertur. Apparet etiam a S. Antonino deceptum Labbeum Cronolog. hist. part. 3. pag. 335. dum scribit Martinum obiisse die 20. Februarii, quo die solis eclipsis contigit.

(b) Eugenii IV. Electus est Pontifex an. 1431. V. Nonas Martii, & sacra Tiara redimitus IV. Idus ejusdem mensis.

ad portas aulæ, atque aliis super alios ruentibus, ut permulti varie colliderentur, quidam efferrentur pro exanimatis, & Episcopus (a) Senogalliæ ex pressura exhalaret animam, licet valido corpore ac robusto; foedum quippe visu spectaculum, ac miserandum. Vidi ego in propinqua aula sedens complures, & in his duos Cardinales aliorum manibus tractos, facie squallida, corpore confraeto, veluti semianimes, cum paulum respirandi locum quærent. Urbis deinde mœnia, inter Pincianam ac Salariam portas, amplius ducentis passibus, a solo noctu corruiere. Haud multo post sepulchri Hadriani, quæ nunc arx est præcipua, quarta pars ambitus exterioris ad septentrionem vergens, integra ad eam diem, nullo impulsore, collapsa est. Res admiratione admodum digna; speciosum quippe erat inspicere marmoreos lapides instar molis ad terram stratos, quos postea indignari sum solitus frangi ac comminui, ad usum calcis ob ejus muri instaurationem. Bobus compluribus, iisdem ferme diebus, Viridaria porta prope Petri Basilicam e pascuis redeuntibus, unus, relictis cæteris, extremo cursu veluti asylo ductus, Basilicam ingressus est; inde eliso graviter obvio sacerdote, cum altare majus petiisset, ad secretiorem quemdam aditum, in quo ænea Petri imago residet, nequaquam remissiore cursu concessit; &, cum vendentem in eo loco candelas mulierculam, mensamque ejus cornibus subvertisset, progressus alia parte Basilicæ tanquam furibundus, alio quodam presbytero ad terram prostrato, ad armentum rediit, quod dirum monstrum multi existimarunt. Alter insuper inter cæteros a cultura agri vesperi redeuntes boves, cum templo M. Agrippæ appropinquasset, seorsum digressus, marmoream columnulam terræ affixam, in qua Romani populi signa sculpta sunt, prædictis anterioribus super eam pedibus coeuntibus subagitavit. Hæc pluribus diebus, ea-

(a) *Episcopus Senogalliæ.* Nimirum Franciscus Mellinus Romanus sepultus est in æde D. Mariz ad Populum, in cujus sepulchro leguntur hæc carmina mortis genæ exprimentia, quæ refert Ughellus:

*Sacra Senogalliæ Francisci amissionis ossa
Hoc sita sunt tumulo Mellina e gente creati.
Hic sapiens furisq; pater cultorq; decoris,
Pacis amator erat, & servatissimus equi.
Occidit Eugenii tranquillo intempore Quartæ
In Consistorio & dictu mirabile, primo.*

dem ferme hora rediens, cum egisset, neque ab ea re vocibus acclamantium (nam plurima turba, re vulgatâ, in dies ad id spectaculum conveniebat) deterreretur, tandem a patrefamilias (dira enim urbi videbantur portendi) interfectus est. Ejusmodi sinistris ominibus multos mortales haud injuria perterritos, & tum urbi, tum Ecclesiæ imperio, tum sacerdotio omnia adversa augurantes, nequaquam opinio fefellit. Nam raro tantam Provinciis Romanæ Ecclesiæ vastitatem, tantam calamitatem hominibus, alterius attulit Pontificatus. Bellis quassatæ atque afflictæ regiones, vastatæ urbes, disjecta oppida, populati agri, itinera latrociniis infesta, multa igne ferroque absumpta, ad quinquaginta amplius loca aut diruta, aut foede a militibus direpta, nullum genus sævitæ effugerunt; plures, dirutis oppidis, pro servis venundati, nonnulli in carceribus enecti fame. Romam ipsam diutino bello afflictam, amissis fortunis, omni spe subsidii destitutam, novas res moliri, & a Pontifice desciscere desperatio coëgit. Urbs Spoletum, opulenta quondam, ac viribus potens, adversa arci, quam oppugnabat obsidebatque, cum diutius bellum sustinuisset, tandem proditione capta, & hostili furore direpta. Assisium quoque urbs eandem fortunæ sævitiam experta, militari libidine everfa, & plura in Piceno oppida præda militi extiterunt. Tantorum causam malorum quidam in ipsum Pontificem, ut bellorum cupidum rejiciunt; quidam consultores (nam ipsum paci consulentem afferunt, aliorum suasu ad bella impulsus) culpant. Ego in eo plures virtutes fuisse cognovi, sive veræ fuerint, sive, ut multi objiciunt, fictæ. Id quidem, sive hominum, sive temporum vitio tribui placet, satis constat, nullo superiorum Pontificatu, adeo malam fortunam subditos Ecclesiæ Romanæ fuisse expertos. Quibus de rebus cum mihi nuper cum Carolo Aretino viro doctissimo sermo incidisset, qui difficultates horum temporum querebamur: tur tu, inquit, qui quorundam superiorum hominum fortunam fortuitam uno libro complexus es, ita & hæc recentiora, digna certe quæ posteris tradantur, non mandas literis? Vereor, inquam, ne vel minutiora

nutiora videantur quædam iis, qui magna legere consueverunt, vel nonnullis (nam veritas solet odium parere) displiceant. Pluribus quoque scribendi libertas infensa est, historiæ vero lex, ut nosti, res veras exposcit, in quâ mentiri nefas est, verum reticere, vanum ac leve putatur. At ea, Carolus inquit, a te scribi volo, quæ parvam offensionem contrahant; non enim aliqua prætereundo, sed minus cognita, atque incerta pro veris narrando, culpam scriptores subeunt, quos tamen ipsos scimus multa multorum sæpius & vitia & virtutes ad gratiam prætermisisse. Quod item tibi, si vereris tempora, censeo faciendum. Obsequar igitur tuo, inquam, consilio, ea tantum, salva veritate, comprehendens, quæ Martini obitum sunt secuta. Initium vero scribendi sumetur ab Eugenii Pontificatu, quem simul ac iniit, duorum Cardinalium, qui privatas offensiones communi bono præferentes, sua odia Pontificis potentiâ ulcisci volebant, culpâ, ac suasu, de inferendo Martini nepotibus bello cogitavit. Nonnulli eum facillime impulsus ad id credunt, objecta spe potiundi thesauri, quem Martinus (is erat apud nepotes) comparaverat. Hoc multi consilium satis culpant. Nam cum pace uti posset (re viris bonis maxime quærenda) bello se implicuit minime necessario, ex quo multorum ruinam, & Ecclesiæ hujus nostræ plures calamitates subsecutas videmus. Dux igitur ad id bellum Jacobus (a) Caudola ex regno accitus, vir fide dubia, & qui sæpius ab fociis ad hostes descivisset. Sed e vestigio infidus animus, pecunia grandi corruptus, cum

(a) *Jacobus Caudola*. Accivit eum Eugenius an. 1431. e Neapolitano regno, quando misit Joanna Regina copias subsidarias Pontifici; sed Columnenses eum pecunia corruerunt: itaque defecit. Confirmant Poggii sententiam literæ Eugenii, quæ hac de re indicantur a Raynaldo ad an. 1431. n°. 11. id etiam confirmat Blondus lib. 4. decad. 3. Fœdam hanc turpemque defectionem, cum intellexissent Veneti & Florentini, Nicolaum Stellam vulgo *Tolentinatam* dictum in auxilium Pontifici mi-

serunt. Rem totam narrat Eugenius ipse in literis, quibus Hugoni Episcopo Prænestino, Legato in Campania tunc creato, potestatem satis amplam confert; nam refert Antonium Columnam Salernitanum Principem, ingenti copiarum numero ad urbem accessisse, sed a Populo Romano pulsus, ac demum conatus omnes Columnensium adventu Nicolai concidisse; de quo mox Poggius, & confirmantur eadem a Blondus lib. 4. decad. 3.

magnum hostium exercitum ductasset, relicto, ne dicam, pro-
 dito Pontifice, ad hostes transiit, ea tamen conditione, ut
 bello inferendo abstineret: quæ res causam præbuit compo-
 nendæ pacis. Inde Nicolao Stella, qui ea tempestate ci-
 vitem Castelli (prisca Tiphernum appellant) cum haud
 contemnenda equitum ac peditum manu oppugnabat, duce
 copiarum constituto, urbis præfecto, ob initum ab eo cum
 Martini nepotibus superiori tempore foedus, bellum intulit:
 quo paterna hæreditate, amissis plurimis oppidis, pulso rur-
 sus a Nicolao, qui Vetrallas oppidum, invito Pontifice, oc-
 cuparat, bellum asperrimum excitatum est. Nam fidei parum
 constantis cum multa a Pontifice se indigna contenderet,
 tandem sentiens ducem se adversus alium præparari, ne in-
 terciperetur, relicto Vetrallis præsidio, Castrum novum, quod
 Columnensium factionis erat, petiit. Eo relicto, cum in agro
 Comitum Urbini concessisset, validiore coacto exercitu, ur-
 bem versus rediens, Sutrii suburbium, quod ipsam civitatem
 æquabat, vi captum, ac direptum, igni ferroque vastavit.
 Castro deinceps novo iterum occupato, ad urbem inopinato
 noctu profectus, ut de improvviso Pontificem caperet, tantum
 omnibus terrorem incussit, ut Pontifex, relicto Vaticano,
 primum ad Adriani sepulchrum, deinde postero die in ur-
 bem confugeret. Nicolaus ponte Milvio per ignaviam custo-
 dum capto, cum in agrum Latinum transisset, ingenti peco-
 rum, hominumque præda abacta, Tibur per intestinam fa-
 ctionem recepit. Inde Sublacense, pluraque ejus regionis op-
 pida in potestatem ejus redacta. His & Flascinis civitas, & ea
 quæ Præfecti fuerant castella, adjiciuntur. Urbs Roma obsessæ
 similis erat, cum neque egredi, neque ingredi tuto homines
 possent. Hoc rerum turbine circumventum Pontificem * major
 belli moles aggreditur. Franciscus (a) Catignolæ Comes, qui

Anno 1433.

(a) *Franciscus Catignole Comes*. Fran-
 ciscus Sfortia præclarus ob Mediola-
 nensem Ducatum hæreditate partum.
 Is suadente, imo impellente Philippo
 Maria, specie in Neapolitanum Regnum
 proficiscendi, in Picenum primum se

contulit, ubi plures urbes occupavit.
 Quare Eugenius ne urbi aliquod malum
 ille portenderet, pacem petiit. Blond.
 lib. 5. Decad. 3. S. Antoninus. 3. part.
 tit. 22.

in agrum Flaminium cum mille & quingentis equitibus ex citeriori Gallia descenderat pacato similis, cum per simulationem petendi regni Neapolitani aditum per Picenum a Pontifice, data fide nihil se moturum, impetrasset, nil tale suspicante Eugenio, Picenum omne, oppido satis opulento, quod imperium abnuerat, prius direpto, subegit. Romam deinceps versus proficiscens, nequicquam tentatis ad defectionem Spoletinorum animis, subactisque, partim vi, partim metu, Interamna, Tuderto, Amelia, Suriano, Toscanella, pluribusque Ecclesiæ Romanæ oppidis, ad Mallianum, id est in Sabinis, castra posuit. Nemini dubium erat quin, si propius urbem exercitum admovisset, magnos in ea ex timore motus esset excitaturus; paci enim quam bello, quo diutius defatigari erant Romani, consulere maluissent. His difficultatibus coactus Pontifex, legatione missa (a) ea, qua tempora postulabant, conditione, * pacem pepigit. (b) Paucis enim restitutis, cætera, in quæ & Picenum, Comiti cessit; ipse Vexillifer Ecclesiæ constitutus. Romani interim variis jactati bellorum casibus (undique enim ab hoste acerrimo vexabantur) spe subsidii aut fortunæ melioris destituti, necessitate quadam desciscentes à Pontifice, se in libertatem vendicant. (c) Verum, cum parum consilio, minus opibus valerent, neque modum libertati, ut rei insuetæ, statuerent, turbulenta consilia, & in his de capiendo Pontifice agitabant. Quod simul ac persensit Pontifex, (d) re cum secretioribus communicata, unicoque viæ assumpto comite, Soldani nomine, ve-

An. 1434.

(a) *Legatione missa.* Ad Sigismundum Romanorum Imperatorem, & ad Venetos.

(b) *Pacem pepigit.* Narrat Blondus in titulum Marchionatus Francisco Picenum tributum, decad. 3. lib. 5. In Regesto literarum Eugenii apud Raynald. aliæ pactiones leguntur.

(c) *Se in libertatem vendicant.* Id evenit dolo Nicolai Fortebraccii; nam cum ille prædas literarum Eugenii egisset, Romani, seditione conflata, in Capitolium con-

currentes, libertatem conclamarunt, & ab Eugenio Franciscum Cardinalem Conculmerium nepotem poposcerunt obfidem. Blond. Decad. 3. lib. 6. in principio.

(d) *Persensit Pontifex.* Eandem ab urbe Eugenii fugam ipsismet propemodum verbis describit Blond. cit. lib. 6. qui enarrat etiam ea omnia, quæ in itinere contingere. Ingressus est Florentiam Eugenius IX. Kalend. Julii in Vigilia sancti Joan. Bapt. ut liquet ex literis hac de re

M ij

ste monachi, equo ad Tiberim deVectus (haud enim longius a flumine habitabat) naviculam cum ascendisset, secunda aqua Ostiam devehitur. Ibi longam Florentinorum navim ad id præparatam ingressus, Pisas primum, inde Florentiam venit. Eorum qui Curiam sequebantur, varia fortuna fuit: omnes calamitatibus oppressi. Major pars parvulis navigiis Pisas petens a Corsis piratis intercepta, bonis amissis; aufugit, alii terra abeuntes, admodum vexati Florentiam petiere. Ego penes Narniam in prædonum manus incidens, præter jacturam captivitatis, pretio redemptus. At ubi Florentiam ventum est, respirari a continuis curis, & belli tumultu cœptum. Divertere paulum libet a fortunæ commutatione, & rem haud vulgarem, sed memoria colendam, paulo altius repetere. Bello, quod * Florentini adversus Lucanos gerebant, cum Sigismundus Imperator ex Germanis Romam iturus, Mediolanum, Ducis operâ, qui favebat aperte Lucanis, venisset; * Lucam, Ducis suasu, adversus Florentinos concessit, cum duobus millibus equitum, quos secum eduxerat ex variis gentibus quibus imperabat. Inde Senas concessit, ubi inito cum Eugenio fœdere, ut sex millia aureorum in singulos menses, quoad Romæ esset, darentur, ad suscipiendam de more coronam (a) ad

* An. 1430.

* An. 1432.

ab Eugenio ad Joannam Reginam Neapolitanam ea die scriptis.

(a) *Ad suscipiendam de more coronam.* Describitur ab auctoribus illius temporis solemnisi pompa qua Sigismundus anno 1433. Imperiali corona est redimitus. Ritus, annus, & dies diligenter annotantur a Paulo Benedicto relato a Raynaldo ad annum 1433. n.º 14. Dies enim huic celebritati destinata fuit ultima Maii. Urbem ingressus erat Sigismundus die 21. ejusdem mensis, & ad eam Basilicæ Vaticanæ opperienti Pontifici pedes est deosculatus, rem hanc enarrantes sancto Antonino part. 3. tit. 22. cap. 10. § 1.º in hæc verba: *In gradibus Ecclesiæ B. Petri, cum solemnibus apparatu, & comitiva consilens Eugenius, Imperatorem genibus flexis pedem osculans ad osculum oris reverenter excepit.* Blondus paucis rem totam exhibet

lib. 5. decad. 3. *Ingressum, inquit, ad diem Kalendarum Juniarum undecimam, populus Romanus illum maxima deduxit pompa, & Pontifex ad scalas usque Basilicæ divi Petri cum Cardinalibus & Clero obvius comiter excepit, ac pridie earundem Kalendarum, solemnissimis ceremoniis coronatum Imperatorem Augustumque appellavit.* Sigismundus anno 1431. ferrea corona Mediolani redimitus fuerat ab Archiepiscopo Bartholomæo Capra; sed mirum est de mense, quo eam suscepit, non convenire Blondum, adducto loco cum literis ipsius Sigismundi hac de re datis ad Julianum Cæsarium Cardinalem S. Angeli apud Raynald. ad an. 1431. n.º 31. in his enim scribit Imperator, *se ipso festo sanctæ Catharinæ Virginis proxime præterito, hic Mediolani in domicilio S. Ambrosii, majorum nostrorum imitando vestigia, Regium diadema assumpsisse: datæ*

urbem proficiscitur. Ea apud Basilicam Petri a Pontifice sumpta, inter populi acclamantis voces, solemnī pompa ad Basilicam Lateranensem defertur. Celeberrimus is dies; atque insignis novo atque infueto spectaculo (non enim id actum antea meminerant homines) fuit. Qua de re edita est a nobis ad Nicolaum (a) epistola. Id vero haud silendum videtur, hunc unum, cum cæterorum Imperatorum ad Italiam, atque urbem, plurimo cum exercitu adventus, magnos semper bellorum motus excitent, parva manu, pacato similem, præterquàm quod cum Lucanis sensit, nullo suo sumptu, Italorum impendio coronam Imperii assecutum. Hac recepta (b) renovatoque cum Eugenio foedere, ac data fide se Pontificis partium adversus Basileense Concilium, in quo jam de abrogando Pontificatu semina jaciebantur, futurum, ad Germanos via Flaminia rediit. Vir profecto singularis humanitatis, procul fuit ab omni crudelitate, adeoque expensis profusus, ut prodigus esset. Nunc ad fortunam Pontificis redeundum, qui, postea quam Florentiæ (c) constitit, rebus in melius compositis, Comitibus Francisci auxilio, urbem primo, inde oppidum Flasconem, cæteraque, quæ Nicolai quondam impulsu defecerant, in ditionem recepit. Pace deinde cum Mediolani Duce, d quos inter similtas magis quam bellum erat, Venetis, Florentinisque auctoribus, qui & ipsi ad pa-

sunt litteræ Mediolani die 11. mensis Decembris, regni Hungariæ XIV. Romani XXI. & Bohemiæ XII. Blondus autem scribit, *per sextam Kalendarum Januarii diem, ferreâ coronâ Mediolani Sigismundum coronatum*. Ego vero puto mendum subesse in mense assignando, & fortasse Librariorum culpâ, cum pro Decembris *Januarii* scripserint, & pro septimo Kalendas, sexto adjecerint.

(a) Nondum mihi licuit inter Poggii litteras hanc ad Nicolaum de hac re editam epistolam invenire.

(b) *Hac recepta*. Anno scilicet, ut diximus, 1432. fœdus jam initum erat Senis, dum ibidem moraretur una cum Eugenio Sigismundus. Hujus conditiones & leges fuerunt, ut Imperator Ponti-

fici juxta Cæsarum consuetudinem fidei formulam juraret, Hæreticos excisurum, promitteret ditionem Ecclesiasticam non invasurum, & studium adhibiturum pro servandis Romanæ Ecclesiæ juribus: quibus adde, quæ Poggius indicat de Concilio Basileensi abrogando. De hoc fœdere vide plura apud Raynald. anno 1433. n°. 13.

(c) *Florentia constitit*. An. 1434. ut diximus, scribit Blondus lib. 6. decad. 3. postquam incolumis Eugenius Florentiam pervenit, Romanos impietatis pœnas luisse.

(d) *Cum Mediolani Duce*. Sancitum est fœdus multis conditionibus, quas leges ex ipso Blondo apud Raynald. ad an. 1435.

cem accesserant, inita, ex foedere Imola, & quibusdam Bononensium oppidis restitutis, Bononia, ^(a) quæ antea a Martino Pontifice defecerat, in potestatem redacta. Eò cum ^(b) se contulisset Pontifex, paulo post Franciscus Forum Livii, quæ a Pontifice defecerat, ad deditionem compulit. Parvo tempore tribus civitatibus receptis, exulcerato ^(c) pristino in Franciscum a quibusdam odio, quod apud memorem injuriarum animum haud erat difficile, de profligando, capiendoque eo; (nam prope Bononiam decem millibus passuum castra habebat) consilia inita, auctore lanista * perfido Balthassare Aufida, cujus auctoritas in consulendo plus poterat, quam erat Pontifex dignum. Is, comparatis per alterius rei causam pluribus electorum equitum turmis, adoriundi de improvviso Francisci, dissimulato consilio, sibi partes suscepit. At ille ^(d) detectis per eos ipsos, qui eas fabricaverant, insidiis, cum haud dubia sui opprimendi signa deprehendisset, mutato, in quo diutius confederat, loco, eosmet, qui ad se oppugnandum profecti erant, adortus, prælio commisso, superavit, captis ducibus, & novarum rerum auctore, qui urbem Firmum in carcerem deductus, paucis mensibus excessit e vita. Magno exorto præterea Bononiæ tumultu, cum varius multorum timor esset propter suspectam, mutabilemque Bononienfium fidem, tandem, Francisco nil novi moliente, pax constituta. Pacatis rebus, Pontifex ad regnum ^(e) Neapolitanum, quod duorum Regum id sibi poscentium bellis turbatum erat, mentem adjecit. Creditur ad id bellum viribus

* Platina in
vita Eugenii
IV.

(a) *Bononia*. Deditio Bononienfium facta est an. 1435. Tabulæ ipsius deditionis extant apud Raynald. ad eundem annum n°. 11.

(b) *Eò cum se contulisset*. An. 1436. Blond. decad. 3. lib. 7.

(c) *Exulcerato*. Maximas injurias cum Franciscus intulisset Eugenio, & proditoriè multa ditionis Ecclesiæ loca occupasset, statuit Pontifex Beneficiis ac dignitatibus omnibus eum tanquam indignum privare: de qua re extant literæ ipsius Eugenii relatæ a Raynald. ad an.

1442.

(d) *At ille detectis*. Hac de re Joannes Simoneta in rebus gestis Francisci Sfortiæ. Pax tandem sancita est Franciscum inter & Eugenium an. 1444.

(e) *Ad regnum Neapolitanum*, quod duorum Regum id sibi poscentium. Hi Reges erant Alphonsus ab Arragonia, & Renatus Andegavensis, de regno inter se contententes ob mortem Joannæ Reginæ. Eugenius armis adjuvit Renatum, ut ex literis ipsius ad Carolum VI. patet.

fuis impar Johannis Cornetani consilio, qui publicam rem in privatam vertere cupiebat, impulsus, de quo quoniam paulo post a me referetur, silere ad præsens, nisi quatenus narrando, ordo requirit, decrevi. Hic primum, (a) data legatione, ut regnum peteret, Romam profectus, urbem Præneste, pluribus mensibus ab se obsessam, pluraque deinde Columnensium castella in potestatem redacta, cepit, diruitque hostili rabie, incolis Romam ad habitandum missis. Regnum deinde cum tribus equitum, duobus peditum millibus ingressus, cum multa verbis ostentasset, nihil egit dignum, præterquamquod Tarentinum Principem levi & veluti excursorio prælio cepit fortunæ beneficio. Inconsultum coeptum turpis est exitus subsequutus. Nam cum annum amplius vires suas incassum expertus esset (verba enim haudquaquam gestis respondebant) exercitu, impedimentisque prope superum mare relictis, per alterius rei simulationem, navicula paucis comitibus Venetias petiit. Ferrariam (b) Pontifex ante concesserat Concilii, quod Græcis commune futurum erat, celebrandi causa. Quam rem, quoniam merita est, quæ mandetur memoriæ posteritatis, paulo altius repetam. Concilium universale Christi fidelium, antequam diem suum obiret, indixerat (c) Martinus Pontifex Basileæ. Hujus celebrandi cura (d) Juliano Cardinali Sancti Angeli, quem ad comprimentam Bohemorum hæresim miserat, demandata. Eugenius Martini acta, nihil mali suspicans, comprobavit. Verum, cum

(a) *Hic primum data legatione.* Regnum ob extinctam Joannam II. administrandum supremo jure suscepit Eugenius, cujus curam tradidit Vitellesco, ut liquet ex literis Eugenii ad eundem relatis a Raynald. ad an. 1435. Vitellescus creatus est Cardinalis an. 1438. Excidium urbis Prænensis contigisse scribunt an. 1436. deinde an. sequenti Vitellescum in Neapolitanum regnum profectum tradunt scriptores rerum Neapolitanarum, Collenucius lib. 7. Summun- tius lib. 4. cap. 4. & alii.

(b) *Ferrariam Pontifex.* En brevem

elegantemque Concilii Florentini historiam. Accessit Ferrariam Pontifex an. 1438. die 24. mensis Januarii, ut habent literæ Andreæ a S. Cruce, quas legere potes apud Raynald. ad an. 1438. n°. 3.

(c) *Indixerat Martinus.* an. 1424.

(d) *Juliano Cardinali.* E nobilissima Caesarinorum familia, dictus est ab Eugenio Legatus Basileensis Synodi, cum jam jussu Martini legationem in Germaniam obiret an. 1431. ut liquet ex diplomate Eugenii ad eundem dato apud Raynald. cod. an°. n°. 17.

plures eò convenissent, partim rerum novarum cupidi, partim ira, odioque adversus Pontificem, multi invidia Italici infensi, nihil aliud præter animum variis cupiditatibus atque motibus perplexum, implicitumque detulerant. Veritus Pontifex (nam multa contra Sedem Apostolicam, seque parari aperte cernebat) ne quid in eo consultius ad perturbandam Ecclesiam, quod postea nonnullorum egit vesania, constitueretur, Bononiam (a) Concilium transtulit. Cardinales tunc aderant omnes Pontifici. At vero pars maxima, quæ vires Ecclesiæ inutili bello indigne quassari ægre ferebat, quidam rebus novis studentes, relicto per indignationem Pontifice, Basileam ad Concilium proficiscuntur, ubi acrius contra Pontificem agitata consilia videbantur ad extremum perventura discrimen, universis Concilii auctoritatem adversus eam translationem tutantibus, nisi Eugenius, abrogatis quæ de translatione egerat, Concilio hæssisset. Quod licet iniquum videretur, ab inferioribus leges præberi, tamen suavis Sigismundi Imperatoris, qui in sua coronatione partium se Pontificis futurum sponderat, amicorum insuper consilio, quietem turbidis incœptis præferentium, oblatas condiciones accepit. Inter eos vero, qui Basileæ rebus agendis præerant, de unione Græcorum agitari cœptum. Concilium ob eam causam ad diem certum prorogatum. Missis oratoribus, qui de adventu eorum, locoque Concilii eis commodo tractarent, conventum, ut Imperator, ac Patriarcha cum suæ sectæ Episcopis, ad locum, qui designaretur, proficiscerentur, data impensa, qua & accedere & abire in patriam possent. Interim Cardinales omnes, uno, & eo Gallico, dumtaxat excepto, seu diversa prioribus sentirent, seu metuerent (id enim aperte quidam moliebantur) schisma; apud Pontificem ortâ loci deligendi disceptatione, cum

* Acta Concilii Basileensis, tom. 13. Concilior. col. 841.

(a) Bononiam Concilium transtulit. Li- Ferrariam transtulisse: quare Ferrariam teræ Eugenii habent, cum Concilium in Poggio pro Bononia legendum.

tificis

tificis sententiam turbæ inconsultæ præferentibus, tandem Ferraria pro Concilio delecta. Erant Basileæ qui Pontificis causæ favebant, & item penes ipsum Eugenium multi, qui suadebant Concilium Florentiam potius traduci; & id tutius utiliusque consilium fuisset. Quod & Pontifex decreverat, nisi Veneti quidam occulto adversus Florentinos odio animum Eugenii ad pejora consilia divertissent, suassissentque, parum quidem consulte, Ferrariam potius deligendam. Ex quo scissura Ecclesiæ subsecuta est; nam, si Florentiæ, quod etiam major Basileensium pars exposcebat, indixisset, (a) haud dubium erat, quin se omnes eò Concilii Basileensis vires conferrent, relictis paucis cum ignobili vulgo, quod fuisset idipsum parvo tempore sua sponte dissipatum. Sed magna vis invidiæ est, quæ cum morbo animi nulla ex ratione suadeat, dissuadeatque, sæpius & Regna & Respublicas pervertit. Translato (b) Ferrariam Concilio, triremes quatuor in Constantinopolim pro Græcis, & pecuniæ missæ; advecti Venetias cum uno ex fratribus, multisque ad hoc delectis ex omni Græcia viris, * Imperator, ac Patriarcha, pluresque, quos vocant Metropolitæ Trapezuntiorum; insuper Regis & gentis Iberorum, cæterorumque, qui Græcam fidem profitentur. Legati Ferrariam, quo se antea Pontifex contulerat, venerunt. Id Concilium, ita Græcis placuit, Oecumenicum appellatum, multaue in eo decreta adversus Basileenses facta. Hæc dum Ferrariæ aguntur, Bononia, Imola, Forum Livii, auctore Nicolao (c) cognomento *Parvulo*, duce belli egregio, à Pontifice defecerunt. Ita tres urbes parvo tempore & in fidem receptæ sunt, & amissæ. Urbs Spoletum eadem tempestate, cum acerrimos hostes triennio fer-

* Eugenius IV. in literis encyclicis apud Raynald. ad an. 1439. n°. 12.

(a) *Exposcebat*. Extat decretum Concilii Basileensis, quo Florentia aut Utinum in Foro Julio pro Concilio transferendo deligitur. Illud habes tom. 13. Conciliorum edit. Labbeanz, col. 831.

(b) *Translato Ferrariam*. Literæ Translationis & alia monumenta ad id spectantia, leguntur tom. 13. col. 858. & sequentibus.

(c) *Nicolao cognomento Parvulo*. Nico-

lai Piccinini vitam scripsit, ut & Domini Cardinalis Capranicæ, Baptista Poggii filius, quàm in Italicam linguam vertit Pompeius Pelsinus. Natus erat Piccinninus Perusiæ patre Ianionis artem exercente, vir cætera egregius. De uribus ab eo captis meminit etiam Blondus decad. 3. lib. 6. pag. 486. Ferrariæ Eugenio agente.

N

me a mœnibus summa gloria repulisset, arcem quoque infestam obsideret, proditione noctu capta, foedeque a militibus direpta. Oppidum in Piceno opulentum, quod Saxum-ferratum vocant, eamdem militum sævitiam, calamitatemque a Comite Francisco subiit. Horum malorum causam quidam temporibus, multi hominibus adscribunt. Sed fato ne acciderint, an malis consultoribus, parum communi otio consulentibus, an Præsidium vitio ad quæstum omnia trahentium, iudicio legentium relinquatur. Concilium Pontifice una cum Græcis Ferrariæ habente, & pestis urbem pervasit, & bellum ^(a) acerrimum inter Ducem Mediolani & Venetos renovatum. Belli ejus cura, licet non premeret Pontificem, quippe in longinquis oris gerebatur, tamen futurorum suspicio terrebat multos. Sed propinquior pestis metus, cum Pontificem cæterosque transferendi * Concilii inire consilia coëgisset; post varias de loco eligendo habitas sententias, tandem decretum, ut Florentiæ celebraretur. Pontifex via Mutinensi per Apenninum in agrum Pistoriensem descendens, Imperator Græciæ per Flaminiam alio itinere Florentiam pervenerunt. Ibi frequentibus disceptationibus, quidnam vera fides teneret, tum publice, tum privatim habitis, tandem Græci ipsius veritatis testimonio victi, in nostram fidem concessere. Concilio tum Latinorum, tum Græcorum, in templo majori, cui & Armenii quidam interfuerunt, indicto, recitatum est publicum decretum, per quod Græci, uno excepto, ^(b) fidem Catholicam more nostro, & illud in primis, de quo quingentis dissensio annis extiterat, Sanctum Spiritum ex Patre & Filio procedere, sunt omnes professi. Huic Imperator, & Metropolitæ, Episcopique, nam antea Patriarcha ^(c)

(a) *Bellum acerrimum.* An. 1438. Videas de hoc bello agentes Blondum decad. 3. lib. 8. Poggium in hist. Florent. lib. 7. Antonin. tit. 22. cap. 11. Corium par. 5. Sabellic. 3. decad. lib. 2. 3. 4. 5. Justinian. lib. 7. historiæ Venetæ.

(b) *Uno excepto.* Nimirum Marco Ephesino.

(c) *Patriarcha diem suum obierat.* Excessit e vivis Joseph Patriarcha Constantinopolitanus, postquam Unionis decretum magna animorum consensione editum est, dum gravi morbo detentus, lecto decumberet, quando subscriptio facta est. Tradit Andreas Sanctacrux, Josephum jam jam moriturum schedulæ, in qua processio Spiritûs sancti exprime-

diem suum obierat, nomen suum adscripsere. His Græci peractis, a Pontifice viatico sumpto, Venetorum navibus mari supero domum cum rediissent, plebs sanis semper consiliis adversa, decretum salutare spernens, pristinam perfidiam servavit. Accesserunt (a) paulo post & Legati Patriarchæ Armeniorum, qui & ipsi post multas disputationes, veram Religionem edocti, altero decreto publice edito, susceperunt Romanæ Ecclesiæ fidem. Ex Ægypto (b) quoque atque Æthiopia per idem ferme tempus excitati a Pontifice quidam advenērunt, missi a Patriarcha Æthiopum, qui residet Carris. In his Abbas Sancti Antonii Ægyptii, Jacobitarum nomine, eandem professus est fidem. Literæ insuper missæ ad Imperatorem Æthiopum, quibus ad veram Christi fidem (nam in multis aberrant) suscipiendam Pontifex cohortatus est. Basileæ (c) interim, qui reliqui ex Concilio erant, privatis odiis, non Pontifici tantum; sed nomini Italo infesti, variis ex gentibus colluvio, magna pars gulæ & ventri dedita, Eugenium deijciunt a Pontificatu; & Amadeum Sabaudia Ducem, virum sine literis, absque doctrina, nulla virtute præditum, sola avaritia insignem, Pontificem creant: rem sane infandam, & execratione omnium Christi fidelium dignam. Nam quis fidelis æquo ferat animo, viros quosdam infidelibus deterio-

batur, propria manu subscripsisse, & decretis S. Matris Ecclesiæ humiliter se subjecisse, deinde mortem oppetiisse circa diem 10. Junii anni 1439.

(a) *Accesserunt paulo post.* Circa mensem Julium, cum Junio finitum esset Concilium. Fuere hi Apocrisarii Patriarchæ Armenorum, qui venere antequam Imperator Florentia excederet, ut habent acta G. L. hujus Florentini Concilii. Porro Eugenius encyclicas literas hac de re scripsit, quas legere est apud Raynald. ad an. 1439. n°. 12. receptique sunt in unionem Orthodoxæ fidei, postquam de suis controversiis disceptassent, & susceperunt a Pontifice atque a Synodo fidei formulam, sessione IV. Id. Decembris celebrata.

(b) *Ex Ægypto quoque.* Accesserunt

Legati Florentiam an. 1441. cum jam pridem ipsius Eugenii jussu excitati fuissent ab Alberto Minorita; & facta fuit potestas Abbati S. Antonii, sacri hujus fœderis ineundi. Mire consentiunt, quæ de iis scribit Poggius, cum his quæ de hac re narrat Andreas Sanctacrux. Adi, si libet, Concil. Florent. 3. part. n°. 8.

(c) *Basileæ interim.* Diras has in Eugenium concitarunt Basileenses an. 1439. quo itidem delegerunt Amadeum Sabaudum sub nomine Felicis V. Poggium invektivam in hunc confinxisse satis notum est. Prodiit etiam inter illius opera, edit. Basil. pag. 155. invenitur enim in eum satis acriter, ac nimis acerbe.

res, ex barbarorum fæce delectos, nequam apostatas, nunquam sobrios, vitæ perditæ, contemptos, sentinam scelerum, plus quam sicarios atque homicidas, spe, pretioque corruptos, in quibus nulla unquam nisi perniciofa, & ad scandalum Christianorum consilia extiterunt, aulos esse per nefarium scelus dividere Ecclesiam fidelem sponsam Christi? Sed hi monstra hominum, non Sacerdotes appellandi sunt, qui contra Christum Domini Sathanæ statuam erexerunt, Idolum aureum colentes. Recensitis quibus per varietatem fortunæ * jactata sunt Eugenii tempora, ad Martini Pontificis familiam, conspicuam aliquando atque opibus validam redeundum videtur, dignam profecto fortunæ theatro pompam. Hæc exemplo suo docuit Aristotelis verissimam sententiam esse: *Ubi minimum sit sapientiæ, ibi plurimum fortunam posse*. Varios enim subiit casus, & haud quaquam contemnendos his, qui apud principantes eminent. Nam quos Martini indulgentia in sublime posuerat, partim proscripti sunt, partim morte mulctati, omnes ferme bonis everfi, subito conciderunt. Thomas, (a) qui prior cognominabatur, vir perhumanus ex Religione S. Benedicti, florens opibus & dignitate (insigni enim Cœnobio præerat) ob tentatam ab eo sepulchri Adriani prodicionem, extremo supplicio, & eo immaniore quam Pontificalis dignitas postulet, affectus; nam postquam laqueo in Campo Floræ vitam finivit, quatuor in partes, ferarum ritu, cadavere disjecto, hisque variis urbis portis affixis, miserandum diutius spectaculum præbuit. Quidam extorres patria ejecti; Tyburtinus (b) & item Anagninæ Episcopi, ereptis for-

(a) Thomas. De hujus supplicio hæc Platina in vita Eugenii I V. *Capitur namque Archiepiscopus Benedictanus Antonii Columnæ filius, & quidam Mafius frater, qui fassus est, quæstione adhibita, sibi in animo fuisse arcem S. Angeli dolo capere, interfecto ipsius arcis præfecto, eamque Columnensibus prodere, quâ occupatâ & Pontificem & Urfinos ab urbe pellerent. De Mafio, Sacerdotio abrogato, quod degradare appellant, sumptum supplicium est in Campo Floræ, ejusque corpus quadrifaria sub furca divisum*

ad quatuor urbis celeberrimas vias suspensum est. Adde testimonium Stephani Inghisuræ in diar. Romanor. quibus sæpe utitur per ea tempora Raynald. Perperam Labbeus Chronolog Histor. part. 3. pag. 336. Thomam Minoritam fuisse scribit.

(b) Tyburtinus & item Anagninæ Episcopi. Alter est Nicolaus de Cæsaribus electus anno 1427. alter Oddo de Vannis, de quibus Ughell. in Ital. sacr. ubi de Episcopis Anagninis, & Tyburtinis.

tunis, in carcerem, e quo tamen, deceptis custodibus, astu evaserunt, conjecti. * Oddo in cæteris Pontifici ob exquirendæ pecuniæ artem acceptior, in Adriani sepulchrum detrusus, annum amplius in compedibus vixit, nec inde, nisi prius pecunia, quam antea abraferat, tradita, veluti e naufragio nudus egreditur. Martini nepotes duo scribendi quoque materiam præbent; quorum alterum Pontifex Salerni ^(a) Principem, data ei uxore filia Marchionis Crotonæ, quæ paternæ hæreditati succedebat; alterum Celani Albique Comitum, per matrimonium adolescentulæ hæredis, fieri curavit. Addita his plura * oppida, in quæ Nepete, Marinum, Ardea, Neptuna, Lavinium, ut firmior esset fortuna: grandi insuper pecunia relicta, quâ tueri sua possent, si qua major vis ingrueret. Sed ea, quibus maxime egebant, amicos, prudentiam, fortunæ * fidem, neque testamento, neque hæreditate reliquit. Infantiæ potius fomentum, & incitamenta stultitiæ comparata sunt. Superbia enim elati adolescentes, ignarique cum temporibus mutari fortunam solere, bello, quod adversus eos Eugenius cœpit, relictam pecuniam absumpsere. Uxor Eduardi (is minor erat ex nepotibus) per vim rapta, cum nupisset alteri, Albienfis, Celanique Comitatus bona hæreditaria secum tulit. Princeps quoque, uxore defuncta, & patrimonio illius ejectus est, & Salerni Principatum per duorum Regum sibi regnum vendicantium dissensionem amisit. Ita quem paulo ante colebant omnes, & procul dubio, si diutius patruus vitam vixisset, Regem futurum regni Neapolitani sperabant, fortunæ favore converso, paulo amplius quam paternas, avitasque opes tenuit. Hac una in re maxime

* Oddo Poccius Martini V. Vice-Camerarius, de quo Platina in vita Eugenii I V.

* Habentur Donationis acta inter Regesta Martini V.

* fortasse *fidens*.

(a) *Salerni Principem*. Apud Baluzium tom. 7. Miscellan. extat Bulla Eugenii IV. data anno primo ejus Pontificatus Christi an. 1431. X I. Kal. Januarii adversus Prosperum Cardinalem Columnam. In ea narratur omnia, quæ in Sedem Apostolicam gesserant: quapropter vocantur ad dicendam causam Prosper, qui erat Cardinalis S. Georgii in Velabro, Antonius, Eduardus, Ste-

phanus, Johannes, Rogerius, Alexander, Franciscus Cola, Conradus, & Franciscus, partim de familia Columnensium, partim eis adhærentes de familia Sabellorum. Salerni princeps erat Antonius Cajetanus Columna, alter vero Eduardus Comes Celani. De Antonii adversa fortuna Blond. lib. 4. decad. 3. pag. 461.

prudētissimū ad omnia virū errasse patrū Pontificem ferunt, quod, cum nepotibus extollendis, ditandisque, tantas curas suscepisset, per ætatem, ac desuetudinem ignaris rerum adolescentibus, nullum fidum amicorū consiliū, quo inexpertī inexercitatique uti possent, comparavit, ignarus sibi imperia omnia, ubi virtus, qua parata sunt, aut vera si-
daque consilia desint. Hic Carolus: Mirum in modum, inquit, hi tui videntur insanire Pontifices, Poggi, quibus cum semper recentibus exemplis pateat, inanem & non diuturnæ rei curam ab eis suscipi, & quā non in longum portendantur sua consilia, tamen veluti rerum ignari in eis semper cupiditatibus versantur, ut quā maximō in imperio constituent suū genus; homines autem ut plurimum extollant, quorū stultitiā ridens fortuna alienis ornatam insignibus, paulo post inculturam destituit. Fuit hæc, inquam, Carole, temporū nostrorū, magis quā hominū culpa. Nam superiores permulti in ejusmodi non abiere cogitationes, nihilque, aut paulum opis in suos contulerunt. Sed ad institutum sermonem eorū, quos fortunæ casus versarunt, redeundum. In his primum se objicit Johannes ⁽²⁾ Dux Venusinus, quem magnum regni Neapolitani Senescallum vocitarunt. Hic Neapoli ortus ex familia nobili, paterno censu, per secretum commercium quod ei cum Johanna notæ impudiciæ Regina erat, supra modum fortunæ suæ elatus, primum Comes Avellini, tum Dux Venusinus, &, quæ maxima est potestas, regni Præfectus (eum *Senescallum* vulgo appellant), Regiæ omnia libidini concedentis arbitrio, creatus est. Quindecim annis, cum post expulsū Jacobum Regem se in Regiæ consuetudinem insinuasset, ejus permissu regno præfuit. Adeo regebantur ejus arbitrio nutuque omnia, ut parum a Regis potentia abesset: Regina solo nomine, &

(2) *Johannes Dux Venusinus*. Hic ex nobilissima Caracciola gente celebris est, deque varia illius fortuna scriptores omnes loquuntur. Anno 1416. Joanna II. Neapolitana regina eum creavit Comitē Venusinum, & totius Regni Senesc-

callum. Præcipue circa an. 1420. totius Regni summam potestatem administrandi ei fecit; demum tristi funestoque rerum humanarum exemplo perimitur an. 1432. die 17. Augusti. Summontius lib. 4. cap. 4.

viſtu tenui contenta. Operâ conſilioque illius, Alphonſus Aragonum Rex adverſus Ludovicum, qui regnum pervafe- rat, aſcitus in auxilium, pauloque poſt pulſus eſt. Hinc ſecun- dis rebus præter modum elatus, impotens atque imperioſus in ſingulos, cum quibuſdam etiam viris inſignibus attuliſſet manus, multorum invidiam contraxit. Qua re perſpecta, ad ſtabiliendas vires, ut ſe contra multorum opes muniret, Ja- cobum Caudolam, virum ea tempeſtate florentem opibus atque armis, per ſœdus matrimonii ſibi conjunxit. Sed vana hominum adverſus fortunæ imperium conſilia! Quæ enim res ad robur & potentiam quæſita eſt, ea mortis cauſam præbuit; nam veriti quidam, ne duorum conjunctio, regno inter ſe partito, reliquos opprimeret, qua nocte filiæ (ea Jacobi fi- lio deſponſata erat) celebrantur nuptiæ, haud abnuente (nam proditionis inſimulatus erat) Reginâ, ſumpſit id ſibi munus Octinus Carazolus eques magni animi, cui Ducis potentia erat inſenſa: redeuntem a coena poſt convivii lætitiâ, cum ſe in cubiculum contuliſſet, juſſu Reginæ per ſpeciem rei agenda evocatum, cubiculoque egreſſum, eques ad id miſ- ſus enſe transfodit. (a) Eo pacto una hora, & lætitiæ nup- tiarum finem attulit, & vitæ. Neque vero omittendus vide- tur haud diſpar fortunæ ludus. Franciſcus, cognomine Car- miniola (b) omnes ferme noſtri temporis belli duces rebus geſtis exceſſit. Is obſcuris parentibus, dum porcos puer pa- terno in agello paſceret, raptus ab equite, dum adhuc Me- diolani Dux ſenior viveret, in caſtris atque inter arma ver- ſatus, ſub variis Ducibus ita meruit, ut laudem egregii equi- tis aſſequeretur. Duce mortuo, majoreque filio, qui ei in Im- perio ſucceſſerat, per domeſticorum fraudem perempto, or-

(a) *Enſe transfodit.* In eam ſenten- tiam Carraccioli cædem narrat S. An- toninus 3. part. 4. 22. cap. 7. §. 7. Sum- montius refert epitaphium ipſius Joan- nis, cujus auctor eſt Laurentius Valla.

(b) *Franciſcus Carminiola.* De hujus Ducis caſu ſcriptores rerum Venetarum,

Sabellicus Ennead. 10. lib. 2. & alibi. Poggius ipſe in Hiſtor. Florentin. lib. 6. pag. 227. qui eadem propemodum, quæ hic, habet. Porro de Carminiolæ rebus geſtis invenies plura apud Co- rium, Blondum, & alios.

taque Mediolani seditione, cum quidam sanguine proximi dominium urbis usurpare conarentur, adolescentiori fratri (is Ticinum regebat, Philippus nomine) qui ad propellendos ex urbe hostes cum parvo exercitu adierat, præcipuam operam navavit. Primus enim, cæteris cunctantibus aut timentibus, per hostium munimenta ingressus urbem, singulari facinore hostibus devictis, eam Philippo restituit. Unius egregiâ operâ urbe potitus duxque creatus, Philippus, perspectâ Francisci rei militaris disciplinâ, animique magnitudine in his recuperandis, quæ defecerant, urbibus oppidisque, exercitui cum belloque præfecit: cujus ductu auspicioque Trecium validissimum oppidum expugnatum, Bergamum, Brixia, Cremona, Parma, pluraque castella in potestatem redacta. Janua quoque, & omnis Ligurum tractus diuturno bello additus. Florebat præ cæteris tum fortuna secundiore usus, tum maxime fretus virtute. Fuit enim vir iustus & severus, maxime exosus latrociniâ & licentiam militarem: ira tamen quandoque efferebatur, ad jurgia, & contumeliam promptus, plus quam alieno imperio subditum decet. Sed mutatâ Ducis voluntate, ut fit, cum felicitas invidiam contraxit, de statu rerum dejectus, cum sibi timeret, Venetias urbem petiit, Duce relicto, auctorque in primis Venetis fuit contra Ducem pro Florentinis arma capiendi. Dux bello communi consensu præficitur: expugnata primum Brixia, tum Ducis Mediolanensis exercitu capto profligatoque, eum ad petendam pacem compulit, restitutis tamen his, quæ de Florentinis ceperat, Bergamoque Venetis tradita. Secundo bello, quod ab oppugnatione Lucanæ urbis est ortum, cum navali certamine, quod in Pado commissum est, Venetorum classis inferior prælio fuisset, orta in Ducem eorum suspicione, ob non missâ classi, cum postulata essent, præsidia, Venetias per causam consilii accitus, capite damnatus interiit. Ductus est ad supplicium ore occluso, ne loqui posset. Quidam ob infensum in eum Venetorum animum, quod eos veluti bellorum ignaros sæpius & nimis superbe increpare sit solitus, exasperato pluribus rebus odio, interemptum dicunt. Hic exitus

exitus vitæ fuit viri bello paceque præstantissimi, cui nihil ad normam boni iustique Principis præter continentiam iracundiæ defuit. Adnumerabitur quoque inter eos, ad quos fortuna profecta pedem retulit, Nicolaus (a) quem supra retulimus bellum Pontifici intulisse. Hic infimo loco, nullo genere ortus, parvo stipendio primum meruit, tum armis opibusque fortunæ dono, malisque artibus sublevatus, cum plures equitum turmas, prædonumque undique confluentium cohortes contraxisset, Eugenium diutius lacessivit, multis urbibus oppidisque subactis. Sed cum is esset, in quo nihil casti, nihil sinceri inerat, temeritati deditus fortunæ, tandem cum ad opprimendum Camerinum proficisceretur, commisso cum adversariis certamine, superatus (b) occiditur, vir suæ ætatis omnium crudelissimus. Inter varios Principum in utramque partem fortunæ casus haud postremum locum sibi vendicat Alphonfus (c) Aragonum Rex, cujus varia fortuna ut notior fiat legentibus, res paulo superius repetenda est.

* Mortuo Ladislao Rege Neapolitano, cum soror Johanna, * An. 1414: assentiente Pontifice, in regnum successisset, oppressa postmodum a Ludovico ex stirpe Francorum regia, qui, Martino Pontifice annuente, regnum ingressus, magnum tumultum exciverat, Alphonsum Aragonum Siciliaque Regem, spectatæ virtutis adolescentem, adoptatum ab se in filium, regni-que hæredem in auxilium accivit, data maritimarum arcium custodia. Is, comparatâ classe, Reginam cum defendisset, pluribus annis regno præfuit, ita tamen, ut omnia agerentur Reginæ nomine, provinciâ Calabriæ Ludovico concessâ. Postmodum sive Aragonum impotentia, sive regni suspitione, mutato Reginæ animo, Rex regno pulsus, qui contu-

(a) *Nicolaus.* Nimirum Nicolaus Fortebrachius e Brachiorum gente, de quo Blondus.

(b) *Occiditur.* De Fortebrachii cæde nonnulla habet Blondus lib. 3. decad. 7. pag. 500. eum interfectum scribit ab Alexandro Duce, dum Camerinum obsideret.

(c) *Alphonfus Aragonum Rex.* Quæ hîc summatim de Alphonso rege recensentur, uberius pertractantur a scriptoribus rerum Neapolitanarum, præsertim a Joanne Albino de gestis regum Neapolitanorum ab Aragonia, & a Bartholomæo Facio in vita ipsius Alphonfi Neapolitani regis.

melia iraque incensus, magna classe rediens urbem Neapolim vi cepit, partemque diripuit, pulsus his, qui Reginæ factionis erant. Tum urbis arcibus valido imposito præsidio, ad Hispanias rediens, Massiliam, noctu ingressus, depopulatus est. Onerariis deinde, longisque Januensium navibus, auctore Duce Mediolani, cui tum parebant, pulsus Hispanis, recuperata civitas restituitur Reginæ, haud abnuente Pontifice, cui Regis opes nimis admodum suspectæ erant. Regina deinceps sola regnum tenuit, abdicato Alphonso, ac regno tradito Ludovico, eâ conditione ut, se viva, regni administratione, regioque nomine abstineret. Sed paulo post moritur

* an. 1434. * Ludovicus, Renato fratre hærede ab se relicto, qui & a Regina quoque, cum diem obiret, hæres est institutus. Neapolitani, multique ex proceribus, qui Gallorum opibus favebant, absenti Renato regnum tradunt. Hoc Princeps Tarentinus (a) infensus Gallis, reliquique, qui adversæ factionis erant, ægre ferentes, Alphonsum ex Sicilia accersunt, qui subito ad regnum festinans, parvis copiis confusus, suarum partium auxiliis, Caietam (nam præpotens suorum classis secuta Regem erat) obsidet, ab Januensibus antea firmo præsidio munitam. Urgente per obsidionem Caietanos fame, rerumque omnium inopia, cum spes propinqua deditiois esset, superveniunt onerariæ Januensium naves duodecim, longæ sex, obsessæ urbis subsidio futuræ. Has conspicatus Rex, cum omni classe, quæ & navium & militum numero superior erat, obviam procedit, turpe existimans se in portu continere, ne speciem timoris injiceret suis. Aderant ei duo fratres, Navarra Rex, & Infans Henricus. Commissa pugna, quoniam id certamen præmium regni allaturum videbatur, summis viribus utrimque certatum. Januenses astu præcipue victores, subacta classe, Regem capiunt, & fratres; (b) naves duæ combustæ, una submersa, decem captæ, reliquæ fu-

(a) *Princeps Tarentinus.* Joannes Antonius Urfinus.

(b) *Regem capiunt & fratres.* Evenit hæc victoria an. 1435. ut testantur li-

teræ Philippi Mariz Mediolani Ducis, datæ hoc anno ad Patres Concilii Basileensis. Ubertus Folietta in histor. Genuef. lib. 10. & fusius memorabilem

gam cepere. Hoc prælio, ad tria hominum millia, aut cæsa dicuntur, aut submersa mari. Captivis omnibus Januam delatis, Rex Mediolanum proficiscitur, ubi benigne a Duce susceptus, inito cum eo foedere, in regnum Neapolitanum rediit. Quæ res postea causam præbuit Januensibus a Duce deficiendi. Ferunt dixisse Regem Januensibus, si scirent, fore ut peccatis suis ea victoria ascribi posset; sin minus, magno illis damno eam rem fore. Insignem eam victoriam fecerunt duo capti Reges, multique præterea spectatæ dignitatis viri; & haud scio an multis sæculis fuerit navalis pugna nobilior. Reversus ad bellum Rex Caietam per intestinam factionem cepit. Is tanquam aditus fuit totius regni potius; nam partium auxiliis fretus, statim Capuam, Aversamque urbes in suam ditionem redegit; & cum pluribus annis cum Renato vario Marte pugnasset, tandem defessis adversariis, obsessam ab se urbem Neapolim, (a) noctu per aqueductum operis antiqui militibus intromissis, vi cepit, regnoque solus potitus est. Miranda profecto, nedum anceps fortunæ vis, quæ, per captivitatis auspicia, futuri regni fundamenta jecit. Tricci gens (b) antiqua & perverusta habetur, ut quæ ducentos ultra annos sola Fulginiò, multisque oppidis pro Romana Ecclesia præfuit. Ex ea extitere viri egregii permulti, qui licet eade mutua genus foedaverint, tamen & prudentia & rebus gestis clari evaserunt. Ultimus Ugolinus tres filios pariter reliquit, quorum Corradus, qui junior erat, creditur auctor fuisse ut majores natu fratres per summum scelus occiderentur, quò solus regnaret. Ea res quoniam dubia est, li-

hanc pugnam describit Faccius in rebus gestis ipsius Alphonsi. Cæterum Rex Mediolanum ductus, a Philippo honorifice est exceptus, initoque foedere, ut auctor est Poggius, in Neapolitanum Regnum rediit.

(a) *Urbem Neapolim noctu per aquæ ductum.* Id accidisse ferunt die 2. Junii 1442. In hunc ferme modum, post tot bella ac labores, captam urbem scriptores omnes tradunt, quemadmodum capta est a

Bellisario.

(b) *Tricci gens.* Diu potita est hæc familia, cujus majores a sæculo XII. memorantur, Fulginatefis Civitatis dominio, nimirum ab an. ut ferunt 1306. ab Offredo Trinciz ad an. 1439. quo pulsus & captus est una cum filio ab exercitu Pontificis Conradus, supremo Duce exercitus Joanne Cornetiano tum Cardinali Florentino nuncupato. Blond. lib. 10. decad. 3. pag. 352.

cet id plures pro comperto asserant, certæ sententiæ auctor non ero. Corradus, post fratrum cædem, solus triginta ferme annos Fulginio imperat, vir magni animi, & supra vires elati, olim Pontifici Martino infensus. Post Brachii mortem, cujus partium fautor contra Martinum fuerat, bello petitus succubuisset, ni Comitis Urbini ^(a) intercessio placasset Martinum, cujus clementia multis tamen oppidis multatum servavit. Cum Eugenio Pontifice vario fuit animo, nunc hærens ejus hostibus, nunc reconciliationem quærens. Hinc Pontificis offensione contractâ, timens rebus suis, filiam Comitis Francisci, de quo meminimus, fratri despondit, quò esset tutior. Sed cum Franciscus Venetis, qui bello acri a Duce premebantur, opem tulisset, Corradum nihil hostile timentem, absque præsidio reliquit. Sumprâ occasione Pontifex injuriarum memor, misso Legato, Fulginium obsedit, receptis prius, quæ illi suberant, aut vi aut deditioe, oppidis. Cives, cum obsidionis difficultatem ferre nequirent, omni spe subsidii præcisâ, tandem salutem pacti, urbem Legato tradunt: Corradus ac filius Sorianum missi, haud multo post, permissu Pontificis, poena capitis plectuntur. Creditur scelus fraternæ cædis, quam suo jussu perpetratam tradunt, meritam ultionem exegisse. Comitum genus ^(b), qui Guidi cognominabantur, verus sane ac nobile, originem duxit ab Alamannis, qui cum Othone III. quadringentos amplius annos Italiam (ea tunc Imperatorum ditioni parebat) petiere. Hujus familiæ auctor in Thuscia confedit, eâ regione, quæ Florentiam inter Aretiumque jacet, *vallis Arni* cognominata, nonnullis oppidis concessis, & omnis ejus oræ Prætura. Magna deinceps posterorum ejus vis atque auctoritas adjecta eorum dominio, ea parte, quæ *Casentinum* appellatur. Varchium opulentum oppidum, & pleraque castella naturâ loci munita, ex quibus ob principantium injurias, compulsis ad defectionem incolis, Terranova nostra patria

(a) *Comitis Urbini*. Nimirum Francisci Feltrii.

(b) *Comitum genus*. Hujus præclaræ

ac nobilis gentis historiam, genus, ac in varias familias divisionem justo volumine scripsit Scipio Ammiratus.

confecta est, tenere: divisa multifariam ea familia varia cognomina, pro locorum vocabulis, sumpsit. Quæ Casentinum incoluit, a Battifolle parvula arce nomen traxit; quæ in valle Arni resedit, trecentis ferme annis iusto imperio cum suos rexisset, postmodum luxu, ubi pro virtutibus subeunt vitia, majori ex parte avitis pulsa bonis in eo quem nuper domestici quidam per summum scelus peremerunt, defecit. Quibus Casentinum obtigit, integram hæreditatem possederunt usque ad Franciscum, qui nuper, cum a Florentinis descivisset, patria pulsus est. Robertus ^(a) huic pater fuit, vir magni supra vires animi, qui priori bello, quod a Florentinis cum superiore Mediolani Duce gestum est, Ducis partes secutus, compositâ pace ad * Florentinos rediit, hortante Duce, cum diceret externis ac longinquis, raro præsentis ac propinquo exitio subveniri. Hic extremo vitæ tempore filium impuberem tutelæ Florentinorum commisit, quem tractarunt parentis loco, legitimâ ætate restitutis paternis bonis. Florentinorum partes secutus est; sed Nicolaus, cognomento *Parvulus*, cum Florentinorum fines, transito Apennino, pervasisset, defecit ad eum, sive meliora sperans, sive Florentinorum contumelia motus, seu ductus fato, quod dominari rebus mortalibus existimatur. At postea, profligato præter spem, abeunteque e Thufcia Nicolao, ^(b) vis belli omnis in Franciscum conversa est, qui tum auxilio, tum spe destitutus, amissis nonnullis oppidis, cum diutius obsidionem Puppii, qua se incluserat, ferre non posset, deditioe factâ, pactus salutem, utque cum bonis abire liceret, oppidum tradidit Florentinis; ipse in Lombardiam ^(c) secessit. Hujus facto (hoc enim impune licet culpare) prænobilis familia pulsa suis sedibus, finem dominandi sortita, documentum præbuit

* An. 1400.

(a) *Robertus huic.* De Roberto Puppii Comite, qui Joannis Galeatii partes est secutus, circa an. 1399. scribit etiam Poggius in histor. Florent. lib. 3. pag. 136. Leonardus Aretinus lib. 11 Ammiratus lib. 16.

(b) *Abeunte e Thufcia Nicolao.* Victus

in prælio apud Anglariam an. 1440.

(c) *In Lombardiam secessit.* Vide Ammiratum in historia Comitum Guidi. Francisci Comitis Puppii filia Margherita an. 1437. nupsit Pandulpho Malatestæ.

nihil perpetuum aut firmum in bonis humanis esse. Culpam fortunam, quæ *nulli*, ut Terentius ait, *perpetuo est bona*, nisi hoc nonnulli ambitioni potius, quam fortunæ vitio acceptum referrent. Plures sane certam citius pacem, quam speratam victoriam expetendam censent. Sed quoniam quidquid hominibus adversi contingit, tribuitur fortunæ, nos quoque talis viri casum inter fortunæ opera adnumeremus. Adnectendus est exemplis superioribus vir, maximum fortunæ imperii documentum, Joannes (a) Cornetanus, qui Cardinalis postmodum factus est, ut plane constet in rebus humanis plus fortunæ arbitrium, quam ingenium posse. Sed virtus tum est appetenda omnibus, quod unum firmissimum est adversus fortunæ impetus munimentum, tum vero illis maxime, qui cæteris præesse atque imperare quærunt. Nam ea tum præstat benevolentiam hominum, tum præcipue præbet imperiis diuturnitatem. Ex vitiis contra prodeunt omnia, quæ regna infirma & instabilia reddunt. Ea licet quandoque declinent hominum pœnas, nunquam summi Dei tamen præfens magis quam futura (nimium enim aliquando videtur protrahi) ultio * exoptatur. Johannes oppido Corneti oriundus, marre nobili ex gente Vitellensium, Latinis literis in patria perceptis, Bononiam ad Jura perdiscenda profectus est, adulus ætate; domum deinde reversus stipendium cum Tartalia, ea tempestate haud ignobili belli duce, equo meruit, admodum Principi gratus. Cum duæ factiones Cornetum distingerent, materna inferior esset viribus, hic, sumptis a Duce militibus, excitatoque in civitate tumultu, ac multis adversæ factionis sublati, priores partes in urbe tenuit. Hac re in primoribus civitatis habitus, futuræ vitæ jecit fundamenta. Nam Martinum Pontificem, cum ab Alamannis ad urbem

* Desideratur.

(a) Joannes Cornetanus. Plena sunt historiarum monumenta de rebus ab hoc Cardinale gestis. Vitam illius, ac adversos fortunæ casus multi scripsere, quos videre est apud Ciacconium tom. 3. col. 896. post Poggium ejus vitam simili propemodum enarratione contexuit

Jovius in elogiis virorum bellica virtute illustrium, quamvis multo plura legantur hic. De ejus morte meminit etiam Poggius in hist. Florent. lib. 7. pag. 339. Blond. decad. 3. lib. 6. & 7. Pius II. de Europa cap. 58. de anno mortis superius egimus.

venisset, preces Tartaliæ, licet reluctantem impulerunt, ut eum Protonotarium designaret. Paucis post annis, cum Cardinalis Senensis, qui post Martinum creatus est Pontifex, valetudinis causâ, Viterbium & ad vicina loca se contulisset, hic ita in ejus amicitiam se insinuavit, ut nemo sibi esset acceptior. Oderat hunc jamdudum Martinus Princeps prudens, veluti seditiosum & quieti infensum, eumque procul ab urbe relegarat, etiam repugnante Cardinale. Sed eo defuncto, factus Pontifex Eugenius hominem revocat, statimque creatum Episcopum Recanatem, Legatum in Picenum mittit, annuentibus his, qui per speciem honoris procul eum abesse cupiebant. Ei provinciæ cum præesset, coactus est Provincialium querelis, ad se purgandum, ad urbem redire. At is omnia a se gesta in laudem vertens, Pontificem pepulit, ut se mitteret in Picenum. Tum, veluti superatis æmulis, liberiori arbitrio usus est, multa committens, quæ reprehensione digna plures putabant. Armeleum virum militem, ut tenuiora omittam, qui, Martinum secutus, partes Ecclesiæ defenderat, ad tutelam Pisauri antea destinatum, per simulationem tentatæ ab eo prodicionis, capite multavit. Eadem poena affecit Petrum Gentilem, (a) ex familia Varani, quæ Camerini diutius imperitaverat. Hunc ad se vocatum, inque dirum carcerem conjectum, extremo supplicio damnavit. Cum multis variis ex causis odio esset, tandem Picentes coëgit ad defectionem. Francisco Comiti (propinquo enim loco castra habebat) se dediderunt. Johannes primum captus, tum clam emissus, magna ex parte amissis partis bonis, supero mari Venetias aufugit. Concesserat tum Florentiam ex urbe Eugenius, ad quem cum venisset, collatâ in Provinciales defectionis culpâ, in gratiam priorem rediit, dignitatemque auxit. Primo Archiepiscopus Florentinus, tum Patriarcha Alexandriæ factus. Erat animus pacis atque otii impatiens. Igi-

(a) *Petrum Gentilem.* De Petri Gentilis Varani supplicio vide Camillum Lillium, historiæ Camerinenfis part. 2. qui capite multatum scribit an. 1433.

die 6. Septembris. De hoc supplicii genere meminit etiam Leander Albertus in descriptione Italiæ.

tur Pontifici persuasit, ut se mitteret ad regnum Neapolitanum; futurum enim ut, duorum Regum dissensione, regnum illud in potestatem suam redigeret. Sumptrâ legatione, multis equitum turmis, peditumque copiis, cum primùm Casentinam agrum vastasset, iter in Patrimonium, quod dicitur,

* Jacobum Vicanum.

* An. 1436.

vertens, Præfectum urbis * Jacobum in oppido Vetralla obsessum fame ad defectionem compulit occiditque, omni auri argentique suppellectile sublatâ. Urbem deinde * Præneste quatuor mensibus obsessam cepit diruitque, civibus Romam missis. Tria præterea Columnensium oppida ad solum evertit, cum Antonio Pisano, qui magnam partem Campaniæ occupaverat, commisso certamine, profligatum captumque laqueo suspendi iussit. Per agrum postea Cassinatem cum in regnum pervenisset, cum tribus equitum, duobus peditum milibus, favere se partibus assimulavit Regis Renati, cujus uxor cum liberis Neapolim venerat. Sed Renato parum fidus, Alphonso palam hostis, dum utrumque vult prodere, Pontificis causam prodidit. Alphonsus Regem ipso induciarum tempore capere statuit, missis exercitu, qui eum Natali die Domini, religioni sacrisque intentum, incautum de improvviso adoriretur. Eadem arte Jacobum Caudolam aggressus est, partium Renati defensorem. Sed neutrà res incoepto respondit, cum neque vires succederent, neque suis consiliis locus esset, nullâ re dignâ laude gestâ, præterquam quod

* Antonium Urfinum.

* an. 1437.

* Principem Tarentinum quadam pugna cepit: qua de re * Cardinalis ob rem gestam creatus est. Desperatis rebus mare superum cum omnibus copiis petiit; conductâque clam naviculâ, exercitu relicto, cum Venetias delatus esset, ad Pontificem (is Ferrariæ Concilium habebat) proficiscitur; coniecto in Proceres regni, tanquam parum Pontifici fidos, adversi belli crimine, prioribus artibus sibi Pontificem majori benevolentia devinxit. Iterum Legatus efficitur, acceptâ omnium, quæ Pontificis imperio parebant, Provinciarum curâ. Ad urbem profectus inter multa, quæ in eo culpantur, civem quemdam, ut alia omittam, precibus pro amico intercedentem, cruciari statim equuleo iussit. Alios quosdam
fictâ

fiat propter adulterinos nummos causâ, grandi multavit pecunia. Erat ejus clementiæ, æquitatis, justitiæ apud Pontificem contracta fides, ut uni soli, quod libitum esset, liceret. Pontifici, cum Florentiam revertisset, primum affuit ad renovandam in se (plura enim facinora de eo ferebantur) Principis benevolentiam. Actum est, eo auctore, ad comprimendos, qui a Pontifice defecerant, Bononienses, ut Legatus in Flaminiam proficisceretur. Inito cum Venetis ac Florentinis foedere, datâque fide se adversus Bononiam profecturum, cum magnam vim auri ab eis cepisset, omisâ Flaminiam, arma convertit in Corradum Fulgini imperantem; qui nihil tum hostile veritus, ob eamque rem imparatus, a civibusque destitutus, cum, amisâ per prodicionem urbe, in potestatem Legati devenisset, in vincla conjicitur: præda omnis, quæ permagna erat, Cornetum abacta. Adjecto deinde ad Arcem Spoletanam animo, ut omnia imperio suo subderet, Abbatem Cassinensis monasterii, qui Arci præerat, captum, in Arcem veterem misit, in qua periit. Summâ ope interim, tum nuntiis, tum literis, enixus est, ut Pontifex ad urbem proficisceretur, adeoque consulendo, hortandoque contenderat, ut Pontificem traheret in sententiam suam, nisi aliqui occultiores dolum timentes restitissent. Hoc rerum statu florentem Legatum majora jam consilia agitabant; nam, cum suspicaretur suam magnitudinem multis infensam, dicitur animum ad pejora consilia convertisse, conjurassequæ contra Florentinos, quos ob non servatam fidem iniquo in se animo senserat. Hanc latius explicarem conjurationem, nisi eorum, qui in illa intervenisse dicuntur, pudor & reverentia a narrando continerent. Sed hæc majora suis viribus molientem, aliquorum prudentia, quibus & Pontificis & patriæ salus cara erat, prævenit. Per Antonium * Paduanum, qui Præfectus erat se-

* Antonius
Ridus.

(2) *Ostava die.* Male est apud Rayaldum ad an. 1440. n°. 11. cum obis-

se vigesima die post inflata vulnera.

ejus gravis; erat enim impotens animo, atque imperiosus. Præter eos, quos retuli ab eo necatos, quamplurima ejus crudelia in multos narrantur facinora. Custos Arcis Ostiensis, cui nummi ob servatam Arcem debebantur, ne pretium posceret, laqueo damnatus est, confictâ proditione. Paulum Teutonem virum militem, ob amplum patrimonium, argentum atque armenta, ut dicunt, in mare projici jussit. Tandem vitæ insperatum exitum est sortitus. Corpus ejus noctu ad templum Minervæ (a) delatum in lectica jacuit, jucundum multis spectaculum, præbente illustre exemplum fortunâ. Non hominem deinceps, sed portentum immane recensere monstri loco libet. Comitum (b) Montis Feretri per vetustum est genus. Guid-Antonius, qui Urbini Comes dicebatur, justus & modestus Princeps, novissime avitas tenuit terras. Is diem suum obiit, relicto (c) filio, naturâ fero atque immani. Ea malos suafores nacta (facile enim impio vitia persuadentur) ad omne facinus erupit, duorum sceleratissimorum operâ, quos ad secretiora consilia asciverat. Primum dæmonum incantationibus plurimum indulgit; tum luxuriæ impotens, nullius parcens pudicitiae, quibus libitum erat, nullo discrimine, virgo an nupta esset, vim inferre molebatur. Delectabatur nocturnis conviviis, quæ in lucem proferrentur, adhibitis per minas mulieribus, si quæ videbantur

(a) *Ad Templum Minervæ.* Ita habent scriptores omnes. Ciaconius scribit, postmodum collecta ejus ossa Cornetum fuisse delata, & tumulata in Cathedrali. Extrat ibidem illius epitaphium, quod idem Ciaconius exhibet tom. 2. de vitis Pontificum colum. 9. Falso a nonnullis, ut est apud Ciaconium, creditum est Joannem fuisse Aquileiensem Patriarcham, cum esset tantum Alexandrinus, ut monet Poggius; sed mirari subit, cur Bartholomæus Facius, lib. 5. de rebus gestis Alphonfi Regis, pag. 127. Aquileiensem Patriarcham dicat eundem Joannem.

(b) *Comitum.* De hujus familiae vetustate, ac viris illustribus plura habet

Hieronymus Mutius Justinopolitanus, initio lib. 1. de rebus gestis Federici Comitis Montis Feretri. De Guid-Antonio hæc percenset, eum pluribus urbibus dominatum fuisse, in Neapolitano regno Comitis-stabuli officio functum, & Martini munificentia oppido Castridurantis donatum. Poggius ipse appellat Guid-Antonium sua & majorum gloria clarum, lib. 6. histor. Florent. De hujus laudibus meminit etiam Ammiratus lib. 18. histor. Florentinæ.

(c) *Relicto filio.* Scilicet Oddone Antonio, de cujus scævitia ac infandis criminibus, eadem propemodum quæ Poggius, scribit Leander Albertus in descriptione Italiz, pag. 262.

speciosiores. Adolescentulæ innuptæ patrem fratremque, ob negatum filix stuprum in ditum carcerem coniectos, alterum mirum in modum tormentis laceravit, alterum inedia ad mortem acerbissimam compulit. Alteram pudicam adolescentulam desponsatam viro, quia pudorem illius parentes contra furentis libidinem tutabantur, asino insidentem in lupanar, tibicine præcedente, deferri iussit, missis aliquibus domesticis, qui illam per vim stuprarent. Impuberem adolescentulum, quem se certa hora excitare ad opus luxuriæ iusserat, somno deceptum, quia eum non interpellaverat, crudelissima morte affecit; terebintha enim nudum puerum linuntum primo, deinde pulvere superinjecto, quo ad Bombardas utuntur, igneque addito, misellum uri permisit, eo mortis genere, quo ne crudelius quidem Phalaris adinvenisset. Cum plura ejusmodi infanda facinora in dies patraret, nullo neque hominum, neque Dei respectu habito, furorque dementis adolescentis (vigessimum enim annum attigerat) in cives debaccharetur, tandem quidam, quos contra insanierat, conspiratione factâ, noctu hominem adorti, in cubiculo multis vulneribus confossum occiderunt: addita & duorum cædes, qui præcipui consultores fautoresque tantorum scelerum habebantur. Dignus vitæ finis, si citius insanix poenas dedisset. Solent a Principibus consultores sumi suis moribus naturæque accommodati: in eos postmodum, quod nefarie actum est, culpam referunt. Nequaquam posterius omnium quæ huic operi inserta sunt, exemplum adjicere fortunæ iniquitas coëgit, ut rem gravem, dictuque asperam, ita foedam, ac nomini Christiano turpem. Culparem profecto cæleste numen, quod suæ fidei propugnatorem tam sæva morte perire sivit, nisi divinæ providentiæ inscrutabilis series obstaret, prohiberetque æternam sapientiam, cujus iusta sunt judicia, a mortali imbecilloque ingenio reprehendi. Sed dolendum est tamen talem futuræ virtutis indolem vi fatorum Christianis ablata. Ladislaus (²) magni animi adolescens, mortuo pa-

(²) *Ladislaus*. Filius posthumus Alberti Regis, de quo *Aeneas Sylvius* in hist. Bohem. cap. 56. & plures alii summa cum laude sunt locuti. Contigit an-

tre, pubes adhuc in regno Poloniæ successit, eruditus Latinis literis, & Christianæ Religionis præcipuus cultor. Hic defuncto Alberto Hungarorum Rege, natione Alamanno, cui Hungariæ regnum matrimonio cesserat, prolesque posthuma orta erat, a magna Procerum parte in regnum Hungarorum accitus, Rex factus est, multis, qui infanti hærebant, repugnantibus. Sed tamen Budam caput regni tenuit, majorique parti tribus annis imperitavit. Accidit interim ut Teucris, (a) qui Græciam, omne ferme Epirum, Macedoniam, Dardanos, Thraciam, utramque & Asiam occuparant, regnum infestantes, maximis præliis diversis in locis superarentur. Has memorabiles ediderat pugnas Johannes quidam *Vaivoda* cognominatus, (b) vir bello strenuus & consilio vicens, qui adeo vires illorum attriverat, ut spes injiceretur, posse illos deleri funditus, ac de Europæ finibus pelli. Itaque per Julianum (c) Cardinalem S. Angeli, Eugenii Pontificis Legatum, pace inter Regem, Infantisque tutores constitutâ, prima expeditio in Teucros facta est, quibusdam Provinciis, quæ suæ ditionis factæ erant, receptis, multisque hostium millibus bello absumptis. Cum hyems & commeatum inopia urgeret, sese in

tem Alberti mors an. 1439. Hungari vero post hujus mortem, contempto impubere Ladislao, adsciverunt sibi in Regem Vladislaum Polonorum Regem an. 1440. multi tamen Ladislao adhæserunt, ut hic innuit Poggius, & habent scriptores omnes rerum Hungaricarum.

(a) *Teucris*. De hac voce pauca addidimus initio libri primi.

(b) *Joannes quidem Vaivoda*. Is dictus est Huniades & Corvinus. Hæc de Turcis tum omnia ferro igneque vastantibus enarrat Eugenius I V. in Encyclicis literis hac de re scriptis, quæ leguntur apud Raynaldum ad an. 1443. n°. 14. in quibus fatetur Eugenius divinitus factum esse, ut Huniades Turcorum conatibus obfisteret, ac eorum vires retunderet, victoriam apud Sophiam urbem de Ammurate parta an. 1442. de qua meminerunt plerique scriptores, videlicet Callimachus Experiens, Æneas

Sylvius, & Bonfinius decad. 3. lib. 5. & 6.

(c) *Julianum Cardinalem*. In memoratis literis Eugenii datis Florentiæ an. Domini 1442. narratur, eundem Cardinalem ab Eugenio in Pannoniam missum pro pace ineunda inter Poloniæ & Hungariæ Reges. De hoc præstantissimo Cardinale pleni sunt libri scriptorum omnium ejus ætatis. Jovius elogium illius confecit, legiturque lib. 2. summisque eum laudibus effert. Pervenit in Hungariam Julianus, quo hortante ac suadente, illato bello, Turcæ profligati sunt cum Ammurate eorum Rege an. 1443. ab Joanne Vaivoda. Hanc pugnam & victoriam descriptam habes apud scriptores tum Hungaricarum, tum Polonicarum rerum. Vide Bonfinium decad. 3. lib. 5. & 6. Cromerum lib. 21. & Philippum Callimachum de Vladislao Rege, seu de pugna Varnensi.

Hungariam receperunt : ea hyeme secunda expeditio , hortante Legato , cum vires hostium contractæ essent , parabatur. Quod præsentiens Teucrorum Imperator , ad parandæ pro defensione copias in Asiam transiit. Id ne impedimento ad expeditionem Regi Poloniæ fieret , Eugenius avidus Europæ ab infidelibus liberandæ , cujus suasu expeditio fiebat , classem (a) paravit x x i i i i . triremium , quibus hostium in Europam transitus impediretur. Ei classi , præter Legatum (b) Pontificis , Veneti (c) ducem præfecerunt ; quæ in Hellespontum profecta , (d) ob Præfecti classis ignaviam , nulla re usui fuit. Nam cum Rex , hujus classis fiduciâ , in Macedoniam Thraciamque cum x x x . millibus equitum transiisset , multasque nationes in suam ditionem redeiisset , confusus Teucris in Europam transitum a triremibus impediri ; hostium Imperator , nihil obistente classe , cum magna equitum peditumque multitudine (hi ad triginta millia erant) mare Hellespontum transiit ; junctisque , quæ in Europa præparatæ fuerant ad bellum copiis , ingenti exercitu , & qui centum millium numerum excederet , Christianos (e) de improvviso paulo , post ortum solis adortus est. Paulum nostri insperato Teucrorum adventu sterere , ita ut ne consultandi , quid optimum factu esset , tempus daretur. Quidam opponendos currus impedimenta-que censebant , quibus veluti mœnibus ab insultu hostium

(a) *Classem paravit.* De classe ab eo parata pto. impediendo Turcorum tractu ex Asia in Europam , extant apud Raynald. ad an. 1443. n°. 23. literæ ipsius Eugenii ad Joannem Palæologum. datæ Senis an. 1443 quibus de apparatu classis , deque auxiliis in Turcos ferendis certior eum facit. Scriptores rerum Venetarum perhibent , Eugenium parasse octo triremes suis sumptibus , quæ junctæ fuerunt una cum aliis quatuor missis a Philippo Burgundiæ Duce , quibus singulis præfecti fuere ex Venetis proceribus nobiles viri Sabellicus decad. 3. lib. 6. col. 1424. Petrus Justinianus lib. 8. histor. Venet.

(b) *Præter legatum Pontificis.* Erat Fran-

ciscus tit. S. Clementis Cardinalis Con-
dulmerius , Eugenii nepos.

(c) *Veneti Ducem.* Is fuit Aloysius
Lauretanus.

(d) *Hellespontum profecta.* An. 1444. impediri non potuit transitus Ammuratis , cum classis tempestive non accurisset , & Genuenses pecunia corrupti se se hostibus non objecissent , ut habet Æneas Sylvius de Europa cap. 9.

(e) *Christianos de improvviso.* Hujus prælii descriptionem enarrationemque per omnia similem habes apud Philippum Callimachum de pugna Varnensis. Initum est prælium die 10. Novembris anni 1444. ut liquet ex literis Eugenii datis 7. Idus Julii anni 1445.

se tutarentur; aliorum sententia erat armis in aperto decertandum. Ordinatâ pro tempore acie, Episcopus (a) Agriensis (is genere insignis erat) primus in Teucros erupit; commisso prælio, sublato clamore, summâ vi certabatur, multis utrimque cadentibus. Alterum ex nostris cornu superior hostis fudit ac fugavit, magnâ strage editâ. Narravit mihi quidam, qui pugna interfuit, inter victores ab se occisum ducem quemdam ex primoribus, ereptamque ab se mortui vaginam auream, & aureum calcar pretii aureorum centum. Relicto (b) Rege, victores onusti præda abierunt, neque amplius subsidio fuere suis. Alterum verò, in quo Rex erat cornu, cui Imperator hostium cum majori copiarum parte erat oppositus, licet multitudine oppugnantium urgeretur, tamen equitatus omnis hostium, Imperatore saucio, cæsus ac dissipatus est. Restabant integræ pedestres copiæ, equites diversa petierant loca. Cum fessis omnibus, (jam sol ad vespèram inclinarat) plures suaderent Regi, ut pedem referret ea victoria contentus; ille ignominiam fugæ veritus, simul juvenili impetu, victoriæ cupidus, cum paucis, qui supererant, pedestrem aciem aggreditur, ubi cum diutius pugnaret, dissipati hostium equites, globo facti, Regem circumveniunt: magna vi utrimque certatum est, multis ultro citroque vulneribus acceptis: tandem multitudine Infidelium oppressi Christiani ad fugam compelluntur. Rex (c) viriliter circa signa pugnans, saucius femur brachiumque opprimitur. Diverſa (nam verus certe au-

(a) *Episcopus Agriensis.* De eo Callimachus scribit rediisse ad pugnam jam initam, cum Galasam petere institueret, nec postea unquam comparuisse.

(b) *Relicto Rege.* Hæc omnia, quæ sequuntur de ancipiti ac longo prælio, & de virtute Regis vide apud Callimachum.

(c) *Rex viriliter pugnans.* Callimachus scribit Uladissaum, cum acriter in hostem ferretur, & eodem, quocumque se verteret, cderet, equo, ingenti in latus vulnere accepto, desiliisse, & supervenientibus Janissariis telorum mul-

titudine confossum Scriptores omnes hoc pacto Uladissai interitum narrare, sed fusius Poggius aliorum varias sententias refert; vero similem tamen esse putat, quam supra memoravimus.

Consentiunt omnes Regem juvenili audacia actum vitam amisisse, & inter cæteros Philéppus lib. 19. epist. pag. 134. in epistola ad Ludovicum Fulcarum. Idem Philéppus an. 1444. literas dedit ad eundem Uladissaum Regem, quibus eum hortatur ad bellum capeſſendum contra Turcas.

stor mortis nullus extat) fama est. Quidam in bello dimicantem periisse aiunt, qui cum pugnantem, sauciumque viderant; alii, cum circa solis occasum cum paucis aufugisset in proximas silvas, noctu impatientem vulneris sub quercu (ex equo enim ob debilitatem descenderat) occubuisse. Plures, quod vero similis videtur, cum in aciem se pedirum immisisset, sauciis equi poplitibus Regem ad terram unà cum equo decidisse, atque ab hostibus truncato capite occisum ferunt, anno ætatis vigesimo primo. Ad quadraginta hostium millia eo prælio cecidisse dicuntur, & in his optimus quisque bello dux; e nostris vero ad tria millia, ex his qui cum Rege erant, desiderati, plures capti reliqui per aspera atque invia ad sua abierunt. Cardinalis (.) quoque, accepto in acie vulnere, in fuga expiravit. Nunc ad Eugenii gesta, cui per omnem vitam fortuna præfuit, redeundum est. Is cum esset (b) Florentiæ, compositâ inter Mediolani ac Venetorum duces & populum Florentinum, pace, cum parum suis rebus per Franciscum Comitem, ejus pacis arbitrum, consultum putaret (& quidem spreta ejus ab eo utilitas, atque auctoritas est) statim adversus (c) Comitem, qui cum Nico-

(a) *Cardinalis quoque.* Varie etiam hujus præstantissimi integerrimique Cardinalis interitus circumfertur, ut habet Spondanus ad an. 1444 n°. 8. sed eam amplectendam sententiam duximus, quam sequitur de ejus morte Æneas Sylvius de Europa cap. 6. in hæc verba: *Julianus Cardinalis, dum fugit, amisso prælio, cum jam hostes evasisset, Hungarorum perfidiam evadere non potuit; potum equo dantem apud stagnum forte repertum, latrunculi quidam novere, & arbitrati pecuniam apud eum esse, dejectum equo necaverunt, & ablatis vestimentis nudum cadaver feris ac vulnibus dimisere.* Hæc Sylvius. Ob hanc infelicem expeditionem, interfecto Ladislao, & re Ecclesiæ Catholicæ male gesta, laceratur a multis Juliani fama, præsertim a Philippo Callimacho; sed jure ne an injuriâ videantur ii, quibus perspecta est hujus Cardinalis integritas, cum siquidem, post mortem, summi

Pontifices laudibus extulerunt. Stephanus Baluzius tom. 3. Miscel. pag. 301. publici juris fecit brevem historiam de morte Juliani Cardinalis Cæsarini, de promptam ex M. S. cod. Collegii Capranicensis. Traditur ibi, Cardinalem, dum fugeret, captum esse a Turcis, a quibus ad eorum Tyrannum perductus, neque minis, neque blanditiis adduci potuit ad eorum sectam amplectendam; quare martyrii palmam hoc mortis genere promeritum. Vide Ughellium T. 3. Italiz sacræ.

(b) *Is cum esset Florentinæ.* An. 1439. cum Ferraria rediisset pestis causa: porro hujus pacis conditiones, quæ in quinquennium firmatæ sunt, refert idem Poggius lib. 7. pag. 329. hist. Florent.

(c) *Adversus Comitem.* Cum bona Ecclesiæ occupare Franciscus ausus esset an. 1446. Eugenius die feriæ 1. in Cæna Domini eum excommunicatione

tao (a) dominia Ecclesiæ tanquam in duumviratum partitus erat, odio renovato, conspiravit. Inita (b) igitur cum Duce Mediolani ac Rege Aragonum sociate, Nicolaum Parvulum ex Lombardia in subsidium cum equitum millibus duodecim, tribus peditum, accersivit, quo duce bellum Francisco intulit in Piceno. Rex quoque Aragonum cum exercitu Pontifici adversus Comitem subsidio venit. Multa oppida ab eo ad Eugenium desciverunt, varioque Marte id bellum duobus annis est gestum. Interim Pontifex (ita enim pepigerat) Florentia recedens Senas venit, ac sex mensibus post Romam (c) concessit. Aquapendens, Toscanella, cæteraque oppida Patrimonii, quæ Comes occupabat, in ditionem Romanæ Ecclesiæ redacta; quo accidit ut tuto urbs adiri posset. Superior Pontificis res erat. Sed Franciscus, cum videretur ferme obsessus (certe rerum inopiâ urgebatur,) tandem Nicolai (d) copiæ, (is, relicto in castris filio, Mediolanum antea concesserat,) profligatæ sunt. Quo accidit ut omni ferme Piceno Franciscus denuo potiretur. Nec dubium est quin multa Pontifex Eugenius incurrisset adversa, si hostis victoriam sequi voluisset. At is suavis Florentinorum pacis commo-

perculit, & sanxit, ne quis ei officia ulla præstaret. Excommunicationis literas refert Raynald. ad an. 1446. n° 11.

(a) *Cum Nicolao*. Is est Nicolaus Fortebrachius, quem eundem esse ac Piccininum, cum Jovius in Elogiis scribat, Poggius tamen semper a Piccinino, cum hic, tum in hist. Florent. distinguit.

(b) *Inita igitur*. De inito fœdere cum Mediolani Duce & Alphonso Rege loquitur Poggius etiam lib. 8. hist. pag. 360. & Raynald. ad an. 1446. n° 12. profert literas Eugenii ad Cardinalem Aquileiensem Senis datas de jungendo fœdere cum Alphonso, qui venit in Picenum, & eam Provinciam, pulso Francisco, Pontifici recuperavit. Raynald. ad an. 1443. exhibet literas Eugenii ad Alphonsum, quibus ei pro re bene gesta gratulatur, & nonnulla auctororum millia ex Ecclesiis Regni Nea-

politani concedit.

(c) *Romam concessit*. An. 1443. Eugenius Papa Florentia Romam petiturus Nonis Martiis inde exiens, Senas sexto Idus solemnî pompa ingressus est, ac sex mensibus ibi substitit, Romam pervenit die 28. Septembris. De ejus in urbem adventu plura congerunt Pius II. lib. 2. cap. 58. Antonin. in part. 3. tit. 10. 20. cap. 11. §. 17. Platina in ejus vita; Spondanus ad an. 1443.

(d) *Tandem Nicolai copiæ*. Id est Nicolaus Tolentinus, ut clare cum appellat Poggius lib. 12. hist. Florent. pag. 303. sed alia est pugna ab ea quam hic refert, de qua parum ipsi constare videtur; nam Nicolaus Piccininus an. 1438. occupavit bona Ecclesiæ nomine Ducis Mediolani, & die 29. Junii illum Eugenii copiæ fuderunt, ut habet auctor ejus vitæ synchron. apud Baluzium tom. 7. pag. 513.

da

da præferens, cum Pontifice denuo foedus (a) iniit, quo major, Piceni pars Comiti, pacis conditionibus, cessit. Stimulabat Pontificis animum cupiditas Piceni recuperandi; & cum Nicolaus (b) diem suum obiisset, iterum adversus Franciscum bellum movit, Regis viribus, & Ducis Mediolani fretus, Legatum (c) ad id delegit Ludovicum tituli S. Laurentii in Damaso Presbyterum Cardinalem, Patriarcham Aquilejensem cognominatum, virum pace & bello egregium, qui magno animo id bellum administravit. Ejus operâ consiliisque, quibus plurimum usus est, omnes Marchiæ civitates atque oppida, præter Exium, (d) ad Pontificem defecerunt, omnibus ferme provinciis, quæ in suo Pontificatu amissæ fuerant, præter Bononiam, (e) in ditionem suam redactis. Majora movens animo, & bello Thuscæ imminens, Alphonsum Regem Aragonum multis pollicitationibus excivit e regno, ignarus profecto consilia Principum, populorumque cogitationes sæpius a Deo reprobari. Nam cum Rex Tybur venisset, Pontifex in fatâ concessit. (f) Nullus unquam Pontifex extitit antea tam varia fortuna jactatus, neque cujus tempore tot prodirent rerum motus, calamitatesque. Id mirum non debet videri; semper enim continuis bellis, veluti pacis atque otii impatiens, se immis-

(a) *Fœdus iniit.* An 1444. ut habet Raynald. ex literis Eugenii num. 12. ad eum annum.

(b) *Nicolaus.* Obiit Nicolaus die 8. Septembris an. 1446. Joannes Baptista Poggius in ejus vita.

(c) *Legatum delegit.* Vide Raynald. ad an. 1446. n°. 12.

(d) *Exium.* Scribendum *Æsium*, vulgo *Jesi*.

(e) *Præter Bononiam.* Hanc enim sibi retinuerat Franciscus.

(f) *Rex Tybur.* Pius II. de Europa cap. 58. Idem narrat Poggius in hist. lib. 8. pag. 360. Rex Tybur, inquit, propinquam Romæ urbem mense Februario accedens, tempus belli gerendi observabat. Interim Eugenius, primo eodem mense, anno sexto & quadragesimo post mille quadringentos moritur & obiit liquidem 10. Kalend.

Martias, ut habet S. Antoninus 3. part. tit. 22. cap. 11. §. 17. qui ejus morti præfens fuit, in hæc verba: *Demum ex infirmitate febrili post XVI. sui Pontificatus annum, ætatis suæ, ut ferebatur, LXVI. mense Februarii, sumptis devote Ecclesiasticis Sacramentis, integro sensu atque aspectu, in Domino obdormivit*, an. 1447. Addit eodem loci Antoninus sepultum fuisse in D. Petri Basilica, spretâ sepulchri magnificentiâ, sed nobile tamen fuisse extructum a Francisco Cardinale ejus nepote. Epitaphium profert Raynald. ad an. 1447. n°. 13. Corpus tandem ad Ecclesiam S. Salvatoris paulo post est translatus. Laurentius Valla oratione funebri eum laudavit. Erratum a Poggio lib. 8. hist. Florent. in anno emortuali assignando, superius animadvertimus.

Q

cuit, seu naturâ ad id propensâ, seu factorum vi, seu hominum culpâ. Secutus est (a) Pontifex Nicolaus V. natura aversus a cogitationibus belli, ut qui pacem præferat, & otium præponat armis. Hic finis nostro sermoni fuit.

(a) *Secutus est Pontifex Nicolaus V.* Electus est Pontifex die decima nona Martii an. 1447. si omnium ferme scriptorum sententiam sequi velimus. Electio peracta est in Cœnobio Mineruitano PP. Prædicatorum. Antonin.

loco cit. cap. 12. Pius II. in Europa cap. 58. qui hujus Pontificis summas laudes celebrat. Naclerus generat. 49. scribit eum creatum esse pridie Nonas Martias an. 1447.

AD LIBRUM IV.

PRÆFATIO.

Complectitur hic liber varia Nicolai cujusdam Veneti itinera ad orientales plagas, quas ita naviter quidem & ad amussim Poggins describit, ut ipse in eas regiones profectus, non ea audivisse tantum ex aliis videatur. Nos, ne operam oleumque in notis perdamus, contenti fuimus breviter perstringere nonnulla de scriptoribus, qui de Indorum gente ac regionibus sunt locuti. Priscorum testimonia collegit Christophorus Cellarius in sua Geographia antiqua, lib. 3. cap. 23. tom. 2. Ptolomæo, Straboni, Plinio, cæterisque antiquæ ætatis auctoribus successit Palladius, qui libellum * edidit de Gentibus Indiae & Brachmanis. S. Ambrosius item perbreve syntagma de locis, doctrina ac moribus Brachmanorum scripsit. His Edoardus Bissæus adjecit Anonymum de Brachmanis in editione, quam curavit Londini ann. 1668. in 4°. Sæculo XVI. labente Joannes Theodorus & Israël de Bry fratres ac cives Francfordiani, patris vestigia secuti, suis impensis in lucem emiserunt Francofurti an. 1599. nonnullos scriptores, qui de exteris regionibus multa tradidissent. In ea collectione continentur Johannis Hugonis Linskotani Batavi navigationes, quibus in Orientem contendit an. 1584. die octavo Aprilis, quæ erat feria sexta in Passione Domini, non habita ratione ad Gregorianam emendationem, cyclo solis 7. litera Dominicali F. In his varia traduntur de Indorum moribus & institutis, adjectis etiam iconibus de vestibus ac ritibus eorundem. Porro hoc opus in octo partes dividitur, & duobus tomis in folio distinguitur. Huic tamen tertium addidere iidem fratres, quo continetur navigatio Georgii Spilbergii in Orientem suscepta an. 1601. Gasparis Balbii gemmarii cujusdam Veneti ad Indiam Orientalem iter, quod est aggressus an. 1579. & integro nquennio continuavit. Quæ quidem historia gemmarii antea vulgata fuerat Italica lingua. Laudandâ profectò est fra-

* In lucem prodit Græc. Lat. in 8°, curâ Joach. Camerarii, qui auctoris nomen ignorabat.

trum de Bry diligentia; sed prius a nobis collaudandus fuerat
præstantissimus vir Joannes Baptista Ramusius, qui tribus ingen-
tibus cœnis complexus est itinera multorum hominum ad varias
orbis regiones; nimirum Joannis Leonis Africani, qui Africam
descripsit; Ludovici de Musto Patritii Veneti, qui primus ex Ve-
netis fretum Herculeum superavit, ut ipse Ramusius affirmat,
cum iter suscepisset an. 1454. Sed ne molestiam exhibeamus his
enumerandis, satis erit animadvertere ab eodem Ramusio hoc idem
Poggii iter legi Italica lingua donatum, ibidem tomo 1°, pag. 338.
Juvat hîc etiam indicare, quæ idem Ramusius præfatur de hac
navigatione, nimirum eam fuisse susceptam a Nicolao de Comitibus
Veneto cive, de qua cum ipse audisset, jam centum a sua æta-
te annis antea illud iter in Indorum orientalem partem a Nicolao
fuisse institutum, cœpit diligenter investigare, num hæc Nicolai
descriptio inveniri posset. Sed cum eam frustra diu & multum quæsi-
visset, intellexit tandem hunc libellum in Lusitanorum linguam
fuisse conversum atque vulgatum, qui tamen mutilus & man-
is in manus Ramusii tandem pervenit. Narrat præterea quæ de
sa factum fuerit, ut libellus in Lusitanum idioma transferre-
tur; nam cum Emmanuel Portugallie Rex an. 1500. toto animo
incumberet ad novas expeditiones pro novis Regionibus detegendis,
ad ejus aures hujus libelli fama pervenit. Itaque Valentino Fer-
nandes demandavit, ut e Latina lingua in Lusitanam illum ver-
teret, quod quidem idem vir solertia magnâ præstitit, & in nun-
cupatoria epistola ad eundem Regem testatur, se in eam rem ani-
mum appulisse, ut post Marci Poli Veneti navigationes, hæ quo-
que haberentur, cum præsertim in his sermo fiat de regionibus,
quæ nuper a Lusitanis detectæ fuerant; ex quo magnam etiam
accessionem fieri aiebat navigationi Marci Poli Veneti, quam, cum
Gregorius X. Pontifex creatus esset an. 1271. instituit, cum eæ-
dem regiones, de quibus is meminit, in itinere Poggii describan-
tur. Illud autem animadvertere operæ pretium duximus, Ramu-
sium in sua interpretatione, quæ diligentissime facta est, eò loci
ubi de urbe Ava mentio fit, multa desiderari putasse, quæ mi-
nime a Latino textu absunt, & eadem sunt, quæ ille in Itali-
cam linguam transtulit; nam ubi de moribus urbis Avæ verba

facit, incipit sermonem instituere de *Mangi* provincia. His addit *Poggius* duas alias quorundam Orientalium enarrationes, qui per eandem dies ad Pontificem accessere; in quarum altera agitur de superiori India; in altera de *Nili* fontibus, de quo audire praestat, quid de hujus origine ii referant. Compertum est quantopere de ea disceptatum sit. Detectum est *Ptolomaeum* & *Plinium* inter antiquos falli in illius origine definienda, quam & *Poggius* innuit. *Isaacus Vossius* in *Melam* pag. 42. & seq. & *Jobus Ludolphus* magnâ diligentia de illius origine disquiserunt; *Ludolphus* enim in *histor. Aethiopum* lib. 1°. cap. 8. ex sermone *Gregorii* cujusdam, qui ad intimam *Nili* originem penetrasse se referebat, scripsit oriri eum in terra quadam *Secut dicta*, in summitate *Dengale* montis. Demum in descriptione variarum regionum, quas *Italice* reddidit *Laurentius Magalottus*, vera origo *Nili* detegitur; & oriri in ditone *Tanacuensi* dicitur, sub provincia *Agaos* vicina regno *Goiam*. Ea terra vocatur *Sagelà*. Haec premonitum lectorem duximus, antequam *Poggium* de his regionibus differrentem audires.

L I B E R

Q U A R T U S.

AUD ab re futurum esse arbitror, si ab instituto scribendi cursu paulum divertens, cum libro huic finem imposuero, qui sit a fortunæ acerbitate ad mitiorem quamdam sortem, jucundamque rerum varietatem legentium animos traducturus. Quamvis & in hoc quoque vim fortunæ haud parvam licet conspicere, quæ hominem ab extremis orbis finibus per tot maria ac terras quinque & viginti annos jactatum, sospitem in Italiam reducem fecerit. Multa tum a veteribus scriptoribus, tum communi fama de Indis feruntur, quorum certa cognitio ad nos perlata arguit quædam ex eis, fabulis quam vero esse similia. Nicolaus quidam Venetus, qui ad intima Indiæ penetravit, ad Eugenium Pontificem (is tum secundo Florentiæ erat) accessit veniæ impetrandæ gratiâ, quoniam, cum ab Indis rediens ad Ægypti fines mari rubro pervenisset, fidem abnegare, neque suo tantum, quantum uxoris, liberorumque, quos secum advexerat, mortis metu, coactus est. Hunc ego audiendi cupidus (multa enim ab eo jam dicta præsenferam cognitione digna) & in doctissimorum virorum coetu, & domi meæ percunctatus sum diligenter plurima, quæ operæ pretium visum est, ut memoriæ & literis traderentur. Nam de itinere ad tam remotas gentes, de Indorum situ, ac moribus variis, præterea animantibus atque arboribus, tum de aromatibus, quo in loco quæque nascantur, scitè graviterque disseruit; ut non fingere, sed vera referre appareret. Eò usque autem profectus est, quò ne apud præfatos quidem unum aliquem adiisse legimus. Nam & Gangem transiit, & ultra Ta-

brobanem (a) insulam longissime adiit, quò, duobus exceptis, altero magni Alexandri classis præfecto, altero Romano cive, qui, Tiberii Claudii Cæsaris tempore, tempestatibus eò delati sunt, neminem e nostris accessisse, quod literis constet, comperitum est. Is adolescens ab Damasco Syriæ, ubi mercaturæ gratiâ erat, perceptâ prius Arabum linguâ, in coetu mercatorum, (hi sexcenti erant, quam vulgo *Caroanam* dicunt) cum suis mercimoniis per Arabiæ Petreæ deserta loca, inde per Chaldæam ad Euphratem pervenit. In exitu deserti, qui medijs interjacet, rem mirandam dicit contigisse. Nam cum circiter mediam noctem quiescentes, magno murmure strepituque audito, suspicarentur omnes, Arabes prædones ad se spoliandos venire, erectis singulis ad futuri metum, viderunt plurimas equitum turmas transcurrentium more tacitas tabernaculis eorum adequitare, absque cujusquam noxa. Plures qui id antea viderant, dæmonas esse per desertum vagantes asseruere. Civitas supra Euphratem est nobilis antiquæ Babylonis pars, XIII. millibus passuum circuitu, quam incolæ novo nomine Baldochiam (b) vocant. Euphrates urbem mediam interfuit, quæ ponte unico (is quatuordecim arcibus constat) firmissimis utrimque arcibus conjungitur. Multa veteris urbis monumenta, & moles ædificiorum visuntur. Arx munificentissima in monte, eadem & regia, sita est; hinc adverso flumine, in quo plurimas nobiles cultasque insulas vidit, viginti diebus, navigio, deinde octo, terrestri itinere, absumptis, ad civitatem Balsera, (c) & ab ea quattriduo ad sinum Persicum pervenit, ubi fluit mare, ac refluit more Oceani nostri. Per eum navigans diebus quinque ad portum Colchum (d) nomine, inde ad Ormesiam (e) (ea parva in sinu insula est)

(a) Taprobana hodie, vulgò *Isle de Ceylan*. Vide *Plin. lib. 6. cap. 22. & Geographos*.

(b) *Baldochiam*, alijs *Bagdadum*. Ea est urbs Asiæ in Iracæ, antiquis dicta Seleucia, de cuius situ veteres Geographi disputarunt, ut videre est apud Cellarium pag. 720. tom. 2.

(c) *Balseram*. Latinis *Teredon*. De ejus situ, ut Cellarius refert lib. 3. cap.

16. dissensere inter se veteres; putantes eam non longe abesse ab Ormis. Euphratis, ubi in sinum Persicum fluit. Ab eorum etiam sententiâ discrepat Poggius, qui a sinu Persico itinere quatuor dierum distare scribit.

(d) *Colchum* *Ramasisus* *Calcaria* vertit.

(e) *Ormesium* vulgò *Ormus* in Carmania, Latine *Armuza*.

longe a continente millibus passuum duodecim, defertur. Ab ea extra sinum Indiam versus milliaribus centum, ad civitatem Calacatiam (a) nobile emporium Persarum profectus, inque ea aliquandiu commoratus, idioma Persicum didicit, quo postea adjutus, vestituque eorum in omni peregrinatione usus est. Assumptâ navi, sociis mercatoribus Persis, quos apud fides, jusque jurandum, ac societatis jura sanctissima sunt, integro mense navigans, defertur ad civitatem nobilem Combahiram (b) nomine, in secundo post ostia Indi fluminis sinu, qua in regione sardonius lapis reperitur. Uxores quoque comburuntur cum viris, una aut plures, quo funus celebrius fiat. Quæ viro fuit acceptior, brachio mariti collo subdito, recubans cum viro uritur. Reliquæ, accenso rogo, se in ignem conjiciunt, quod de toto ritu inferius diceretur. Duas præterea ad maritimas urbes, alteram Pachamuriam, (c) alteram Hellim nomine xx. diebus transiit. His in regionibus ginger oritur, quod *Belledi*, *Gebeli* & *Neli* vulgo appellatur. Radices sunt arborum duorum cubitorum altitudine, foliis magnis, instar enulæ, duro cortice, veluti arundinum radices, quæ fructum tegunt: ex eis extrahitur ginger, quod immistum cineri ad solemque expositum triduo exsiccat. Profectus hinc est, procul a mari milliaribus trecentis, ad civitatem ingentem nomine Bizenegaliâ (d) ambitu milliarum sexaginta, circa præruptos montes sita. Convalles, obducto ad montes muro, claudunt ab ea parte urbem: ita ejus circuitus ingentior. In ea censentur hominum, qui arma ferre possunt, millia nonaginta. Capiunt ejus oræ incolæ quor. uxores libet, & hæ cum viris comburuntur. Rex eorum longe alios antecellit: hic ad duodecim millia uxorum capî, quarum quatuor millia pedibus Regem, quocumque ierit, sequuntur, coquinæ ejus ministerio intentæ, toridem equis ornatiori cultu feruntur; reliquæ portantur lecticis, ex quibus ad duo vel

(a) Italicè *Calatia*, Latine *Calajata*.

(b) *Combahitam*, vulgò *Cambaie*, Latine *Taxilla*, de qua Geographi fere omnes & Arrianus lib. 5. cap. 4. & maxime Cellarius tom. 2.

(c) *Pachamuriam*, alteram *Hellim* nomine. Legendum putarem *Delym*; altera vulgò *Pacamuria*, altera *Dely* dicitur; nam Latine *Dellium* est.

(d) *Bizenegaliâ* Vulgò *Bisnagar*, tria

tria millia eliguntur, eo pacto in matrimonium sumptæ, ut
 ia domini rogam defuncti se sponte urendas conijciant; iis-
 que maximus habetur honos. Urbs Pelagonda (a) sub eodem
 Rege admodum nobilis decem millibus passuum circuitu distat
 a Bizenegalia, itinere dierum octo, a qua rursus se diebus vi-
 ginti terrestri via contulit ad urbem, portumque maritimum
 nomine Pudifetaniam; (b) inque eo itinere duas Odeschiriam
 Cenderghiriamque reliquit urbes, in quibus rubei sandali
 nascuntur. Malpuria (c) deinde, maritima civitas in secundo
 sinu ultra Indum sita, Nicolaum excepit. Hic corpus (d) sancti
 Thomæ honorifice sepultum in amplissima ornatissimaque
 Basilica colitur ab hæreticis. Hi Nestoritz (e) appellantur, qui
 ad mille hominum in ea urbe habitant: hi per omnem In-
 diam tanquam Judæi inter nos sunt dispersi. Provincia om-
 nis *Malabaria* appellata. Ultra eam urbs est Cahila, (f) qui
 locus margaritas & arbores insuper absque fructu producit,
 foliis cubitorum sex longitudinis, totidemque ferme latitu-
 dinis, adeo subtilibus, ut complicata pugno contineantur, qui-
 bus pro cartis in scribendo utuntur, proque capitis adversus
 imbres tegumento; nam terni quaternique, cum peregrinan-
 caput Regni Bisnagaritz infra Gangem.

(a) *Pelagonda*. Vulgo *Pelagonga*: A
 Ptolomæo appellatur Πελίονδος, La. *Pe-
 rincari*, urbs Indiæ citerioris.

(b) *Pudifetaniam* Vulgo *Pudifetania*,
 quemadmodum *Odeschiria* & *Cenderghiria*.

(c) *Malpuria*, *Malepur*, Latine *Malia-
 pura* & *Maliapora*, est Indiæ Citerioris
 urbs in *Coromandelia*.

(d) *Hic corpus S. Thomæ*. In Martyro-
 logio Romano legitur festum S. Thomæ
 celebrari Calamiz, in urbe Indiæ inte-
 rioris, in qua martyrium subiit. Verum
 luce clarius esse scribit Baronius in notis
 ad Martyrologium Romanum, ad diem
 3. Julii, S. Thomæ corpus Edessam quar-
 to Christianæ Religionis sæculo fuisse
 translatum, cum de ea translatione me-
 minerint Rufin. lib. 2. cap. 5. Socrates
 lib. 4. cap. 14. & Sozomen. lib. 6. cap.
 18. Quare ex recentioribus Ecclesiasti-
 carum rerum scriptoribus nemo dubitat,
 quin ea tunc translatio facta fuerit. Sed

cum Indi ipsi, & Lusitani, qui ad eas
 regiones accesserunt, fateantur coli ibi-
 dem S. Thomæ corpus, rem ita dire-
 mit Eminentiss. Baronius eodem loco,
 ut reliquiarum partem ibidem mansisse
 credat, ex quo veluti erga corpus ipsum
 veneratio exhiberetur: cui ægre subscri-
 bunt Combefisius in *Auctario PP. Græ-
 corum* novissimo pag. 486. & Tillemon-
 tius tom. 1. *Hist. Ecclesiasticæ* pag. 358.
 Hi dicuntur Christiani S. Thomæ, sed
 a Catholicæ Ecclesiæ unitate ob non-
 nullos errores sejuncti. Sæculo XVI.
 contenderunt plerique e Catholicis viris
 ad bonam frugem eos revocare, inter
 quos multum insudavit Alexius Mene-
 sius Ordinis S. Augustini, qui synodum
 habuit. Liber a Francisco Govea editus
 est de iis quæ Mnesius gesserat, ut ad
 rectam fidem eos adduceret.

(e) *Nestoritz*. Nestorii hæresim in
 multas Orientis Regiones fuisse diffu-
 sam compertum est. Hi & Jacobitz

R

tur, uno extento folio conteguntur. Medio in sinu nobilissima est insula Saillana, (a) tribus millibus milliarium ambitu, in qua rubini, zaphyri, granati, &c, quos dicunt *oculos garte*, eò loci plurimi habitos, effodiuntur. Cinnamomum quoque fert plurimum. Arbor ea est simillima crassioribus salicibus nostris, præterquamquod rami non in altum, sed patuli extenduntur in latum: folia simillima, licet majora, lauri foliis: ramorum cortex melior est, ilque subtilior: trunci crassior inferiorque sapore. Fructus ejus baccis lauri similis, ex quibus elicitor oleum odoriferum unguentis, quibus admodum Indi utuntur, accommodatum. Ligna nudata cortice comburuntur. Lacus in insula est, inque ejus medio civitas, eademque tribus milliaribus circuitu. Ex genere Brammonum (b) qui cæteris habentur sapientiores, dominantur insulæ. Brammones philosophantur, per omnem vitam Astrologæ intenti, deditique honestiori vitæ. Ad insulæ deinceps Taprobanes (c), quæ Sciamuthera * eorum lingua dicitur, civitatem insignem, in qua annum moram traxit (ea vero sex milliarium ambitu patet) nobilissimum ejus insulæ emporium, viginti diebus navigavit secundo vento, relictâ a dextris insulâ Andamaniâ, hoc est, auri insulâ, octingentorum milliium passuum ambitu, quam incolunt Antropophagi. Ad hanc nulli deferuntur, nisi tempestate acti, qui discerpti cibus fiunt immanium barbarorum. Taprobanem sex decies centenis millibus patere passuum ambitu affirmat. Viri crudeles, & moribus asperi: aures habent permagnas viri fæminæque, in quibus aureas inaures ferunt ornatas gemmis, linteis vestiuntur, & tela serica genu tenus. Uxores plures ducunt, domos de-

* Id est, Sumatra.

nuncupantur a Jacobo Syro Eutyichiano.

(f) *Cubila*. Vulgo Cael.

(a) *Saillana*. Vulgo *Zeilan*, Latine *Taprobana*, *Ceylanum*, est in India intra Gangem, de qua varie scripsere veteres. V. Cellarium lib. 3. cap. 23.

(b) *Brammonum*. Hi sunt *Brachamani*, seu *Brachmanes*, de quibus nonnulla diximus in præfatione hujus libri.

(c) *Taprobanes*. Non una est docto-

rum hominum sententia, num *Taprobana* insula eadem sit, ac ea quæ nunc *Zeilan* dicitur, an de *Sumatra* vox sit intelligenda. Horum opiniones leges apud Cellarium lib. 3. cap. 23. qui Salmasio, Bocharto, Isaac Vossio approbantibus, pro *Zeila* stare videtur, ex quo patet non omnino deceptum Poggium, qui Taprobanem ad Sumatram retulit, cum in suam sententiam descendan-

preffas habent ad evitandum solis æstus. Idololatræ omnes, pipere, reliquo majore, & item longo pipere, camphorâ & auro plurimo abundant. Piperis arbor persimilis est ederæ, grana ejus viridia ad formam grani juniperi, quæ modico cinere aspersa torrentur ad solem. Fructum viridem habent nomine *Durianum*, magnitudine cucumeris, in quo sunt quinque veluti * *Malarancia* oblonga, varii saporis, instar butyri coagulati. In ejus insulæ, quam dicunt *Bashech*, parte, Antropophagi habitant, continuum cum vicinis bellum gerentes. Capita humana in thesauris habent, quæ ex hostibus capitis abscissa, esis carnibus, recondunt, iisque utuntur pro nummis: si quid emunt, emunt uno aut pluribus, prout res æstimatur: cui plura capita domi sunt, is ditior habetur. Relictâ Taprobane ad urbem Thenasserim (a) supra ostium fluvii eodem nomine vocitati, diebus xvi. tempestate actus est. Quæ regio & elephantis & *Verzano* abundat. Hinc pluribus itineribus terrâ marique confectis, ostia Gangis ingressus, adverso flumine diebus xv. delatus est ad civitatem nomine *Cernovem*, insignem (b) atque opulentam. Latitudo ea fluminis, ut in medio navigans ab neutro latere terram conspiciat: xv. miliaribus patere aliquando asserit. In ripis arundines proceritatis & miræ crassitudinis, ultra quam ulnis circumdari possint, ex quibus unicis lembi fiunt piscatorii, & item ex ligno, quod est plusquam palmi spissitudine, scaphæ ad usum fluminis aptæ: internodia earum staturam hominis æquant. Crocodilos, variique pisces generis ignotos nobis alit flumen, quod viridariis hortisque & amoenissimis villis utrimque cingitur. In his nascuntur *Musæ* fructus melle dulcior, fico similis; nuces quoque a nobis *Indicæ* appellatæ, variique præterea fructus. Tribus ab ea urbe mensibus per Gangem ascendens, quatuor civitatibus famosissimis post se relictis, ad Marahatiam (c) præpotentem urbem descendit, ubi ligni aloës, auri & argenti, gemmarum quoque ac margaritarum magna vis. Hac relictâ, cum montes ad Orien-

* *Mala aurantia.*

nonnulli ex recentioribus cruditi.
(a) *Thenasserim*, vulgo *Ternassari*.

(b) *Cernovem*, vulgo *Cernove*.
(c) *Marahatiam*. *Maarazia*.

tem sitos, carbunculorum gratiâ, XIII. dierum petiisset itinere, primum Cernovem, deinde Buffettaniam rediit. Mari deinceps cum mense integro ad ostium Rachani fluvii pervenisset, atque inde ejusdem nominis civitatem supra flumen sitam petiisset diebus sex, per desertos habitaculis montes, decem & septem; inde per campos patentes, xv. diebus profectus, flumen majus Gangem est ingressus, *Dava* (a) ab incolis appellatum. Tum fertur mensis navigatione adverso flumine ad civitatem nobilissimam omnium, quæ dicitur *Ava*, xv. millibus passuum circuitu amplexam. Hac sola in civitate plurimas tabernas rei, quam joci gratiâ scripsi, ridiculæ lascivæque esse affirmat; vendi in his a solis feminis ea quæ nos *sonalia*, a sono, ut puto, dicta, appellamus, aurea, argentea, æreaque, in modum parvulæ avellanæ; ad has virum, antequam uxorem capiat, proficisci (aliter enim rejicitur a conjugio;) exacta atque elevata paulum membri virilis cutem, trudi inter pellem & carnem ex his sonaliis usque ad duodecimum, & amplius, prout libuit variis circum circa locis; inde confuta cute intra paucos sanari dies; hoc ad explendam mulierum libidinem fieri; his enim tanquam internodiis, membri que tumore, feminas summa voluptate affici. Multorum, dum ambulant, membra tibiis percussa resonant, ita ut audiantur. Ad hoc Nicolaus sæpius a mulieribus, quæ eum a parvitate Priapi deridebant, invitatus, noluit dolorem suum aliis voluptati esse. Ea provincia, *Macinum* incolæ dicunt, referta est elephantis, quippe ejus Rex decem millia nutrit, quibus utitur ad bellum. Propugnacula supra dorsum alligantur, desuper octo aut decem viri jaculis pugnant atque arcubus, & his, quas appellamus balistas. Elefantos autem capi hoc maxime modo asserit, in quo & cum Plinio sentire videtur. Feminae domitæ in silvas abactæ relinquuntur, quoad silvestres cum his (solum autem solum appetit) consuescant elephantis. Tum feminas paulatim pascendo in locum parvum moenibus septum deduci; duas ingentes esse portas dicit; alterâ ingressum, alterâ exitum patere: ea priorem in-

(d) *Dava*. Legendum *Ava*, à quo urbs *Ava* in India.

gressa, relicto elephanto, ulteriore egreditur portâ; quæ anterior e vestigio & exterior obserantur. Tum foraminibus ad id per murum dispositis, ad mille hominum intrant cum laqueis admodum spissis; deinde quispiam eorum ab anteriori parte interclusæ bestię se ostendit, quem ferendi cupida cursu petit. Hanc ceteri homines insēcui, coniectis laqueis, dum pedes cursu allevat, posterioribus deprehensam pedibus ad columnam ligneam in terris altius defixam, vi magnoque impetu abstractam alligant, ubi triduo aut quadriduo belluam fame macerant, ei paulum herbæ quotidie porrigentes: quindecim diebus mitem reddunt. Dehinc inter duos domesticos alligatam elephantos per urbem circumducunt, decemque diebus mansuetam, ut ceteras, reddunt. Alibi deduci ait elephantos in parvam convallem undique clausam, quo in loco, emissis feminis, interclusos fames domat; quadriduo post compelli bestias in arcta loca ad id fabricata, ubi & mansuefiant, quos usûs gratiâ Reges emunt. Domestici * riso, butyroque; silvestres arboribus herbisque pascuntur. Reguntur autem a rectore unco ferreo ad caput reflexo. Tanta periria animali inest, ut jacula adversa sæpius planta pedis porrecta excipiat ad tuendos sessores. Rex albo elephanto vehitur, cui catena aurea, distincta gemmis, collo circumdata, ad pedes usque pender. Homines sunt unica uxore contenti. Viri mulieresque stylo ferreo corpora variis coloribus figurisque, ita ut hæ continuo extent, pinguntur. Colunt idola omnes. Surgentes autem e lecto, ad Orientem versi, orant junctis manibus: *Deus trinus, & lex ejus eadem, nos tuere*. Genus est pomorum malaranciis persimile, succosum ac dulce. Arbor quoque tali nomine, foliis permagnis, in quibus scribunt (nam papyri usus per universam Indiam abest) exceptâ Combaïrâ civitate. Fructum fert instar rapæ majusculæ, congelato interius succo, qui cibis est suavissimus, sed inferior cortice. Serpentes infestos, crassitie hominis, absque pedibus, sex cubitis longos, ea fert regio. Incolæ serpentes affos in cibum pro deliciis habent; formicas insuper ru-beas, magnitudine parvuli * gambari, edunt, ut rem optimam,

* oryza.

* Gammari,
vel Cammari,
Gall. Ecrevis-
ses.

pipere conditas. Animal est insuper capite suillo, cauda bovis, unico in fronte cornu, ad formam unicornis, sed brevior, ut quod cubitum protendatur, colore & magnitudine elephantis simile, quibuscum bellum continuum gerit. Os cornu veneno medetur, eoque in honore est. Boves in ejus finibus, Cathaïum versus, nigri, albique; & hi pretiosiores nascuntur, crinibus caudaque equina, sed pilosiore, & pedes usque protensa. Pili caudæ subtilissimi, & in modum plumæ volatilis, pondere argenti æstimantur; ex his autem stabella conficiunt ad cultum deorum, & Regum usum; & supra equi clunem in aureo vel argenteo locant cono, ut sparsim tegant equi posteriora; aut subtus mentum ponunt, ut pectus honestent: quod est præcipuum ornamenti genus. Equites in cacumine lancearum ejusmodi setas suspendunt, id nobilitatis egregiæ insigne præ se ferentes. Ultra Macinum provincia est omnibus præstantior, nomine Cathaïum, cui dominatur is, qui magnus *Canis* (hoc est, eorum linguâ, Imperator) appellatur. Ejus regia urbs, quæ duo de triginta milliaribus in quadrum pater, Cambaleschia est, (^a) cujus in medio arx munitissima atque ornatissima habetur Regis palatium. Singulis in angulis urbis arx est pro armamentario rotunda, quatuor milliarium ambitu, in queis arma omnis generis, tormenta que bello & expugnationibus urbium apta conduntur. Ad harum quamlibet ab arce per urbem murus arcuatus protenditur, quo ad eas accessus Regi pateat, si quid in urbe tumultus adversus eum excitaretur. Hanc prope xv. dierum itinere alia civitas Nemptai (^b) nomine, ab Imperatore condita, cujus ambitus patet triginta milliaribus, eaque est populosissima omnium. Utraque in civitate domos, palatia, ceteraque urbium ornamenta Italicis similia esse affirmat, homines modestos, urbanos, ac ceteris ditiores. Ab Ava, mare versus, ad ostium fluvii haud magni portus, ubi est Xeythona nomine, diebus xvii. delatus; ingressusque fluvium diebus decem petiit civitatem populo-

(^a) *Cambaleschia*. Vulgo *Cambaia*, (^b) *Nemptai*. Vulgo *Quinsai* Latine
Latine *Calemba*, *Taxilla*; regio vero *Quinsæum*,
Syrastene.

sissimam XII. millibus passuum ambitu, quam *Pancoviam*
 (a) incolæ appellant, ubi menses quatuor fuit. Hoc solo
 in loco vites, & hæ perpaucæ, reperiuntur, cum omnis
 India vitibus careat ac vino, nec hi ex uva vinum confi-
 ciant. Pinus habent, crisomala, castaneas, melones, sed
 parvos ac virides, sandalos albos, & camphoram. Hæc una
 latens in arbore, incisâ eâ, nisi prius suis diis peracto
 sacrificio, evanescit, neque usquam apparet. Sunt insulæ
 duæ in interiori India, & pene extremis orbis finibus, am-
 bæ *Java* (b) nomine, quarum altera tribus, altera duo-
 bus millibus milliarium protenditur Orientem versus; sed *ma-*
ioris, *minoris*que cognomine discernuntur, quas ad mare
 rediens transiit: absunt a continenti mensis navigatione, &
 ipsæ centum milliaribus invicem propinquæ, in quibus cum
 uxore & filiis (comites enim omnis peregrinationis habuit) no-
 vem mensibus mansit. Has homines inhumanissimi omnium,
 crudelissimique inhabitant. Mures, canes, caros & spurciora
 quælibet animalia edentes, crudelitate exsuperant omnes mor-
 tales. Hominem occidere pro ludo est, nullique supplicio
 dantur, debitores pro servis adjiciuntur creditoribus, quidam
 cum mori malint, quam servire, arrepto gladio obvios im-
 becilliores transfigunt, donec a valentiori obvio & ipsi oc-
 cidantur, quem postea creditores in jus vocantes cogunt pro
 mortuo satisfacere. Si quis novum ensẽ emerit, aut gla-
 dium, in corpus obvii experitur aciem ferri, neque ulli mors
 ejus hominis noxæ est. Transeuntes vulnus inspiciunt, lau-
 dantque percussoris peritiam in feriendo, si recte gladium
 adegit. Uxores, quot libuerit pro libidine, sumunt. Frequen-
 tissimus apud hos ludus, galli invicem pugnantes. Hos di-
 versi producant ad pugnam, quisque suum superaturum as-
 ferens, proque alterius victoria pecuniam etiam adstantes in-
 vicem ponunt, pro cuius voto gallus superat, pecuniam tol-
 lit. In majori Java avis præcipua reperitur sine pedibus, in-
 star palumbi, pluma levi, cauda oblonga, semper in arbo-

(a) *Pancoviam*. Vulgo *Pancovia*, Latine *Paliana*, urbs *Sericzæ*.

(b) *Java*. Latine *Jabadis insula*, prope *Sinarum Regnum*.

* flores nucis
 muscata, ex
 Ramusio.
 * Caryophyl-
 la, Gr. Καρυφ-
 φύλλα.

ribus quiescens: caro non editur, pellis & cauda habentur pretiosiores, quibus pro ornamento capitis utuntur. Has ultra, x v. dierum cursu duæ reperiuntur insulæ, Orientem versus; altera *Sandai* (a) appellata, in qua nuces muscatae & * *maces*; altera *Badam* nomine, in qua sola * gariofali producuntur, deferunturque ad Javas insulas. Badam triplices fert psittacos, pennis rubeis, croceoque rostro; & versicolores, quos *Noros* appellant, hoc est, lucidos, ambos magnitudine palumborum; & item albos gallinis pares. Hi *Cachi*, hoc est, eminentiores vocari, cæteros antecellunt loquelâ hominum, quam mirum in modum, ut etiam respondeant petentibus, imitantur. Ambas insulas nigri ex colore homines tenent, ultraque eas mare haud pervium est, arcenturque ab aëre navigantes. Relictis Javis, sumptisque, quæ usui ad quæstum erant, flexit ad Occidentem iter ad urbem maritimam, quæ *Ciampa* dicitur, (b) ligno aloës, camphoraque, & auro opulentam; inque eo itinere mensem cum absumpsisset, totidem diebus Coloën, (c) civitatem nobilem, venit, cujus ambitus duodecim millia passuum amplectitur. Gîngiber, qui *Colobi* dicitur, piper verzinum, cannellæ, quæ *Crassæ* appellantur, hac in Provincia, quam vocant *Melibariam*, leguntur. Sunt insuper absque pedibus serpentes, sex ulnis longi, ferum animal, sed innocuum nisi irritetur: puerulorum delectantur visu, eoque ad conspectum hominum alliciuntur. Caput, cum jacent, videtur anguillæ capitis simile; cum eriguntur, caput dilatant, inque ejus posteriori parte facies hominis apparet, tanquam variis coloribus picta. Capiuntur incantationibus, qui frequens apud eos est usus, & absque nocumento ad spectaculum circumferuntur. Est in eadem, & propinqua Sufinaria provincia, aliud serpentum genus, quatuor pedibus, cauda oblonga, canum instar magnorum, quibus venatu captis vescuntur; innocui enim sunt veluti apud nos damæ ac capræ, isque optimus fertur cibus: corio ejus versicolore ad varias thecas utuntur, qui est visu pulcherri-

(a) *Sandai*, & *Badam*. Vulgo *Sandai* & *Bandan*.

(b) *Ciampa*. Vulgo *Campaa*.
 (c) *Coloën*. Vulgo *Coloum*.

mus

mus. Alios quoque serpentes mirâ figurâ ea fert regio; cubitum sunt longi, alatique, tanquam vespertilioes, septem capitibus ordine per corpus in longum dispositis, habitantes in arboribus; velocissimo sunt volatu, venenosi præ cæteris, ut qui solo halitu homines interficiant. Sunt etiam cati volantes; habent enim pelliculam ab anterioribus ad posteriores protensam pedes, corporique affixam, quæ contrahitur quiescentibus; extentis pedibus, quatiendoque alas de arbore in arborem volitant; pulsi a venatoribus, lassitudine volandi ad terram cum ceciderint, capiuntur. Reperitur & frequens arbor, cujus truncus fructum fert pini similem, sed adeo ingentem, ut vix tolli possit: cortice viridi est, ac duriore, ut tamen digito prementi cedat: intus c c l. aut trecenta poma, instar sunt ficuum, sapore admodum suavi, quæ folliculis inter se distinguuntur. Os interius habent, duritie & sapore castaneæ, ventosum, quod & eodem modo coquitur; cumque inter prunas projicitur, nisi paulum incidatur, crepitu edito, exigue profilit. Cortex exterior datur esui bobus. Sub terram quoque in radicibus arborum aliquando ei fructus inveniuntur, qui sapore præstant cæteris, eoque ad Reges & Tyrannos deferri mos est: interiore fructus osse caret. Arbor ficulneæ magnæ similis, foliis, ad modum palmi, intercisis, lignum æquale buxo, ideoque in pretio est ad plurimarum rerum usum: arbori nomen *Cachi*. Fructus insuper alius *Amba* nomine, viridis nucis simillimus, sed persico major, cortice amaro, intus sapore mellis, ante maturitatem in aqua correctum condunt, veluti nos oleas solemus virides. Relictâ Coloënâ, ad urbem Cocym, (a) trium dierum itinere transit, quinque millibus passuum ambitu, supra ostium fluminis, a quo & nomen. Aliquandiu navigans in flumine conspexit noctu supra ripam frequentes ignes fieri, existimans piscatores esse. At illi, qui in navi erant, ridentes, *Icepe*, *icepe* dixerunt. Hi sunt formâ humanâ, sive pisces, sive monstra appellari licet, quæ noctu aqua exeuntia, collectis lignis, at-

(a) *Cocym*. Vulgo *Cochin*. in India, intra Gangem.

que igne ex collisione lapidum excitato, ligna comburunt juxta aquam, ac pisces, qui plurimi ad splendorem ignis concurrunt, captos edunt, interdum larentes in aqua. Hos aliquando a se captos, nihil a forma hominīs differre masculos ac feminas dixerunt. Hac in regione iidem, qui in Colōna fructus percipiuntur. Colonguria (a) dehinc in alterius fluvii ostio sita, deinde Paluria, tum Meliancota, quod nomen magnam apud eos urbem designat, v. l. i. milliaribus patens, ipsum exceperunt. Collicuthiam (b) deinceps petiit, urbem maritimam, octo millibus passuum ambitu, nobile totius Indiæ emporium, pipere, lacca, gingibere, cinnamomo crassiore, * Kebulis, zedoaria fertilis. Mulieres hac sola in regione, prout libitum est, plures maritos sibi sumunt, ut denos pluresque pro libidine habeant. Hi inter se partiuntur quid quisque conferat ad uxoris victum. Ad feminam qui ingreditur (domum enim seorsum habet) signum in ostio relinquit, quod conspiciat alter superveniens abire. Filii arbitrio uxoris condonantur viris; qui non succedunt hereditate patribus, sed nepotes. Post hæc, diebus xv. ad Cambaitam civitatem, (c) juxta mare, duodecim milliarium circuitu, delatus est, Occidentem versus, spiconardo, lacca, indico, myrobalanis, & plurimo serico opulentam. Genus est ibi sacerdotum, qui vocantur *Bachali*, unicā uxore contenti, quæ, ex lege, uritur cum marito. Hi nullo animante vescuntur, sed fructus edunt, * risum, lac, & legumina. Boves silvestres plurimi reperiuntur, criniti ut equi, sed pilis longioribus, cornibus adeo protensis, ut, cum caput reflexerint, caudam cornibus tangant. His, quoniam mirum in modum magni sunt, pro doliis, ad ferendum in itinere potum, utuntur. In Collicuthiam rediens, insulam *Sechuteram* nomine (hæc ad Occidentem vergit, distatque a continenti milliariis centum) mensibus duobus adiit. Ea fert aloë * succotrinum, patetque in circuitu passuum millibus sexcentis, majori ex parte a Nesto-

* Myrobalanis.

* oryzam.

* Quasi succum citræ, aut ab insula Socotra, vel Socotra.

(a) Colonguria, Paluria, & Meliancota. Hæc tres urbes vulgo appellantur Colanguria, Paliuria & Melincora.

(b) Collicuthia. Vulgo Calicut.

(c) Cambaitam. Vulgo Cambaia.

rinis Christianis culta. Ex adverso, haud amplius quinque passuum millibus, insulæ duæ extant, centum milliaribus invicem propinquæ, quarum alteram viri, alteram mulieres habitant invicem, nunc viri ad mulieres, nunc hæ ad viros commeantes, atque ante semestre quisque ad insulam suam regreditur; moriuntur enim e vestigio, si, ultra hoc quasi fatale tempus, alter alterius in insula moratus sit. Hinc ad urbem Adenam ^(a) opulentam, atque ædificiis præstantem, diebus quinque, mari se contulit: demum ad Æthiopiam transvexit, diebus septem, in portum qui *Barbora* nominatur. Tum mensis navigatione, in mare Rubrum, ad portum *Gidda*, ^(b) ac deinceps, duobus mensibus, propter navigandi difficultatem, prope montem Sinaï in terram descendit. Deserto postmodum ad Carras Ægypti civitatem, cum uxore & quatuor filiis, totidemque servis, profectus, ex peste uxorem, & duos insuper filios, omnesque servos amisit. Venetiæ tandem patria cum cum duobus liberis, post tot errores terræ ac mari exactos, excepit. De ritu verò, moribusque Indorum quærenti, ita referebat; Indiam omnem in tres divisam partes; unam a Persis ad Indum flumen; ab eo ad Gangem alteram; tertiam ulteriorem, quæ reliquis est, opibus, humanitate, lautitia longe præstantior, vita, & civili consuetudine nobis æqualis. Nam & domos habent maxime sumptuosas, & perpolita habitacula, & mundam supellectilem, & cultiori vitæ indulgent, procul ab omni barbarie & feritate; perhumani homines, ac mercatores opulentissimi, adeo ut aliquis quadraginta propriis navibus quæstum faciat, quarum quælibet quinquaginta millibus aureis æstimatur. Hi soli more nostro mensis, argenteis insuper vasis, in edendo utuntur, cum reliqui Indi supra terram, stratis tapetibus, edant: vites, vinique usus apud Indos ab sunt, ex riso contrito, aquæque immixto, addito etiam rubeo colore, & quarumdam arborum succo, potum conficiunt, haud imparem vino. In Taprobane ramos arboris incidunt, quæ *Thal* dicitur: ex his in alto suspensis succus defluit suavis, qui est frequens eorum potus. Est etiam lacus

(a) Adenam. Vulgo Adem.

(b) Gidda, alias Ziden.

Inter Indum & Gangem, cujus aqua mirabili sapore, summam voluptate bibitur. Ad eam hauriendam omnis regio confluit, etiam qui longissime absunt; dispositis cursoribus equis, in dies singulos recentem aquam percipiunt; frumento ac pane deficiunt omnes. Vivunt autem ex farre, riso, carnibus, lacte, caseo; abundant gallinis, caponibus, perdicibus, phasianis, cæterisque silvestribus volatilibus. Aucupio sunt venatuique intenti; barbam non nutriunt, sed longiorem comam; quidam capillos per scapulas sparsos post occiput alligant corda sericea, eoque modo ad bellum proficiuntur; tonforibus utuntur, veluti nos; homines statura corporis, ac vitæ brevitate nobis pares; lecticis etiam auro ornatis, culcitra ex bombyce desuper imposita dormiunt; habitus vestimentorum pro regionum varietate dissimilis. Usulanæ ferme omnes carent, lino sericoque abundant, ex his vestes conficiuntur, sed fere omnes viri mulieresque linteo usque ad genua pro femoralibus succincti, veste unica, & eâ linteâ, aut sericâ desuper vestiuntur, viri crurum tenuis, feminae usque ad talos; caloris enim æstus plures habere vestes prohibet, eoque fit, ut soleas tantum deferant, purpureis aureisque ligaculis, prout in priscis statuis videmus. Feminae aliquibus in locis calceos ex tenui corio habent, auro & serico distinctos. Circulos ex auro in brachiis, circaque manus, ad collum quoque & crura, ad trium librarum pondus, plenos gemmis gestant, ornatûs gratiâ. Publicæ mulieres ubique volentibus præsto sunt, per civitatem propriis habitaculis dispersæ, quæ odoribus, unguentis, blanditiis, forma atque ætate viros (proni enim sunt ad libidinem Indi) alliciunt, eoque marium usus apud Indos ignotus. Ornatus capitis multiplex, ac majori ex parte sudariolo auro intertexto, caput, devinctis sericea chorda capillis, tegunt: quibusdam in locis capillos supra verticem in gyrum convolvunt, in pyramidis modum, stylo aureo intermedio, a quo cordulæ aureæ, mapis aureis varii coloris circum crines pendent; quædam alienos capillos, eosque nigros (is enim color apud eos excellit) deferunt; quædam pictis arborum foliis caput tegunt, nec

faciem, exceptis his quæ Cathaïum accolunt, colorant; interior India unicas viris uxores permittit, reliquos majori ex parte uxorum copiâ oblectat, quas ad libidinem sumunt, exceptis his, qui Christiani a Nestorio hæretico originem traxere, qui per universam Indiam dispersi, unica cum uxore vitam degunt. Sepulchrorum religio non eadem apud omnes habetur. Anterior India cæteros excellit sepeliendi curâ, ac magnificentiâ; antra enim sub terram fodientes, muro firmata, exornant: intus mortuum in lecto pulcherrimo, aureis fulcris collocantes, circum, cophinos cum vestibus pretiosis, annulis insuper, disponunt, tanquam his mortuus apud inferos sit usus, obducto speluncæ ore firmo, ne cui sit aditus, muro; desuper testudines magno sumptu ædificant, tegumenta quæ aquam arceant a sepulchro, quóque diutius servetur. In media verò India mortui comburuntur, cumque his, ut plurimum, vivæ uxores eodem rogo cum viris absumuntur, una, pluresve, prout fuit matrimonii conventio. Prior ex lege uritur, etiam quæ unica est. Sumuntur autem & aliæ uxores quædam eo pacto, ut morte sua funus exornent, isque haud parvus apud eos honos ducitur. Defunctus collocatur in thalamo melioribus ornatus, vestimentis; ingens supra eum, in pyramidis formam, struitur ex odoriferis lignis pyra; submisso igne, uxor ornatiore cultu, inter tubas, tibicinesque, & cantus, & ipsa, psallentis more, alacris rogi magno comitatu circum. Adstat interea & sacerdos (hi *Bachali* appellantur) eminens in suggestu, vitæque contemptum ac mortis (plurimas enim voluptates cum viro, plures opes, plura ornamenta post mortem affutura pollicetur) hortando suadens: cum circumierit illa sapius ignem, prope suggestum consistit, vestesque exuens, loto de more prius corpore, tum sindonem albam induta, ad exhortationem dicentis in ignem profilit. Si quæ timidiore fuerint (sit enim sapius ut ad conspectum aliarum, quæ in igne dolere, aut reluctari videntur, stupeant conterritæ) ab adstantibus in rogi vel invixæ projiciuntur; collectos postmodum cineres in vasis condunt, atque iis ornant sepulcra. Mortuos variis lugent modis. In-

teriores Indi etiam caput vestiuntur : quidam erigunt in viis arbores cum cartis pictis intercisisque ab summo terram usque fluentibus : triduo certa æra sonantes , dant pauperibus epulas ob deum : alii triduanum luctum observant , coeuntes ex eadem familia , vicinique omnes in defuncti domum , ubi nihil coquitur , sed cibi aliunde afferuntur ; amici in signum luctus , his diebus folium amarum ore gerunt ; quibus , vel pater , vel mater fuerit vita functa , neque anno integro vestem mutant , neque nisi semel in die cibum capiunt , neque ungues , vel capillos , vel barbam tondent. Quæ mortuos deflent (plurimæ enim sunt) circa funus adstant mulieres , umbilico tenus nudæ , mammaeque & pectus percutiunt , *heu ! heu !* lamentantes. Una cantu mortui laudes recitat , cui & cæteræ , narratis locis , ac percusso pectore correspondent. Plures Principum cineres in vasis aureis , vel argenteis condi , & in lacum quemdam Diis , ut ferunt , sacratum , per quem ad eos aditum patere asserunt , conjici jubent. Bâchali , apud hos sacerdotes ab omni abstinent animante ; bovem præcipue , utpote animal hominibus reliquis longe utilius (nam eo etiam ad vehendas sarcinas utuntur) occidere , aut edere nefas putant. Riñ , herbis , fructibus , leguminibus nutriuntur ; & hi unicam uxorem habent , quæ cum viro defuncto uritur , prope eum jacens , brachio subdito viri collo , ita ignis patiens , ut nullum signum doloris ostendat. Per universam Indiam Philosophorum genus est , *Brammone*s appellati , qui Astronomiæ , & futura prædicendi studio indulgent , honestiori cultui , & sanctioris vitæ moribus dediti. Hos inter vidisse se asserit trecentorum annorum virum , & id apud eos pro miraculo habitum , cum illum pro novitate rei , quocumque iret , pueri sequerentur. Vulgata est apud multos ejus , quam *Geomantiam* vocant , peritia : ita ut futura sæpius , tanquam præsentia prædicant. Incantationibus quoque deduntur : adeo ut sæpius tempestates ciere & sedare valeant : ob eam rem plurimi occulte comedunt , veriti ne conspiciuntium oculis fascinentur. Serio retulit Nicolaus , cum navis unius magister esset , diebus septem medio in mari a vento

quievisse; veritos nautas, ne longior mora fieret, mensâ apud malum positâ convenisse, desuperque variis sacris peractis, circumsaltantes deum *Murham* nomine sæpius appellasse. Interea Arabum quemdam a dæmone correptum, mirum in modum psallere, & per omnem navem discurrere, insanientis modo, cœpisse; tum accessisse ad mensam, & in ea posita, carbonibus nonnullos vorantem, petiisse potui galli sanguinem, quem illum, jugulato orique admoto gallo, exfluxisse ait. Tum, interrogante eo, quidnam ab se vellent, ventum petierunt. At ille post tertium diem prosperum se ventum, quo in portum ferrentur, daturum pollicitus, & quem ventum daret, manibus post tergum rejectis, ostendens, admonensque ut caute vim venti exciperent, paulo post veluti semianimis ad terram est prostratus, quæ egisset & quæ dixisset, omnium penitus oblitus. Ut prædixerat, inspirante vento, in portum paucos post dies pervenere. Navigant ut plurimum Indi ad stellas alterius Poli, ut qui raro Arctum conspiciant; magnetis usu carent, elevatione & depressione Poli, cursûs, locorumque distantiam metiuntur; quoque in loco sunt, norunt hac dimensione. Naves fabricant quasdam longe nostris majores, ad duo millia * vegetum, quinque velis, totidemque malis. Pars inferior trino tabularum ordine contextitur, ad ferendos impetus tempestatum, quibus maximis quatiuntur. Sunt autem naves distinctæ cellulis ita fabricatis, ut etiam, si qua ejus portio collisa deficeret, reliqua pars integrâ perficiat cursum. Per universam Indiam Dii coluntur, quibus templa simillima nostris fiunt, variis intus figuris picta, quæ & in solemnibus die ornant floribus; inque his idola constituta, tum lapidea, tum aurea, argenteaque, & eburnea, quædam altitudine pedum sexaginta. Varium apud eos orandi, sacrificandique genus. Lavantur pura aqua, inde templum, tum mane tum sero, ingressi, aut strato ad terram corpore, manibus pedibusque suspensi, aliquandiu orantes, terram osculantur, aut ex ligno aloës, & aromatatum fumo Diis sacra faciunt. Citra Gangem Indi campanas non habent, sed vasculis ex ære invicem collisis sonum red-

* Doliorum
vinariorum
genus.

dunt. Epulas insuper Diis offerunt, Gentilium priscorum more, quas postmodum distribuunt pauperibus edendas. In Cambaita civitate sacerdotes ante idola Dei sui orationem habent ad populum, quâ, & ad cultum invitant, & quam gratum Diis futurum sit, disserunt, excedere pro his e vita. Plures, decretâ morte, adstant, ferreo ad collum lato circulo, cujus exterior pars rotunda est, interior acie acutissima. Anteriori ex parte ad pectus catena pender, in quam sedentes, contractis cruribus, deflexo collo, pedes inserunt; tum ad quædam dicentis verba, extentis subito cruribus, simul & erectâ cervice, caput abscindunt, in idoli sacrificium vitam fundentes; hique habentur sancti. Idolum quoque in Bizenegalia, statuto anni tempore, in medio duum curruum, in quibus ornata adolescentulæ hymnum deo canunt, per urbem fertur, magna populi celebritate. Multi fervore fidei ducti corpora ad terram prostrata rotis subjiciunt, conterenda ad optetendam mortem, quam Deo acceptissimam ferunt; alii ad ornandos currus, perforato latere, fune per corpus immisso, se ad currum suspendunt, pendentisque & ipsi exanimati idolum comitantur: id optimum sacrificium putant & acceptissimum Deo. Festos dies ter præcipue solemnes agunt; semel omnis ætatis viri feminæque novis vestibus induti, & aut fluminibus, aut mari abluti corpus, tres universos dies cantibus, choreis, & conviviiis vacant. Iterum in eorum templis, & in cacuminibus exterius infinita luminaria ex oleo Sufimanni constituunt, noctu interdiuque lucentia. Tertio per omnes vias erigunt tigna crassiora, in modum mali parvulæ navis, alligatis a summo deorsum variis pulcherrimisque fudariis, auro intertextis, inque eorum summitate quotidie (novem enim diebus id solemne habetur) hominem religioni deditum, pium aspectu statuunt, omnia æquo animo ferentem, ob Dei gratiam implorandam. Hi a populo, pomis aranceis, limonibus, aliisque odoriferis fructibus coniectis, incessuntur, idque ipsi patientissime ferunt. Sunt & alii tres dies festi, quibus aquam croceam per vias dispositam, in transcurrentes spargunt, ita ut etiam Regem ipsum, Reginamque con-

ſpergant, idque riſu ab omnibus excipitur. Nuptias ſuas celebrant cantu, conviviiſ, tuba, tibicine; organis enim exceptiſ, cætera ſimilia noſtris ad canendum, pſallendum, in uſu habent instrumenta: faciunt tum diè, tum noctu convivia ſumptuoſa, in quibus canitur, ſonatur, pſalliturque. Cantant du-
cendo choreas in gyrum, more noſtro. Pſallunt verò ſinguli ordine in longum, alius poſt alium, bacillos parvulos, piſtoſque, quos binos quilibet gerit, cum obviis permutantes: quod aſpectu pulcherrimum dicit. Thermæ aut balneæ in uſu non ſunt, niſi apud ſuperiores ultra Gangem Indos. Cæteri ſæpius in diè aqua frigida lavantur; oleo deficiunt, & noſtratibus fructibus, veluti perſico, piris, ceraſiſ, pomis: vitis rara, & hæc unico tantum in loco, ut prædiximus, eſt. In Pudifetania provincia arbor oritur abſque ullo fructu, tribus cubitis a terra eminenſ, quam *Verecundia* nomine appellant. Appropinquante homine, contrahit ac cogit in unum ramos, diſcedente verò, repandit. Bizenegaliæ ultra, verſus ſeptemtrionem, x v. dierum peregrinatione, mons eſt nomine *Albenigarus*, ſacunis circumdatus, quæ venenofiſ animantibus ſunt reſertæ; & ipſe a ſerpentibus infeſtus aditu. Is adamantes procreat: cum adire ad montem nequeat ſolertia hominum, aditum reperit ad adamantes ex eo monte eruendos. Mons alter eſt prope illum paulo excelſior: hunc homines certo anni tempore cum aſcenderint, boves, quos ad id ſecum ducunt, in fruſta diſſectos, calidiſ, ſanguinolentiſque adhuc carnibus, baliſtiſ ad id fabrefactiſ, projiciunt in cacumen montiſ, quorum ex caſu lapilli carnibus inhærent. Tum vultures, aquilæque ſupervolantes, raptiſ carnibus ad paſtum, aliò advolant, ubi loca ſunt a ſerpentibus tuta. Eò ſe conferunt poſtea homines, ſumuntque lapilloſ, qui a carnibus exciderunt. Cæterorum lapidum, qui pretioſi feruntur, facilioreſt inventio; effodiunt enim juxta montes arenofiſ. in lociſ, in quibus reperiuntur, quouſque aquam inveniant arena mixtam. Hinc arenam ſumptam in aqua, cribro ad id factò, lavant; arenâ per cribrum deſluente, lapideſ, ſi qui ſunt, ſuperextant. Hæc effodiendorum hujufmodi lapidum ubique

ratio servatur. Magna cura dominis est, ne quid opifices aut servi furentur; nam positis custodibus, qui excussis operatorum vestibus, secretiores etiam corporis partes rimantur, furta & fraudes prohibent. Annum duodecim menses efficiunt, quos a cæli signis denominant. Annos varie computant; major pars ab Octaviano initium sumunt, cujus tempore universo orbi pax fuerit parata. Dicunt vero millesimum quadringentesimum nonagesimum esse. Quædam regiones monetam non habent, sed pro ea utuntur lapidibus, quos dicimus *Cati oculos*. Aliquibus in locis, ferro in modum acis crassioris redacto, pro nummis, utuntur. Alibi cartæ nomine Regis inscriptæ expenduntur. Nonnullis in locis anterioris Indiæ ducati Veneti sunt in usu; quidam monetas aureas duplo nostris florenis majores, quasdam minores, & insuper argenteas atque æreas habent; quibusdam in locis aurum confectum ad certum pondus pro moneta est. Priores Indi jaculis, ense, brachialibus, scuto rotundo, in bello utuntur, atque arcu; cæteri etiam casside, lorica & thorace. Balistas interiores Indi, & eas quas *Bombardas* dicimus, in usu habent, cæterasque machinas bellicas ad expugnationes urbium aptas. Hi nos *Francos* appellant, aiuntque, cum cæteras gentes cœcas vocent, se duobus oculis, nos unico esse, superiores existimantes se esse prudentiâ. Combaitæ soli usum papyri habent: cæteri omnes Indi in arborum foliis scribunt, ex quibus codices conficiunt admodum venustos. Scribunt autem, non ut nos, aut Hebræi, in latus, sed in longum, a summo ad imum ducentes calamus. Loquendi idiomatica sunt apud Indos plurima, atque inter se varia. Servis abundant; & debitor, qui solvendo non est, ubique addicitur creditori. Dei, eriminisque, cujus non est certus testis, iuramentum interponitur. Triplex iurisjurandi ratio; statuitur enim ante Idolum is, cui iuramentum datur; jurat per Idolum se innocuum; adest candens, veluti dolabra, ferrum; peracto iuramento lingua ferrum lambens, si absque ullo nocumento evadit, absolvitur. Alii idem ferrum, sive laminam ardentem ante Idolum, adacti prius iuramento, nudis manibus per ali-

quos gestans passus, si ulla ex parte uritur, punitur pro noxio; illæsus liberatur a poena delicti. Tertia jurisjurandi, & ea magis communis consuetudo. Ollam ante Idolum habent bullientis butyri plenam; jurans se alienum a culpa, intingit duos digitos in butyro, statimque linteo involvuntur, signo desuper impresso, ne digiti nudari possint; tertio die ligaculum dissolvitur; si læsio aliqua digitis inest, poenam meritam subit; illæsi hominem liberant. Nulla est apud Indos pestilentia, neque hi morbi, qui orbem nostrum exinaniant viris, eoque populorum ac gentium, magis quam credi posset, numerus. Ultra decies centum millium hominum plerique exercitum cogunt. Narrat quoddam prælium, cujus victores duodecim currus oneratos chordis aureis ac fericeis, quibus mortuorum crines post occiput revincti erant, domum, triumphi gratiâ, retulerunt. Adjicit insuper se aliquando in acie, conspiciendi causâ, interfuisse otiosum, & ab utrisque pro advena cognitum, absque ullo periculo abisse. Java insula, quæ appellatur *major*, fert arborem, & eam perraram, cujus in medio reperitur ferreus stylus pertenuis & oblongus, quantum arboris truncus. Ejus portiunculam qui defert, ita ut carni hæreat, inviolabilis est a ferro, ob eamque causam plures, scissâ cute, corpori inserunt. Id maximi æstimatur. In finibus Indiæ interioris esse ait avem unicam nomine *Semendam*, rostro, variis veluti fistulis, & his pluribus foraminibus, distinctis. Cum tempus lethi adest, contrahit ligna arida in nidum, quibus super incumbens adeo suave canit omnibus fistulis, ut mirum in modum alliciat, atque permulceat audientes; tum, quassando alas, ignem excitat inter ligna, urique se patitur. Ex cineribus paulo post oritur vermis, exque eo nascitur eadem avis. In ejus rostri similitudinem fistulam incolæ fecerunt admodum suavem cantu, quam admiranti Nicolao, eam quam dixi fistulæ originem, narra-verunt. Flumen quoque est in priori India, Insula Sailana, quod dicitur *Arotani*, piscibus ita refertum, ut facillime manu prehendi possint. Verum, si quis piscem captum manu paulisper tenuerit, e vestigio in febrem incidit; deposito pisce,

restituitur valetudo. Ejus rei causam ad quamdam, quam de suis narravit Diis, fabellam referunt; sed ea naturalis esse videtur, cum etiam apud nos, si quis piscem, qui *torpedo* dicitur, manu tenuerit, e vestigio torpescat, & dolore quodam afficiatur manus. Hæc de Indis (a) a Nicolao relata, cum huic operi ad legentium doctrinam, servatâ historiæ fide, inseruissem, supervenit paulo post & alter a superiori India, Septemtrionem versus: ad Pontificem se missum, ad pervestigandos tanquam in altero orbe, qui famâ ad occidentem solem ferebantur, Christianos asserebat. Regnum esse ait prope Cataïum, itinere dierum viginti, cujus Rex incolæque omnes Christiani essent, Hæretici tamen, qui Nestoritæ feruntur; ejus gentis Patriarcham se destinasse, ut certiora de nobis referret. Ecclesias apud eos majores ornatioresque nostris esse, testudinibus tantum structas asseverabat; Patriarcham auro argentoque opulentum, ut qui argenti unciam a singulis patribus-familias ex censu annuo perciperet. Cum eo per interpretem Armenium, qui Teucram Latinamque linguam noverat, collocutus, itinerum tantum dimensionem, locaque inquisivi; nam reliqua, mores, ritus, cæteraque, quæ voluptatem narrando afferunt, difficiliora cognitu, incitia interpretis, Indique, non suo sermone loquentium, efficiebat. Pernimiam tamen potentiam ejus, quem magnum *Canem*, hoc est, Imperatorem omnium ferunt, qui novem potentissimis Regibus imperitaret, affirmavit. Per superiores Scythas, qui hodie Tartari vocantur, Parthosque, plures menses iter faciens, tandem ad Euphratem pervenit; inde ad Tripolim mare ingressus, Venetias, dehinc Florentiam profectus est. Mukas Civitates se vidisse dixit hac nostrâ, tum publicis, tum privatis ædificiis, pulchriores; nam plures viginti, aut decem miliarium circuitu patere, haud vanns auctor videbatur. Hic postquam cum Pontifice locutus est, urbe Roma ob devotionem conspectâ, abiit, nihil auri, argenteique petens, ut qui, non quæstus gratiâ, ut

(a) *Que deinceps sequuntur*, absunt ab Italica versione Ramusii; leguntur vero in editione latina hujus libelli.

mūlti mentiēdo assolent, sed quod ita mandatū erat, accessisse ad nos videretur. Eodem ferme tempore, & ab Æthiopia quidam fidei causā ad Pontificem profecti, cum rogerentur a me per Interpretem de situ Nili, ortuque ejus, & an notus apud eos esset, duo ex his se fontibus ejus propinquos patriā testati sunt. Tum cupido incessit cognoscendi ea, quæ antiquis illis scriptoribus, Philosophis quoque, & Ptolemæo, qui de fontibus Nili primus scripsit, ignota videntur fuisse, qui de ortu, incrementoque Nili, incerti multa conjecturā opinati sunt. At ea mihi cum pro veris horum relatu innotuissent, cumque alia plura roganti narrassent, digna scitu visa sunt, quæ litteris mandarentur. Oriri Nilum circa Æquinoctialem plagam, in radicibus altissimorum montium, quorum cacumina semper nebulis opplentur, tribus ex fontibus haud magnis, testantur. Duorum, qui passus quadraginta invicem distant, aqua, infra quingentos passus simul juncta, fluvium efficit, qui vado transiri nequit; tertii, qui & uberior est, abestque a reliquis milliario, post decem millia passuum, aqua cæteris fontibus jungitur. Nilum, amplius mille fluviorum aquis in eum utroque ab latere decurrentium, augeri testantur. Pluvias Martio, Aprili, Maio tantum mensibus, magnis imbribus effundi, quibus aucta flumina dant Nilo incrementum, & inundationis causam. Aquam Nili, antequam aliquis immisceatur, dulcissimam, sapidissimamque esse, quā etiam qui abluantur, a scabie & lepra mundari dicunt. Ultra Nili fontes, xv. dierum spatio, regiones fertiles habitari, colique, & in eis plurimas egregias urbes; extra ea loca mare dicit esse, quod tamen ipsi nunquam vidissent. Juxta Nili ortum, civitatem, ex qua orti essent, nomine *Varvariam*, xxv. millium passuum patere ambitu, admodum populatam; mille in ea equitum excubias noctu fieri, ad arcendos multitudinis tumultus; hanc regionem aëre temperato amœnam, ac præ cæteris uberiore solo fertilem, ut quæ ter in anno herbas, bis fruges ferat. Frumento ac vino abundat ea regio, cum maxima Æthiopum pars aquā hordeo confectā pro vino utatur. Ficus, persica,

poma, arancia, & quædam cucumeribus nostris similia, limones quoque, ac cedros, omnesque nostrates fructus, amygdalis exceptis, apud eos percipi dicunt. Arbores per multas inauditas atque incognitas nobis retulerunt; sed Interpretis difficultate, cum linguam tantum Arabum nosset, conicere in literas haud facile fuit: unam tantum adscripsi. Est ea altitudine hominis lata, quantum vir potest ulnis amplecti, multiplici alio super alium cortice. Hos inter, castaneis similis fructus latet, ex quo contrito fit panis albus, saporis suavissimi, quo in conviviis utuntur: folia arboris cubito, duploque longiora. Nilum usque ad Meroem insulam propter frequentes per confragosa saxa descensus, innavigabilem esse; citra Meroem navigiis aptum, Ægyptum usque; sed, propter multiplices ejus flexus, sex mensibus navigationem trahi ferunt. Solem, qui eas regiones, a quibus defluit Nilus, accolunt, Septentrionem versus; mense autem Martio, e regione supra caput aspici. Omnis Æthiopia unicas tantum literas habet, sed linguas pro magnitudine Provinciarum diversas. Maritimam regionem, Indiam versus, ginger, * gariofalos, * zucharum etiam quidam eorum ferre dixerunt, & nuces quoque, quæ *Muscata* appellantur. Inter Æthiopiam Ægyptumque, quinquaginta dierum deserta loca interjacent, camelis cibum porumque deferentibus. Id iter conficitur infestum multis in locis à silvestribus Arabibus, qui per desertum nudi, veluti feræ belluæ, sparsi, vagique, camelos equitantes, quorum carnibus, lacteque tantum vescuntur, transeuntes camelis, ciboque, ac potu spoliant; eaque causa est, cur multi fame quandoque intereant, eoque rarior ad nos proficiantur. Æthiopes omnes, vitæ sunt, quam nos, multo longioris; nam ultra centum & viginti vivunt annos, multi ad centesimum & quinquagesimum vitam proferunt, aliquibus in locis ducentesimum excedunt annum. Patria est omnis populosissima, ut quæ nunquam pestilentia affligatur. Ita & morborum vacatione, & longa ætate, multitudo augetur. Pro varietate regionum, & mores varii; deferunt tamen lineas, sericeasque vestes (nam lana ca-

* caryophylla.

* saccharum.

rent) omnes viri mulieresque , quæ & aliquibus in locis vestes longas post se trahunt , cinctæ zonis , latitudine palmi , auro , ac gemmis exornatis . Caput quædam sudariis tegunt , auro intertextis ; aliæ passis , nonnullæ post occiput ligatis capillis , incedunt . Auro , gemmisque nobis sunt feraciores ; viri annulos , feminæ * brachialia aurea , variis lapillis pretiosis distincta , deferunt . A festo Nativitatis Domini usque ad Quadragesimam , dies festos agunt , epulis , choreisque quotidie intenti . Mensis utuntur parvulis , ut bini ternique edant , mappis , manteliisque , nostro more , utentes . Regem unicum habent , qui se post Deum *Regem Regum* appellat : plures sub eo esse Reges dicunt . Animantium vero varia ferunt genera . Boves eorum gibbosi , in modum cameli , cornibus , tribus cubitis , post dorsum extentis , ut amphora vini uno gestetur ; canes magnitudine asinorum nostrorum quidam , & qui leones venatu superent ; elephantes magnos , ac permultos habent ; nonnulli ostentationis , voluptatisque gratiâ ; quidam bello utiles nutriunt ; hos parvulos venationibus captos , majoribus occisis , mansuefaciunt : eorum dentes ad sex cubitos protendunt . Leones insuper ad magnificentiam , ad spectaculum mites factos educant . Est belluæ genus colore vario , elephanti persimile , præterquamquod proboscide caret , & cameli est pedibus , habens duo cornua ab summo præacuta , cubiti longitudine , unum in fronte , in naso reliquum . Aliud animal paulo longius lepore , nomine *Zebed* , cætera ei simile , tanti odoris , ut , si quando fricandi causâ arbusculo cuiquam inhæserit , tantum suavis odoris illi imprimat , ut postmodum viatores olfactu ducti , eam partem , cui hæsit , auferant : ea minutim incisa auro carius venditur . Aliud esse animal retulerunt , novem cubitis longum , altum sex , pedibus more bovis , fixis , corpore crasso , non amplius cubito , pilis leopardo simillimum , capite cameli , collo quatuor cubitis oblongo , cauda pilosa : emuntur magno pretio pili , quos mulieres , variis ornatos gemmis , à brachiis suspensos ferunt . Aliud item animal silvestre , venatu captum comeditur . Id magnitudine asini , virgatum rubeo , viridique colore , cor-

* brachiosa.

nibus trium cubitorum à summo intortis. Aliud quoque lepori simile, cornibus parvulis, colore rubeo, salrat plus quam equus. Aliud insuper capreæ simile, cornibus supra dorsum, duobus amplius cubitis protensis, quæ, quoniam illorum fumus feбри confert, ultra quadraginta aureos venduntur. Aliud priori simile, absque cornibus, sed pilis rubeis, colloque duobus cubitis longo. Alterius quoque magnitudinem cameli, colorem leopardi, collum sex cubitis protensum, caput capreoli narrabant. His addebant avem sex cubitis a terra altam, tenuibus cruribus, pedibus anserinis, collo, capite licet parvo, rostroque ad gallinæ formam: parum volat, sed cursu superat equorum velocitatem. Plura etiam relata satietatis causâ omisi; nam & deserta loca incolere serpentes asserunt, quibusdam in locis quinquaginta cubitis longos, absque pedibus, scorpionis caudâ, & ab his integrum vitulum vorari. In hæc cum ferme omnes convenissent, nullam causam mentiendi (nam boni videbantur) ratus, tradenda aliis censui, communis causâ utilitatis.

F I N I S.

POOGII

POGGI
BRACCIOLINI
FLORENTINI
EPISTOLÆ LVII.
NUNC PRIMUM VULGATÆ.

LECTORI.

HISTORIÆ de Varietate Fortunæ nonnullas, ex Ottoniano codice, Poggii Epistolas, quæ inter vulgatas desiderantur, adjungimus. Quæ quidem majorem in molem excrevisset, si Florentiæ, ubi ducentæ circiter nondum in lucem editæ asservantur, commorari, easque exscribere per otium licuisset. Nostræ ex his sunt, in quas acerbius invehitur Laurentius Valla, Antidoti libro tertio adversus Poggium. Neminem enim virum eruditum latet, similitates haud leves alteri cum altero, litterarum causâ, intercessisse; quæ quandoque provocare solent non modò ad scripta sapienti homine indigna, sed ad intestina odia, quæ Christianum hominem minùs decent. Valla exarsit in Poggium, quòd hic Elegantiarum libros reprehendisset, ut Valla restatur initio Antidoti. Poggius autem in eum stylum exacuit, quòd sue a Valla multis in locis epistolæ carperentur. Quo factum est, ut scriptis se se invicem proscinderent. Loca quæ Valla reprehendit, in margine adnotavimus. Nonnulla etiam asterisco distinximus, quæ minus Latina visa sunt, quòd lux major dictioni afferretur.

EPISTOLA I.

Poggins Pl. Sal. D. Joanni de Prato.

OC ita posui, ut videas me non timere nonnullorum stultam atque inscitam loquacitatem, quos ais me reprehendisse, quòd scripserim in meis literis *Bartholomæum de Monte Politiano*. Sunt plures, qui eveſtigio, cùm legerint unam aut alteram orationem Tullii, vel Terentii pagellam, existimant se oratores; & veluti Minerva altrice educati, censores scribentium fiunt, ipsi muti atque elingues, non solum Latini sermonis ignari, sed etiam materni: de quibus verissime scripsit Petronius Arbiter; *Postquam*, inquit, *aliquis versum pedibus instructum, sensumque teneriorem verborum ambitu intexuit, putavit se continuo in Heliconem venisse*. Et quidem dixit optimè. Amant quidem antiquitatem; & cum eam imitari volunt, ita inepte loquuntur, ut magis fatuitatem redoleant, * ac repræsentent antiquitatem. Non scribam hoc reprehendendi tui causâ, sed monendi. Scripsisti ad me * dudum in quadam epistola, quæ erat scripta paucis versibus: *Tenuit me Mattheus Bardus*. Quid hoc stultius fieri potuit? *Bardum* antiqui stultum dicebant. Itaque dum vis imitari antiquum morem loquendi, non considerans quid antiqui senserint, hominem eruditum & doctum, stultum cognominasti. Etenim si more * suo *de Bardis* scripsisses, hunc errorem fugisses. Mos enim & usus, qui est loquendi magister, ita dici vult. Sed non purgo me, dum te reprehendo. Id scias volo ab his tuis dicendi magistris, quid reprehendant in eo quod scripsi, rectene an perperam Latine scripserim; utrum usus vetet, an antiquitas respuat; in quo tandem dicant me

* quàm:

* Hæc reprehendit Laur. Valla, lib. III. Antidot. in Poggium, pag. 306. edit. Basil. anni 1545.

* Forte pro suo legendum tno.

V iij

errasse. Veniant in medium, scribant, culpent, arguant; congregiantur, si placet, libenter aliquid discam: neque recusabo vinci ab doctiore, aut erubescam cognoscere aliquid etiam ab insulso. Hortare aliquem ex illis, in humanitatis causa errorem meum monstrent. Forſan * dicendo fier doctior. Sunt tamen quidam, qui velut ignobiles canes, non cursu, non odoratu valent, sed tantum latratu, quorum ora obtundenda essent, non vocibus, sed saxo. * Valeant in malam crucem, ut ego etiam aliquid proferam antiqui. Ad hæc respondeas volo: non rescripsi literis tuis antea, partim oblivione, partim occupationibus. Nunc autem cum literæ tuæ casu in manus venerint, sumpsi calamum, & hæc ante coenam ad te exaravi manu veloci. Vale. Romæ VII. Kal. Octobr.

EPISTOLA II.

Leonardo Aretino.

* Confer Val. *
pag. 306.

ROGAVIT me pridem Cardinalis sancti Marcelli, an mihi esset satisfactum de Bulla Faventina, cum portionem suam misisses ad Vicecamerarium. Dixi me adhuc nihil accepisse. Miratus est aliis esse satisfactum, me verò neglectum, abs te præsertim. Citius enim mihi quàm alteri satisfieri oportuit, qui maiorem laborem pertuli. Ideo vellem cetiror a te fieri, si pro me aliquid habuisti, & quid de ea re sperem. Si missam facere debeo eam pecuniam, licet indignum esset, tamen feram æquo animo, neque molestum erit plus apud me officii remanere. Vale. v. Kal. Octobr.

EPISTOLA III.

Poggins P. S. D. Leonardo Aretino, viro clarissimo.

E literis Faventinis non rescripsi ad te citius, quia volebam convenire Cardinalem sancti Marcelli, ut scirem, recte ne, an secus intellexissem. At is, antequam mihi responderet, cum dixissem qua de causa ad eum irem, ostendit mihi & literas ad te suas, & ad te meas. Deinde ait pecunias non a te solutas, sed scriptum de solvendo, & dissensionem esse pretii, seque interrogasse olim me, an portionem meam percepissem. Ego his contentus discessi. Noli ulterius verbis insistere de re præsertim levi; neque enim revocanda sunt omnia. Scio enim eum dixisse, cum hoc me interrogasset, atque ego respondissem nil me de hoc sentire: potest-ne esse? Habueram tamen antea super hac re a te literas, sed ex in mentem non venerunt. Accessit quod, quum de hac re loquerer cum Bartholomæo de Bardis, intellexi te posuisse x v. ducatos, cum * peterent xx v. At is nunc similiter ait, nil solutum esse, sed a te habuisse literas super pretio, in quo dissidebatis. Hic itaque error meus, qui non bene intellexi, existimans x v. ducatos datos esse. Ita enim videbar accepisse ex verbis eorum; nam fraudem nullam suspicatus sum, sed negligentiam; & eò magis, quò antea nescio quam spem injecerat mihi. Itaque cum viderem de salario cameræ tractari, de me verò sileri, miratus sum. Dolus ergo nullus est neque tuus, neque meus; at error meus, qui tamen leviusculus est, & de re levissima. Nihil minus existimo quàm ejuscemodi rem, ad quam ne cogitassem quidem, nisi Cardinalis verba, & Bartholomæi me impulissent; quæ, quando male accepi, in me patior cul-

* peterem.

pam esse. Sed hæc hætenus. Est dissensio, imo lis, & fere jurgium inter Secretarios & Advocatos, * utri sint digniori gradu ponendi penes Pontificem, veluti in Coronatione, in Missa, in Processione. Atque hoc inde processit, quod, cum Pontifex nuper Processionem faceret, nos petivimus ab Episcopo Electensi quo loco iremus. At ille dixit; Post Advocatos propinquiores Domino nostro. Hoc cum fecissemus, illi ægrè tulerunt, reclamantes, nos debere præire. Denique post eò deventum est, clamoribus eorum, qui semper lites & jurgia tractant, ut committeretur Cardinalibus sancti Eustachii & sancti Marci, qui nos audirent, & referrent. Papa nobiscum est. Sed nosti ejus humanitatem; nescit contraire importunitati eorum. Dicunt enim, in coronationibus summorum Pontificum, Secretarios semper præiisse, & se esse loco digniori penes Papam. Episcopus Aretinus negat; nam is solus est, quem habeamus ex iis qui interfuerant coronationibus Pontificum. Ideo tu, cujus est dignitatem officii nostri tueri, adversus istos foraneos declamatores assiste nobis, * & scribe quid observare vidisti, & quid tibi videatur; deinde scribe Pontifici, ut dignitatem familiarium suorum tueatur. Nullum enim est dubium, eos, qui secreta Principum tractant, dignioris esse officii illis, qui, tanquam Publicani, latrant propter questum, ad unius etiam lenonis voluntatem. Ego aliqua scripsi pro nobis, & tradidi Cardinalibus legenda. Tu quoque, oro, aliquid scribas, vel Cardinalibus, vel Pontifici; sed rectius est Pontifici: nam si ita est, ut olim Secretarii propinquiores fuerint Papæ, nunc verò negligantur, ignominia erit officii sempiterna. Antonius Luscus abest, cujus sola auctoritas istos prosterneret. Tu quoque, si adesses, solo verbo rem conficeres. Sed age literis, neque id omitas, & hoc quamprimum: * mihi autem quantocius responde; nam dabo tuas literas legendas Pontifici. Vale. Romæ xix. Octobr.

*Valla.p.306.

*Id fecit Aretinus, ut patet ex ejus epistola I V. libri V.

* Valla ibid.

EPISTOA

EPISTOLA IV.

Poggius P. S. D. Leonardo Aretino V. C.

U D I V I, quo nil gratius aures meæ audire hoc tempore poterant, de tua, Nicolaique reconciliatione. Id summum in modum gaudeo, & eo maxime, quod, cum te, quem semper pollicitus eras, præstitisti; partes tuæ erunt, hoc etiam prudentia tua efficere, ut non solum reconciliatio facta, sed etiam amicitia restituta esse videatur. Parum enim esset odium, * nisi subsequatur charitas & amor, quæ propria sunt animi ingenui, rectique, & ad virtutem bene instituti. Reassume, quæso, pristinam illam, mihi que notam familiaritatem ac benevolentiam cum Nicolao, daque operam, & incumbe, quantum potes, ne quid accadat, quod eam possit labefactare: ut non solum amicorum intercessione, sed voluntate quoque vestrâ, ac iudicio, hæc reductio in gratiam existimari possit. Tibi quidem hoc summæ laudi erit, & spero voluptati fore. Certe amici nostri omnes (nemo ex iis enim, qui sunt in Curia, te amat, quin mihi summâ benevolentiam sit conjunctus) hoc habent loco maximi beneficii. Magnus accessit cumulus laudibus tuis ex hac re, quibus ut nihil detrahatur ullo tempore, firmitate animi & perseverantia opus est. Nam cito præterita inimicitia læsisset, & tuum, & Nicolai nomen. Hanc vero restitutam gratiam, summam tibi bonorum omnium, doctorumque benevolentiam conciliasse summâ tuâ cum dignitate *. Scripsi quoque ad Nicolaum, licet paucis: expecto quid mihi respondeat; nam neque illum, neque te aliquid mihi de ejusmodi re significasse, est ut non nihil admirer, præsertim cum neutri vestrum fuerit ignotum, quantum id mihi esset cor-

* Parum enim esset odium, nisi &c. Deesse videtur hic verbum aliquod, puta deponere,

* Deest aliquid, ne dubites.

*Val pag. 306. di. Sed hæc hæc hactenus. Rogavi te duo, cum a nobis discederes; unum, libros Senecæ ut ad me mitteres; alterum, ut certior a te fierem, quomodo possem me exsolvere a præstando tributo, & an ea via esset accommoda, quam tibi exposui, excusatio videlicet, & privilegium clericatûs. Sed & addo tertium, ut cures & pecunias, quæ mihi debentur propter bullam Faventini a me expeditam de censu illius. Itaque, si me amas, cura, ut de tributo quid agendum sit, respondeas, reliqua ut perficias, eaque quamprimum, præsertim de pecuniis, quod polliciti estis; nam nullo modo est omittendum. Vale, & rescribe. Romæ VII. Kal. Octobris.

EPISTOLA V.

Poggius P. S. D. Francisco Barbaro V. C.

*Valla, p. 306.

OSTEA quàm recessisti a nobis, nihil de te intellexi, præter rem mihi optatissimam, pacem scilicet abs te compositam inter Leonardum Aretinum & Nicolaum. Quod factum egregium cum studiosis literarum omnibus spero gratum fore, tum verò mihi propter meum, mutuumque ipsorum ab ipsa adolescentia singularem amorem, ita carum fuit, ut haud sciam, quid optatius mihi accidere potuisset. Erat enim mirum in modum mihi molestum, homines doctissimos, mihi que amicissimos, quos olim ego summâ necessitudine conjunctos videram, tantam benevolentiam, tam notam omnibus, in apertam malevolentiam vertisse. Videbatur præterea quodammodo non solum illorum, sed doctorum omnium tam acre odium longiùs vigere, quàm æquum erat inter excellentes viros, atque omni laude præstantes. Quod quando virtute operâque tuâ sublatum est, meritò summis laudibus es tollendus; qui, cum Florentiam venisses, nihil tibi antiquius

duxisti, quàm ut ageres de illorum animis reconciliandis, & pace firmanda. Equidem, mi Franciscè, tibi gratias agò, non quantas mereris, sed quantas possum, & ultra quàm, Gna-
tho ille ait, ingentes, qui cura & diligentia tua, maximâ me vo-
luptate affecisti. Ad tua in me enim officia, quæ multa sunt,
hoc unum singulare accessit, quod ego tanti facio, ut quod
vix fieri posse credebam, multum adjecerit ad amorem er-
ga te meum. Effecisti rem mihi jucundissimam, atque om-
ni laude cumulatam, sanans morbum difficilem, adeoque
inveteratum, ut quandoque diffiderem posse curari. Sed quò
res erat difficilior, eò majorem honorem es consecutus.
Virtuti profectò omnia parent, nihilque est tam arduum,
quò illa non ascendat. Debetur, mihi crede, triumphalis ar-
cus, non minus ob hanc nobis pacem, tibi, quàm illis pris-
cis Principibus, ob Rempublicam restitutam: siquidem non
est majus, bellum conficere cum hostibus, quàm pacem sta-
tuere inter ciyes. Itaque, meâ sententiâ, decerno tibi verbis
amplissimis non solùm auream statuam, sed & triumphum
insignem, ad gloriam hujus compositz pacis. Nam quò plù-
ris est sapientia animi, quàm corporis vires, eò nobilior vir-
tus videri debet pacis componendæ, quàm hostium superan-
dorum. Ergo

*Cedant arma togis, * concedat laurea linguæ.*

* Cic. ait, togæ.

Sed hæc postrema joci sumus more nostro. Scripsi ad Leo-
nardum, itemque Nicolaum paucis verbis: exemplum lite-
rarum subscribi feci, non ut eloquenter, sed ut amicè me
videas scripsisse. Vale, & quando ad Guarinum scribis, cum
salutato verbis meis. Romæ VI L Kal. Decembris.

EPISTOLA VI.

Poggius P. S. D. Mariano Sozino.

^aValla. p 306. **R**EFERT in prima Tusculanarum Quæstionum Cicero, se, quum librum legeret Platonis, qui est de animo, omnino illi assentiri; deposito verò libro, secumque de animorum immortalitate cogitanti, elabi omnem illam priorem assensionem. Illud idem fateor accidisse mihi, lectis literis tuis, * quibus te satis abunde excusas de numismate illo, quod eram questus me amisisse. Nam quum literas accurate legerem, persuadebam mihi (ita ornatè copiosèque causam tuam agis) vera esse, quæ a te scribuntur, meque non rectè sensisse, qui tibi aliquid imputarim. At literis positis, quum mecum recenserem illius diei memoriam, qua mecum fuisti, hærebam dubius, utri nostrum major esset fides præstanda, mihi ne paucis verbis accusanti, an tibi tam multis, tam probabiliter agenti, ut cuivis superior in causa videri possis. Sed tamen, ut mihi plane, quod ambo cupimus, persuaderetur, legi iterum atque iterum tuas literas, quarum tanta fuit vis, & suavitas sermonis, ut maluerim tibi credere, quàm mihi, præsertim de re, quæ multò tibi, quàm mihi est notior. Quidam contribulis meus, nomine *Dantes*, habens uxorem parum pudicam, objurgabatur à sociis, plerumque, quòd eam ferret, nec castigaret; qui rediens domum acriter increpabat mulierem, referens quæ sibi objicerentur. At illa negans vultu intrepido asseverabat, illos falsò de se mentiri, virique credulitatem iurgabat, quoniam iis verbis moveretur, quæ disseminarentur ab invidis aut malevolis, ad ferendam discordiam inter eos; se consciam veri sanctè jurare, falsa esse, quæ dicerentur. Placabatur bonus vir his verbis; & cum

rursus in publicum prodiret, atque * eadem sibi narrarentur : * Valla ibid.
Abite, inquit, nihil horum verum est: uxor mea pudica est, & hi sermones falsi: atque adeo hoc ex ea cognovi, quam cum superbius increparem, testata est, hæc falsò in eam dici: itaque, cum veritatis sit conscia, magis credam ei soli, quàm omnibus vobis; inque hac opinione perseveravit. Eodem modo venit in mentem ut responderem tibi. Tu cum veri sis conscius, ego autem te veridicum putem, procul dubio assentior tibi, & pro te, & apud me dicenti; maloque errasse me existimare, qui fuerim nimium credulus, quàm peccasse te, quem virum opinor bonum. Missa igitur hæc faciamus ut levia, indigna de quibus verba fiant. Ego, si quid adversus te concepi, penitus deponens, remitto tibi. Pluris enim facio amicitiam tuam, quàm quasvis non solum æreas monetas, sed argenteas, & aureas. Deleatur omnino ex animis nostris huiusce rei memoria, obducaturque silentio. Velim persuadeas tibi me tuum esse. Id, si usus venerit, re ipsâ cognosces. Romæ III. Nonas Novembris.

EPISTOLA VII.

Poggius P. S. D. Joanni Pratensi.

U quidem fecisti parum recte, neque ex sententia mea, qui ita apertè egeris cum Mariano de numismate. Occultius res erat tractanda, ut eliceret si quid suspitione odorare posses. At tu ita rem explanasti omnem, ut ruborem injiceret etiam inverecundo. Atqui est firma omnium natura, ut deprehenso, si negare possint, obdurescant potius * in facien-
do, purgandoque, cum semel coeperint, quàm mitigentur; & quò vilior est culpa, eò magis perstant in sententia. Cum tamen & tibi negarit, & ad me longam episto-

* in faciendo;
 forte inficiando.

X ii)

lam scripserit, qua se purgat a crimine, accepi excusationem; malo enim fateri me nimis suspiciosum, quàm culpae eum, qui vir bonus existimatur. Itaque rescripsi ad epistolam suam, asserens abundè mihi satis esse factum ab eo. Literas meas legere poteris; nam non sunt obsignatae; sed tu eas obsignabis, cum legeris, eique reddes. Te remisisse epistolas meas, & item alias addidisse gratum est mihi. Mitto ad te tres alias, quas scripsi postmodum Leonardo Aretino, Nicolaoque, ac Francisco Barbaro, ut communem tecum ineptias meas, quæ tamen potius occultandæ essent, quàm efferendæ. Salutationem Boscoli nostri accepi admodum gratè: tu itidem eum salutato verbis meis. Tu cura, ut nobis evadas non solum doctor, sed, quod plus est, doctus; nam ista nomina tanti sunt, quanti ii, qui ea sustinent; qui si fuerint imbecilli ingenio & doctrinâ, decidunt cum titulis suis, ac conculcantur pro ineptissimis. Tibi est ingenium perspicax & nobile, voluntas fervens, facultas non mediocris. Videas ergo, ne tu ipse desis tibi, cùm adsint cætera: quanquam scio, si te bene novi, hoc me scribere supervacuò. Sed nolui, pro meo in te amore, currentem, ut aiunt, incitare. Si ad me scripseris, foeneratum feres. Romæ
II. Nonas Novembris.

EPISTOLA VIII.

Poggius P. S. D. Leonardo Aretino V. C.

*Valla.p. 306.

ON sum antea gratulatus tibi (id enim flagitabat jus nostræ amicitiae) te factum esse Vicecancellarium Florentinum, propterea quod intellexeram esse id officium tibi datum sub formula quadam, quæ neque mihi sanè placebat, * qui non secus afficior honore & commodis tuis, ac meis propriis, neque videbatur esse ex tua dignitate. Nam qui me-

minerim, te olim summo cum honore tuo renūtiasse huic officio, quod integrum nulla cum exceptione demandatum tibi erat, nunc illud diminutum & truncum suscepisse, satis quidem mirabar, requirebamque, ut verum fatear, doctrinam, & sapientiam tuam, qui tantis opibus, tanta fama, tanta auctoritate, id oneris pro re parvula accepisses, quod Poggius tuus, homo pinguis Minervæ, & minime pecuniosus, recusasset, ita me Deus servet, si eâ conditione mihi fuisset oblatum. Etsi enim nullum est pretium, quo homo doctus moveri debeat, ad subjiciendam libertatem suam publicæ servituti; tamen ea servitus honesta habetur; fugit enim homines, quæ tegitur atque ornatur splendore, & magnitudine divitiarum. * At postea cū accepim tibi omnia concessa esse libera, veluti Colutius noster habuit, neque deteriori esse conditione, quàm is, qui te præcessit; volui satisfacere amoris in te meo, & tecum congratulari, quemadmodum solemus ei, qui uxorem duxit, cū onus subeat grave, difficile, & molestum. Quanquam una est res, in qua tibi verè, & ex animo debeam gratulari. Audivi postea (quod mihi fuit summæ voluptati) te non solum non appetiisse id munus, sed oblatum primò recusasse; denique victum, coactumque cessisse precibus amicorum. Hoc etiam nullo præmio ita faciendum fuit, ut satisfaceret eorum voluntati, qui te diligere videbantur: in quo maxime servatam puto dignitatem tuam. Cura igitur, postquam hoc principio ingressus es, ut, quantum potes, vendices tibi libertatem, & quum Reipublicæ feceris satis, non omittas studia literarum. Vale, meque ama. Romæ xxviii. Decembris.

* Valla, ibid.

EPISTOLA IX.

Poggius P. S. D. Joanni Pratenfi.

Iterum est mihi, dixisse te nuper, dum hîc aderas, quæsisse te a nescio quibus doctis viris, & item a me, qui longe absum ab eorum numero, quod esset Latinum nomen ejus, quem vulgari sermone appellamus *Bizarrum*; sed neque me, neque quempiam eorum scîisse reddere tibi verbum illud, excepto quodam, qui tibi dixerat, eum hominem dici *pervicacem*; idque affert ex Terentio dicente in *Hecyra*, ut opinor: *Quæ hæc est pervicacia?* Equidem miror, licet homo sim satis obliviosus, tamen non reminisci, me esse hoc abs te rogatum, nisi forsitan me eo tempore interrogasti, quo is eram, de quo quærebas. Illos vero doctos viros, si tamen id, quod ego, sentiunt, vix est ut credam fugisse tritum sermone Latino verbum, quod id vitium significare potest; si tamen eis non accidit id, quod & mihi. Nam esse potuit, ut dicerent se nesciisse, aliquid aliud attentius cogitantes, cum tu non rogares in tempore. Fit enim plerumque, etiam in vilis artificii hominibus, ut, cum mentem defixerunt in aliqua re agenda, si quid, quod etiam recte tenent, interrogentur, se statim nescire respondeant, ne animum abducant a cogitatione sua. Tua igitur fuit culpa, qui neque illos, neque me fortassis rogasti in tempore, quod legisti esse rerum omnium primum. Nam, ut alios omittam, si me opportune de hac re interpellasses, respondiissem tibi idem, quod nunc scribo, nulla in re factus doctior; non videri mihi esse aliquod unum verbum ejusmodi hominibus accommodatum; sed quod propius videatur accedere, quodque id satis apte posset exprimi, esse *difficile vel morosum*:*

ambo

*Valla. p. 306.

ambo tantum unum * quid fere videntur significare apud do-^{*Valla, p. 306.}
 ctissimos Latinæ linguæ auctores. Unde & senes, quos & plu-
 rimum hæc animi passio amplectitur, morosi & difficiles vo-
 cantur. Appellamus quippe *bizarros* homines asperos, mini-
 me affabiles, intractabiles, impotentes, ad iracundiam &
 jurgandum pronos; quorum naturam si recte inspicias, be-
 ne in eis quadrare videtur nomen *difficilis* & *morosi*. Si quis
 tamen aliud nomen aptius mihi afferret, crederem facile
 ejus auctoritati; discendi enim studio hæc scribo. Nam quod
 ille nescio quis doctus censet, *bizarrum* dici *pervicacem* opor-
 tere, longe abest proprietate verbi; pervicax enim, est perse-
 verans præter modum in sententia, & quasi pertinax: quod
 cum ex aliis multis, tum maxime ex ipso Terentio apparet.
 Cum enim senex ille habens suspectam uxorem de filia, quod
 suspicaretur ejus culpâ adolescentulam discessisse a focu, ne-
 que velle eam redire ad * quo divortium fieret, putant-
 que eam perseverare in sententia, ad dissidium continuandum,<sup>* Puto sup-
 plendum re-
 dire ad mari-
 tum.</sup>
 prout moris est mulierum, quas ipsemet dicit adversas esse
 viris semper, & doctas ad malitiam, inquit, *Quæ hæc est per-
 vicacia?* hoc est, insana pertinacia, & præter aliorum volun-
 tatem in propria opinione fervens perseverantia. Quod tum
 ex verbi etymologia, tum ex auctoribus probatissimis facile
 ostendi posset, ni satis esset ipse Terentius, cujus sensus mini-
 me est in eo verbo obscurus. Ego tamen is sum, ut neque per-
 vicax ad tuendam sententiam meam, si quis melius sentiat,
 neque difficilis esse velim, si quis repugnet mihi. Dicam enim,
 prout ait Tullius, *sponsam cuique suam*. Vale, & me ama. Ro-
 mæ. i v. Kal. Decembris.

EPISTOLA X.

Poggius P. S. D. Francisco Barbaro , V. C.

*Valla, p. 306.

*Valla, ibid.
tribus his locis.

EMINI me * recommendasse tibi, dum hîc esses, Joannem de Crivellis, quem ego propter ejus probitatem, summamque inter nos conjunctionem, tum consuetudinis, tum officiorum, imprimis carum habeo. Erat ei tunc controversia quædam de beneficio * suo, quod est in Foro Julii. Nunc vero, cum super ea* jam dudum compositum esset, denuo parantur sibi impedimenta, * & quidem indigna bonis viris, neque id privatim, sed publicâ auctoritate. Patere me loqui tecum, ut coram consuevi. Sequestrati sunt ei fructus beneficii sui, & interdictum per Prætorem vestrum, ne quid detur, quia est patriâ Mediolanensis. Hæc quàm sit justa causa ad injuriam inferendam, tute considera. Est quidem Joannes, Mediolanensis, sed sacerdos, sed habitans Romæ, sed habens patriam civilem Romanam Curiam, quam præfert naturali. Si habitaret Mediolani, forte aliquid posset objici: verendum esset ne Dux Mediolani tantam belli molem sustentaret quinquaginta ducatis, quos hic solebat percipere ex eo beneficiolo. Sed ut omnia illum Prætorem impulerint ad excludendum hunc a perceptione pecuniarum, nonne ignominia est gravis, talem Rempublicam, qualis vestra est, curam suscipere, quid hoc tempore de quinquaginta ducatis fiat? qui tamen & sunt Ecclesiæ, & spectant ad virum Ecclesiasticum. Solemus execrari tyrannos, nos qui nati sumus in liberis civitatibus, & profitemur nos hoc bellum suscepisse pro tuenda Italiæ libertate. Dic, te oro, quid amplius quivis malus tyrannus ageret? nempe aut bona, aut vita eripitur indigne a tyrannis. Vos, cum corpus torquere non

possitis, in bona invasistis. Equidem recūso eam libertatem, in qua injuria sit loco juris; præstatque servire divitem privatim, quàm pauperem publice. Audiui quemdam sacerdotem, cū referret verba illius vestri Prætoris inurbani, quæ habuit in hac re, & in loco celebri: Dii boni, quod genus hoc hominum! Vidimus omnes ineptitudinem verborum & petulantiam. Hæc cum referuntur in coetu hominum, utrumne censes existimare alios, nos pro libertate nostra pugnare, an pro cæterorum servitute? Si quod tempus fuit, quo nos justitiam servare oporteret, hoc est profecto, ut videamur re ipsâ efficere quod verbis profiteamur. Plus me movet publica infamia, quàm unius privatum incommodum, & ego indignor magis. Apud alios non agerem hoc pacto; tecum, homine æquo & justo, loquor pro rei indignitate, ut debeo; cum aliis qui habent delicatas aures, non item: adulatione opus est, quæ omnes infatuat, & verbis supplicibus, apud maximam partem mortalium. At tecum veritate utendum est, si vir es bonus, ut judico, ad persuadendum tibi quod cupio, id est, ut paucis verbis me exsolvam, ut causam Joannis suscipias tuendam, desque operam, ut uti possit redditibus beneficii sui, prout consuevit, abrogeturque sequestratio illa, seu interdictum, ne pecunia detur sibi. Si es Florentiæ, age literis cum amicis tuis; si verò in patria, age tu ipse, & effice, ut Joannes intelligat, se operâ tuâ potissime restitutum ad commoda beneficii sui. Hoc te majorem in modum rogo; hominem tibi deditum addices tibi hoc tuo beneficio, & mihi rem facies gratissimam, qui non secus pro ejus re laboro, ac si mea esset. Vale, & me ama. Romæ, die vii. Martis.

EPISTOLA XI.

Poggins P. S. D. Leonardo Aretino.

*Valla p. 306.

*Vall, ibid.

EDDITÆ sunt mihi nudiustertius literæ tuæ, optatissimæ illæ * quidem, & quæ abunde mihi satisfecerunt ad ea quæ cupiebam. Ego de reditu in gratiam non ideo sum admiratus, te nihil rescripsisse ad me, quia existimarim te id permagni fecisse; sed quia scribas me id plurimum desiderare, & ob eam rem fore mihi summæ voluptati. Nam quòd famam tuam imminutam ex superioribus inimiciis ad me scriptum dicis, vide ne aliter acceperis, atque ego scripserim. Ego ad te scribo libere, aperte, quæ sentio, quæque in mentem veniunt tecum loquens absens, per literas, * veluti coram solemus, cum consilia nostra communicamus. Itaque quod non solum ego, sed etiam cæteri, neque indocti, sentiebant, scripsi, nonnihil læsisse vestrum nomen discordias & odia superiora: quæ cùm multi ferrent molestè, neque penitus discordiarum causas nossent, ignotaque esset Medea illa (& utinam ne in nemore Pelio cecidissent abiegræ ad terram trabes) mirarenturque, quæ tanta res incidere potuisset, quæ tantum amorem, tam inveteratum abalienasset, utriusque culpâ factum censebant. Inimicitias quidem acres videbant, causas non item; non enim noti sunt hominibus affectus nostri; neque ita semper veritas est in promptu, ut non multi dubitare cogantur. Quid ad me, inquires? conscientia mea contentus sum. Fateor, & id est satis viro sapienti; sed reliquis quandoque non satis, qui persæpe etiam recte facta iniquè interpretantur; &, ut Apostolus scribit, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus bona sunt providenda. Ego nunquam aliter de te sensi, quàm postulet vir-

tūs tua. Si dixi nonnihil tuum illiusque nomen læsisse hoc diffidium, non tam mea, quàm aliorum opinio fuit: quam fatebor libere, quod aliàs memini & scripsisse me & dixisse tibi. Ego alterum culpavi veluti provocantem, alterum non cedentem, ut alterius impetum reprehenderem, alterius requirerem patientiam. Hæc scito metecum loqui, ut soleo, ex animo, & ex officio amici. De pecunia Faventina tantum a te peto, quantum diligentia potes efficere; scio enim neque te manus injicere in illum posse, neque vi arceri. De tributo idem, quod tu, sentio, neque in hac difficultate temporum me eximi posse existimavi. Nunc pax confecta est, & ut video, mutabor censu. Cura igitur ut absolver ab iis compedibus, quibus torqueor nimium diu; nec est enim ut nullum officium me moneat*, aut munus civitatis. * moveat. Contentus sum fortunâ meâ. Libellus tuus jam transcriptus est: remittetur tibi quamprimum. Vale. xvii. Januarii.

EPISTOLA XII.

Poggius P. S. D. Ambrosio, viro clarissimo.

NTELLIGO quid sentias de Dialogo meo. Videntur tibi ferri posse ineptiæ illius. Sed vereor ne sit quod Nicolaus scribit, te pro tua humanitate nolle me. * Ipse omnino a te dissentit: nonnulla ei displicent, multa non placent; ornatum vero dicendi deesse arbitratur, multumque abesse hunc sermonem ab elegantia, si qua est, literarum mearum. Ego infantiam meam satis recte novi, neque est ut me ipse fallam; cum priores illos respicio, mutus & elinguis mihi videor; cum autem contempler nostros, non omnino balbus. Servari audeo temndem eloquentiam, & eundem scribendi morem in alogis, quo utuntur in Epistolis, indecens esse arbitror;

Y iij

*Videtur deesse hic verbum aliquod, ut reprehendere, carpere, vel aliud simile.

idque a Cicerone observari video, cujus eloquentia (si licet parvis componere maxima) longe redundantior, copiosiorque est in Epistolis, quàm in suis Dialogis, exceptis libris de Oratore: temperatum est, neque redundans, sed quietum & pacatum scribendi genus dialogorum. Epistolæ autem ornatiores, uberiorisque videntur, quod idem ab reliquis priscis illis doctissimis viris usitatum videmus. Ego quoque consultò multa dicendi ornamenta omisi, ne viderer nimis curiosus fuisse in scribendo. Legas velim Epistolam, quam scripsi ad Nicolaum, respondens nonnullis locis, quos ille notavit, non ut contrairem judicio suo, aut errata mea excusari cupiam; sed ut communirem * secum sententiam meam. Ego tamen veniam ad vos, conferamque vobiscum de singulis attentius. Tutius, mihi crede, est, assentiri Nicolao, cui nihil nisi elimatum placet, quàm tibi; præstatque in eam partem peccare, ex qua sit major securitas. Tempus adhuc * extat corrigendi, & emendandi, in quo sequar consilium Nicolai, cum non sit futura magna admodum difficultas. Sed legito literas meas. Vale, & me ama. Literas tuas scito mihi fuisse gratissimas. Romæ, III. Idus Januarias.

* fortè communicarem.

*Valla, p. 306.

EPISTOLA XIII.

Poggius P. S. D. Francisco Barbaro, V. C.

EM Hermolai nostri nequivi componere cum Bartholomæo, qui ei in Præbenda adversatur. Accersivi eum domum, serioque cum ipso locutus sum, hortans ad concordiam, ne in senectute cogeretur sectari lites, & simul admonens promissionis jam factæ. Is longum, tædiique plenum sermonem, & ab gemino ovo exorsus, sibi permagnam demum concludens injuriam fieri testabatur; nihil autem se pollici-

tūm illi plebano asseverabat; seque velle *prosequi jura sua, *Valla. p. 306.
 quia illud beneficium appetebat, tanquam vitæ suæ quietem.
 Dixi cum agere perperam, si per lites quietem quæreret;
 nam unum certissimum, quod primo dabatur; alterum in-
 certum esse, propter eventum causæ. Diutius collocuti sumus.
 Sed tandem ita discessit, ut qui litigare mallet, quàm hoc
 beneficium relinquere. Itaque mittas oportet unà omnia, qui-
 bus Hermolaus uti potest, & procuratorium cum potestate
 & facultate litigandi. Hoc tibi assevero, diligentiam meam,
 (hoc enim possum) tibi non defuturam. Non sum tanti, ut
 possim jura evertere, &, si possem, nollem; nam ea semper
 a bonis viris summopere defendenda sunt. Satis tibi erit fa-
 ctum, si tenebimus jus tuum, tollemusque quod poterit fie-
 ri. Cum videro quid juris habeas, certiore te faciam, quid
 exinde sperem. Ego ineptissimus sum ad litigia, a quibus sem-
 per abhorruī; sed alteri demandabitur hoc munus, qui id
 artis calleat. Ego nonnihil tibi excudi, sed edere non audeo
 propter tempora; est enim contra avaritiam, quæ, ut multis
 inest, ita & multorum me metus movet, ne in se dictum
 putent. Tibi autem id, quicquid est, dedicavi. Si crederem
 non efferrī, te participem facerem, ut ex eo elicerem con-
 silium tuum, judiciumque tuum exquirerem. Sed temporibus
 obsequemur. Vale, & me, ut soles, ama. | Romæ, pridie Idus
 Novembris.

EPISTOLA XIV.

Poggins P. S. D. Francisco Barbaro, V. C.

*Valla, p. 306.

AM tandem gaudeo, te factum esse Christianum, relictâ illâ Jesuitate, quam adscribebas principiis literarum tuarum. Anadverti quidem, te descivisse ab eorum impudentia, qui nomini Jesu soli inhærentes, novam * hæresis sectam moliebantur, gloriamque in amplificatione ejus nominis quærebant apud vulgus, & rudem plebem, cujus muneribus anhelant. Sed tu, ut decet virum non solum doctum, sed & sapientem, Jesum & Christum conjungens, non disjungis verba, quæ seungi non possunt. Fuit mihi sæpius contentio cum his rudibus, atque incultis asellis bipedalibus, quum ostenderem pluribus rationibus, majorem dignitatem inesse verbo Christi, ex quo Christiani dicuntur, quàm Jesu. Ad quæ illi satis inepte respondent, ut manifesto appareat, magis ab ambitione & pompa hanc divisionem novam profectam, quàm ab ulla aut sanctimonia, aut religione. Sed hæc hætenus. Existimabam, si quis ex nostris, qui Latine scribunt, plane & aperte scriberet, me esse unum, in cujus literis nihil ambigui esset. At tu, velut ad Oedipum scripserim, hæres in dictis meis. Sum tamen satis apertus, & ore, & calamo; quamvis non ut frater ille de Observantia, qui nuper . . . nudus ad populum concionatus est, credo ut femellæ, a quibus non, ut quondam Zucharus noster, se apud Pontificem abhorruisse asseverabat, non aspernarentur ejus congressum. Verùm quid in meis literis non intellexeris, nescio. Quod tunc scripsi, nunc quoque rescribo; illum alienissimum esse a concordia, velle autem litigare, negareque se unquam quicquam pollicitum esse de lite omittenda. Homo est asper moribus,

ribus, difficilis, morosus, sordidus & corpore & animo. Rogavi Cardinalem Placentinum, ut eum alloqueretur, hortareturque ad concordiam. At ille statim, Homo est, inquit, intractabilis, nemini fidens, incredulus, suspiciosus, & a quo nil sperem, præter alienationem. * Et bellum igitur cum eo gerendum est; cujus eventum nescio conjectare, nisi prius videro, quibus armis sis certaturus. Itaque, ut non utar circumlocutione, sententia mea est, ut mittas ad nos, quo jure causam tuam tuearis; tum autem pecuniam, maximum & præcipuum litigandi fundamentum; nam jus absque pecunia pro injuria est. Intellectin? cognitis autem juribus tuis, perscribam ad te, quid de iis sentiam. Tamen vel rectâ viâ proficisci poteris, si plana erit; vel circulatione, si aspera; hoc est hostem ludere, ubi, ..., communis sit periculum. Ego obsequar voluntati tuæ. Unum scias, nulla hîc eloquentia causas defendi, neque fandi, sed fundendi curâ solere hîc fieri in causis superiores. Hîc non est opus Sibylla. Quod autem vis scire, quid excuderim, id est, dialogus quidam scriptus in avaritiam. Sed quia tempora sunt in culpa, nollem ut aliquis in se scriptum putaret, qui posset proscribere. Mitto tamen ad te procemium, quod postquam legeris, projicito in ignem, ne quâ effluat. Scio mea non esse ullo modo vestris comparanda: sed ut ille Tarentinis & Cosentinis se scribere dixit; ita & ego non plane a doctis, sed a facultatis meæ hominibus me legi volo. Aut enim idem, quod ego, sentient, aut non magnopere adversabuntur. Vale, mi Francisce, & me ama. Romæ, die XVIII. Decembris.

* Credo delendum Et, legendumque: *Bellum igitur,* &c.

EPISTOLA XV.

Poggius P. S. D. Francisco Barbaro, V. C.

RECREATUS sum totus, mi Franciscè, ex literis, quas proximas a te accepi, scriptas, ut video, inter plurimas occupationes. Ita votis meis faveat Deus, ut animo pendebam anxius, ac sollicitus, quidnam esse causæ posset, cur nullæ abs te mihi literæ redderentur, post susceptum libellum. Versabam multa animo, omnes cogitatus, ut fit, circumvolvens; & tamen respondendi hanc tarditatem semper accipiebam in pejorem partem, existimans judicari a vobis indignam rem esse, ad quam responderet vir nostri sæculi doctissimus. Sed quò major erat suspicio, eò jucundius fuit judicium tuum, quod ut tarde sentirem, non tua fuit culpa, sed aut tabellariorum, aut nummulariorum, qui in reddendis iis literis, ex quibus nihil percipitur quæstus, solent esse negligentiores. Scias autem eas literas, hoc est, priores illas, quarum meministi, non esse mihi redditas: quod equidem fero admodum moleste. Probari a te dialogum meum summæ mihi est voluptati, neque mihi est opus sententia aliorum. Nam quod tu probaris, & ab reliquis quoque comprobatum iri confido, cum ab omnibus maximi æstimeretur judicium tuum. Sed non existimo hoc tam esse judicium, quam incitamentum, ut non sinam quicquid in me sit virium obtorpescere. Sunt autem & alia quædam, quæ institui; & ea, cum fuerit otium, aggrediar, postquam non omnino opera & impensa periit. De Hermolao tuo, vel nostro potius, si quid a me

* Val. pag. 307. velis, scribito. Ego dudum* rogatus ab Antonio, feci supplicationem juxta literas tuas pro Archipresbyteratu; qui tamen quum non sit reservatus, nescio an profuturæ sint tibi bul-

læ missæ per Antonium. Oportet ut sitis diligentiores in scribendo; nos enim divinare nescimus; sed accipimus, proque certo habemus quod scribitur. Quacumque tamen in re potero, satisfaciam Hermolao nostro, & id erit mihi gratissimum. Vale, & me ama, ut facis. Romæ, Kal. August.

EPISTOLA XVI.

Eidem.

OSTRIDIE, quàm hæc scripsissem, recepi iterum a te literas, & una cum eis Epistolam doctissimi viri P. Thomasi, ex qua cognovi illum & eloquentissimum esse, & mei amantissimum. Jucundissimum est mihi, illum tecum sentire de dialogo, & tam ex animo de me scribere. Hunc ego egregium virum non noveram antea, ita nec poteram diligere. Nunc verò suo de me judicio, & affectione pleno, & benevolentia, amoreque, quem præ se fert in literis suis, etsi non pari amicitia, at saltem, qua dabitur, respondebo. Dignus est profecto & amari a me, & coli, talis vir, itaque de nomine meo meritus. Non deero mihi, Francisce; sed quum primum per negotia potero, scribam ad eum, agamque gratias pro hisce literis suis. Cupio enim colloqui secum per literas, licet hi calores me reddiderunt tardiusculum ad scribendum: adeo ut necesse sit, me etiam verba expiscari, quum loqui volo. Sed iterum pluet, & nos humectabimur.

EPISTOLA XVII.

Eidem.

ERVENISSE ad vos Episcopum Paduanum nostrum certe gaudeo, praesertim incolumem. Reddidit enim nobis Curia paulo pinguiorem, quam acceperat, ut, nisi annona plurimum ingravescat, facile sit vobis conservare illum a macilentia. Vir profecto insignis est, & benemeritus de doctis, & literarum studiosis. Quum videris eum, salutato verbis meis, ac dicito, ut meminerit Petri famuli sui, qui pugnum pressit coram V. Cl. Antonio Lusco. Verum, ne ignores, quod ipse intelliget, utque rideas, quod quoque nos quotidie ridemus, cum in mentem venit, explanabo tibi hoc ænigma. Famulus quidam Episcopi, nomine Petrus, Theuton patriâ, rogatus ab Antonio Lusco, quid ageret Episcopus, & quid sibi de eo videretur, extulit ille dominum suum multis laudibus: *sed tamen*, inquit;... porrectoque brachio, & pugno, ac labiis compressis, nihil locutus est. Risi-
mus, mihi crede, hominis facetam taciturnitatem, plus exprimantis, quàm si esset locutus. Non tamen hoc tu narres Episcopo. Sed quid sibi velit pugni compressio, interrogato. Hoc addidi, ut aliquid facetiarum inesset epistolæ, etiam ex aliena suppellectili, quam nescio an sacrilegum sit, reserare. Vale iterum, & ostende Paduano nostrum libellum, ut aper-
riatur pugnus, si forte aliquis esset apud vos Petrus.

EPISTOLA XVIII.

Magistro Francisco de Pistorio Ordinis Minorum.

ENERABILIS Pater.* Pridem habui literas a te ex Chio duplicatas. Ante habueram alias, quibus respondi, & item scripsi ad præstantissimum virum Andream Justinianum: quas literas misi Cajetam, & inde relatum est, literas ad te missas per quamdam navem Januensium. Eas existimo quamprimum ad te delatum iri. In prioribus literis, ut primum rescribam ad ea, quæ mihi cordi admodum sunt, scribis te habere nomine meo, hoc est, quæ te ad me delaturum polliceris, tria capita marmorea eximii operis, unum Minervæ, alterum Junonis, tertium Bacchi. Itaque scias me, receptis literis, magno gaudio affectum. Delector enim supermodum his sculpturis: adeo ut curiosus earum dici possim. Movet me ingenium artificis, cum videam naturæ ipsius vires repræsentari in marmore. Nunc vero scribis te habere caput Phœbi, & addis ad ejus excellentiam Virgilii versum

** miros ducent de marmore vultus.*

Nihil potes mihi facere acceptius, mi Francisce, quàm si similibus sculpturis ad me onustus redieris: in quo meo animo morem gerēs, satisfaciesque quamplurimum. Multi variis morbis laborant, hic præcipue me tenet, ut nimium forsitan, & ultra quàm sit docto viro satis. Admiror hæc marmora ab egregiis artificibus sculpta; licet enim natura ipsa excellentior sit iis, quæ * instar ejus fiunt; tamen cogor admirari artem ejus, qui in re muta ipsam exprimit animantem, ita ut nil præter spiritum persæpe abesse videatur. Itaque in hoc maxime incumbas, oro, ut colligas, ac corradas undequaque, vel precibus, vel pretio quicquid ejusmodi magnum

* Virgil. Æneid. lib. 6. v. 848. habet vos.

* Val. pag. 307.

Z iij

putes; si quod verò signum integrum posses reperire, quod tecum afferres, triumpharem cerè. Ad hoc advoca consilium Andree nostri, cui etiam hac de re scribo: qui si mihi aliquid de suis miserit, bene foeneratum feret: id certe re ipsa experietur, se complacuisse homini minime ingrato. Satisfaciam saltem literis beneficio suo, eumque celebrem reddam apud multos pro sua, si qua erit, in me beneficentia. Nam, quod centum ferme statuas integras scripsisti reperi-
 tas fuisse Chii, in antro quodam, me diutius suspensum tenuisti varia cogitantem, quid sibi tot statuarum in eo loco voluerit congregatio. Cupiebam certe alas mihi dari, ut
 * Valla, ibid. * quantocius maria possem trajicere, ad ea signa inspicienda. Quid id sit, exquiras perdiligenter, & nihil omittas, quin his
 * Valla, ibid. rebus * suffultus venias, confidasque Poggium tuum pro hoc tuo labore diligentiaque tibi cumulate satisfacturum. Quod tamdiu fueris Chii, culparem, nisi capita illa pro te causam egissent. Sed optimum consilium videtur, quod conferas te eò, unde frequentiores Alexandriam navigant. Unum te oro, ut in reditu naviges tuto mari, & navi tutâ. De capitibus, quod scribis, gratum est; sed omnia mihi devota & concessa existimabo. Cum aspexero imagines illas, quæ mihi rebus cæteris, te excepto, erunt jucundiores, Pontifici, cum tempus se dabit, dicam quæ videbuntur aptiora ad hanc moram excusandam. Sed, ut dicere solebat Cato, *Satis citò, si satis bene*. Dixi Cypriano contribuli tuo, te bene valere, idem ut tuis significet rogans, quod se facturum recepit, cum primum scribet ad suos. Sed tamen scias Pistorii permagnam
 * Valla, ibid. fuisse pestem * præteritâ ætate. Quoniam scio te non esse pecuniosum, quicquid dandum esset pro his, & aliis capitibus, aut signis, pro adimplendo memoriali meo, sumas alicunde
 * Valla, ibid. mutuò * sub fide mea; nam * præsto tibi erunt in reditu tuo: quanquam cogam quemdam Januensem, ut scribat istic Andreolo nostro, aut alteri, ut tibi vel xx. vel xxx. aureos nomine meo tradat, si tibi fuerit opus pro emendis sculpturis.
 * Valla, ibid. Hos sume pro libito; nam tibi * præsto erunt, quemadmodum pollicitus est. Vale, & me Andreolo nostro commenda. RQ. mæ.

EPISTOLA XIX.

Poggius P. S. D. Andreolo Justiniano, V. C.

LICET vel nimium tibi molestus, qui binis jam literis de eadem re tecum agam, vel parum prudens possim videri, qui ignoro etiam aliquid oneris imponere audeam, nullo meo in te officio præeunte; tamen, confusus tuâ, quam eximiam dicunt, humanitate, malui desiderii mei, quàm molestiæ rationem habere. Etenim, cum in contrahenda amicitia necesse sit alterius beneficium præcedere, vellem * quippe is esse, * Valla, p. 307.
 a quo * primo initium beneficii prodiret. Sed quoniam ita accidit, ut tuæ partes priores futuræ sint, libens ferrem hanc officii prærogativam in te residere, meque tribuere tibi tanquam causam aliquam ad meam in te benevolentiam cumulandam; quæ si causa forsân tibi visâ sit levior, ego tamen eam magni ponderis judico; cum mei arbitrii sit pendere, meo ex animo, quantamlibet beneficii gravitatem. Culpent nonnulli, quantum volunt, hanc meam inanem, ut aiunt, curam, dum meo me modo esse curiosum permittant. Quanquam video Ciceronem quoque nostrum, harum rerum curâ, scribere ad Atticum, ut signa perquirat, quibus ornet Academiam suam. Cui, quamvis multa licuerant, tantæ auctoritatis viro, quæ non item nobis, tamen in eo imitari solertiam suam, minime absurdum duco. Afferunt enim nobis excellentium virorum imagines quasi incitamenta quædam ad repræsentandam illorum vitam, ac mores; & simul ingenui animi puto, delectari eis rebus, in quibus artificis manus spirantis ferme naturæ similitudinem expresserunt. Miraberis fortasse quid tot verborum ambitus velit. Scripsit ad me duabus jam epistolis egregius vir magister Franciscus Pistorien-

* Valla, ibid.

sis, habere se capita quædam marmorea mirandi operis, quæ dono velit ad me referre. Additque in literis suis, te, quem admodum decet virum ingenii præstantis, atque eruditi, copiosum esse sculpturatum, quas egregias multis ex locis conquieseris. Insuper, cum te liberalissimum testetur, mearum verò literarum cupidum, hortatur ut ad te scribam, petamque aliquid, in quo te mihi satisfacturum affirmat. Itaque, tum fretus beneficentia tua, tum hortatu Francisci motus, maxime vero impulsus nimia quadam cupiditate, ejuscemodi
 * Valla, ibid. * res potiundi, * ambiciosior fortassis ero, aut * importunior, quàm sit æquum. Sed, te oro, da mihi hanc veniam, morem geram meæ cupiditati, neque quid a me petatur, animadverte, aut quam ferventer; sed quid te meque dignum censeas. Petro igitur a te, rogoque, atque ita, ut nil magis ex animo vel rogare, vel petere possim; ut, si quod habes signum marmoreum, vel caput nobile, in quo dando non magnopere offenderis, velis mihi id elargiri, mittereque per Franciscum, donum futurum mihi gratissimum omnium, quæ quidem donari possint. Id erit testis perpetuus tui in me tum amoris, tum acceptissimi beneficii, cujus reddendi præcipua adhibebitur a me, & diligentia, & sollicitudo. Si quæ alia deerunt, scribendo certe, gratiasque agendo, qua potero facultate, polliceor tibi me satis esse facturum. Vale, & me, quando id mutuo fit, ama. Romæ, die x x i i i. Februarii.

EPISTOLA XX.

Poggins P. S. D. Bartholomæo Archiepiscopo Mediolanensi.

CIO te libenter legere quæ mea sunt, non propter eloquentiam, quam esse in me nullam sentio, sed propter singularem tuam in me affectionem. Ob eam causam mitto tibi Dialogum quemdam, quem nuper edidi scriptum in avaritiam, quem, cum otium fuerit, legas oro. Et licet sis in tanta administratione occupatissimus, tamen aliquid temporis subducito ad legendas has ineptias meas, quas confido tibi jucundas fore, saltem propter colloquutores, quos huic sermoni accommodavi. Sique rem dignam censebis auribus eruditorum, aut non omnino contemnendam, libellum aliis legendum trades. Præcipue vero mittas volo ad doctissimum virum Antonium Panormitam. Fateor eam disputationem potuisse scribi a me etiam elegantius, majorique cum ornatu orationis; sed nosti dialogorum morem, qui mediocri eloquentia contenti sunt. Nec etiam curæ fuit expiscari dicendi exquisitos quosdam ornatus aut flosculos, tum quia id mihi, homini pinguis Minervæ, perdifficile fuisset; tum, si quid a me post hæc edetur, ne viderer primo quasi impetu omnes ingenii vires effudisse. Putato tamen me, quicquid roboris habuerim, in hunc contulisse sermonem, ne videar apud te aut consultò infans fuisse, aut majora de me polliceri, quàm præstare homo pusillus queat. Plura quidem scio de hoc vitio potuisse scribi; sed gerendus mos fuit delicatis auribus, quæ nihil nisi vel perfectum atque expoliturum audire possunt, vel paucis verbis prolatum; nam inepte dictis saltem verboritas abesse debet. Id a te pro nostra amicitia etiam atque etiam peto, atque adeo postulo ut perscribas ad me de

A 2

eo sententiam tuam non fictam, sed ex animo, & more tuo, non comparans me prioribus (nam nimis longe absum ab illorum facultate) sed his nostri temporis viris, quos cum lego, est ut non pigeat me hunc laborem suscepisse. Sed ex pecto iudicium tuum, ut certior fiam, sileam-ne deinceps, comprimamque infantiam meam, an alia quædam, quæ institui, prosequar. Quibus si parem eloquentiam rebus præstare potero, scio, haud contemnenda videbuntur. Tuo tamen iudicio, quod esse acerrimum solet in talibus, acquiescam: quod ut quamprimum innotescat mihi, adhibeas curam volo. Ego tuus sum. Vale. Romæ, die XXI. Januarii.

EPISTOLA XXI.

Galeotto de Ricafolis.

CRIPSIT ad te Sanctes noster, se plurimum molestari a nonnullis, qui invidiâ & malevolentia moti, agmine facto, variis in rebus eum vexant; cui nisi subvenias, vereor ne succumbat insidiis multorum, qui ei tendiculas diversis locis parant: impediunt certe sanctum propositum suum*

*Valla, p. 307. plebis illius instaurandæ: qua de causa solum subiit illud onus. Ideo, mi Galeotte, opus est ut te eò conferas, comprimamque, atque contereas, & verbis, & auctoritate, quosdam æmulos, ac maleficos, qui, cum apertâ viâ eum oppugnare nequeant, semitis, ac diverticulis lacerant. Tua * est igitur, qui hac cura ipsum implicuisti, educere ex his molestiis, ac terrere adversarios, ne longius progrediantur. Nutu solum, nedum verbo, illorum impetum potes fedare. Cura ergo prius hoc componere, quàm commoveantur magis. Id tibi erit facillimum, cum senserint te adversum eorum votis. Vale, & meama. Romæ, III. Nonas Feb.

* Tuum est, vel tua interest.

EPISTOLA XXII.

Poggins P. S. D. Nicolæ suo.

ON fuit opus, mi Nicola, ut pro re parvula ageres mihi gratias ullas, tanquam ei a quo non omnia & possis, & debeas sperare. Nosti quidem jamdudum amorem in te meum, cujus ostendendi, aliquo meo in tuos beneficio, licet ablata fuerit hætenus facultas, idem tamen semper mansit integer atque incorruptus. A bonis enim initiis, neque a levibus fundamentis profectus (quippe studia humanitatis nos consuetudine primum, tum mores persimiles, integri illi * quidem, mutua benevolentia devinxerunt (perdu-^{*Valla p. 307.} ret diutius necesse est, tam honestis actibus contractus, quam is, quem aut utilitas, aut præsentis officii alicujus occasio, aut turpior causa comparavit. Quamobrem ego semper sincere colui hanc nostram amicitiam, auctam semper in diem, neque ullo unquam casu labefactatam: quod si forsân prius aliquando non usus tecum, quanta solebam consuetudine, videri possim, non ab intermissione benevolentia id progrediebatur, sed a summo dolore, quo afficiebar ex mutatione iniquissima, mihiq; molestissima fortunarum tuarum. Quo tempore dolebam permaxime, & me non posse tibi ex animi sententia adesse, & ab nonnullis, quos erat æquum, non sublevari casum tuum. Sed utcumque præterita effluerunt, lætor nunc, tui præsertim commodi gratiâ, datam mihi occasiunculam, qua desiderio nostro, aliqua ex parte, facerem satis, & affectio mea, verbis antea tantum nota, aliqua in re, licet leviuscula, tibi perspecta esset. Spero autem, idque plane confido, daturum nobis Deum, postquam sibi filium dicasti, ampliorem occasionem consulendi, & hono-

Aa ij

ri, & dignitati suæ. Is modo det operam, tum literarum studiis, tum modestiæ vitæ, pro cuius amplitudine libero possumus ore intercedere; nam scias, vultu demisso, & malis artibus peti solere, dignitatem quæ pro indigno impetrari consuevit: itaque opus est, ne ipse sibi desit. Ad hoc autem cum indoles, ac mores sui naturâ ipsâ faciles, tum vero paternæ cohortationes, admonitionesque, plurimum auxilii præstabunt. Vale, & me, ut soles, ama. Romæ, xiv. Kal. Martis.

EPISTOLA XXIII.

Reverendissimo Patri, & Domino meo, Domino Cardinali S. Angeli.

*Valla, p. 308.

* Valla, ibid.

‡ Valla, ibid.

UM quia de rebus nostris communibus existimo te aliorum literis,* debere fieri certior, tum vero quia ad te accedit vir is, qui etiam, aliis tacentibus, tibi sit statum Curæ relaturus, præteribo hæc publica, quæ plus habent molestiæ, quàm voluptatis. Scripsi tibi nuper* præteriti Pontificis obitum, significans me nescio quid de futuris vereri, præter varia, quæ plurimi antea augurabantur. Deus autem effecit, ut Pontificem haberemus, quem cupiebamus, eum scilicet, qui præteritorum errorum reformationi vacaturus videatur, suscepturusque publicam orbis curam, si ei per aliorum molestias liceat. Sed hic adolescens, qui nobis tumultum excitavit, arma ferens adversus parentem suam, mihi sane desipere videtur, qui se existimet, ut in pecunias, ita in felicitatem patrii successisse, neque cogitet, tantum sibi adimere posse fortunam, quantum patrui tribuit: præsertim cum ante oculos habeat tot exempla constituta multorum, qui aucti opibus Ecclesiæ, gloriaque elati, ad summum* miseriæ deciderunt. Illud vero minime intelligere videtur, se pugnare cum ea dignitate, cui olim & Imperatores plurimi, & reges potentis-

simi cesserunt : si tamen , ut bene nummatus est , ita esset & prudens , forsân propter culpam temporum , quæ ubique difficilia sunt , nos paulum urgeret : solita est enim jactari aliquando , ut nosti , adversis fluctibus hæc navicula ; sed tamen post tempestatem tranquillo est portu potita. Illos autem , quos propter excitatæ sunt tempestates , etiam cum tranquillum mare tenere se arbitrantur , scimus naufragium fecisse , quod huic accidere necesse est , qui & ipse parum prospicit ; non enim per ætatem potest , & malis utitur consultoribus , quibus magis prædæ , quàm salutis suæ ratio cordi est. Nos quidem adhuc spem habemus optimam , sed spem tantummodo. Spero nos tamen propediem fore superiores , modo fidem ii servant , quorum armis fidimus. Id me consolatur , nos habere Pontificem bene cordatum , & qui non terreatur inanibus minis , aut vulgi rumoribus. Sed hæc cognosces ab aliis. Traxit me studium tecum loquendi in id , quod volebam. Nunc ad nostra. Curam perquirendi Livii permitto diligentiae tuæ : ego variis occupationibus distractus , neque manendi , neque abeundi ullam satis habeo explicatam rationem. Morari necessitas cogit , cupido pervestigandorum librorum ad te impellit , quocum essem libentissime , ad effugendas has quotidianas molestias , quæ me distrahunt ab omni studio literarum. Scias tamen me , quod tibi dudum pollicitus sum , tanquam in commentaria coniecisse usque ad hæc tempora, *Fortunæ* * *Varietatem* , ne , quæ conceperam , laberentur e memoria. Expecto autem (nam ea fore videntur ampliora) prioribus adjicere. Videor enim videre eum Italiae totius motum , ut plura exempla mutationis suæ fortuna nobis largitura sit , ut jam possim conjicere secundi belli principia , licet Oddo noster se ultro nobis offerat , a quo exordium sumam. Te fama est peragitare Germaniam , ad apparatus belli contra Boëmos. Id quidem laudo ; sed considera diligenter , non quantum animi sit tibi ad pugnam , sed quantum virium armorum , ne magis animatus quàm armatus in aciem accedas ; & barbatum nostrum cave , ne auribus lupum teneas. Sed hæc tu melius. Si quem librum ex Germa-

* Hic Poggius indicat suam historiam de *Varietate fortunæ*.

A. a. iij.

norum ergastulis adhuc eruiſti ; fac , oro , ut quamprimum ſciam. Hanc vero tuam expeditionem expedias , ut ad nos poſſis. redire. Vale, & me, ut ſoles, ama. Romæ, v. Nonas Maii.

EPISTOLA XXIV.

Galeotto de Ricafolis. •

SCRIBIS te, poſteaquam diſceſſeris, ternas aut quaternas literas ad me ſcripſiſſe, quibus nihil reſponderim. Ego, mi Galeotte, unicam tantum literam a te accepi, quas opinor fuiſſe primas a te ſcriptas. Nam redditæ ſunt mihi paulo poſt diſceſſum tuum. Eis reſpondi perſcrupuloſe ad omnia ; ſed video minime tibi redditas fuiſſe. Intercipiuntur enim ad plurimum tabellarii, & qui veniunt, & qui abeunt. Puto autem deinceps fore liberiores propter pacem concluſam, ſi conditiones ſervabuntur : de quo nonnihil vereor propter illius perficiendæ meam eximiam cupiditatem. Sum enim homo, ut ſcis, aliquando parum credulus, in rebus præſertim dubiis. Sed hæc ſuperi viderint, quorum nunc reguntur. Ego pacem non ſolum ſpero*, ſed opto : bellum timeo ; video enim nos fatiſ agitari, quæ timeo, ne aliquid contra nos moliantur. Si eſſem tecum, aperirem tibi plurima verbis, quæ epiſtolæ non recte committerentur. Mihi crede, videbis hanc gravem ſarcinam multis jactatam fluctibus, aliquando fieri levioſam. Magna jactura accepta eſt apud Boëmicos ex turpi fuga Alamannorum. Oppreſſit Deus noſtros ſpiritu timoris : ita ut nullo loco, numero conſiſtere, aut obſiſtere vel poſſint, vel audeant : quæ mihi ſigna, tanquam præſagia quædam majorum rerum eſſe videntur. Neque etiam apud nos ſecundiores res conſpicio. Deſciſcunt omnes a nobis culpâ noſtrâ, & inopiâ prudentiæ. Jamdudum abſens ſcivi defectionem Be-

*Valla, p. 308.

rardini. Vos præsentēs & oculos & mentem amisistis, & te miror, qui mihi scribis Berardinum conventurum cum exercitu nostro, quum tot signa videritis proditiōis suæ. Recta certe via ad vos profectus est. Hæc major est moles, quàm existimes a minoribus initiis ortam. Ille, quondam dux noster, inimico animo omnia molitus est, quæ mihi constant singula, cum fuerim in castris Nicolai, & ea hisce oculis perspexerim, quæ & nostra duxi. Vos nunc, quo in statu sitis, video, nudi auxiliis, destituti a vestris. Recordaris literarum, quas dudum scripsi Cosmo. Certe id facitis inviti, coactique necessitate, quod tunc sponte licuisset, & minore cum detrimento. Nam hæc maritima victoria nihil mihi affert respiramenti: additur ad sumptus & utilitatem nihil. Si Janua duci fidem servat, quid mihi profuit paucarum navium direptio, & fuga? Majorem ipsi classē conficient, aut suis, aut alienis opibus. Nam pro certo habemus, regem Aragonum magnâ classē venturum in Italiam. Parat xxx. naves longas, xx. onerarias, & eum sentire cum Januensibus tradunt: quo fit ut dubitem, ne Veneti abire cogantur. At nimis in longum hæc divinatio ostenditur: præsentia tractemus, ut nostra. Locutus sum cum Pontifice, te redire non posse; sed quod pollicitus fuerat, in aliud commodius tempus reservaret. Itidem dixi Cardinali sancti Marcelli. Expecta paulum hunc finem pacis nostræ; nam vereor, ne quid lateat. Si ea perficietur, (id autem cras videbimus, qua die expirat tempus adimplendarum conditionum) poteris facillime ad nos venire. Si vero aliquid turbaretur, ne festina. Expecta literas meas: ego tibi ex animo consulam. De pecuniis illis fac, ut libet, licet nunc utrinque tempora sint difficilia. Vale, xx i. Septembris, Romæ.

EPISTOLA XXV.

Reverendissimo Patri Domino Angelotto, Cardinali sancti Marci.

CIO in hac tua nova insignique dignitate, præstantissime Pater, plurimos tibi partim amicos, partim necessitudine ac familiaritate conjunctos, varia tibi munera illaturos, tum aurea atque argentea, tum verò reliqua ornamenta ad cultum domesticum, communemque usum spectantia.

Id ego a multis propter antiquam consuetudinem, mutuamque benevolentiam fieri existimo, qui huic honori tuo ex animo,* gratulantes, non quæstum aliquem, sed solam speciem officii intuentur. Major tamen eorum pars esse consuevit, quorum in largiendo animus non beneficii collocandi, sed percipiendi fœnoris, commoveretur ratione utilitatis, non honestatis officium sequutus. Ita enim fieri videmus, ut privati, aut humilis domus raris donis celebretur. Id sane, si quando, humanitatis aut familiaritatis causâ, contingat, vile est quod impenditur, & parvo æstimandum. At verò insigniori aliquo titulo ornatum vulgo cumulant variis ac pretiosis largitionibus, certatimque afferunt quædam, quæ ad utilitatem spectent, quædam quæ ad voluptatem: & quem antea aut irridebant, aut aspernabantur, cum sublatum viderint, veluti spectatum quempiam amicum, summo cum studio sectantur, atque observant; ita non hominem, sed fortunam respicientes, & tanquam muscarum agmen, ad favum mellis convolantes, aliquid dono ferunt, confisi cumulationes se inde abituros. Mihi autem, cui neque earum rerum copia superest, & meis rebus contentus* haud vaco amplioribus, satis erit afferre inter alios, quod & nostra amicitia sit dignum, & tu non in postremis censeas muneribus, collocandum.

*Val pag. 308.

*Valla, p. 308.

dum. Disputatur a viro sapientissimo Seneca in sexto, ut opinor, de Beneficiis libro, an possit pauper in virum potentem, atque in alto positum, beneficium conferre; &, cum magnis viris, atque omnia petentibus, maxime deesse testetur homines, qui verum dicant, quique illos, inter mentientium atque adulantium turbas stupentes vendicent ab erroribus fallentium, excellentissimi esse muneris ac beneficii scribit, id velle atque audere præstare, cujus inopiâ solius, in summa rerum omnium copia, magna fastigia laborant. Quæ res nequaquam miranda debet videri, si quis animadvertat, quanto cum periculo ac detrimento multi quondam vera loqui apud Principes sunt experti. Alexander Macedo familiarissimum sibi Clitonem,* senem optimum, ac fidissimum Ducem, vera de patre Philippo prædicantem, inter epulandum, manu sua interemit. Callisthenem philosophum, excellentis ingenii virum, veritatis testem, variis discruciatum tormentis, crudelissime necavit. Cambyfes adolescentis pueri cor, ob ebrietatem, veluti turpem in tanto Principe culpam, a parente in se familiariter reprehensam, sumpto arcu, sagittâ transfixit. Darius Persarum Rex tres filios, unicum parentis solatium, publico in convivio, ob aliquid in se vere dictum, ignaro patri epulandos dedit. Referti sunt priscorum libri exemplis eorum, quibus magno stetit sana & vera consilia suis præbuisse: mitto recentiora, ne quid offensionis hæc oratio contrahat. Hoc sane constat, rarum esse qui veri dicendi velit onus suscipere; sed esse id signum benevolentiæ permaximum, veræque amicitæ argumentum, non dissimulare quod sentias, quamvis perpauca æquo id animo accipiant. Adeo namque insolentes sumus veritatis audiendæ, adeo nobis, & vitiis nostris favemus, ut non immerito laudetur illa Comici nostri celebris sententia,

Obsequium amicum, veritas odium parit:

Quo fit ut, cum horreamus reprehensores nostros, tum nihil aures, nisi quod suave & libitum fuerit, pari possint, omnes Gnathonibus delectemur, in maximos persæpe errores, veri inscitia, delabamur. Quod si qui præcipue in eam cul-

B b

* Clitum.

pam incidunt, ejus profecto rerum domini majorem partem ferunt, quibuscum adulari, & ad nutum loqui habeatur tutissimum; tantum cognoscunt, quantum adulantium atque assentantium verba permittant; a quibus sapientiæ opinione inflati, cum, rejectis veris consiliis, sapientiam experiuntur, maximas contrahunt calamitates. Fallimur nimium, mihi crede, inter adulatorum undique circumstrepentium voces; & cum alius prudentiam nostram admiratur, alter beatos ac felices appellat, efficiunt ut eorum vocibus decepti, neque ad prudentiam, neque ad felicitatem, neque ad beatitudinem pervenire possimus. Præstantissimi igitur muneris atque officii elegantis loco esse debet sermo illius, qui verum spectans, ac sibi obsequentes, moribusque suis indulgentes, ad rectam rationem revocans, erroris sui commonet; & quæ ipsi non percipimus, ægritudine aliqua animi impediti, auribus nostris refricans, ponit tanquam ante oculos conspicienda. Sed quoniam, omnibus in rebus, debet loci, temporis, personarum ratio constare, tantum complectetur oratio mea, quantum præsens tempus patietur & epistolæ modus. Neque verebor ne, quæ à me explicabuntur, parum tibi grata sint futura, qui tum vir es doctissimus, tum quoque, ubi pro veritatis causa instandum videtur, liberior in loquendo esse soles: ut, si te utar magistro, videar exemplo esse excusandus. Ego, mi Angelotte, si voluissem his literis exquisitas quasdam ac multiplices laudes vitæ congerere, more illorum, qui primum apud Pontifices erant, perfacile potuissim; cuius enim vel parum erudito id esse in promptu potest, qui, genera laudandi unde ducantur, cognoverit. Sed absit ut, quod reprehendere in aliis sim solitus, ipse committam. Nam si tuis te virtutibus, quæ quidem sunt permultæ, atque illustres, ornare voluero, recte id possim, & ex animi sententia facere. Plurima enim in te existunt, in quibus magna cum tua gloria evagari dicentis possit oratio, summum ingenium, singularis prudentia, eloquentiæ studium, plurimarum rerum usus & doctrina, humanitas, comitas, in doctos viros amor & benevolentia. Verum in tuis laudibus commemorandi, ne-

que hic locus est, neque meum institutum. Illa mihi scribendi ratio suscepta est, ut ad ea te horter atque impellam, quæ ad amplificandam laudem tuam, & ad maiorem quamdam gloriam consequendam arbitrer pertinere. Nam licet intelligam eâ te præditum sapientiâ, ut nequaquam vel hortatore; vel impulsore egeas, atque omnia, quæ tantæ dignitatis munus requirit, tuâ sponte facturus esse videaris; tamen, cum sustineas gravissimum onus, & cui multi jam succubuerunt, si quid ab amicissimo tibi adhibeatur opis, quod ex tua quoque suppellectili videatur profectum, haud ingrato animo confido te id esse accepturum. Memini a te quondam multos mecum pro nostra familiaritate sæpius habitos esse sermones, cum diceres, humana hæc omnia, divitias, opes, dignitates, imperia, ceteraque fortunæ blandimenta, ad quæ tanta ambitione, tanto impetu, tanta anxietate concurritur, esse contemnenda, abjiciendas cupiditates, compescenda desideria, voluptates spernendas, libidines comprimendas; caduca enim esse hæc & momentanea, virtutem verò rebus omnibus præferendam, serviendum frugalitati, honestam quietem appetendam, id ducendum in bonis, quod esset honestum; propterea parasse te tanquam diversorium, in quo, sepositis supervacuis curis, otio literarum, & bonæ menti possis vacare; quæ si, ut tunc aiebas, ita & sentiebas, neque animus est immutatus, da operam, quæso, atque effice ut, quæ ore te proferentem audiebam, opere nunc repræsentantem conspiciamus, utque hæc virtutes, quas aliquando, propter culpam temporum efferendi, ablatam tibi facultatem dicebas, nunc cum tempus datur, in aciem atque in campum educatæ exerceant munus suum, tueantur bonos, egentibus opitulentur, erigant oppressos, præsto sint probis, improbos deprimant ac facinorosos, aliquod semper opus agant se dignum; quo tuam testentur insidentem animo voluntatem, magnum intelligant homines in te præsidium innocentiae constitutum, judicentque hanc novam dignitatem, ut honoris amplitudinem secum tulit, ita & probandæ virtutis materiam præbuisse.

14 quidem haud magna cum difficultate assequeris, si ita

te ad hanc dignitatem accommodabis , ut non fortuito aut temere in te collata existimetur , sed meritis tuis virtutique concessa ; si præstabis publicis in rebus fidem , diligentiam , integritatem , si in privatis facilitatem , continentiam , clementiam , humanitatem ; si te denique eundem , qui nuper fueris , hominem esse cogitaveris. Etenim hi tituli tam insignes consueverunt quandoque id secum incommodi afferre , ut in magna licentia , magnam quoque occasionem negligendæ virtutis præbere videantur. Tollunt enim homines , atque evahunt longius , quàm sapientis cogitata ratio præscribat , ut quantum queant , tantum sibi credant licere. Tibi autem , qui recte nosti , ex hac grandi dignitate non ad vitiorum libertatem , sed ad virtutum opus esse aditum patefactum , scio longe aliter videri , judicareque , quò in eminentiori loco te positum cernas , eò arctiori quadam lege honestatis viam esse

* constructam. Neque enim vereor , ne tibi prudentissimo viro illud occurrat , quod mihi homini pinguioris Minervæ in mentem venit , pauciora multò tibi nunc , quàm antea , licere , magnum quoque onus secum importasse hunc prægrandem titulum , magnamque servitutem : ut plurima , quæ tibi olim permittebantur , nunc omnino sint interclusa. Hæc ætas , inquit Terentius noster , aliam vitam requirit , alios mores postulat ; non deambulare , ut solebas , animi laxandi causâ , non amicorum convivia , non dies festos obire , non quietem , non somnum , nec cibum capere ad voluntatem licet ; non tibi , sed ceteris est , & maxime reipublicæ serviendum ; satisfaciendum amicis , egenis indulgendum ; tantum tibi concedendum , quantum a publicis privatisque amicorum occupationibus temporis atque otii superfit. Id verò omnibus est viribus adnitendum , ut singuli gaudeant ad hanc te dignitatem electum , orentque eum sibi esse unum , in quem multi sperent , omnes diligant , nemo oderit , cujus salutem optent , mortem deprecantur , cujus non solum facta , sed dicta quoque admirentur. Cum autem ad egregium virum , qualem te esse cupimus , pertineat , neque re , neque verbo quemquam lædere , utriusque rei exquisita quædam diligentia a te præstan-

* Fortè con-
stricam.

da est. Eo enim in gradu te virtus tua collocavit, ut jam, quæ egeris, quæque dixeris, nequeant esse obscura. Cogitationes mehercule in magna fortuna non possunt latere. Verba excipient multi, facta omnibus patebunt, quæ, etiamsi recta fuerint, plures tamen inique interpretabuntur. Sed oris, quod multis difficile esse solet, moderatio est tibi præcipue servanda. Non est facilius linguam continere, quàm manus, Plures enim, quorum cum publicis, tum privatis in rebus integritatem continentiamque cognovimus, in verborum licentia paulum prolapsi sunt. Et hoc etiam solet virtus præstare, ut, quò quis liberior sit a vitiis, eò majorem sibi loquendi libertatem permissam putet. Sed optime illi sentiunt sapientes, qui præcipiunt, ita nos vitam agere, ac si semper actus nostros aliquem gravem & sapientem virum conspiciere existimemus, & veluti censorem acrem ac severum nobis præesse. Verùm, quum omnia, quibus institui ad virtutem vita hominis potest, præcepta pervestigaris, nulla salutarior admonitio, nullum salubrius consilium reperietur accommodatum illis, qui ad altiora provchuntur, quàm si semper meditentur, omnibus horis animo secum versent, hujuscemodi, & quæ aut in inferiores, aut superiores conceduntur dignitates, nullam penitus adjunctam secum ferre virtutem, neque a vitiis eripere, aut meliorem efficere possidentem; quin potius ex facultate atque amplitudine rerum, improbitatem, elationem, fastidium aut nasci solere, aut detegi jam concepta. Ut autem dicere solebat Læcilius, sub sordido palliolo latere quandoque sapientiam; sic saluberrimum est, cogitare, sub * rubeo, æque ac sub stramineo pileo, quandoque stultitiam latere posse. Dignitatis namque, & amplitudinis, non virtutum, & fuscus & rubicundus pileus habentur insignia: quæ quum indigno tribuantur, plus secum trahunt dedecoris, quàm honoris. Nam quid veræ dignitatis, aut ornamenti consistere in eo potest, in quo, quemadmodum sæpissime vidimus, tantum jus factorum valuit, & temeritas fortunæ, ut quem stupidi cordis, & linguæ, veluti barbarum immanem, despiciere & contemnere sole-

*Valla, p. 308.

bamus, eundem attractum ad altiora venerari & colere cogamur? At vero ea si dentur sapientiæ, si scientiæ, si alicui virtuti, magna sunt existimanda; conceduntur enim laudi & gloriæ, quæ virtutum esse præmia sapientes scribunt. Cum autem precibus, ambitione, pecuniis, gratiâ comparantur, nullâ virtute conciliante, populo, qui recto caret iudicio, quique illa ex inferiori loco admiratur, majora quædam apparent, ac stupenda; sapientibus autem viris, qui homines ex animi dotibus, & recta mente, non ex basi, aut fastigio metiuntur, magis nota turpitudinis, quàm signa laudis, vel dignitatis, quas non magis repræsentare illa possunt insignia, quàm pudicitiam matrona in cœtu meretricio constituta. Nihil enim conspicui, nihil excelsi habent insignes tituli, vel malis artibus quæsitæ, vel admixti stultitiæ, quam non te gere summa solet dignitas, sed reddere apertiolem. Sed cum te video sponte tuâ incensum scientiâ ad omnem esse virtutem, atque ad illustrandam hanc tuam * dignitatem erectum, non alienum mihi visum est, addere quod ad tuam laudem spectare existimem. Magnis verò viris est admodum necessarium, & difficillime præcavetur, id est, ut adultores, odiosum sane ac perversum hominum genus, qui in hospitiiis potentum plurimum posse consueverunt, penitus rejicias, neque aures tantum eorum verbis, sed domum quoque esse clausam velis. Quamvis autem non facile adulator ab amico discernatur (amicorum enim officium assumere sibi videntur) tamen acri perspicacique ingenio, quale tuum est, non erit arduum internoscere, ex fide ne, an assentandi gratiâ loquantur. Hos omnes, ne qua labe te adspargant, omnino suadeo repellendos; illos autem præcipue advocandos esse, illos complectendos, quorum in te acrior, aut asperior sermo videatur, qui te errantem, ac labentem * ac sustentent; quos liberius loquentes illi ipsi Gnathones, quorum mos est simulare se nostris commodis aut honori * affectos, nimis licentiæ arguant. Magna erit bene instituti ad virtutem animi significatio, si tibi consulentes, si admonentes, si objurgantes dilexeris, si, quæ volent, dicendi concesseris libertatem. Opti-

* Valla, ibid.

* Suppleri potest erigant.

* Val. pag. 306.

mum quippe est in ægroto signum, primùm morbum suum sentire ac nosse, deinde curari velle, tum autem obtemperare medicorum præceptis. Neque est quòd de se quisquam confidens asserat, quod egregiæ stultitiæ argumentum est, se non egere medico. *In multis enim*, ut ait Jacobus Apostolus, *offendimus omnes; & si quis sine peccato se esse dixerit, mendax est.* Quod si nos curam patimur, si vulneribus nostris medentis manum admoveri, optata sequitur valetudo. Existunt * autem nonnulli, ignari illi quidem rerum, & ingenii crassi, qui posteaquam ad aliquam ampliorem fortunam ascenderunt, tumentes animo, unà cum fortunæ indulgentia, prudentiam quoque ac sapientiam sibi arbitrentur esse concessam. Ita testes justitiæ suæ, quam ostendendi amplam nacti sunt facultatem, satis abunde superesse sibi prudentiam, & consilium rati, ubi inferiorum sententias contemnunt, ubi sui præbent in vulgus materiem deridendi; & licet vulgi judicia in pluribus pro nihilo sint habenda, tamen quandoque in æstimatione hominum minime falluntur. Possem nonnullis, qui me non nossent, videri paulo impudentior, qui, apud virum doctissimum ac prudentissimum, tam multis agam verbis, quæ sibi sint multò quàm mihi notiora. Sed meus in te amor coëgit, ut, quanquam te plurimum consilio ac sapientiâ valere cognoscam, ea tamen refricem tuis auribus, in quibus etiam docti aliquando viri labuntur. Multi, forsân ignari, qua sis mente hæc accepturus, dubitarent ea ad te perscribere, verentes ne hæc nova dignitas institutum olim vitæ cursum, & priores mores, quod jam multis accidit, immutasset. Solent enim excelsa hæc dignitatum culmina quosdam insolito splendore luminis percussos adeo efferre aliquando, ut olim Urbanum VI. Pontificem, nuntiata sibi ad summum Pontificatum assumptione, motum mente fuisse dicant: id quod postmodum (nam schisma in Ecclesia temeritate suâ contractum est) ipso opere comprobavit. Verum hæc illis solent accidere, quorum mens angusta, animus imbecillis, capere nequit amplitudinem magnæ fortunæ, qui se omnes obliti, nec quanti sint, aut unde emerferint,

*Valla, p. 308.

pensantes, se ex pompa, aut ex fastu æstimari volunt. At verò tibi, cujus virtus & animi magnitudo est perspecta omnibus, cui summam antea vita laudem tribuit, quem studia bonarum artium parvi pendere humana omnia docuere, longe secus evenisse gratulamur. Nulla elatio, nullus fastus, non verba asperiora, quorum in te moderatio aliquando requisita est, deprehenduntur; non faciles aditus, non humana allocutio desiderantur: ut gaudeant homines, & plurimum humanitati additum propter hanc dignitatem, & asperitati detractum. Quæ cum sint omnia summis laudibus efferenda, in hanc potissimum curam incumbas oportet, ut quidquid favoris, quicquid operis, quicquid adjumenti contrahere undique potes, id omne ad salutem hominum, & amicorum præsidium conferas. Nihil tibi illustrius, nihil excellentius comparabis, quàm si ne verbo quidem quemquam duxeris esse violandum; iniquum est enim & detestandum, sive potestatem, sive eloquentiam ad præsidium nobis datam, ad perniciem alterius pestemque convertere; opprimere verò innocentem, & abuti potentia adversus inferiores, habetur perniciosissimum. Neque est quòd quisquam licentiæ suæ blandiatur? impunitate scelerum confusus; nam si legum pœnas, si timorem hominum, si judicum sententias potentes viri declinant, tamen ..*, & æstimationi hominum subsunt, quam qui contemnit, non solum est impudens, sed dissolutus, & post mortem non effugiet judicium summi Dei. Habes epistolam verbosam, tanquam testem mei in te amoris, neque alienam, ut opinor, a tua dignitate; quæ si tibi non injucunda fuerit, est ut gaudeam, me hanc scribendi curam non inanem suscepisse: sin verò quid in ea te offenderit, gaudebo quoque, fretus conscientia mea. Romæ, 8. Idus Octobris.

* Suppleri
posset *judicio*
sed & hic &
alibi lacunas
bona fide,
quales occurrunt,
relinquenda puto.

EPISTOLA

EPISTOLA XXVI.

Domino Cardinali Sancti Angeli.

UAMVIS ea, quæ ad te, præstantissime, sum scripturus, majora quædam esse videantur, quàm vires pusilli hominis ferre possint, meus tamen in te amor singularis non solum suavit, verùm etiam compulit, ut ad te scriberem quæ dignitati & honori tuo conducere arbitrarer. Non aliter enim commoveor in iis, quæ aliquando contra te * censeo differi, quàm si viderem in certum discrimen adduci * existimationem meam. Multa tibi objiciuntur. * sentio. * existimationem. a majoribus, multa etiam vulgo loquuntur multi, qui diligentiam tuam, & solitudinem in pejorem partem interpretantes, minuunt, ut ita dicam, leviter laudes tuas: ut major jam quædam ad ea, quæ aggressus es, cura tibi paranda sit, & exquisitius consilii genus adhibendum. Licet autem ea sint tempora, ea rerum conditio, ut divini potius, quàm humani ingenii esse videatur, ita certum exploratumque consilium habere, ut neutram in partem declines, nihil offendas; tamen tutissimum semper habitum est, parere majoribus, & gravioribus in negotiis ducis imperium consequi. Nam si Apostolus etiam dyscolis dominis voluit nos obtemperare, quanto magis Vicario Christi parendum est; cujus mandata contemnere, arrogantis; præceptis contraire, superbi; decreta increpare, stulti esse videtur? Instas, atque conniteris omni studio, ut Concilium fiat Basileæ. Certus * sum (ne * Valla, ibid. que enim aliter existimari decet, licet nonnulli, quod paulò post dicam, secus murmurent) tuam prudentiam ad id bonum tantum publico, & communi utilitate commoveri, illam solam versari ante oculos, eò tuas tendere cogitationes. Sed hoc quoque meminisse te oportet, pro portiuncula tua pu-

Cc

blicarum rerum curam te sumere oportere, ne plus æquo progrediens, publicam rem in privatam videaris velle convertere, eoque vires tuas proficisci debere, unde tutò, & absque Reipublicæ detrimento regredi possis. Neque enim bonum Imperatorem decet sponte in eam aciem descendere, in qua non suo præscripto, sed militum arbitrio sit pugnandum, in qua plus temeritas fortunæ, quàm consilium possit. Illud verò indignum viro sapiente, ut nosti, dicere *non putaram*: cujus id officium habetur præcipuum, non solum quod est ante pedes videre, sed prospicere etiam futura, neque commoveri tantum spe boni concupiti, quantum timere casum etiam insperati mali. Cupis servare Concilium Basileense, ut hæretici ad fidem in eo converrantur, reformentur Ecclesiasticorum mores, pax inter Christianos constitutur. Hæc quidem cogitatio honesta & sancta est, bonoque ac sapiente viro digna. Sed hoc ipsum & summus Pontifex, & ceteri omnes cupiunt. Quid igitur inter te & illos interest? Tu una via proficisci contendis, quam rectam ac tutam speras: illi aliâ, quam rectiorem, certe tutiorem confidunt, progrediuntur. Noli tuum consilium tanti facere, ut judices illud Pontificis ceterorumque judicio præferendum; neque existimes unum te plusquam reliquos sapere. Multi privati viri sæpe rectius sentiunt de Republica, quàm illi qui præsunt. Non enim omnes, quos in Magistratu, aut dominio vidimus constitutos, sapientes fuerunt; & tamen eorum sententiæ, quamvis perniciosæ atque inconsultæ, ratæ habentur. Temeritas quoque Principum sæpius in deliberando sapientum virorum consilio præfertur; siquidem eo in gradu sunt positi, ut recte, an secus sentiant, eorum sit arbitrio obtemperandum; & Livius ipse scribit *major pars meliorem vincit*. Si ergo etiam iniqui Principis decreta observantur, quantum magis æqui bonique servanda sunt? Dices forsan Principem non recte in hoc sensitse. Licet verum id esset, tamen tuum non est judicare de superiori: æquius est, Pontificis prudentiæ te acquiescere, quàm Pontificem tuæ. Neque etiam tu negabis, Pontificis potius, quàm tuæ voluntati, parere

Lib. I;

debere populum Christianum. Si verò hanc non tuam, sed Constantiensis Concilii voluntatem esse contenderes, memento Martinum Pontificem, nullam aliam ob causam, & distulisse illud & mutasse, quàm propter tumultum aliquem consequutum. Respondebis, opinor, non solum te esse, sed alios hujus rei auctores. Ego, qui ceteri sint, nescio: hoc unum scio, nullos adhuc Principes eorum, qui vere Principes dici possunt, misisse Basileam oratores; sed convenisse quosdam in hæc, partim metu, partim cupiditate, partim ambitione, partim spe rerum perturbandarum, coactos, qui etiam alios vexant legatis, ut secum coeant: ut planè suspicer nonnullos non fidei, sed perfidiæ gratiâ convenisse, & arbitrer conventuros. Sed, oro te, quem rerum finem tibi proponis? si reformationem Ecclesiæ? a malo quidem capite, ut videor, hoc cœptum est, per inobedientiam videlicet, & Pontificis contemptum. Non est reformatio hæc, sed deformem fieri. Adversari per contumeliam Principis mandato, non est ponere pacem, sed gladium in populo; dissidiorum semitas investigare, non est tollere hæreses, sed inferre; dividere membra a capite, armare subditos in superiores, ferere inter Patres dissensionem, quid aliud est, quàm rursus scindere inconsumibilem tunicam Christi? hunc enim finem timeo ex contentionibus vestris. Considera diligenter, quæso, sententiam Platonis, qui divinitus scripsit, ex discordiis Principum, rerum publicarum interitum sequi solere. Quid tu, qui omnibus es in rebus prudentissimus? Nonne vides duorum maxime Principum, alterius ambitione, alterius odio, hanc totam massam conflare, quæ quo animo cœpta sit, quò spectet, etiam lippis oculis intuenti, satis perspicuum esse potest. Sub velamento Concilii aliud quiddam moliuntur, quod avertat Deus; nisi forsân putas eos ob sanctimoniam, ob pietatem, ob religionem, ob zelum fidei, ob pacem fidelium commoveri. Quæ tibi verò laus apud homines, quæ merces erit apud Deum, quæ postea mentis quies, si, dum aliquod majus commodum Ecclesiæ concupiscis, maximè illius extiteris causa calamitatis? Ad hoc tenditur a quibusdam, hoc

Cc ij

procuratur, quod non dissimulant ex Alamannis quidam palam proferre, scissuram Ecclesiæ, & alium Pontificem queri: id autem a majoribus quibusdam audivisse se asseverant, & quos notâ minimè occultant. Quo manifestè percipi potest, hoc opus esse quorundam, qui, vires ac Pontificum ² Valla, ibid. potentiam ægrè ferentes, augeri satagunt * proprias vires per intestinas nostras tempestates, & publica detrimenta. At enim, inquires, quid reliqui moliantur, ignoro: me sola movit publica utilitas, huic vaco, hanc unam perquiro: si quid acciderit secus, absum procul a culpa. Vide ne seducaris, vir optime. Scio te optimâ esse voluntate; sed illud etiam novi, non omnium eundem animum esse. Scio quoque rem aliter ac putes posse evadere: scio difficillimum esse compescere iram, odia, cupiditates: hoc verò certissimum est, solere fieri homines ex licentia deteriores; & cum non omnes unum animum ad Concilium afferant, cum spe commodi, timor etiam incommodi debet esse conjunctus. Itaque debes non tuam, sed Pontificis sententiam sequi, neque perstare adeo in opinione, ut tuæ culpæ tribui mereatur, si quid acciderit adversi. Caput is est: si quid deliquerit, tuum est quid sentias loqui, & efficere, ut sis extra noxam. Hoc tantum præstare debet vir sapiens, ut vacet a culpa: quod quoniam effecisti, reliquum est, ut obediens dicto sis. Egisti quod fore utile cogitabas, scripsisti ad Pontificem, multosque prætereas quæ impendere videbantur, exposuisti condiciones temporum, pericula ostendisti, hortatus es ad Concilii consummationem, functus es officio boni & sapientis viri. At verò Pontifici aliud quidpiam magis conducere visum, rem differre consultius, suum consilium anteposuit tuo. Numquid propterea ad arma & vires est confugiendum? Idem ipse sapientissimus Plato dixit, vim neque patriæ, neque parentibus inferendam. Qui autem verior pater, quàm is, qui parentem & auctorem omnium nostrum repræsentat in terris? quæ melior patria, quàm Ecclesia, in qua salvamur? Numquid, quia in sententia perstat Pastor, propter parvi temporis jacturam, contra parentes & patriam insurgendum

est? Ambo eundem spectatis finem, sed itinere diverso: utrum æquius, te ne, an Pontificem de via decedere? Neque verò mireris, si mea verba ad te convertō; tibi enim soli, quæcumque acta sunt agunturque, adscribunt; & , nisi tanquam signifer, & dux, ad quem ceteri confugerent, existisses, hunc conventum affirmant jam olim suâ sponte fuisse dissolutum. Sed quidquid de te homines & sentiant, & loquantur, non dimovebit me de sententia, qui credam semper quæcumque egeris, & bonâ voluntate te egisse, & mente optimâ, tuæque consilia ad publicam tantummodo utilitatem spectare. Illud tamen diligentissimè advertere velim, accuratiusque considerare, an hoc pacto possit ad hoc, quod cupis, publicum commodum perveniri. Brutus, cum Cicero M. Antonium vehementius insectaretur, Octavium verò nimis extolleret, scripsit putare se, quæ ille ageret bono animo, & Reipublicæ causâ facere, sed parum conspiciere in futurum; vereri se ne consilia ejus aliter evenirent. Ita verò accidit. Ille idem Octavius, quem Tullius adversus Antonium nimis armaverat, arma ad salutem Reipublicæ assumpta, contra Rempublicam convertit. Consilio igitur viri prudentissimi, ad * cetera Ciceronis cecidit conatus. At idem scribit rectam

* Credo legendum esse ad pejora, vel sequiora.

sententiam, ne in victa quidem causâ, vituperandam. Sed non est appellanda recta sententia, ex qua conjectura assequi possis, certum discrimen posse proficisci. Quod autem certius discrimen videtur, quàm populum rerum novarum cupidum adversus edicta Principis convocari? Nonne per hanc contentionem, & contrariarum sententiarum certamen, jam ignis succensus est, ex quo queat ingens incendiorum moles exoriri? Cogita, oro te, qui homines, quæ ex causa multi convenerint, discute mores, affectiones, prudentiam nonnullorum: intelliges profectò horrendum aliquem deteriorem finem, neque esse hanc materiam, ex qua templum Domino exædificari possit, nisi fortassis te solum lateat, quod ore ferme omnium decantatur. Loquor tecum summo cum moerore, quo afficior expectatione futurorum. Nisi tu te retrahas, nisi pedem referas, nisi etiam his obsistas, vereor

ne vulnūs pestiferum Ecclesiæ infligatur, cui volens postea, cupiensque, mederi nequeas. Certe tunc, cum non proderit, incipies mihi aliquando * *cedere non divinanti*, sed ipsis oculis cernenti procellam futuram ex nubibus, quas perlevis vento dissipasses, antequam imbrem infundere cepissent. Sed, quod te fallit, existimas ceteros secundum ingenium tuum; ut quisque enim vir bonus * *est*, ita alios minimè improbos suspicatur. Permulti dissimilem verbis animum attulere, qui plus zizaniorum ferunt, quàm tritici; id quod nisi ante provideas, conspicias in tritura. Illud verò præ ceteris me excruciat, quod a malevolis, ut puto, disseminatur in Curia, te hanc totam curam istius Concilii suscepisse, ut exinde Papa fias; atque adeo mentibus nonnullorum hæc opinio infixæ est, ut avelli nequeat; neque enim te tam pertinacem in ea re futurum fuisse, nisi ea re trahereris. Sunt qui hanc suspicionem rationibus angeant, sunt qui id longè à tua virtute abesse contendunt. Ego id nego apertissimè, neque quicquam magis abesse a tua sapientia, quàm ut per calamitatem Ecclesiæ tibi quæras vel potentiam, vel dignitatem. Hæc autem, quanquam vero sint contraria, tibi tamen omni opere evitandum est, ut ostendas eos palam mentitos esse, qui hos rumores excitarunt. Neque tu mihi respondeas volo; aut *finis rerum hoc monstrabit*, aut, *satis est mihi conscientia mea*; nam & illi ipsi dicent non voluisse te, sed non potuisse, remque aliter occidisse quàm putaveras; & bona etiam coram hominibus sunt providenda, satisfaciendumque iis etiam qui foris sunt, quæ si tu contemnis, vide ne in lubrico verferis. Scis quid narraverim tibi, dixisse me olim Cardinali sanctæ Crucis, cum primum ad Curiam accessit. Illud ipsum & tibi dictum puta. Si tu me decipis, actum est. Hæc eadem narraui Laurentio tuo, utque ad te scriberet, rogavi; sed, quia forsan vel non scripsit, vel remisse potuit scribere, malui videri impudens, quàm negligens in significando tibi ea, quæ ad te maxime pertinere sum arbitratus. Nullo amore, nullo odio, nulla assentationis gratiâ motus, hæc ad te scripsi, sed primum caritate tui, secundo timore futuro-

* malim credere

* Valla, ibid.

tum. Quidquid tamen fors tulerit, quicquid egeris, ego te semper bono animo egisse iudicabo. Scripsi ad te epistolam nuper, in qua me purgabam de liberis, quod in tua epistola objeceras. Eam, quia postmodum acrior visa est, quàm tua ferat dignitas, continui, ne mihi (nam irasci non soles) paulum succenseret. Itaque malui lucubratiunculam perire, quàm vel minimum te commovere. Si tamen antea pollicearis, te mihi remissurum quæ scribo, condonaturumque injuriam omnem, mittam epistolam sub hoc salvo, ut aïunt, conductu. Te vero per amicitiam nostram oro, obtestorque, ut hanc epistolam contineas, ne alicunde (non enim omnes æquè judicant) malevolentiam contraham. Commenda me Domino Archiepiscopo Mediolanensi prædiligenter*. Vale, *perdiligenti
mei memor. Qui sum, ex stylo cognosces. Romæ, pridie Kal.
Julias 1433.

EPISTOLA XXVII.

Eidem Domino Cardinali Sancti Angeli.

EREOR, præstantissime Pater, ne isthic barbaries, quacum diutius versatus es, immutarit pristinam humanitatem tuam, ac falsiorem, ne dicam asperiozem, reddiderit, quàm tua ferat natura. Nam, licet vera virtus inquinari nullâ labe possit, mores tamen nostri, etiam corroborati ad consuetudinem diuturnam, & mitigari, & asperari possunt. Hominem quoque summa humanitate præditum ad nimiam severitatem deflectere consuevit familiaritas eorum, si acerbiores fuerint, quibuscum diutius consuescat. Quod tibi viro dudum humanissimo ne acciderit, pertimesco. Nam, ut de divinatione illa fileam (malo enim justâ causâ cadere, ne videar, ut scribis, pertinax in tuenda sententia, quàm argu-

mentis tecum pugnare) quid attinuit in literis tuis, in quibus
 joculari præ te fers, exagitare me liberorum gratiâ. Feras, oro
 te, æquo animo, ut soles cetera, me loqui tecum literis li-
 bere, ut verbis coram solitus sum, vel colloquendi (id enim
 cupere videris) causâ, vel tuis literis respondendi. Admirari
 enim cogor id quod scribis, neque literis meis congruere,
 neque tuæ responsioni. Scripsi ad te epistolam, jocos licet in-
 sulfis refertam, referens fugæ illius turpissimæ causam non in
 te, sed in eos, quibuscum Baccho & Venere, quàm cum Mar-
 te magis mos est bellum gerere. At tu rescribens, joculari-
 que asserens, me probro laceassis, ut non joculari, sed jurga-
 ri videaris; is enim jocus dicitur esse, ex quo non moeror,
 aut animi ægritudo aliqua oriatur, sed remissio, & jucundi-
 tas: nisi fortè novum jocandi morem velis introducere, non
 ex facetiis & risu, sed ex contumelia alterius expressum. Nam
 recensere quæ minus honestè commiseris, non risum & re-
 laxationem mentis, quod in joco quæritur, sed fletum &
 perturbationem animi, vel parum prudenti * solet asserre.
 Quid enim opus fuit, aut quid ad meas literas pertinuit, post
 reprehensionem illius divinationis arguere me de prole sus-
 cepta, etiam falcato argumento? Asseris me habere filios,
 quod Clerico non licet; sine uxore, quod Laicum non decet.
 Possem respondere, habere filios me, quod Laicis expedit;
 & sine uxore, qui mos Clericorum ab orbis exordio obser-
 vatus. Sed nolo errata mea ulla excusatione tueri. Quamvis
 enim possem facillime nonnulla in medium asserre testimo-
 nia, quibus probaretur multa expedire quæ non decent, mul-
 taque licere quæ minime expediunt, satius tamen duco fa-
 teri culpam, quàm esse pervicacem. Scis enim non licuisse
 mihi, quod egerim, testorque errasse me. Sed non eò erra-
 vi, ut mei erroris testimonium oriretur. Ortum est, non de-
 ditâ ad id operâ, sed sponte suâ. Pluries * eodem * devio pro-
 lapsus sum; attamen nullo exitere erroris vestigia impressa,
 ut, quia teguntur errata, pro infectis apud homines habeantur.
 Veruntamen nunquid ego primus sum, qui sine uxore
 liberos tulerim? nunquid adeo desuetum est ex aliena libe-

* Credo le-
 gendum pu-
 denti.

* Valla, p. 309.

rerum susceptio? numquid in diem, & ubique terrarum reperiuntur Laici, Clerici, Sacerdotes, viri Religiosi, Abbates, &, ut ita dicam, Conventus, ut ait Hibernicus ille, Episcopi quoque, & in majori etiam nominis gradu constituti, qui prolem ex nuptis, viduis, virginibus etiam Deo sacris ferant? Illi ipsi mundi, ut dicunt, contemporores, religioni dediti, qui vilibus indumentis, capite ad collum * reflexo, pauperiem coram profitentur, nomen Jesu invocantes, novamque animam Deo gignere cupientes, sequuntur præceptum Apostoli, ut, quæ non sua sunt, quærant, utanturque pro suis, &, cum unicum talentum eis creditum sit, non abscondant, ut ille nequam servus, sed in alieno agro ferentes, reddant multiplicatum. Credo hoc tibi in me displicere, ut more tuo jocer, quia in urbe natus, & altus sis, in qua videamus esse continentiae domicilium, in qua Clerici, Sacerdotes, Abbates castissime vivant, atque omnino liberis careant; aut, si quid pauxillum declinent, id fit quàm occultissimè. Opinor etiam Alamanniam patriam a congressu mulierum abhorrentem, cujus homines continenter, sobriè, castè vitam ducunt, in qua nulla scorta, nullæ impudicæ, nulli leones versantur, cujus ingens pudicitia per universam Europam diffunditur, excitasse tibi memoriam errati mei: ut, quoniam tibi desint istic, quos in ea re delinquentes admoneas, ad unicum me recurras, solumque hoc prægrandi scelere adstrictum. Risi sæpius Abbatis cujusdam e nostris haud ignobilis confidentem, ne dicam impudentem, professionem; qui, cum dudum Martinum Pontificem visitasset unà cum adultero filio, atque interrogatus respondisset imperterritito vultu, non solum illum, sed alios quatuor quoque filios, qui arma ferre possent, ei superesse, qui omnes essent in Pontificis potestate, & Pontifici, & ceteris, causam præbuit ridendi. Non ego tamen obtego meam culpam erroribus ceterorum. Fateor infirmitatem meam, &, cum Clericus sim, etiam me hominem sentio esse, & peccatis subditum: ut, cum *velle* in me sit quod rectum est, tamen non existat *perficere*. Sed

* Valla, ibid

* Valla, p. 346.

D d

serviant, nullam appetant voluptatem, nullâ libidine moveantur, qui animum suum ab omni turpitudine servant immaculatum, omnibus corporis illecebris abjectis, bona verò hæc, quæ dicuntur externa, penitus contemnant, quæ
 * Valla, ibid. lem te esse cognovimus, permagnum quid * Altissimo debent, a quo sunt, supra vires hominum, supraque naturam nostram, munus præstantissimum consequuti. Sed longè ab illorum virtute infirmitas mea me collocavit, fecitque, ut ceterorum bonitatem citius admirari, quàm sequi possem. Atamen utinam reliqui Clerici non essent me deteriores! quievissent, mihi crede, adhuc Boëmi, neque in Clerum tam inimici, nec in Deum tam impii extitissent. Plurimorum hominum vitia, quia occulta sunt, nullam præbent occasionem malè sentiendi. Si ea, quæ private fiunt, publicarentur, multos execraretur populus, quos summo honore colit, veluti probos & spectatos viros. Licet enim peccatum idem sit apud Deum, cui innotescunt etiam cogitationes nostræ, perspicuum est tamen scandalizari proximum magis manifestato peccato, quàm occulto. Ego quidem peccavi quàm potui * occultissime. * occultius; sed eum agrum colui semper, qui fructum ferre posset. Cum ergo in terram frugiferam semen fortè cecidisset, fructus inde ortus est, & quidem casu quodam, nullâ meâ impensâ excultiore. Peccavi tamen nihilominus, fateor, sed ducem sum naturam sequutus, quæ cum germen protulerit, mitigari posse videtur ea culpa aliquo emolumento conjuncta. Quid autem dices de illis, qui ferunt inter spinas & petrosa, sine ulla spe fructus percipiendi, qui non curant naturam pervertere, dummodo scelus eorum sit tectum, ne viri boni nomen amittant? quod quidem infandum flagitium maxime sacerdotes infixit *, occulta obscenitate inquinatos, ut casti palam videantur. At hi, si quem alienam mulierem attrèctantem viderint, si quid paulo liberius tentatum, exclamant scelestè factum, prohibent, puniunt, execrantur: ceterum de exclusionè * verbum nullum. Cum ergo vitia hæc comparo, malo detegi errorem meum hoc pacto, quod le-
 * Sensus po- viusculum est, quàm illorum detegi *, cum sit omnium gra-

* Suspicio
 deesse hic vo-
 cem *marium*.

* Sensus po-

visissimum. Sed tibi, viro optimo, ac sanctissimo, etiam quæ postulat ut le-
 ceteris leviora videntur, gravissima appareant necesse est. De- gatur, regi.
 dit tibi Deus in omni genere literarum excellentem doctri-
 nam, præstantem virtutem, naturam à vitiis omnibus abhor-
 rentem, dedit purum & simplicem animum, ut qui nihil ha-
 beat terreni, præter corporis societatem. Itaque, si pro tua
 virtute, tuæque in me benevolentia, me arguis, mones, in-
 crepas, si cupis reddere tuâ operâ meliorem, fungeris tu qui-
 dem munere perfecti & hominis & amici, quod est mihi gra-
 tissimum. Quod autem de instituendo vitæ genere scribis,
 ego jamdudum decrevi certum vitæ cursum, quod & profi-
 ficiscor, non devians ab itinere constituto. Nolo esse Sacer-
 dos, nolo Beneficia; vidi enim plurimos, quos bonos vi-
 ros censebam, maxime autem liberales, post susceptum sa-
 cerdotium avaros esse, & nulli deditos virtuti, sed inertiae,
 otio, voluptati. Quod ne mihi quoque accidat veritus, de-
 crevi procul a vestro ordine consumere hoc, quidquid su-
 pereest, temporis peregrinationis meæ; ex hac enim magna ca-
 pitis Sacerdotum rasura, conspicio non solum pilos abradi,
 sed etiam conscientiam, & virtutem. Vale, & hæc, si ve joco,
 si serio mavis, accipe: fac, ut lubet. Ego, jocos tuos
 imitatus, longior fui, quàm vellem. Romæ, 10. Julii. 1433.

EPISTOLA XXVIII.

Poggius P. S. D. Francisco Philelpho suo.

TARDIUSCULUS fui in respondendo, quàm res postulabat, præsertim pusilla, & cui facillime poterat rescribi. Sed, ut nonnullos negotiorum multitudo sæpius retrahit ab officio scribendi; ita mihi e contrario continuum otium, & ab rebus agendis vacatio, quamarcemus, torpedinem quandam attulit:

ut, quod diutius non feci, & incipere negligam. Acuitur ingenium exercitio, & acrius fit; otio verò ignavo pigrescit, dormitans, adeo ut ne exurgere quidem curet. Otium, in quo jamdudum versamur, ad ignaviam rediit. Veniam igitur dabis tarditati meæ. Audieram antea de libello, de quo a me petis fieri certior, sed nondum videram; non enim me admodum movent rumores imperitorum, in huiusmodi præsertim rebus, in quibus sæpius deceptus sum. Sed, acceptis literis tuis, statim postulavi libellum, eumque uno spiritu legi, ut viderem quanti æstimandus esset. Non est neque procemium in eo, neque auctoris adscriptum nomen: ex verbis tamen suis conjicio fuisse Christianum. Liber parvulus est, paulò minor quàm Lælius Ciceronis; continet autem differentias quasdam verborum, quæ synonyma videntur. Multa sunt in eo superflua, ut qui eandem rem frequenter repetat, neque magni facienda: nonnulla improbari possunt aperte, aliqua non rejicienda, sed quæ non multum adjuvent; neque enim servantur & diligentia * curiosa. Commendandus est tamen, quisquis is fuerit, labore & diligentia, qui, quod potuit, attulit ad communem utilitatem. Incipit: *Inter polliceri & promittere hoc interèst; promittimus rogati, pollicemur ultro.* Sed hoc ex melioribus est. Tu videris, an eum * scribi velis: obsequar

* & curiosa.

* exscribi, aut
describi.

voluntati tuæ. Vale, & tuum esse persuadeas tibi. Romæ, 16.
Kal. Novemb.

EPISTOLA XXIX.

Eidem.

SCRIBIS * ad me, certiolem te factum, ineptias & deliramenta quædam adversus Philolphum divulgari per homines stultissimos, & meorum dici auctorem. Ego quid stulti divulgent, aut loquantur, neque curæ mihi fuit unquam, neque erit, neque etiam scio, quid ii de me dicant. Unum scio, quic-

*Habeturedit.
Basil. p. 187.
sed extra ordinem Epistolæ.

quid id sit, quod deliramenta, aut ineptiæ appellari possit, non esse meum, qui vel delirare, vel ineptus esse non consuevi. Nec ita, ut opinor, sum rudis, atque rerum inops, ut quæram adjumenta stultorum ad vulganda scripta mea, quæ edere & tueri satis ipse novi. Quod me non existimas ad maledicendi arma concurrisse, * verè & rectè arbitraris. Nam & jam fenex non satis commodè possum currere, & remeritatis culpam effugi, * cum ita ad hanc diem vixerim, ut nihil egerim (de rebus loquor gravioribus) cujus non probabilem rationem possum reddere. Si contumeliam ferre non consuevisti, cogites quoque & aliis suum esse ingenium, qui non minùs quàm Philolphus contumeliam * abhorrent. Non autem ita imperiosus sis, ut tibi conviciandi, maledicendi, obrectandi licentiam concessam velis, ceteris verò se mendi, aut maledicta tua rejiciendi facultatem adeptam. Quod verò vis, ut me purgem, vel accusem, neutrum; neque enim est opus, neque libet facere. Nam & satis sum mundus, & valetudine prospera, ut purgatione aliqua non egeam; & excusare me tanquam alicujus erroris, aut criminis reum, a quibus longè absum, stultissimum videretur. Quod ad te vis

* concurrisse, & sic Basil. ed.

* semper effugi, ut. in B. ed.

* Valla, p. 311;

D d iij

deferri, si quid adversum te sit scriptum, id eorum cura sit, ad quos hoc spectat; nam meâ id minimè refert. Quod postremò non cupis meas inimicitias, neque ego itidem tuas; daboque operam, ut nullus mihi jure possit esse inimicus. Nam ego didici ita non homines, sed vitia odio esse habenda. Tu, qualiscumque sis, & animo & corpore rectè valeas opto. Florentiæ, die 14. Martii.

EPISTOLA XXX.

*Valla, p. 311.

*Magnifico Domino meo, Domino Leonello de Este Equiti. **

* Æmilianus
frater tuus, ac
Feltrinus.

* Valla, ibid.

UM essem hodie in secretiori aula summi Pontificis, unâ cum egregiis quibusdam viris, in quibus vir præstans, atque omni laude dignus Omiliadus * frater tuus, ac Feltrinus Eques Ferrariensis, doctrinâ & dicendi copiâ excellens; inter loquendum incidi in eum sermonem *, ut laudarem

multis verbis Titum Livium Patavinum, eumque omnibus Historicis Latinis & Græcis dicerem præferendum. Nam ne apud Græcos quidem reperitur quispiam, qui tantâ elegantia & gravitate sermonis, septingentorum annorum tam amplam materiam scribendi, tam diffusam, tam variam, tam magnificam, & populi omnium gentium domini, ac victoris, res pace & bello gestas fuerit complexus, quæ adeo excellentes & egregiæ extiterunt, ut omnibus omnium aliarum nationum, populorum, regumque longo intervallo anteponendæ esse videantur. Sentiat Plutarchus quid velit, & Græcos Latinis comparet: nequaquam tamen illos adeo extollere verborum magnificentia potest, ut non excellent nostri inter * suos, & veluti heroes inter alios judicentur. Cum igitur Feltrinus meam sententiam comprobaret, subdidi maximum lucrum accessurum Latinis literis, si reliqui ejus libri

* Valla, ibid.

reperirentur, quod ego facile futurum esse arbitrabar. Cùm ille hæc tanquam vana existimaret, dixi non tantum moveri me iis, quæ nuper intellexeram prodire a Mantua, quantum assertione cujusdam docti viri, qui olim in urbe, pluribus aliis mihiq̃ narraverat se decades Livii decem vidisse, ac legisse in monasterio quodam in Dacia; quo in loco eas esse, hunc alterum postmodum retulisse dicant. Is fuit Nicolaus quidam, natione Gothus, vir vagus atque inconstans, licet admodum eruditus, qui sanctè juravit esse in quodam monasterio Ordinis Cisterciensium tria prægrandia volumina, & oblonga, conscripta literis Longobardis, & nonnullis præterea Gothicis intermixtis, in quibus continerentur decem Livii decades, quarum capita ipse legisset. Atque hoc ita asseveranter affirmavit, ut eidem fidem haberem, præsertim cùm non esset ibi aliqua causa tam impunè mentiendi. Itaque perfacile adducor, ut existimem eas decades ibi esse, cùm nunc quoque alius testis horum librorum reperiatur, qui se quoque decades omnes vidisse asseveret. Hoc ut ad te scriberem, summopere Feltrinus rogavit. Itaque veluti argumentum epistolæ nactus sumpsi, & quidem libens occasionem ad te scribendi, præsertim cùm idem mihi asseruerit, te studiis deditum Humanitatis, Guarini nostri doctissimi viri operâ, jam doctum atque eloquentem evasisse. Quod eò mihi gratius fuit, quò pauciores sunt (de potentioribus loquor) qui vel literarum studiis delectentur, vel doctis viris; & si verum fateri volumus, excepto præstantissimo atque excellentissimo Principe parente tuo, qui complures doctissimos homines ad se conquisivit, nullos vel paucos doctos in Italia reperies (nam apud exteros, potius & cibi potius, quàm doctorum ratio habetur) qui vel sint liberali aliqua disciplina imbuti, vel eos in quibus illa vigent, aliquo honore dignentur. Atqui hæc quidem causa est potissima, cur multa perversè a Principibus agantur, cùm neque ipsi sapientiæ studere velint, neque colant sapientiæ studiosos. Quamobrem gaudeo ipse mecum, tibi verò gratulor, qui tuam adolescentiam non corporis illecebris, aut voluptati, ut multi mor-

talium, dedicasti, sed studiis, & doctrinæ, quæ quoniam ad vitam bene agendam, hoc est, ad virtutem, & honestatem maximè conferunt, persevera, oro, ut cepisti, & mentem revoca ad ea, quæ te excelsum & præclarum possunt reddere. Nam, si quem decet vacare studio virtutis, Principem maximè oportet illius consequendæ curam præcipuam habere. Turpe est enim, ab iis, quibus opibus & potestate præsis, virtute aut sapientiâ superari; & , quamvis consilia amicorum plurimum soleant conferre potentibus ad deliberandum, atque agendum; tamen non egere alterius consilio, quid sit utile, quid honestum, quid liceat, quid expediat, per se ipsum cognoscere, præclarum atque egregium haberi solet, & supra communem hominum facultatem. Quare incumbe, quæso, atque invigila bonarum artium studiis, quæ tibi multarum rerum copiam subministrabunt, per quæ possis ad summam laudem & gloriam pervenire. Ego tuus sum, licet pusillus. Vale. Florentiæ. 4. Nonas Maii.

EPISTOLA XXXI.

Poggius P. S. D. Gaspari Veronensi.

* Val. pag. 311. *

* Valla, ibid.

RECEPI pridem a te literas semilaceras, atque ita corruptas multis in locis, ut vix legi possent: quod accidit culpâ portitoris, * ut puto. Verùm intellexi optimè quæ a te scribantur, plena humanitatis & benevolentiæ. Ego, mi Gaspar, vellem aliquod extare meum in te beneficium, ut, quæ mihi debere te asseris, merito meo vera essent. Nam scis nihil a me profectum, quo vel paulum satisfacere possem desiderio & affectioni erga te meæ, nisi forsan, quod viri grati solent, voluntatem officii præstandi pro beneficio accipis. Quod si agis, fateor te mihi, plurimum debere; amo

amo enim te majorem in modum, propter virtutem tuam & humanitatem, tum verò propter studiorum conjunctionem, quod est maximum vinculum amoris conciliandi. Nam, cum vidissem te dudum studiis deditum humanitatis, quibus ego quoque paulum delector, optimo etiam ingenio, & summâ diligentia, non solum bene dicendi facultatem, sed bene quoque vivendi doctrinam appetentem, complexus sum te animo statim, & præcipuâ quâdam benevolentia affectus erga ingenium tuum. Nihil tamen accidit, neque ullæ data est facultas, qua meam in te affectionem ostendere possem, non quidem meâ, sed temporum culpa: facultas tantum defuit, non voluntas. Tu vacua doctrinæ & bonæ menti, quæ sola satis dignum præmium doctrinæ videtur afferre possidentibus. Hæc scripsi manu festinâ, ne vel me superbum, vel te contemptum putares. Vale, & me præstantissimo equiti Romano Stephano de Porcariis commenda. Romæ, Kal. Februarii.

EPISTOLA XXXII.

Poggins P. S. D. Nicolao Lusco.

LITERAS, quas nuper ad doctissimum virum Cincium Romanum, & me misisti, summa cum voluptate animi legi, delectatus ingenio tuo, quod, ultra quàm anni ferant, excultum literis perspexi & dicendi facultate. Gratulor tibi, & ætati tuæ, qui talem naturam nactus sis, ut & patris clarissimi & eruditissimi doctoris eloquentiam disciplinamque repræsentes. Equidem video te eo ingenii acumine præditum, ut, si illud colueris diligentia, quâ cepisti, mirificos fructus sit nobis allaturum. Hortor itaque te, pro amicitia, quæ summa est mihi cum tuo patre, ut omni curâ ac vigilantia, prout cepisti, prosequaris eloquentiæ doctrinam,

E c

quæ tibi in omni vita magnum afferet ornamentum. Sed & hoc tibi persuadeas volo, ut non solum dicendi facultatem tibi amplectendam putes, sed etiam bene vivendi institutionem, ad quæ capeßenda omnis tua cogitatio versetur, omne tibi sit propositum in omni ætate certamen. Summa quidem utriusque rei assequendæ necessitas tibi videtur esse imposita, tum propter parentem, tum propter doctorem, quorum utriusque & virtus & doctrina laudatur. Habes enim parentem, virum egregium, atque omni literarum genere præstantem, cujus laus summa cum dignitate longè latèque diffusa est. Habes Guarinum nostrum, præceptorem atque institutorem vitæ doctissimum, atque integerrimum virum, cujus eam maximam laudem duco, quòd virtutis curam semper conjunxit cum studiis literarum, cujus doctrina & mores, nisi tibi ipse defueris, abunde te instituere poterunt ad omnem & bene dicendi, & honestè sentiendi rationem. Vacca igitur, fili, simul literis & virtuti, atque horum imitationem ita tibi propositam arbitreris, ut tamen omnes aperte intelligant, te magis sponte tuâ erectum, quàm imitandi necessitate impulsum ad laudem & gloriam consequendam. Romæ, 13. Kal. Octobris 1433.

EPISTOLA XXXIII.

Poggins P. S. D. Guarino Veronensi, V. Ct.

PRIMUS adolescens Nicolaus Luscius discipulus tuus scripsit literas parenti, in quibus narrat quemdam hominem nobis notum ad te venisse, attulisseque nescio quem libellum, quem composuerat in laudem, sive defensionem sectæ Epicureorum, quæsisse insuper a te ut aliquid ederes in laudem sui operis, idque a te recusatum. Addit illum multa collocutum de me, deque Antonio Lusco, ac Cincio, ad detractionem nostram: quod ego minime sum admiratus, qui novi mores illius, ac loquendi arrogantiam. Illud admiror, unde tanta philosophandi doctrina illi innata, seu potius divinitus sit infusa, ut sectæ jam multis sæculis oblitteratæ, & penè sepultæ, atque ab omnibus Philosophis reprobatæ, patrociniū hic novus Apollo sibi sumpserit, qui ne summis quidem labiis aliquam partem unquam attigit Philosophiæ. Sed omnia stultitiæ parere videntur. Non est mirandum, eum qui Ciceronem arguit in arte dicendi & oratoria facultate, Aristotelem quoque, ac reliquos Philosophiæ antistites velle reprehendere. Legit enim apud Ciceronem, postquam verecundiæ fines transieris, bene & graviter oportere esse impudentem. Hunc verò a te rejectum & contemptum tanquam ridiculum hominem scribit Nicolaus. Cupio tamen a te ipso hoc, quicquid est, latius scire. Itaque te rogo majorem in modum, ut ad me perscribas hunc suum, quem tecum habuit, primum ingressum & collocationem, tum verò quid de homine sentias, & ejus doctrina, moribusque; &, si quid de eo ceteri sentiant, percipisti. Num Papiæ aliquandiu fuerit, etiam perscribe, atque

Ee ii

id vere & ex animo facias, ut quamprimum mihi nota sit tua de hoc homine sententia. Quanquam vereor, ut joculari incipiam, ne cum illo conspiraveris: ut, quemadmodum Triumviri sibi Imperium Romanum quondam partiti sunt, ita nunc Quatuor-viri, quorum tu unus es, Musarum & Academiæ regnum sibi solis partiantur, exclusis reliquis, qui saltem in familia non honestum locum tenebant: satis erit, dummodo non verrant, neque ungant. Ait quidam hujus viri, multis adstantibus, affinis, quatuor esse in Italia solos Latinæ linguæ principes; primum Leonardum Aretinum posuit, secundo loco te significavit, tertia in acie hunc vestrum collocavit, quartum attribuit nescio cui Leonardo. Atque hoc astute abs te fabricatum puto: ut, cum duabus rebus summa gloria parietur hominibus, armis scilicet, & literarum scientiâ, quo in loco olim Romani Imperii per Triumviros partiti

* Valla, ibid.

titio facta extitit*, nunc in eodem a quatuor, quandoquidem Imperii non licet, montis Heliconis sortitio, atque hæreditas dividatur. Ab hoc enim viro, de quo sermo est, existimo hanc & constitutam, & præscriptam esse divisionem eorum, qui in orbis terræ domicilio literarum obtinent principatum. Fac ergo, te oro, ut, quemadmodum tunc Mæcenati & Polioni apud Augustum summus dignitatis locus fuit, ita nobis amicis, licet indoctis, aliquem esse gradum honoris apud te liceat; nam ab illo scio me exclusum iri, velut mordacem hominem, & qui multorum ineptias non possum ferre. Sed, cum novem Musæ a Poëtis esse dicantur, hi vero, quibus

* Valla, ibid.

sortitio earum contigit, quatuor existant, duas quilibet* sortietur. Nonam, ne discerpatur, quod esset iniquum nobis aliis, qui in vulgi numerum adscribimur, oro, relinquire integram atque incorruptam: hanc nos, hebeti ingenio atque imbecillo, intactam, postquam ita libet, relinquentes, proculque adstantes, venerabimur, & colemus ut Deam, & maximi muneris loco ducemus, si quando vestimentorum fimbrias contingere licebit. Sed jam satis joci sumus. Communices has cum Francisco nostro Barbaro, ut ipse quoque videat hunc vestrum quatuorviratum. Vale, & me ama. Roma, 18. Octobris.

EPISTOLA XXIV.

Domino Juliano Cardinali Sancti Angeli.

TIMENS dudum, Reverendissime Pater, futuras nostras calamitates, atque animo prospiciens, tum vestrâ illâ divinatione, tum verò certâ quadam conjecturâ, eas tempestates, quarum jam magna initia videmus, scripsi ad te epistolam perlongam (ita enim res postulabat) quam minimè ad te misi, veritus non tuam (neque enim id mores tui patiuntur) sed temporum indignationem. Licet enim nihil me moverit ad scribendum, præter publicam utilitatem, & causam communem, dubitavi tamen, ne qui aliter existimarent, & vel adulandi, vel benevolentiz captandæ gratiâ, a me scriptam arbitrarentur. Tu verò testis es mihi, & per multi alii esse possunt, longè me abhorrere * hoc virii genus; neque enim *Val pag. 312 unquam mea tulit natura, ut vel assentari, vel assentiri possem, aut honoris gratiâ, aut utilitatis; nocuitque aliquando mihi libertas verborum, nihil dissimulare, aut simulare cupienti. Sed, cum scirem dissensiones potentiorum solere esse periculosas, vestras autem periculosissimas, utpote secum perniciem etiam animarum trahentes, legissem quoque, atque audissem sæpius, parva quædam contentionum momenta, ad maxima odia & certamina evasisse, & rerum publicarum everisiones, timebam ne hæc nova inter principes Sacerdotum concertatio aliquod majus periculum excitaret, cui neque tu, cum velles, neque ceteri possent obistere. Nam principia rerum agendarum in nostro arbitrio sita sunt, cum adhuc re integrâ deliberandi & consulendi facultas datur; ubi vero negotium coeptum est, rerum humanarum imperatrix fortuna eventum exitumque dijudicat, ac metitur magis ex libidine,

ut inquit Sallustius, quàm ex ratione. Neque enim, cum probabi cœperis, jam in tua est potestate, ubi velis, consistere. Nostrum est discutere, ut, portu consistentes, navem salvemus: cùm autem te ventis commiseris, etiam invito est eorum turbini ac viribus obtemperandum, ut vel naufragium facere gubernator, quamvis optimus, cogatur, vel, quò venti ducant, non repugnantem oporteat proficisci. Hæc me olim præmeditantem compulerunt, ut ad te scriberem sponte meâ, nullam aliam ob causam commotus, nisi ob communis patriæ caritatem. Dolebam enim, qui tam longo tempore in Curia vixissem, in eum locum res nostras cogi, ut citius timere, quàm sperare aliquid possemus: quod quidem me maxime angebat. Non enim, ut plures fecerunt, adeo rei querendæ hætenus intentus fui, ut privato periculo suffultus possem abjicere curam publicorum incommodorum. Vellem dignè adnumerari inter eos, quorum jam mœnia surgunt, quibus parta quies. Nam, quamvis conturbarer publicis Ecclesiæ nostræ adversitatibus, paterer tamen æquabilius nonnullos versari in iis malis, quæ ipsi suo studio præparassent, quorum, ut apertè loquar, inepta consilia; & si non viderem, ut Democritus ille solebat, ferrem tamen levius quæ essent a mei ipsius * incommoditate sejuncta. Verum nunc duplici torqueor mœrore. Cum enim duas habeam patrias, alteram civilem, alteram, quam mihi industria comparavit, non potest ruina unius, quæ jam imminet, semota esse ab alterius calamitate. Et certè in id discrimen jam res deductæ sunt, ut parum proficere consilia hominum posse videantur. Excitatum est enim incendium, quod nonnisi maxima ruina extinguatur queat: ut satius * fuisset nunquam isthoc Concilium congregari, quàm ejus opere subsequi Italiæ vastitatem. Jam in parte, ejus castrorum, atque oppidorum direptiones, cædes, incendia, rapinæ, spolia, miserarum virginum raptus, stupra, ceteraque nefaria facinora, quæ libido militum perpetrât, ante oculos quotidie obversantur: ut dolendum sit maxime ac deplorandum nobis, Spiritum sanctum (si tamen is usquam apud nos est) adeo immutasse naturam suam, cari-

*Valla, p. 313.

*Valla, ibid.

tatemque, & dilectionem, ex quibus totus est, in odium ac malevolentiam convertisse. Nimirum diu visum est quibusdam, Italiam a bellis quiescere, quorum consilio id actum est, ut rerum novarum cupidis subministrarentur arma, quibus possent ulterius progredi, quam communis quies & utilitas postulet. Tum enim ægri tudinem pestifero morbo curare voluerunt. Nam licet multa dici potuissent apud nos curatione indigere, non tamen ea erat infirmitas, ut ære & armis essent in hunc modum curanda; nisi fortè laudandum est, velle errorem quempiam majori corrigere errore. Verum is finis erit, quem fata dabunt. Unum id conspicio futurum, ut nostris impensis aliæ * exornentur, aliæ opprimantur. Sed de * vobis parva cura est mihi: Italiæ calamitas me movet, quam video subsequi, nisi Deus providerit, per oppressionem hanc nostram, & alterius ambitionem, cui si libuerit quantum liceat, rectè quidem erit. Hæc cum viderem prædire ex eo fonte, a quo jam antea suspicabar, decrevi mittere ad te epistolam, ut cognoscas, me non injuriâ motum voluisse tunc communicare tecum opinionem meam, & pericula ostendere, quæ videbantur futura. Tu neque priores literas, neque has posteriores ægrè feras, rogo. Si es extra noxam, aliis dictum puta: si quid te fefellit, dilige loquentem tecum ex animi sententia, aut quid ipse existimet, aut quid alii arbitrentur. Nam quamvis in summo dignitatis gradu te virtus tua collocarit, hominem tamen te esse scio, quem nonnulla fugiunt, multa latent: ut nequeas omnia cognoscere. Vale, & me ama, ut soles. Romæ, 5. Kal. Februarii 1433.

* Deesse videtur vox nationes.

* Credo legendum de aliis.

* Valla ibid.

EPISTOLA XXXV.

Vellatz.

Poggius P. S. D. Francisco Vellate * Scriptori Apostolico.

ELECTATUS sum admodum eloquentia tua, & dicendi pondus ac suavitatem laudavi in his literis, quas mihi vir optimus, mei que amantissimus Bartholomæus de Montepolitiano reddidit nomine tuo. Neque aliter debui propter amorem in te meum, cum perspicerem ea semina ingenii

tui; quæ, si excolantur, uberrimam frugem sint nobis paritura. Verum unum est, in quo prudentiam tuam gravitatemque plurimum desideravi; & ne dicam levitatem tuam, certe credulitatem sum admiratus, qui tam facilem assensum præbueris nescio quibus verbis inanibus, quæ a me nunquam

* His verbis, prodiere*. Quæ si maturitate injucundo & satis molesto. Sed quoniam ita vis, ut & te purges, & me accuses, necesse est, ut ego quoque non desim mihi. Imposuisti enim mihi necessitatem mei defendendi, in quo si lædi te aliqua re putabis, primum teipsum culpa, qui me non necessario provocas ad hoc certamen; tum memineris, non posse me dicere, & ea, quorum me insimulas, refellere, quin pugnem adversus rationes tuas, quas quum ritè possem contemnere, rectius tamen visum est, & amici officio convenientius, teipsum redde errorum tuorum certiolem. Scribis in principio epistolæ tuæ: *Nisi te amarem & diligerem, non potuissem sermonem tuum non satis graviter & moleste ferre; primum, quod sæpenu-mero, & apud graves viros minus recte de laudibus ac integritate vitæ bene actæ, quondam magistri & patris nostri Vice-Cancellarii, ac de me ipso sentire & loqui visus es.* Ego de te ipso nonnisi recte sentio, de laudibus tuis quid sentiam paulo post videbimus; de integritate illius Patris, uter nostrum re-

que a me nunquam prodiere, malim ista: sed quoniam ita vis, continuo subjungere, quàm locum insanabilem, ubi nullo plane sensu legitur: que si maturitate injucundo, & satis molesto, intermedium relinquere. Nisi forte malis, deleto puncto, legere, quasi immaturitate injucunda & satis molesta.

ctius

Citius sentiat & loquatur, mox intelliges. Me autem de eo * & * De eo minus rectè & sentire & loqui.
 sentire, & loqui, falso a te opponitur. Nam de ipso (non enim pugno cum mortuis) rectissime sentio, loquorque. Tu quid de eo sentias, ignoro. Loqui te male video, & ita ut, si omnino tacuisses, melius honori & famæ illius consuluisses, cum ejus vitam bene actam, a te verò male descriptam stylo illo tuo commacularis. Sed cum te, inquis, in hac opinione persistere intelligam, de hac re ad te perscribere institui, quò clarius & apertius intelligas, vel me errasse nusquam de homine isto sensisse, vel te minus leviter & præter rationem prorupisse. Ego quoque, mi Francisce, cum te falsâ in opinione esse perspiciam, magnoque in errore versari, rescribere ad te constitui, ut non solum te errasse cognoscas, sed, quod est majus, toto itinere longè devium præcipitem te egisse, neque nimis de homine illo, sed minimum sensisse, me autem non leviter, sed graviter, non præter rationem, sed summa cum ratione non prorupisse, sed pedetentim incessisse sentias. Sed hæc posterius. Inveheris, & nimium acriter accusas, inquis, tum ignorantiam, & ineptiam meam, cum ornatum animalium in partem virtutis vendicaverim, tum quod ego & præter hominis excellentiam, ac rerum veritatem, hunc virtuosissimum, & nostrâ ætate summum virum admodum commendaverim. Deinde, si quid in ea ratione, quod vel laude, vel memoriâ dignum dictum sit, illud non sale & farinâ meis, sed aliorum potius dictis, & rationibus compositum fore, inquis, neque apud prætorem cum injuria, ut ita loquar, de furto arguis. His tribus criminibus dicis te esse a me accusatum; quibus cum ita sim responsurus, primum secundo, deinde tertio satisfaciam, postea revertar ad primum; paucâ tamen antea mihi de tota hujusmodi re præmittenda sunt. Legi dudum, cum essemus Genezani, orationem tuam in laudem Vice-cancellarii, oblatam mihi non sine risu à Bartholomæo Pistoriensi; ridebat enim una cum alio quodam illa eadem, quæ ceteri quoque non omnino insulsi judicarunt ridenda. Hanc uno spiritu, ut aiunt, dicendi cupidus, perlegi; & cum non essem penitus Rhetoricæ artis ignarus (nam dicendo parum possum) obstupui te

tam longè latèque vagari verborum jactantiâ , immemor non solum dignitatis ejus pro quo diceres , sed etiam facultatis tuæ. Itaque dixi statim (nam Poëtam , si malus est , nequeo laudare) mihi illam propter ejus ineptitudinem minime placere. Etenim quomodo ferre , qui te norit , posse putas procœmium illud , in quo tam mirifice confabularis ? qui cum dicas multa ejusdem in te extare beneficia , multa benemerita ; deinde altero te ab eo officio ornatum , ac propterea te ejus mores & acta demandare literis , ut apud posteros futurus sit immortalis ; censesne me , aut quemvis alium , qui stomachum haberet , risum tenere potuisse ? Quomodo enim illius in te tanta extent beneficia , ut eum reddere velis immortalem , cujus non solum non vidimus in te beneficia , sed ne vel parvam quidem benevolentia significationem ? Non aurum , non argentum , non vestem tradidit , non opes in te contulit , non dignitatem , non aliquod vitæ ornamentum ; nam alterum officium non tibi concessit , quem ne noverat quidem , sed intercessori cuidam , quem novimus , condonavit. Homo es nimium pergratus , qui cum ab illo non solum memoriâ , sed ne cogitatione quidem dignum aliquid accepisses , tantam gratitudinem præ te feras , ut ultro pro illis beneficiis , quæ nulla reperiuntur , immortalitatem ei pollicearis. Vereor ne callide sit hoc ab hoste positum , ut , a quo nihil acceperis præter spem meram , eum quoque inani pollicitatione pascere volueris , hoc est , sponsione futuræ immortalitatis , quæ longe abest a facultatibus tuis. Sed sint ampla illius vitæ præmia. Tune te tanti facis , ut hanc tuam incompositam & inconditam fabellam profitearis immortalitatem sibi allaturam ? Virgilio mehercule ac Ciceroni hoc arduum esset , & vix , ut opinor , hoc auderent spondere , quod tu homo nimium alieni liberalis te promittis daturum. Si hæc apud Barbaros , & eos , qui neque te , neque illum nossent , tam late jactares , levius videretur ; apud summos verò viros ac sapientissimos , neque tuæ conditionis ignaros , tam libere profari has tuas ineptias , quanta est turpitude ? Id profectò est hoc a te consilio excogitatum , ut , cum exquisitis mendaciis ,

& inanibus pollicitationibus procemium viderent refertum, reliqua illi similia existimarent. Quod tu, homo peracutus, proficiens, meditatus es illud ex intimis artis oratoriae præceptis, cui etiam cetera correspondent. Nam, cum animi magnitudinem ac præstantiam, liberalitatem quoque, caritatem in pauperes, pietatem, & misericordiam ejus te prædicaturum legerem, quem etiam ceremoniarum, & verum Dei cultorem affirmares, erectoque essem animo ad has virtutes audiendas, suspensum me destituis, pro tantarum virtutum copia ad vilissimum pistrinum, hoc est, ad mularum pinguium & equorum narrationem, ad mundam familiam, ceterasque ejusmodi ineptias divertens. Cum vero, de gratitudine ejus loquens, infinitis eum gratitudinis exemplis claruisse dicas, in tanta exemplorum copia ita opprimeris, ut nullum penitus enarres. Hæc & sexcenta alia, quæ postea recitabuntur, animadvertens, miraris adeo, si hanc tuam laudatiunculam omni vacuum laude, ex inanibus somniis, hallucinationibusque conflata aperte contempsisti? Et quidem, nisi id præfereris, credidissem (doctum enim hominem te putaram) non esse tuam. Quare non unum illi, aut tria, ut putas, imputavi crimina, sed nihil vacuum criminis judicavi, nec aliquid in ea laude aut memoriâ dignum, ut tu existimas, sed oblivione perpetuâ. Hoc uno tantum vitio vacas in oratione tua, ut, quod a me in te dicis congestum, nullum in ea furtum feceris. Itaque testor Deum, ut jam incipiam respondere tuis criminibus, nunquam a me dictum te furtum commisisse, &, ne dum apud prætorem, sed ne apud saporem * quidem de hac re mihi in mentem venisse unquam. Bono sis animo; non spolio te propriis laudibus, non attribuo aliis parta tuo sudore; dico quæ pro illius laudibus scripsisti, te ipsum reperisse, tua propria esse: adeo ut alter in tuam hæreditatem nequeat admitteri. Si quis ignarus rerum te furti accusaret, utaris licet me patrono ad te defendendum: pollicear tibi operam gratuitam; &, licet homo sim indoctior, tamen, bonitate causæ confusus, magnâ voce contendam, multis defendam rationibus, etiam apud iniquos judices, te hominem locuplerem ver-

Ff ij

* Fortè *saporem*, ut intelligatur ne id quidem per somnum ei in mentem venisse.

borum & sententiarum copiosum, nullum furtum fecisse, non te expilasse domum Ciceronis, nihil ex ejus suppellectili attigisse, neque aliorum etiam, quos prisca ætas tulit eloquentissimos. Tua esse illa verba, tuas sententias, tuum ornatum, tuum dicendi ordinem, totam denique ex sale & farina tuis, ut ais, testabor hanc totam massam esse conflata. Addam insuper conditam esse oleo & pinguedine capitis tui, ut nullus sit tam stultus, tam audax futurus, qui ex illa verbositate pro suo vindicare quicquam audeat. Accipies, credo, cum æqua sit, excusationem meam. Nunc ad id, quod secundo loco posueram, respondendum est. Quereris me invehi in te, & nimis acriter accusare ignorantiam, & ineptiam tuam, quod animalium ornatum in partem virtutis vindicares. Ego non ignorantiam, sed stultitiam, non ineptiam, sed ineptias tuas culpo, quod ita loquaris Latine, ut intelligi non possis. Nam quid est vindicare in partem virtutis ornatum animalium? Deinde quarum belluarum, boum - ne, an bubalorum, caprarum ac pecudum, an porcorum? tum verò quid appellas ornatum animalium? equis frænum & phaleræ sunt ornatui, bubalis cornua ampla, pecudibus lana. Postremò quid intelligis *vindicare in partem virtutis*? si liberalitas est ista, aut magnificentia, ut vis, virtutes istæ sunt, non virtutum partes. An fortasse non audes dicere, virtutem esse, sed portiunculam virtutis? Explana nobis paulum hæc tua ænigmata. Sed ego non culpo, quod animalium ornatum vindicas in partem virtutis; sed quod post ingentem cogitationem, qua ad tot virtutum nomina audientium animos erexisti, non descendas, sed præcípites te ad pingues mulas, & equos pulchros, tanquam ad insignis virtutis fundamentum. O miram laudem, & præclaram! Is, ais, multas habuit pingues mulas. Quis unquam hoc modo laudavit insignem virum? quis unquam vel stultissimus adscripsit hoc ad virtutem? stabulariorum est ista laus, qui abunde illis pabulum præbent. Cur non dixisti potius eum habuisse pinguem familiam? an quia laudi datur habere homines macilentos, quò promptius serviant; pingues belluas, quò valentius portent

onera? Rectius dixisses habuisse eum pingua armenta, aut pingues greges; laudamus enim patrem-familias saginantem porcos ad usum domus suæ, pastorem quoque bene greges suos nutrientem. Hunc igitur si tu, propter amplum animalium numerum, ac mularum pinguedinem, laudare volebas, pastorem mularum appellare debuisti. Sed quis, te oro, docuit, hoc esse in genere laudis ponendum? Laudantur homines, opinor, propter virtutem. Quæso, inquam, quo in genere, quave in parte virtutis, ut verbis tuis utar, hanc tuam mirificam laudem collocabis? Numquid tibi fortitudo videtur, prudentia, iustitia, temperantia? atqui cum Aristoteles, inquis, in quarto Ethicorum, & Tullius in secundo Officiorum libro, ceterique prædecessores nostri, qui late & copiosissime de virtutibus tractaverunt, hunc apparatus sive sumptum magnificentiæ & liberalitati attribuant, ejusque excessus & defectus vitiosi sint, ut scis, nullam nec probabilem, nec tolerabilem quidem, credo, habeas causam, qua & tu ipse negare possis. Nunc te laudo, quòd non solum te oratorem nobis præbes, sed Philosophum, & quidem apprime eruditum; cujus rei profiteor me ignarum. Tu tamen non probabilem, ut dicis, sed necessariam causam hanc tuam Philosophiam inficiandi intelliges me habere. Tunc Aristotlem ita domesticum habes, ut eum dicas hunc tuum apparatus, sive sumptum belluinum, & mulas obesas, in quarto Ethicorum libro, attribuere liberalitati aut magnificentiæ? Divini quidem es intellectus, qui, quæ ab Aristotele non dicuntur, intelligas, quæ ab eo scribantur, ignores. Quid tu auderes, si Aristotelis Ethica non reperirentur? in quibus neque liberalitatem, neque magnificentiam invenies dici, hunc sive sumptum, sive apparatus animalium; liberalitas enim esse non potest, quæ sita est in erogatione pecuniarum, quæ quidem fiat in homines, non in belluarum pastum atque ornatum. Sed magnificentiam vocas. Quid hoc stultius? Reperisti-ne inter multos gradus magnificentiæ locum? Illud est officium viri magnifici & liberalis, longe remotum a quadrupedum diligentia & cura; ac dicis etiam Ciceronem id depo-

nere in secundo Officiorum libro. Ego qui sum, non minus quàm tu, Ciceronis familiaris, nego id dicere Ciceronem, neque in ejus libris, de amplo numero equorum mularumve habendo, neque de illis saginandis ornandisque ullum verbum contineri. Sunt hæc fortassis apud illos, quos prædecessores nostros asseris de virtutibus copiosissimè tractasse. Qui sunt isti prædecessores nostri? Ego meos dico fuisse rudes, & Philosophiæ ignaros; tu recense tuos, si quem habueris Philosophum, qui tractarit de pabulo mularum, & animalium sumptu, tanquam de re spectanti ad magnificentiam. Quamquam quis, vel parum doctus Latinis literis, unquam isto modo loquutus est? Vocat Episcopus prædecessores suos, qui in eadem Ecclesia ante ipsum fuerunt Episcopi; Vice-cancellarius eos, qui antea eodem officio sunt functi; Pontifex quoque illos, qui ante se Pontificatum tenuerunt; qui, licet vir doctissimus ac sanctissimus existat, nunquam Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, suos vocabit prædecessores. Tu verò, tanquam ex schola Philosophorum, Minervâ nutrice, educatus, Aristotelem Ciceronemque, & reliquos Philosophos tuos prædecessores appellas. Quod si tu ex eorum es familia, si ex secta, si ex ordine, explana nobis hanc tuam genealogiam. Disce, oro te, saltem Latinè loqui; es in domo doctissimi sapientissimique viri Antonii Lusci: cum consule in scriptis tuis: non semper tuo ingenio confidas. Turpe tibi est ita dies noctesque versari cum viro eruditissimo, ut tantum in parvulis labaris. Sed concedamus tibi esse magnificentiam, quidquid spectat iste ornatus, quem hunc virum dicis habuisse; in epistola enim tua (nam orationem paulò post tractabimus) Cardinalis hic, inquis, amplum animalium numerum, & suæ dignitati condecens pro sui statûs ornatu, ac familiæ, usûsque domûs necessitate habuit. Hæc, ad probandam illius liberalitatem magnificentiamque, a te ponuntur admodum sapienter. Num Aristoteles hoc in quarto Ethicorum libro te docuit? num tuus prædecessor Cicero? ut quæ propter decentem ornatum, & domûs necessitatem fiunt, fatearis esse ad magnificentiam? At verò Aristoteles, tuus familiaris, nisi potius

tibi assentiendum putas, a te dissentit, dicens magnificentiam magnis rebus constare, & magnitudine, prout significat nomen. Nam qui, ut verbis utar suis, in parvis vel moderatis, secundum dignitatem, expendit, non dicitur magnificus; sed, qui in magnis. Opera etiam magnifica magnitudinem habere dicit, & dignitatem. Præterea magnificus non est in propriis sumptibus, sed in communibus. Tu forsân opinaris, magnas reddere mulas, & extentas pinguedine, quia magni fiant, esse magnifici. Ergo ii quoque magnifici dicentur, qui pro modo divitiarum suarum, porcorum, bubalorum, caprarum quoque & pecudum (nam & hæc animalia sunt) amplum & conducentem numerum habuerint. Quod si me vis fateri, quanquam ab Aristotele & tuis prædecessoribus dissentiam, tamen tui causâ fatebor. Neque ego hoc in loco hunc nostrum patrem dico non fuisse liberalem & magnificum; sed, quæ a te afferantur, nihil minus sapere, quàm magnificentiam aut liberalitatem. Atque, etiamsi Aristoteles & Marcus Tullius, alique tui prædecessores vendicarent in partem moralis virtutis, animalium amplum numerum, & mulas tuas, tamen nullam laudem mereretur homo Christianus, unus ex principibus fidei, quem tu Religionis & ceremoniarum verum appellas cultorem, qui ad normam Gentilium Philosophorum vitam suam instituisset, non ad præcepta Salvatoris nostri, cujus neque in Evangeliiis, neque aliis in libris sacris, nullum mandatum, nullum consilium, nulla mentio de his tuis virtutibus reperitur. Si autem neque a Philosophis hæc tua animalia ullo in loco in virtutibus ponuntur, neque apud Christianos pro virtute habentur, sentis me tandem non leviter prorupisse, & audere negare, nullam posse vel parvam laudem in hunc virum derivari ex hoc tuo amplo animalium numero, & pinguedine mularum. Nam, si eum decentem habuit, & ex necessitate, ut scribis, nulla prorsus est magnificentia sui, præter decentiam & necessitatem: jam id quidem non virtus, sed vitium summum esse probatur. Quare, quoquo te verteris, vel omni laude virtutis vacat hæc tua laus, vel certe non caret vitio. At video excusationem tuam:

negas te pinguum mularum mentionem fecisse; sed quod nihil unquam prætermiserit, quod ad statûs & honoris sui amplitudinem pertineret; hæc enim pro illis supposuisti. Tu verò id nobis ne nega, obsecro: multi sunt testes, quos non corrumpes. Quòd si perseverabis, tunc te accusabo apud Prætorem crimine corruptarum tabularum. Abraſisti libellum tuum, & pro mularum equorumque ineptiis, alias non minores subjecisti. Nam quæ est laus, cum nihil dicas eum egisse secundum virtutem; sed nihil prætermisſisse, quod spectaret ad amplitudinem honoris sui? Tu verò, cum ſcias literas Apostolicas ob unum aliquod verbum immutatum pro falsis haberi, non putas tuum libellum pro corrupto accusatum iri, in quo non unum verbum, sed tres versus abraſisti? Restitue igitur nobis illam egregiam sententiam; redde mihi illas mulas pingues & equos, quorum visu admodum delector; non fraudes illum mortuum hac tua præstanti laude, quæ si bene a te erat posita, cur removisti? Si malè, cur posuisti? ut duplici errore tenereris, uno rei male collocatæ, altero pessime interceptæ? Id verò, si quid a te in philosophicis antea est aberratum, refarcitur a crimine argumentationis, tanquam de industria a te in extrema acie collocatæ. Dicis enim: „ Sed cum liberalitas & avaritia invicem contrariæ sint, si ex hoc liberalem & magnificum esse negaveris, ut eum avarum concedas necesse est: quod tanquam falsum & impossibile non admittes, credo. Ad hoc problema nimis quidem auctum obmutescet etiam vir doctissimus Philosophiæ. Dii immortales! Stoïcorum ne, qui sunt acutissimi, an Academicorum libris hoc tam falsum ac scitum argumenti genus eruiſti? Aristotelem jam contemnīs, opinor, qui posuit liberalitatem virtutem esse, cujus extrema sint, prodigus & inliberalis. Tu autem ubinam didicisti, qui non sit liberalis aut magnificus, eum avarum esse oportere? Numquid non sunt homines, qui, cum non sint magnifici, tamen nulla avaritia laborant? Numquid sunt non liberales, neque etiam avari? Ergo, si quis non avarus, est liberalis & magnificus: quo quid stultius dici potest? habes profectò aliquem secretiorem Philosophum ignotum nobis

nobis, cujus e schola hanc proferes novam scientiam philosophandi. Itaque jam vereor, ne, ut Gnathonicos ille appellari voluit, item ut Platonicos sectatores suos, ita tu (durum est, sed tamen dicam) Francisconicos hos a te deinceps Philosophos dici velis. Sed negemus hunc liberalem fuisse & magnificum, id quod tu quoque negas: sequitur eum fuisse avaram conclusione tuâ. At dicis id me non admissurum tanquam falsum, & impossibile. Ego autem id admitto, & impossibile fuisse dico. Hæc itaque ex eodem fonte sunt Philosophiæ, ex quo & reliqua. Respondi satis, ut videor, tuo secundo crimini. Nunc superest pars tertia, de qua, antequam dico, discutienda mihi sunt quædam, quæ tu, tanquam Sibyllinas sententias, in extrema acie de industria collocasti. Scribis enim existimans te nimis virum illum laudasse, teque purgans. *De rebus autem ab eo gestis, & ejus operibus, quædam sunt, quæ cum sint in oculis nostris posita, probatione non indigent; cætera verò, si quæ fortè latius aut minus verè affirmaverim, tanquam ignota mihi, aliorum fidei & conscientiæ relinquo; peccato enim & culpâ alienâ non debeo dilapidari. Præterea, quod non credo, si quid præter conscientiam copiosius, aut rei excellentiam accumulatus dictum fuerit, æquo animo tolerari debet. Nam, ut scis, in genere Demonstrativo agitur, cujus finis est laudare, vel vituperare, illa autem, ut Philosophus, semper rationibus & demonstrationibus minimè probare; Et orator, cum aliquid laudare vel persuadere velit, non tantum quæ in re sunt, sed amplius quid, ad laudem & animorum conciliationem, requirit.* Hæc cum primum legi, existimavi esse responsa Phœbi, tanto verborum vario ambitu inculcantur: tamen videre videor quid velis sentire. Nimirum tu homo es, ut in reliquis, pernitium prudens, qui, cum uno errore vel levi te excusare coneris, in gravissimum incidisti: virum verò illum in tuam fidem, in tuam tutelam susceptum relinquis ac prodis; &, quem paulò antè alienis, ut tu fateris, vestibus ornatum nobis tradideras, detegis & nudum relinquis, velut corniculam illam ceterarum olim avium plumis ornatam. Primum commendo pudorem tuum, qui ingenuè verum fateri, quàm falsum

Gg

tueri maluisti, aperte professus te in illis tuis egregiis laudibus fuisse mendacem. Qui parvulam ob causam privatam inter sodales mentitur, habetur levis; qui inter viros graves, turpis censetur; qui coram magistratu, infamis. Quo igitur in loco est habendus, qui publice, in cœtu principum orbis terræ, in maximo omnium magistratu, & eo qui proximum summo locum tenet, de re gravi ausus sit apertissime mentiri, quique, ob oratiunculam ex officina mendaciorum depromptam, profiteatur se immortalitatem concessurum? *Quod non credo*, inquis, *si quid præter conscientiam copiosius dictum fuerit*. Quid turpius, quid libero homine indignius, quàm loqui præter conscientiam? At, inquis, *quod non credo*. Quid hoc est, Dii boni, quod non credas? An non credis conscientiam te habere, aut non credis conscientiæ tuæ? Tu verò nescis conscientiam tuam, si fortasse nullam habeas? Num insulse credimus quæ pro certo non habemus? At quid est certius conscientiam, quæ a sciendo est appellata? Explana nobis (Davius enim sum) hæc tua ænigmata, & me, virum pinguioris Minervæ quid sentias, aliquando doce. *Si fortè latius aut minus verè affirmaverim*, inquis. Ergo sunt hæc tuæ laudes! ex sinu Apollinis sumptæ, quas dicas minus veras fuisse. *Tanquam ignota mihi*, inquis, *aliorum fidei & conscientiæ relinquo*. Ergo nihil tibi credendum est, qui nullam habeas neque fidem, neque conscientiam, qua confidas, sed implores alienam. O nobilem defensionem, quam de rebus incognitis a te sumptam profiteris! Ergo de rebus ignotis tam multis verbis fuisti copiosus, ut tantam operam dares ignorantiam? Quid autem alienæ fidei & conscientiæ committis? te ne, an eum quem laudas, an libellum tuum? tu ne adstantium fidem imploras ad defensionem mendaciorum tuorum? Venit hoc loco in mentem mihi illius ridiculi Sacerdotis, qui, cum prædicans Passionem Salvatoris, multaque in ea re differens, lacrymas audienti populo movisset: ne flete, inquit, fortasse hæc non fuerunt vera. Tu itidem, nostrum patrem laudans, ne fortè audientes lacrymarent, homo pius non veras, sed fictas, non notas, sed auditas, & ex aliorum

rumoribus te laudes illas dicis sumpsisse. Itaque ridere illos potius ob tuam fabulam, quàm lacrymare ob ejus mortem voluisti. Neque verò ego illius viri insignis laudes aliqua ex parte minuo; sed doleo illius vicem, qui te tam inanem auctorem reperit laudationis suæ. Verum optime te excusas, & summa cum æquitate. *Peccato*, inquis, & *culpâ alienâ non debeo dilapidari*. Est-ne hoc tuum, an alienum peccatum? Numquid, oro, non tuo nomine scripta est? Si novisti aliorum peccatum, cur recitando id pro vero, tuum fecisti? Si ignorabas, cur fuisti tam credulus rebus inanibus? cur non quaesisti diligentius? At alio pacto purgas erratum tuum. Diu hoc, ut reor, meditatus es: idque adeo conjicio ex ipsius summa rei gravitate. Dicis *in genere Demonstrativo non requiri probationes, nec Oratorem quid in res sit, hoc est quid verum sit inquirere, sed quid spectet ad laudem*. Si cæteræ excusationes tuæ invalidiores fuerunt, hæc una vel gravissima est ad instaurandam aliarum imbecillitatem. Miror tamen quòd, cum in Philosophia Aristotelem Tulliumque adduxeris in tuos testes; nunc, cum de oratoribus tractas, non aliquem ex eorum numero advocas in auxilium tuum, nisi forsân satis magnum pondus esse putas tuæ auctoritatis. Sed apud quemnam, te oro, oratorem, aut Rhetoricæ artis auctorem hoc mandatum reperisti? ubi nam est, quaeso, non requiri, ut orator probet, cum laudat; sed satis esse tantummodo laudare? Si dicendi novam artem instituis, non redarguo; si veterem imitaris, aberras longè ab illius præceptis. An tu censes quemquam laudari, cum fictæ in eum laudes, & falsæ conferuntur? Ego me rideri existimarem, si quis me eloquentiorem Cicerone, Cæsare, Hortensio, L. Crasso, in conventu hominum prædicaret. Ironia enim est, ex qua sumitur quidam ridendi modus. Lege Ciceronem in secundo de Oratore libro; lege Quintilianum in tertio Institutionum; tum intelliges quam ridicula sit hæc tua sententia, & ab illorum præceptis aliena. Ait Cicero laudari oportere quid secundum officia quis fecerit: non dicit, quid præter conscientiam, & minus vere finxeris. Quintiliani verba hæc sunt: *Ut desiderat autem laus,*

Gg ij

quæ negotiis adhibetur , probationem , sic etiam illa ; quæ ostentationi componitur , habet interim aliquam speciem probationis ; tum vult proprium esse laudis amplificare & ornare. Deinde, si laudamus quempiam justitiæ , fortitudinis, ceterarumque virtutum , nos oportere ait assignare singulis, quæ secundum quamque earum gesta erunt. Hæc autem laudatio tua , respondeas mihi volo , negotiis-ne , an ostentationi adhibeatur ? Si negotiis , cur non probas quæ dicis ? Quid respondes Quintiliano , qui contra opinionem tuam dicit ea probari oportere ? si ostentationi ? quid levius , quid insulsius ipsis tuis laudibus , quæ non ad veritatem a te sunt scriptæ , sed ad ostentationem ? Vide quantum discrepes a Quintiliano. Ille rebus vult probationes adhiberi ; tu contra negas probatione opus esse , ut mentiendi licentiam assequaris. Ille ampliare & ornare res gestas ; tu non solum gestas , sed ne gerendas quidem fingere. Ille quid secundum quamque virtutem factum sit proferri jubet ; tu quid fieri potuerit , somnias. Legisti , ut opinor , orationem M. Tullii , quæ est de laudibus Pompeii Magni. Quid judicas ? alienis-ne , an suis ; propriis-ne , an communibus ornari ab eo amplissimum virum ? Mentiebatur , credo , apud populum Tullius , quum illius bellicas virtutes , cum res terrâ marique gestas narrabat : fingeat illa , & non quid Pompeius egisset , sed quid de illo magnifice posset dici , narrabat. Quid igitur (nam recognoscis errores tuos) num videor tibi leviter prorumpere ? uter gravior auctor ; tu-ne , an Quintilianus ? Sentis ne hanc tuam excusationem , summam reprehensionem dici posse ? Sed hæc hæc hactenus. Nunc tertiam jam partem absolvamus. Criminaris me reprehendisse , quòd virum virtuosissimum nimium laudaris. Hoc , cum longe absit a me crimen , te rogo , ne plus aliis de meipso credas , quàm mihi. Ego enim non te nimium , sed minimum laudasse dixi illum præstantissimum virum , nihilque minus in tua illa laudatione , quàm illius laudes contineri. Quòd , ut apertius intelligas , recitemus paulum , oro , nonnulla capita tuarum laudationum. Nam , si singula vellem persequi , magnus mihi liber de tuis erroribus

bus effet conficiendus. Sed, ut modum servem, brevior ero, quàm res postulet; longior verò, quàm vellem. Et quidem quid in laudibus requiratur, superius explicatum est. Quantum id a te observetur, consideremus. Scribis in fine proœmii: *Quantum studio & cogitatione assequi potero, omni diligentia elaborabo, ut hujus Parris & Antistitis vitam, non solum humana, sed etiam atque etiam divina ratione & sententia comprobata omnes intelligant.* Si hæc Pythius Apollo (solent enim esse subobscura ejus responsa) dixisset, crederem, aliquem divinum sensum includi hac ambage verborum. Cum vero tua sint, neque divini, neque humani quicquam sapiant, quid intelligas non satis intelligo. Videris tamen magna polliceri: quantum persolvas mox videro. Sed quid tu non possis, qui illi viro immortalitatem tuis scriptis promissisti? Verùm quid hoc est, quæso, *vitam divina ratione & sententia comprobata*? Ratio divina est ipse Deus. Nunquid de ejus nativitate, aliqua per Spiritum sanctum prædixit? nunquid ipsemet est eum, velut de Moyse legimus, allocutus? nunquid comprobavit eum dicens: *Hic est Filius meus dilectus*? Quid est autem, *divina sententia*? num Prophetæ, num Sacerdos Phœbi, num Sibyllini versus, num præsci Vates (horum enim dici solent sententiæ divinæ) de hoc homine, multis ante sæculis, prædicarunt? Hæc igitur præclara laus tua, qui, cum spondeas te tanta effecturum magna expectatione, nos suspiciosos inani loquacitate delusisti, & vitam illius, non solum divinâ sententiâ & ratione non comprobasti, sed, ut alii improbarent, effecisti, relinquens eum humana & ope & virtute spoliatum. Dicis nil præstantius esse virtute, laudans eam, etiam testimonio Senecæ, pluribus quàm orationi tuæ opus erat, verbis. Nam ita deficis in commemoranda vel minima virtute ejus, ut omnes ei laudes citius adimas, quàm ullam tribuas. *Virtutem hanc ut sequeretur hic pater, inquis, ad bonarum artium studia Avenionem se contulit, ubi non laboribus, non vigiliis, non calori & frigoribus parcens, tantum juris civilis studio incubuit, ut in ea coronæ premio meruerit insigniri.* Ego, Latine loquaris, an barbære, nescio. Quid

est, *non parcere calori & frigoribus*? Eis ne plurimum molestus fuit, an advocavit ad auxilium suum? Non enim parcimus illis, vel quorum operâ utimur, vel quos punimus. Utrum odium in calorem, vel frigora exercebat? ita, opinor, æstate frigus invocabat, calorem hyeme. Quòd si vir iste Riphæas nives, aut Libyæ Æthiopiæque inculta calore loca peragrasset, non pepercisse nivibus montanis, & desertis æstu locis, magna & sonora voce clamitasset. Honorifica vero hæc laus: non minor quæ sequitur. Narras enim Vicariatûs officium pro Archiepiscopo Viennensi rectissime exercuisse; tum fuisse præceptorem nepotis Clementis VII. deinde factum Episcopum Vivariensem; postea Pontificis Cubicularium; postremo assumptum in Cardinalem; & tum majorem Poenitentiarium; tum Vicecancellarium fuisse. His enim gradibus vitam suam metiris. Adhuc a te nulla ejus virtus commemoratur; & qui cum omnia, ut virtutem sequeretur, fecisse dicis, in nullius virtutis possessione posuisti; sed tanquam nudum viatorem, cui viam te monstraturum prædixeras, in medio itinere, velut errabundum, deseruisti. At forsan facies syllogisimum similem prioribus; *eum, qui per tot gradus honorum*, ut dicis, *ascendat, necesse est virtuosum fuisse*. Narra, inquam, virtutes, & quid secundum quamque gessit, explica. At obmutescis, & nedum virtutis opus, sed ne vestigium quidem ejus ullum ostendis. Nonne per similes gradus honoris, & boni ascendunt, & mali? An soli virtuti hi honores tribuuntur? Dicam, quod sentio, plures aliquando fortunâ quàm virtute ad hos gradus honorum tolluntur. At hic, inquires, virtute ascendit. Hoc est quod cupio audire. Si nosti virtutes ejus, cur a te reticentur? Si nescis, cur es tam copiosus vanitatis? *O felicem & beatissimum hominem*, inquis, *per tot honorum gradus ascendentem!* Cur non felicissimum dixisti? an quia minus felicitatis, quàm beatitudinis habuit? sic opinor. Sed quomodo est ille felix ac beatissimus, cujus nullam virtutem adhuc nobis demonstraisti? At ascendit per tot honorum gradus. O te moralem Philosophum ineptissimum, qui ad felicitatem ascendi putas per hos gradus honorum,

qui non solum non præstant hominem felicem, sed sæpe reddunt vacuum felicitate. Num quis Theologus, num Seneca tuus, quem paulò ante allegabas, te docuit hos esse gradus adeundæ felicitatis? Virtute ne, an honorum gradibus felicitas comparatur? Aliud est iter ad felicem vitam, & magis arduum, quàm credas. Honores ab aliis dantur, felicitas a nobis, non absque sudore, comparatur. At in reliquis es acutior. *Accidit*, inquis, *ad hujus famæ & gloriæ immortalitatem hoc ipsum potissime*. Hactenus nullum de gloria, nullum de fama ejus verbum a te est prolatum; &, quæ antea tantâ oblivione sepulta erat, nunc, veluti ex somno expergefacta, redditur immortalis. At videamus, quid hanc famam & gloriam immortalem faciat. *Nam cum plurimi aut majorum suorum*, inquis, *potentia, aut divitiarum affluentia, aut aliarum rerum externarum ornamento, ut per singulos dies videmus, ad honores & dignitates eleventur; ipse sola sui prudentia, virtute & sapientia ad hunc amplissimum statum perductus est*. Antea sententiolas nescio quas perobscuras, & Philosophia indignas posuisti. Nunc uteris gravioribus argumentis, & maturioribus sententiis. Nimirum novum & a te adeo inventum hoc genus laudandi, ut, qui nullam hactenus de illius hominis prudentia mentionem feceris, nullam virtutem explicaris, nullum sapientiæ vestigium impresseris, nunc prudentiâ, virtute, sapientiâ, ad statum amplissimum dicas esse perductum. Nascuntur hæ virtutes tuæ, veluti fungi ex parvulo rore, ad nutum tuum præsto sunt, veniunt quòd vocas, & non agendo oriuntur nobis, sed dormiendo. Quæ cum ita sint, tamen adhuc nullam neque laudem hominis hujus abs te audivimus expressam, neque virtutem. Sed prodeunt statim, &, veluti cohorte factâ, magno impetu erumpunt: ut verendum sit, an earum vim ferre possimus; habent enim non solum virium plurimum, sed succi & saporis. *Magnitudinem vero*, inquis, *& animi sui præstantiam, & cum his liberalitatem conjunctam, charitatem in pauperes, pietatem & misericordiam in afflictos, nemo nostrum est, qui non satis & intelligat, & aperissime cognoscat*. Magnæ sunt hæ virtutes, & dignæ memo-

riâ , ac laude sempiternâ. Primò eum prudentem , sapientem , virtuosum , malâ partitione , dixisti : nunc vocas magnanimum , liberalem , caritativum , pium , misericordem. Sed quomodo , quo ordine , qua ratione probas has in eo fuisse virtutes ? nempe clarâ & apertâ , & cui refragari sit nefas. Nam continuo subjicis , probans quæ dicis : *Hic postquam ad Cardinalatus dignitatem assumptus fuit , amplam & numerosam familiam tenuit , nobilissimam quidem , & honestissimam , & omnibus jucundissimam.* Nunc incipis tandem referre quæ spectant ad memoriam nominis sui , homo sanè ridiculus. Tu ne tot tantarumque virtutum nomina in eum paulò ante accumulasti , ut ex iis omnibus eliceret hanc immensam laudem ? Et quanto , inquam , pretio , quanto tempore hoc tuum inane trophæum , in quo illius laudis insignia essent , fabricasti ? Nonne tyranni & viri pessimi habent amplam & numerosam familiam , & , quod tu files , etiam ornatam ? Miror , cum tantum delecteris superlativis verbis , cur non amplissimam & numerosissimam dixisti ? At posuisti *omnibus jucundissimam.* Vide ne hîc parum laudis contineatur , si cum dicas *omnibus* , etiam de mulieribus intelligi velis : nam qui omnes dicit , excludit neminem. Audi nunc laudem pietatis plenam. *Hic veluti religionis , & omnium ceremoniarum verus cultor , ejus Capellam cum venerabilibus ac religiosis Sacerdotibus , & ditissimis paramentis amplissimam & honestissimam tenuit.* Hîc tu , homo doctus , non eum cultorem verum , sed velut verum dixisti , hoc est , non verum fuisse eum cultorem. Nam *velut* similitudinem significat ; sed quod est simile , non idem cui assimilatur : ergo non verus fuit cultor , sed veluti verus. Magnifica laus nempe , & ex eodem est fonte , quo & superiores. Utrum laudare te existimas , an vituperare , quem veluti cultorem religionis appellas ? At sit ista laus , sit verus cultor : quid sequitur ex hac ampla ceremoniarum & religionis cultura ? *Habuit* , inquit , *pingues mulas , pulcros equos , & condecetes equitaturas.* O ingentem religionis & ceremoniarum tuarum fructum ! Hæc quidem verè possunt dici ceremoniæ , quæ , cum sint dictæ a carendo , non solum omni virtute careant ,

reant, sed etiam umbra virtutis. Ego nunquam scieram, spectare ad religionis laudes pinguedinem mularum, aut equorum. Nunquid hæ tibi laudes videntur? An non satis intelligis, non laudari a te illum virum, sed nudari omnium laudum ornamēto? Quid est absurdius, quàm qui se laudatum quempiani profiteatur, ea pro laudibus ducere, quæ si audire possit, quem laudas, pro se dici erubescat? Evolvisti certe omnium oratorum volumina, e quibus erueres hæc laudum genera tam præclara, quibus hanc proximam addas non insulsiorem. *Hic pro ejus honore, inquit, ac reverentia in primis Sedis Apostolicæ, omnem avaritiam abhorrens, Imperatoris, Regum omnium, Ducum, Baronum, Comitum, & Prælatorum quorumcunque ambaxiatoribus, amplissima semper, & sumptuosa convivia fecit.* Inepta nimium & perversa est hæc tua laudatio, atque ignominia plena. Primum, cur vituperas optimum virum, dicens eum horruisse avaritiam non propter virtutem, non propter Deum, non propter salutem, animæ; sed propter honorem suum, & Sedis Apostolicæ? Si eum summa turpitudine notare velles, quid amplius objiceres, quàm eum exhorruisse vitia, non propter honestum, sed propter honorem suum, & reverentiam alterius, hoc est timorem? Deinde qualis probatio est, exhorruisse aliquem avaritiam, qui hæc convivia fecerit amplissima & sumptuosa? Noane & avari hoc faciunt, & quidem haud scio, an etiam ampliora, quàm reliqui? Laudas insuper gratitudinem plurimis verbis, deque sua in parentes, in amicos, in familiares, & quoscumque benevolos gratitudine, magno tractu verborum te aliquid affirmas dicturum: *qua sola, ut ais, præ cæteris excelluit, & infinitis exemplis claruit.* At quam laudem ei tribuis ex hac gratitudine? nempe nullam; & hæc exempla tua ita sunt infinita, ut communicari aliqua ex parte a te non possint. Etiamne hoc censes ad laudem pertinere, ut, cum prolaturum te dicas ejus gratitudinem, cujus sunt exempla infinita, nullum prorsus a te repræsentetur? Et tu affirmas, te eum laudare, & immortalem reddere scriptis tuis, cujus a te virtutes obliterantur? Si quis ex cantoribus, qui

Hh

palam quæstum faciunt, prædiceret populo, se postridie relaturum alicujus ex antiquis heroibus virtutes, & res maximas bello gestas; deinde magnâ expectatione factâ diceret, illum aut minxisse ad parietem, aut muscas necasse; nonne convicio omnium incesceretur? nonne clamoribus foro pelleretur? Quid tu censes eventurum tibi fuisse, qui tot redundantibus verbis, tot pollicitationibus te de laudibus egregii viri dicturum pollicitus, & immortalitatem concessurum, e tanto fastigio verborum descendis ad ridicula quædam & insulsa, atque ab omni laudum genere remota? At in iis, quæ deinceps scribis, es forsân tolerabilior? Sanctissima ac gloriosissima ab eo facta opera non putas prætereunda. Sanè qui te primum literas docuit, mirâ imbuit copiâ superlativorum, quæ tamen collocas ex sententia. Quæ autem sunt ista opera sanctissima & gloriosissima? Unam Capellam dicis reparasse, alteram, & item tertiam fundasse, tum anniversaria constituisse, & nonnulla alia, quæ & tu nescis, & an falso a te posita sint, pertimescis? Si ergo Capellam fundasse, sanctissimum & gloriosissimum, quid erit Ecclesiam Petro aut Paulo ædificasse? quid urbes constituisse? quid nationes ad fidem Christi convertisse? nempe plusquam sanctissima aut gloriosissima esse non possunt. Scita ergo hæc laus tua, & diu multumque a te considerata, ut tot, opulentis & amplis nominibus nuda quædam ædificiola subjiceres. *Sobrie*, inquis, *caste & honestissime vitam duxit, humilis, benignus, atque omnibus gratus, facilis & humanissimus extirrit.* Hæc eodem, quo superiora, a te condita sunt sapore. Contentus es contextuisse longam nominum seriem, nil amplius ostendens præter inanem sonum. At laus quærit aliud, quàm linguam inanem; desiderat facta, quibus omnino carent hæc tua verborum præludia. Silent ad hæc laudes tuæ, & nobis nihil loquuntur pudore perterritæ; vident enim abs te nudas inhonestasque relinqui, non deduci in aciem armatas ad agendum aliquid eis dignum; & cum omnis virtutis laus in actione consistat, hæ tuæ otiosæ sunt, ignavæ, somnolentæ, atque oscitantes. At testaris, te ea, quæ refers, non nosse, sed ab alio quodam

audisse, quem *pro majore*, ut dicis, *robore* in testem vocas. Nunc quidem consulis, ac prospicis tibi, ut, cum diffidas tuis viribus, alios in subsidium voces. Quod si hæc causa agenda erat testibus, cur unum aut alterum, & non omnem familiam invocasti? Et quidem alii erant vel dignitate, vel auctoritate præstantiores, quos non nominas: qui vero est testis a te productus? secretarius suus? Hoc tu callide posuisti, ut, cum videremus eum esse ex familia viri, quem laudas, & ex secretioribus, tanquam suspecto homini nihil crederemus. At credamus illi: quales nobis * affert? eum jejunasse ** quales nobis affert? adde probationes.* Quadragesima, dixisse Horas Canonicas, audisse quotidie Missam. Tandem ad veras ejus laudes descendis, & quidem mirificas. Da nobis, te oro, hunc tuum novum Rhetorem, ut & nos quoque aliquid hujus falsæ mellitæque eloquentiæ degustemus. Tu laudi deputas summæ, si jejunavit Quadragesima, Horas dixit, Missam audivit? Hæc-ne tam ardua sunt, tam insueta, ut sine testibus nullam tibi fidem in his rebus commemorandis præstatum iri crederes? nimium parvi æstimas auctoritatem tuam, qui in tam levibus non putes sine advocato credi verbis tuis. At ego te tanti facio, ut tibi soli assentiar. Quæ est autem laus id egisse hominem in insigni dignitate constitutum, quod etiam vilissimo abjectoque Sacerdoti summum esset facinus omittere? Hoc omnibus commune est præceptum Presbyteris, quod qui non servant, peccato se adstringunt gravi. Itaque quantam laudem assequitur qui ea non contempsit, quibus nisi paruisset, summa poena afficeretur? Sed audi aliam ejusdem generis præcipuam laudem. *Quod tandem in hoc Patre optimo memoria dignissimum est,* inquis, *non silebo.* Audiamus hanc laudem non silendam: fortassis non semper eris vanus. Quid hoc est memoria dignissimum? Audisse te ais ab ejus Physico, *Cum vitam quadragesimalem suæ dispositioni nocivam fore consideraret, multisque naturalibus rationibus ad esum carniæ adhortaretur, illum respondisse, malle claudi oculos suos morte, quàm legem Dei & præceptum non servare.* Nescio quid aliis accidat. Ego, quum has tuas inauditas laudes lego, nequeo risum continere. Inclyta est, &

H h ij

memoria dignissima hæc laus , quod noluit non servare mandata Dei. Debuiſti addere , ut eſſet omni ex parte accumulata laus , non amore honeſti , ſed timore pœnæ ; adeſt enim Deus ultor tranſgreſſoribus legis. Audiſti-ne ergo unquam hominem laudari pro re digniſſima memoria , quòd non maxime ſe adſtrinxerit peccato ? quod legem Dei una aliqua ex parte non eſt tranſgreſſus ? quod ſervavit illud mandatum , cujus ſi prævaricator fuiſſet , & iram Dei incurriſſet , & magnam hominum ſubiſſet infamiam ? Cur non dixiſti , non fuiſſe eum furem , non ſacrilegum , non lenonem , non homicidam , non raptorem , non ſicarium ? Siquidem laus tanta eſt , non obligare ſe ingenti crimine , ad cumulum laudum tuarum hoc quoque oportuit accedere. Credebam te ad tantam oſtentionem verborum , aliquod ejus privatum & ſingulare opus relaturum nobis , in quo ipſius ſanctitatem admiraremur. At proſers coram quædam , & in uſu multorum ſervata. Quilibet religioſus non malus has ſibi laudes vendicabit ; multi etiam ampliores profitebantur , ſe ſecundum præcepta Eccleſiæ jejunia ſervare ſumma cum abſtinentia , audire Miſſam , dietim celebrare , non negligere Horas , intereſſe divinis Officiis. Addent multi , ſe in ſtramentis cubare , nunquam carnes edere , uti cilicio , carnem affligere , ne inſurgat adverſus ſpiritum ; qui ſi tibi laudandi eſſent , magnas nobis tragœdias excitares. Vides igitur , quemadmodum ad hunc locum a te non laudetur hic noſter Pater , ſed omni laude nudetur ? Auſculta vero hanc continuam univerſæ orationi conſuſionem tuam. *Videtis igitur Patres , inquis , quot virtutes , quot denique ſanctæ operationes , una hora , cum vita hujus præclariffimi Cardinalis periere.* Hanc auream ſententiam in fine reſervavi , ut ſuperioribus eſſet condimento. Prodeat , oro te , aliquando nobis hic tuus Philoſophus , quo magiſtro , uteris tam gravibus ſententiis ; & ceteri quoque permulti , ne ſis tu ſolus ſapiens , aliquid in Philoſophia cupiunt reſcire. Ego quidem ſcire abs te velim , qua ratione virtutes cum hoc homine perierunt , & ſanctæ operationes. Si omnes una periere , quid nobis miſeris relinquitur ? quis amodo erit bonus , ſi

virtutes amissimus? & si sanctæ operationes periere, quis jam salvabitur? Excellit ista reliquas laudes; miranda est enim ejus viri virtus, cujus cum vita omnes virtutes perierunt, & bonæ operationes; omnes enim perierint necesse est in eo, in quem omnes conjecisti. Magna est in genere humano facta jactura, siquidem virtutibus privati sumus. Miror, cur hoc non deploraveris, cur non fueris quæstus te omni virtute destitutum, cur non lamentatus, te amodo nil boni operis facturum. Hic pedem figere te oportuit, hic erigi signum eloquentiæ tuæ. Audivi aliquando homines perire, virtutes vero & bona opera esse immortalia; nam si hæc nobiscum morerentur, quod præmium esset bonis futuræ vitæ constitutum? Redi aliquando ad te, quæso, & vel sero discere Latine rite loqui; turpe est enim, Oratorem Philosophumque in levibus errare, qui non fallatur in gravibus. Intellige tandem, quid ex hac tua ratiuncula subsequatur. Si virtutes cum bonis & sanctis viris pereunt, jamdudum cum Petro & Paulo, reliquisque Apostolis perierunt: ex quo, secundum tuam sententiam, nullam in hoc nostro Patre fuisse virtutem necesse est. At etiam laudi summæ tribuis, quod profectus est Constantiam, unionis causâ. Hoc & multi alii, neque Cardinales, sed pauperes, & majori cum molestia fecerunt. At dixisti, magnis cum sumptibus & expensis, magno apparatu, & honesta familia. In eodem luto hæsit. Quid hæc propriæ laudis habent? Habuit, unde id fieret, & multi ampliores sumptus fecissent, si tot pecuniis abundassent. Multa sunt alia, quæ prætereo, ne sim longior: quanquam sentio, in his quoque me modum excessisse, & propemodum fuisse longiorem, quàm requirat epistola. Sed tanta fuit copia laudum tuarum, quibus oblectabar, ut paucioribus nequiverim respondere. Illud tamen nulla ratione est prætermittendum, quod in extremo fere posuisti orationis tuæ: quo in loco laus est egregia, & superioribus conveniens. *Postremo, ut finem faciam aliquando, inquis, cum virtutes & optimæ vitæ acta, quæ propemodum beatum hominem faciunt, & reliqua.* Paulò superius hunc insignem virum felicem & beatissimum propter suas

Hh iij

virtutes appellasti : nunc quasi diffusus aut suis virtutibus , aut laudibus tuis , scribis , quasi ad te revertens , & priora retrahens , virtutes & bene actam vitam non beatissimum efficere , sed propemodum beatum , hoc est , ne beatum quidem , sed quasi ; hoc enim prope significat beatum. Ista , inquam , est illa laus , quam in extremo actu , veluti perfectiorem posuisti ; ut , quem nuper in coelum , tanquam beatissimum collocabas , nunc dubitans , & pedem referens , detrahas ex vita beatissima , & propemodum beatum dicas , contentus si non fuerit beatus , at saltem proxime ad beatos accedat. Hæc , ut de commiseratione tota fileam , in qua non fletum , sed risum excuteret etiam mœstis & severis , sunt illæ laudes tuæ , quibus te nimium confidis ornasse probatissimum virum. At illius virtutibus conduxisset magis , te mutum fuisse , quàm tam verbum , qui male narrando , & pejus fingendo , virum suâ sponte ornatum adeo dehonestas , ut satius fuisset ejus famæ esse omnino mortuam , quàm his tuis ineptis laudibus reddi , ut dicis , immortalem. Tu ergo , Francisce , non ego , minus recte sentis , & loqueris de gravissimo viro ; de quo cum ista perverse loquaris , recte sentire nullo modo potes. Tu ejus laudes in opprobrium , gloriam in ignominiam , famam etiam in infamiam convertisti , atque ita evertisti ejus vitæ integritatem , ut jam per te integra stare non possit. Verum quoniam justas & magnas te laudes in illum conflasse contendis , hoc a te quæro , veras ne , an falsas te scripsisse laudes dicas. Si falsas ; quid hoc turpius , quid absurdius , quid iniquius , quàm virum suis abundantem virtutibus , fictis & conquisitis laudibus ornare ? sin veras ; cur non tueris illas ? cur non defendis ? cur non perstas in sententia ? quid te in illius dedecus te minus vere locutum testaris ? Et tu istas laudes existimas , & non eversionem honoris sui , qui , cum hunc Patrem tanta verborum ambitione extuleris , ut nullis , nisi superlativis nominibus ad illustrandum suum nomen uterere , postmodum , præter conscientiam & minus vere , hoc est , falso de eo te scripsisse audeas confiteri. Omnes , mihi crede , mallent , & ego in primis , majorem in modum a te vituperari.

rari, quàm laudari hoc modo. Nam, cum laudes tuæ opprobrium pariant, necesse est, ut, si quis a te vituperetur, non infamiam, sed decus & laudem consequatur. Respondi criminibus tuis: nunc quid me roges in calce epistolæ tuæ consideremus. *Quamobrem, Poggi mi, inquis, pro communi honore & amicitia nostra te rogo, atque ob reverentiam illius ordinis, ac plurimorum benevolentiam, quos sibi posteros hic Pater reliquit, obsecro, ut his tuis sermonibus finem imponas; & quæ pleno ore, & abundanti sermone, fide tamen bona prorumpis, aliquando æquaratione & modestia quadam, ut, cum vis, mos tuus est, commensurare & temperare velis.* Video quid me rogas ob plurimorum benevolentiam, quos hic Pater posteros sibi reliquit: verùm quid sentias, ignoro. Quid hoc est, quos reliquit hic posteros? præsentef-ne, an futuros intelligis? Nam & qui sunt, & futuri ad multa tempora, posterius sui dici poterunt, siquidem posteros, qui post eum futuri sunt, vocas. Et reliquit sibi posteros: quos, inquam? me quoque sibi posterum reliquit, omnesque, qui ubique sunt terrarum, qui post eum morientur? Horum-ne causâ, an eorum, qui post nos nascentur, me vis commensurare, quæ loquor? Sed jam dixi, qui meus fuerit sermo de oratione tua, modestus quidem, & non alienus a nostra amicitia: obsequor tamen voluntati tuæ. Tu nunc audi preces meas. Ego te, mi Francisce, pro honore illius Patris nostri, pro ejus fama, pro ejus vitæ integritate, & pro benevolentia eorum, quos sibi posteros reliquit, te oro atque obtestor, ut hunc tuum libellum vacuum laudibus illius viri, hanc tuam orationem non pleno ore, sed vacuo, non in honorem ejus, sed in dedecus editam, hanc tuam excusationem, in qua & te & illum excusas plurimum, comburas, laceres, retractes, & vel aliis hanc partem relinquant, vel rute aliam meditere; neque tanto afflatu, tam inani sermone conculces hujus optimi viri famam, quæ evolasset in cœlum, nisi, amputatis alis, teneretur constricta vinculis orationis tuæ; quæ, ut liberior vagetur, tolle hanc, precor, & illam liberam relinque. Ego virtutes illius admiror, laudibus suis delector, honorem amplector: tu, si idem sensisses,

vel eum melius tractasses, vel reliquisses intractum. Postremo ago tibi ego quoque gratias, quod me provocasti, excitans a somno. Hoc autem genus exercitationis scias esse carissimum mihi, cujus facultatem si sapius mihi dederis, agam reddamque tibi gratias ampliores. Vale, & me ama, amicoque accipias animo, quæ a me scribuntur. Romæ.

EPISTOLA XXXVI.

Poggius P. S. D. Leonello Estensi, virtutis cultori.

NONNULLIS factum est occupatiunculis meis, ut tardius, quam vellem, responderem literis, quas ad me perhumaniter atque amice scripsisti. Magnum sane præmium atque acceptissimum nullâ impensâ sum consecutus. Quid enim mihi charius, quid optabilius esse potuit, quam tanti ac talis viri benevolentia? Itaque gaudeo majorem in modum me ad te scripsisse, quod mihi tantum lucrum attulerit: quanquam non mea epistola, quæ minimi est æstimanda, sed tua singularis humanitas, & præstans animi natura mihi præstitit, ut me inter tuos, non dicam amicos (nam id nomen est gravissimum, & in tam dispari fortuna vix potest cadere) sed obsequentes, benevolos, adnumerari velis. Sunt profecto appetenda, atque amplectenda studia humanitatis, quibus ad dilectionem hominum, ad amorem conciliandum, ad ipsum virtutis cursum permaxime incitatur. Horum in institutione & cultu, quum te intelligam plurimum diligentia atque operæ posuisse, gratulor non solum mihi, sed ætati quoque nostræ, in qua is Princeps exortus est, qui & literis nostris sit magnum lumen allaturus, & doctis viris futurus adjumento. Elucebunt enim studia nostra, collocata in tam egregio, tam excellenti ingenio. Viri quoque discendi cupi-

cupiditate incensi acrius incumbent doctrinæ studiis, cum existimabunt sibi in tua virtute subsidium certissimum & tutum refugium constitutum. Mirum est videre, mi Leonelle, quantum * hæc studia humanitatis, hoc est, moralis Philoso- * Val pag. 313:
phiæ ornamentum, obsolescant * penes Principes ac dominos * apud.
nostros. Rari vacant literis, & si qui ad eas se contulere, ii omnes deferuntur ad eas facultates, quæ aut opes, aut dignitates, aut quæstum aliquem pollicentur. Nostra hæc pauci sequuntur, & ii soli, qui egregia quadam animi indole elati, majorem virtutis, quàm externarum rerum curam susceperunt. Sed quò hoc rarius videmus contingere, eò habetur laudabilius, in magna præsertim fortuna, in ætate adolescente, in vita occupatissima, in summa rerum licentia, quæ etiam corroboratos quandoque labefactare solet. Non humani; sed divini potius ingenii esse videtur, inter tot curas, tot occupationes, tot audiendi respondendique molestias, quæ animum tuum distrahunt, te tamen tantum discendi studio assecutum, ut eos, qui in eo universam ætatem consumpsere, summo cum otio & quiete, elegantia & dicendi copia antecellas. Audieram de te multa variis ex hominum sermonibus: sed existimabam illos aut adulandi, aut extollendi, ut fit, causâ, aut, quod ita propter suam in te observantiam putarent, paulò progredi longius, quàm veritas postulare. At verò perlectis literis tuis, & tuâ, ut Scipio noster testatur, manu conscriptis, longe te superiorem illorum sermonibus judicavi. Nihil his literis elegantius, nihil ornati-
us, nihil jucundius dici potest. Itaque nullus jam mihi est relictus exhortationi locus, sed laudi potius & gratulationi. Non enim nostrorum hominum, sed priscam illam, & probatam dicendi suavitatem atque eloquentiam repræsentas. Fruere igitur hoc tuo immortalis bono, quod & Dei benignitas dedit tibi, & tu-te tuâ industriâ comparasti. Vale, & me ama. Florentiæ, pridie Kal. Julias.

EPISTOLA XXXVII.

Domino Juliano Cardinali Sancti Angeli.

*Valla, p. 314.

EXHORTATUS * sæpius, atque impulsus a te quodammodo tum verbis, tum etiam literis, reverendissime ac præstantissime Pater, ut aliquem certum vivendi cursum deligerem, ad quem dirigerem finem vitæ, adhæsi aliquando tandem consilio tuo. Nam cum duæ viæ essent propositæ, quibus hæc ætas nostra dedi solet, altera sacerdotii, altera sæculi; a sacerdotio autem natura mea semper abhorruisset, solitudo vero mihi esset invisa, applicui tandem animum ad conjugium, hoc est, ad civilem vitam. Non nego, pacatiorem a multis, quietioremque existimari vitam priorem, procul ab omni molestia constitutam, sibi soli vacantem, atque otiosam, quam multo plures propter opulentiam atque opes sequuntur, quàm propter religionem, aut sanctimoniam morum; amplitudo enim Beneficiorum quæritur, non recta vivendi ratio. Etenim pulcrum inter mortales putatur, excellere inter alios dignitate, coli atque observari a multis, abundare divitiis, quibus utaris ad cultum vitæ atque amplitudinem. Pulcrius autem habetur ea consequi absque labore, & parva temporis mora: siquidem ad punctum, & horæ momentum, tanquam nascuntur fungi, qui ad clerum spirant, dignitates maximas assequuntur: ut sæpissime, quem antea veluti ignavum quendam atque abjectum despexeras, ignobilem ac rusticanum, postmodum tanquam deum quempiam venerari & colere cogaris; & qui nuper rudis erat, stupidus, atque indoctus, unico Pontificis verbo, doctus, prudens, nobilis vulgo existimetur, licet parum a priori natura immutatus. At verò qui didiceram quàm graves essent ex digni-

rates, quàm onerosa Beneficiorum susceptio, quantumque in se pondus contineret aliorum cura, magnum timorem incutiebant ea, quæ a priscis Ecclesiæ doctoribus traduntur. Nam quum acceperim a sanctissimis viris, quos legi, ad quem usum Ecclesiarum divitiæ sint deputatæ, neque manducare debere non laborantem, & eummet victu & vestitu contentum esse debere; me autem cognoscerem ineptum ad eum laborem, victum vero & vestitum aliunde, licet laboriosius, comparari posse, satius certe duxi, non quidem contemnere superiorem vitæ institutionem, sed posteriorem sectari, quæ aptior meis moribus videbatur. Et sane illa celebrior, meliorque militia est, in qua majora merita consequi homines possunt, si tamen ita militant, ut religio, & susceptum munus præscribit. Sed ego, qui me, quæ meas vires, & quid agendo possem diutius pensitavi, veritus sum me & in eam aciem committere, in qua vel turpiter cedendum esset, vel cum periculo animæ succumbendum. Itaque, quum ad sæcularem vitam animum induxissem, in ducenda uxore id consilium præcipue consequutus sum, quod maxime a doctis & sapientibus viris laudari solet. Non enim divitias, quæ plurimos obcoecant, in deligenda uxore perquisivi; non statum civitatis, ad quem multi anhelant; non potentiorum sustentacula, quibus permulti inhærent, appetivi; sed honestatem, probitatem, virtutem, quam maximam omnium dotem, quæ a parentibus tradi queat, sapientissimi tradiderunt. Cum ergo nota & perspecta mihi esset adolescentis cujusdam ex nobili familia, quæ nondum decimum octavum annum excesserat, egregia indoles, pudicitia, atque ex virtutes, quæ in optimæ ac præstantissima juvene requiruntur; mores autem spectatissimi probarentur ab omnibus: ratus hanc esse dotem omnium pulcherrimam, quamvis formosior esset, quàm ætas mea postulare, tamen, cum scirem ita educatam atque institutam esse a teneris annis, ut formam honestas, speciem pudor, pulcritudinem virtutes plurimæ antecellerent, duxi eam uxorem, & quidem ex animi mei sententia. Nam in ea ita consolor*, atque ita acquiesco in diem * magis, ut Deo gra-

*Valla, p. 13.
& 314.

tias agam continuo, qui, cum semper antea mihi plus tribuit, quàm delicta mea paterentur, tum vero hac in uxore ita consuluit quieti meæ, ita mihi egregie satisfecit, ut nihil penitus sit, quod in ea amplius requiram. Zucharus olim dicere solitus fuit, cum aliquod obsonium ad unguem laudare volebat, id esse tale, ut, si aliter conditum esset, futurum non fuisset bonum. Itidem mihi accidit in uxore, quæ talis existit, ut nihil sibi vel adesse cupiam, vel abesse. Atqui ea causa exitit, cur fuerim tardior in scribendo, quàm voluissem. Est commune proverbium, rarum, vel nullum potius ex novis maritis infra annum uxoris non pœnitere. Pontifex constituit mihi semestre. Sed, quum jam quintum mensem egres-
sus sim, uxor autem probatior fiat in dies, mihiq; jucundior atque obsequentior, certus sum, nullum deinceps locum pœnitentiæ futurum, cum certa quadam conjectura reliquum tempus ipsis oculis videar videre. Spero etiam, Dei gratiam mihi non defuturam in posterum. Nam qui mihi fuit propitius, tum quoque, quum tanquam devius aberrabam, nunc, cum rectum iter ingressus sum, accumulabit in me misericordiam suam. Quicquid tamen acciderit, quicquid fors tulerit, nunquam recte fecisse pœnitebit. Hæc cum tua caritate volui communicare, ut in eo, quo lætor & gaudeo, tu quoque, qui me plurimum diligis, voluptatem aliquam capias. Scio, majora quadam ad tuam sapientiam scribi debere: sed etiam sapientissimi viri animum quandoque relaxare a rebus seriis consueverunt. Oro ergo, ut hanc legas epistolam, cum otium suppetet, joci gratiâ. Vale, & me, ut soles, ama. Bononiæ, die 26. mensis Maii, 1435.

EPISTOLA XXXVIII.

Poggins P. S. D. Francisco Marefcalco Ferrariensi.

SCRIPSI olim diversis in locis ac temporibus plures epistolas ad Nicolaum Nicolum Florentinum, virum clarissimum, & mihi, ab ipsa mea adolescentia, summâ necessitudine ac benevolentia conjunctum. Eæ scriptæ sunt a me variis de rebus domesticis, ac privatis nostris, prout occasio temporum, ac negotiorum conditio ferebat, quum in ipsas conjicerem, quicquid in buccam venerat: ita ut etiam verba quædam vulgaria, quanquam jocandi causâ, inserantur. Neque enim solum commendabam epistolis, quæ agebantur a me, aut non agebantur; sed etiam, tanquam ad me alterum scriberem, curas & cogitationes meas. Scripsi autem illas ex tempore, ut plurimum, & manu veloci, ut rescribendi neque otium esset, neque voluntas: quo accidit, ut exemplaria earum nulla apud me remanerent. Neque enim scripta mea unquam magni feci, neque facio, tunc maxime cognoscens quàm parum dicendi facultate possim, cùm, sumpto calamo, animum ad scribendi curam accommodavi: in quo persæpe ita mihi ipsi defum, ut rudis, atque ingenii inops mihi videar in scribendo, cum non solum sententiæ aliquando, sed etiam verba deficiant, licet diutius quid dicam investiganti. Verum, quum intelligerem nonnullos, sive commotos benevolentiam, sive leviora quædam sectandi studio adductos, epistolas meas, qualescumque sint, tum quærere diligenter, tum libenter ac studiose legere, rogatus a multis, ut eas conquirerem, ac in volumen conjicerem ad communem rudium utilitatem, satisfeci, & quidem ex parte, amicorum voluntati: non quidem ut existimem aliquo in pretio illas apud do-

Ii iij

ctos futuras, sed ne negem petentibus, quod parvo labore exsolvi queat. Itaque cum Pontifex nuper esset Florentiæ, sumptâ facultate, perquisivi apud Nicolaum, qui aliqua ex parte illas diligenter servaret, quasdam ex eis literis, quas olim ad eum misissem, dedique operam, ut per Librarium meum transcriberentur. Licet autem multæ deessent, quas memineram me olim scripsisse, quæ videri poterant paulò politiores, nolui tamen, ut aliarum amissione, literarum quoque, quas repereram, memoria tam cito aboleretur. Unde parvum libellum ex his confeci, ut esset, unde, qui vellet, in otio vel legendi, vel ridendi materiam sumerent. Hoc autem volumen, quamvis indoctum, & haud magnæ rei hominem repræsentare videatur, tamen, qualecumque id sit, mi Franciscæ, tibi mittere decrevi; & docto homini, & mihi amicissimo, qui meis epistolis plurimum delectaris, ut & amorem in me tuum augeas, & hoc quasi stimulo quodam legendi, ad majora quædam, hoc est, ad imitandam, a qua longissime absum, priscorum eloquentiam inciteris. Leges igitur, quum tempus vacuum nactus eris a majoribus negotiis; &, si qua in re inter legendum offenderis, dabis veniam vel ignorantia, vel verbositati. Vale.

EPISTOLA XXXIX.

Poggins P. S. D. Nicolo suo.

REDEGI in parvum volumen* nonnullas epistol-^{*Valla, p. 314}as, quas olim ad te scripsi. Id destinare constitui ad quendam Franciscum Ferrariensem, & epistolam addidi in principio, cujus copiam ad te mitto. Verum defunt nobis multæ ex iis, quas ad te miseram ex Gallia & ex Germania¹, & item ex urbe, antequam proficisceretur ad Gallias. Eæ quidem erant, ut mihi videor, elegantiores, & quæ mihi aliquid honoris afferrent, propterea quod in eis continebatur inventio diversorum operum, quæ in lucem meâ diligentia vendicavi, cum essent antea abstrusa, & in tenebris ac latibulis ignota. Quare te oro atque obsecro, ut eas conquiras diligenter, quoniam apud te esse confido. Cum dudum quasdam mihi tradidisses, atque ego eas quærerem abste, de quibus nunc loquor, dixisti nescio quem habuisse a te perplures, quas cum reddidisset, te illas mihi traditurum. Cura ergo diligenter, ut illas mihi adinvenias, perlustra bibliothecam tuam, & omnes scripturas pervolve; & si quas reperis extra Italiam scriptas, exceptis Britannicis, quas habeo, ad me transmittas, rogo; addam enim ad priores, antequam legentur. Id erit & tibi, & mihi non contemnendum. Postquam enim nonnulli meas epistolas pluris, quàm dignæ sint, æstimant, & a me illas quotidie postulant, volo eis, quoad possum, satisfacere, cum nobis aliquid honoris hoc aut nominis possit adjicere, nullo cum detrimento. Itaque adhibe diligentiam nunc, cum te domi contines ob hos calores immoderatos, ad eas epistolas pervestigandas. Nos hîc recte valemus, & tu quoque vale. Bononiæ, die xi. Julii.

EPISTOLA XL.

Poggius P. S. D. Valasco Portugallienfi, V. cl.

in tantum ingenio, aut dicendi facultate
valerem, ut, quem scribis, essem gradum
eloquentiæ consecutus, satisfacerem, &
quidem libens, desiderio tuo, mi suavis-
sime Valasce; ut scilicet aliqua perbrevia
præcepta tibi traderem, quibus ad eam,
quam concupiscis, laudem oratoriam per-
venires. Verum & ego rudis, atque indoctus mihi videor
ad scribendum, de re præsertim difficili, mihiq; non ad-
modum nota; & hæc eadem ab exquisitissimis ingeniis sunt
diffuse tradita: ut, si tibi illa non satisfaciant, frustra ego
coner obstrepere auribus tuis, ac patefacere stultitiam in
scribendo meam. Quid enim est ad dicendi artem, ac stu-
dium spectans, quod ab illis sit omissum, aut non elima-
tum, atque perfectum? Quicquid arte, quicquid exercitatione
percipi & tradi potest, dilucide ab illis est explicatum: quos
si quis legerit, si quis imitatus fuerit, non est ut egeat aliorum
adjumento. Hi tibi & dant præcepta, quibus instituamur,
& summa utuntur in scriptis suis eloquentia. Quintilianus
artem eloquentiæ diligentissime prosecutus est. Cicero autem
noster & artem perfecte tradit compluribus suis libris; & ora-
tionibus, quas permultas edidit, exercitationem adfert ad
ea, quæ scripsit, præcepta. Philosophia etiam multis volu-
minibus ab eo ornata est, & Latinis literis exposita. Quare,
si te præceptis quibusdam institui cupis, non rivulos conse-
ctari debes, sed ipsum fontem perquirere, ex quo haurias
quantum libet. Hac in re tamen, ut tibi aliqua ex parte sa-
tisfactum putes, hoc brevissime præceptum tibi a me esse
velim. Est M. Tullius omnium, qui unquam fuerunt, futu-
ri-ve

ri-ve sunt eloquentissimus, cum in iis, quæ ad artem oratoriam spectant, tum ad institutionem & doctrinam vitæ moralis. Eum igitur, qui princeps est, inter omnes, suadeo frequenter legas; primum libros eos, qui ad instituendum oratorem sunt accommodati; deinde orationes, in quibus exprimitur vis omnis atque ars oratoris; deinceps libros ejus omnes in Philosophia. Ita eloquentiam cum sapientia conjungens, consequeris id quod ipse testatur in Bruto, qui studet eloquentiæ, eum & prudentiæ operam dare; non enim vir improbus esse, & haberi eloquens potest. Sed tum quid opus fuit, ut ad me ires pro iis rebus, quarum tu ipse es copiosissimus? siquidem tua epistola, qua te instrui certâ viâ ad oratoris ubertatem petis, tum verborum copiâ referta est, tum gravitate sententiarum; ita vero eleganter scripta, ut, in eo quod quæris, alios excellere videaris. Nihil enim in illa abest, quod quivis disertus aut copiosus amplius desideret. Itaque potius tentandi causâ, quàm consilium exquirendi, te eam scribendi curam sumpsisse puto. Quocumque tamen egeris animo, gratissimum mihi fuit provocari abs te literis, quo aliquod argumentum ducerem ex tuis verbis scribendi ad te, quem summopere diligo. Ex quo enim tecum sum collocutus, sensi te virum doctum atque eloquentem, dignumque existimavi, quem omnes, qui studiis humanitatis delectantur, diligant, & charum habeant; & eò magis, quò in iis oris ortus es & educatus, in quibus vel rarum eloquentiæ vestigium versatur. Vale, & me ama. Bononiæ.

EPISTOLA XLI.

*Poggius P. S. dicit Scipioni Episcopo * Mutinensi.*

*Valla, p. 314:

*Valla, p. 314.

*Valla, p. 315:

UM verbis* tecum agere potuisssem, mi
jucundissime Pater, ea quæ literis sum
scripturus, tamen cum verba cito de-
fluant*, & minorem auctoritatem habe-
re videantur, decrevi in hoc meo lau-
dandi munere, epistola potius, quàm
sermone uti, apud te præferim, qui
scriptis meis, quamvis nullius operæ pretii*, plurimùm dele-
ctaris. Etenim, si ad alium quempiam ex his notis nostris si-
milis dignitas delata fuisset, hæsitarem* paulum in scribendo,
veritus gratulandum-ne sibi* existimarem, an potius condo-
lendum.* Nam si dignitas hujusmodi nihil præter opulentiam
ac tumorem quendam, ut multis contingit, secum afferat,
nescio qua in re sit opus nostra gratulatione, quippe qui ejus-
modi curam sumimus erga illos, quibus aliquid boni conti-
gisse arbitramur. Quum autem quidam honoribus in se col-
latis abuti consueverint, & deteriori se vitæ tradere, inge-
miscendum est, illos peccandi facultatem ac materiam con-
secutos. Interrogatus Socrates olim, beatum-ne ac felicem
putaret quendam prædivitem hominem atque opulentum:
Nondum, inquit, *cum eo sum collocutus*. Non enim ex divitiis,
aut principatu, sed ex animæ possidentis æstimabat hominis
felicitem. Multos quidem vidit nostra ætas, qui altiori gra-
du, ac magistratibus affecti, ex licentia, atque affluentia re-
rum nequiores multo evaserunt; nonnullos vero, qui, cum
antea viri solertes, industrii, studiosi literarum, & ingenii
perspicacis haberentur, post susceptam amplitudinem digni-
tatis, socordia, desidia, ignavo otio torpescerent, ad pastum*,
ac somnum, veluti mutum animal, vacantes; quidam hu-

militatem in superbiam, frugalitatem in luxum, liberalitatem in avaritiam, charitatem in odium converterunt. Solent aliqui causari fortunam, quòd inopiâ victus impediuntur a studiis & virtute; at iidem simulatque ad majora conscenderunt, bonorum abundantia a bene agendo retardantur, quibus non bono, sed malo dignitas & divitiæ extiterunt. Horum omnium vicem, stultus fuerit, si quis gratulandam, ac non potius desendam putet; quum eas res, quæ bene vivendi incitamenta præbere debuissent, ad errandi ac delinquendi facilitatem transtulerint. Imitantur ii quidem malos artifices, qui ex materia pulcra ædificium turpissimum struunt. At vero mihi, cui tua virtus nota est, & longâ consuetudine perspecta; qui non adumbrata signa aliqua tuæ probitatis & prudentiæ, sed impressa vestigia percepi; licet vere, & ex animo gratulari tum felicitati tuæ, tum vero maxime * virtuti, qui * Valla, ibid.
 bonis initiis rectum iter ingressus, sis talenta tibi credita cum magno fœnore Domino redditurus. Non enim emendicatam precibus, non suffragiis comparatam, non concessam ambitioni dignitatem consecutus fuisti, sed integerrimis moribus, spectatæ probitati, virtuti cognitæ attributam: quòd certior sum, in hac novæ dignitatis accessione, ardentior tibi mentem ac desiderium, ad rectam, atque exquisitam quandam vivendi normam, futura. Nam quò majus tibi onus esse injunctum sentis, eò te reddes contentiori animo ac voluntate ad exsuperandas difficultates omnes, quæ bene agentibus propositæ videntur. Adest * acre tibi ingenium, adfunt studia * Valla, ibid.
 literarum, quibus ab ineunte ætate deditus extitisti, adest omnibus in rebus continentia, summa modestia, atque animus a vitiis liber. Abes longe a vitio eorum, qui se ortos ad voluptatem putant. Tum eximia ac præstans natura, tum sacræ Scripturæ jugis lectio tibi præstiterunt, ut non vulgari ac nota Episcoporum via, eorum dico, qui pluris dignitatem faciunt, quàm bonitatem, tibi ducas proficiscendum *, sed mul- * Valla, ibid.
 tò exquisitiori ac perfectiori, quæ sit ceteris tanquam verum sanctitatis exemplar. Nam quid tibi deest eorum, quæ in optimo Antistite requiruntur? Tu consilium in deliberando,

K k ij

prudentiam in agendo , in perficiendo diligentiam , in decernendo æquitatem adhibere potes. Tu humanitate , benevolentia , charitate facile ceteris præstas : tibi mores præstantissimi summam laudem contulerunt : ut , nisi tu-te ipsi desis , omnia alia accumulate tibi adesse videantur. Non disputabo nunc (hæc enim tu ipse melius nosti) quid Episcopum deceat , quod ejus sit officium , quæ actio , quod munus. Nam Paulus Apostolus , pluresque ex illis sanctissimis , quos frequenter tractas , viris , tibi abunde suppeditant mandata , quibus Episcopi & Sacerdotes pareant , qui Deo , non mundo cupiunt servire. Multa certe præcepta tradunt , plures afferunt difficultates , quibus Præsules astringantur ; honorem vero illum maximo premi onere asseverant , neque Episcopum esse , qui præesse cupiat , sed prodesse. Dispensatorem bonorum Ecclesiæ , cui præsit , esse dicunt , positum in quadam veluti specula , ex qua aliis consulat atque opituletur. Denique tam multa onera in eum congerunt , ut Chrysostomus scribat in Epistolam ad Hebræos , mirum esse , si Rectorum aliquis salvetur. Illud vero constanter affirmo , unum quoddam esse onus omnium maximum. Nam , quum omnes difficultates , quæ Sacerdotibus imminent , animo evolveris , nulla gravior , nulla magis ardua occurret , quàm suscipere multarum animarum curam. Grave est , subire onus medendi morbis animi , qui occulti ac latentes ut plurimum esse solent ; gravius reddere rationem alterius vitæ ; gravissimum vero alterius delictorum debitorem teneri , proque delinquente apud Deum puniri. Vide quid sentiat alio in loco Chrysostomus. *Sacerdos , inquit , etiamsi bene propriam dispensaverit vitam , ceterorum vero negligenter curam habuerit , cum perniciosus in gehennam vadit.* Hæc mihi admodum ardua videntur , plurimoque labore ac sudore plena , neque cujusvis esse hominis , sed bene instituti ad vitam , & accepti Deo. Etenim , si dispensator quispiam in magna familia laboriosum ducit accepti atque expensi accuratam rationem ferre , & in ea multos occupat dies ; quam si in plures annos differat , vix suas rationes etiam apud eos , qui persæpe falluntur , explicare in singulis potest ; quandoque autem , cum

incuriosius se habuerit, in carcerem truditur; quid ei contingere arbitremur, qui non unius alicujus fundi aut familiæ dispensationem, sed amplissimæ civitatis, magnæque patriæ rationem reddendam suscepit, ubi non tantum pro rebus actis, sed neglectis quoque atque omissis apud eum, qui nequit falli, tabulæ ac codices erunt proferendi? Mihi quidem terror ac tremor quidam injicitur, hæc & plura alia, quæ in mentem veniunt, consideranti, quæ certe me olim deterruerunt, sive ex imbecillitate ingenii, sive negotii timore, a sacerdotii officio ac cura, suaseruntque ut eligerem sæcularem vitam. Tibi autem, cui amplior animi virtus, singulare ingenii acumen, fervens voluntas, talia adjumenta subministrarunt, ut quantumvis arduas res & consilio obire, & ratione perficere facillime queas, scio futura esse levia, quæ ceteri gravissima solent judicare; quòque majus certamen sit tibi propositum, eò audentius atque enixius explicaturum tuas vires adversus mundi hujus colluctationes. Nihil est enim tam difficile, quin volenti facile fiat. Quamvis virtutem sapientissimi tradant in arduo collocatam, facilis tamen ad eam est ascensus, si quis animum recte intenderit ad iter pervestigandum. Nolo consiliis quibusdam prudentum apud te uti, ne videar diffidere sapientiæ tuæ: hoc tamen pro nostra amicitia admonuisse te velim, ut, cum tanquam sponsa quædam spiritualis sit tibi condonata, quacum vivas, quacum Deo fructum uberem parias, illam solam tibi enutriendam, ornandam, colendam, neque ullam præterea amplius appetendam, seu quærendam, quantumvis sit opulentior, putes. Nisi enim hanc propriam esse existimaveris, quæ a te divelli, aut amoveri per totam ætatem nequeat, nunquam sincere animum in ejus cura poteris defigere; neque enim suis rebus fuerit contentus, qui inhiabit alienis. Attamen, cum tanta in te sit doctrina, quanta in viro peritissimo ac doctissimo esse potest, cum sacrarum Literarum studio quotidie incumbas, cumque ea, quæ tibi agenda sunt, jamdudum legendo perceperis, jam non eges alterius adminiculo ad rectam vivendi legem atque institutionem. Scis te esse Episcopum, hoc est, non tuarum re-

Kk üj

rum, sed aliarum præmeditatore; scis te pascendis ovibus destinatum, scis te præpositum curæ publicæ utilitatis, scis tibi illius vestigia imitanda, qui se Pastorem esse bonum professus est. Quæ omnia cum mente atque animo defixa teneas, cumque ad omnes ejusmodi labores non solum obeundos, sed etiam superandos, omnes tuas cogitationes erexeris, verissime, atque optimo jure tibi gratulandi occasionem assumpsi; quum susceperis id munus, quod & viventi summam laudem, & mortuo æternam sit gloriam præstaturum. * Valla, ibid. * Vale. Bononiæ.

EPISTOLA XLII.

Poggius Valasco Portugalsensi, sal.

* Valla, ibid.

* Valla, ibid.

NESCIO malitiâ ne feceris, an oblivione, quod nulla in re satisfacisti mihi in iis, quæ teneris. Scis quo labore & diligentiam rem, quam sollicitabas, * confecerim; non facile tamen adducor, ut credam te obliviosum fuisse, in re præsertim tam recenti. Ego tecum sum usus summâ fide, & beneyolentiâ: tu, si perfidiâ uteris mecum, feres abunde præmium iniquitatis. Cave ne me hac vice fraudes; nam acues ingenium meum ad ulciscendam injuriam; non enim hanc fraudem tam apertam inultam feres. Ego in re pecuniaria jacturam faciam: tu in fama & honore, quæ bonis viris sunt chariora pecuniis. Idcirco debitum solve, & quam primum; aliàs * te notum reddam non solum domesticis, sed externis. Certe mecum ipse recogitans fidem in te meam, nescio, etiamsi impudentissimus omnium esses, quo vultu, qua facie, qua inverecundia abieris, ut non solum nummis, quos pollicebaris, sed ne verbis quidem gratiam mihi referres. Sed me continebo paulum, quoad respondeas: quod si distu-

leris ; aut si tergiverferis , tuâ infamiâ ac dedecore , quæ etiam Regi tuo , & Concilio per me nota erunt , mihi satisfactum putabo. Bononiæ.

EPISTOLA XLIII.

Poggius P. S. D. Fernando Didaci , V. Cl.

U M audissem jamdudum a plurimis , quibus cum est mihi frequens consuetudo , te esse virum doctissimum , atque omni literarum genere præstantem , studiosissimum vero earum literarum , quæ spectant ad studia humanitatis , summâ statim te sum complexus benevolentia. Accessit ad eam augendam , quod quidam mihi retulerunt , te cum voluptate legere epistolas meas , quamvis parvo sint æstimandæ. Quod autem pluris facio , quàm reliqua omnia , quodque ad amorem me etiam excitavit , multi affirmant , te ad variarum multiplicumque rerum scientiam adjunxisse etiam studia probitatis ac virtutis , neque minorem te laudem ex ejus cultu , quam ex literis reportasse : qua in re permagnum adeptus es doctrinæ atque ingenii fructum. Etenim qui id suis studiis assequuntur , ut eis utantur , tanquam instrumentis ad honestum ac decorum illud , quod laudatur a Philosophis , capeffendum , ii mihi videntur egregium atque excellens præmium ex suis vigiliis reportare. Quibus vero multarum rerum scientia attulit irritamenta , aut fomenta vitiorum , jam præstaret illos rudes fuisse , quàm doctos , mutos potius quàm eloquentes. Idcirco enim bonæ artes repertæ fuerunt , ut illis instrueremur , quid agendum esset , quidve omitrendum ; ut per earum exhortationes optimis moribus instrueemur. Hæc est causa , cur sapientes velint , postremam , cui vacandum sit , debere esse moralem Philosophiam , tanquam perfectioris cujusdam vitæ præcepta

& institutiones continentem. Quum igitur ex literis summam omnium rerum doctrinam sis consecutus, virtus autem boni viri tibi nomen indiderit, commotus sum ad te toto ex animo diligendum. Scis enim, virtutem tanti esse, ut nos ad eorum etiam, quos nunquam vidimus, benevolentiam compellat. Cupiebam aliquid ad te scribere, quo tibi mea erga te voluntas notior fieret: sed nulla se hactenus occasio tulit, qua daretur scribendi facultas. Nunc verò, quum Lupus Roderici, admodum mihi familiaris, qui olim quasdam meas epistolas, quæ ad te deferrentur, scripserat, se velle ad te ire mihi significasset, rogassetque, ut aliquid ad te literarum darem (quod pergratum esset tibi futurum) sumpsi ex suis verbis veluti argumentum quoddam ad te scribendi, ut, posteaquam coram verbis fieri nequit, absens per literas me tibi deditum esse cognoscas. Non sum hoc primordio usus exquisito quodam genere literarum, quemadmodum ad insignem virum scribentem decebat; sed rudi quodam, veluti internuntio, & ex tempore proficiscenti, nullo cum apparatu. Hic & tibi Poggium offeret, licet pusillum hominem atque imbecillum, & præsto * omni in re satisfactorum pro facultatibus nunciabit. Vale, & me, quando id mutuum fit, ama. Bononiæ, 3. Kal. Novembris.

*Valla, ibid.

EPISTOLA

EPISTOLA XLIV.

Poggins P. S. D. Francisco Marefcalco.

NIHIL est, mi Francisce, quod libentius agerem, quàm scriberem ad te sæpius, quem scio mihi a micissimum. Sed impediior pluribus negotiis, in quibus scriptura opus est, ut aliquando nil magis sit mihi molestum, quàm scribere. Hoc fuit causæ, cur non responderim nonnullis epistolis tuis.

Nunc vero, quum tertia a te epistola mihi reddita sit, sumpsi calamum, ne viderer vel contemnere amicitiam nostram, vel negligere mandata tua. Postulas a me volumen epistolarum, quas scripserim ad Nicolaum. Ego jamdudum id fecissem, nisi expectassem quasdam alias ad eum epistolas, quæ defunt volumini, paulò quàm ceteræ uberiores. Binis jam literis oravi Nicolaum, ut illas ad me mitteret; at ille omnium negligentissimus, qui sua tarditate cochleam superaret, neque misit epistolas, neque verbum rescripsit ullum, me suspensum detinens, qui non audeo volumen edere, priusquam illæ adjiciantur. Scias me tamen scripsisse ad te epistolam, quæ erit prima omnium, inscripta, veluti quoddam procæmolum. Ejus copiam ad te mitto, ut intelligas, me non immemorem promissi, & re & verbis, quoad potuerim, satisfecisse voluntati tuæ. Etsi enim sum admodum pusilli ingenii, tenuissimæque facultatis, conor tamen non solum respondere officio de me bene meritis, sed etiam provocare ad promerendum. Pessimum est vitiorum omnium ingrátitudo, quam qui sequitur, turpissimus omnium haberi debet; neque enim Deum colere, neque amicitiam aut benevolentiam hominum potest, qui fuerit ingratus. Sed hæc hætenus. Si vis hos quaterniones, ut sunt dissoluti, curabo, ut ad te deferantur: fin

LI

* Fortè exem-
plo.

vero expectare vis, quoad volumen perficiatur, ac ligetur; age ut lubet; tibi enim illud dicavi, prout cognosces exempla. * Tu vale, & quid fieri a me velis, perscribe. Bononiæ, pridie Kal. Decembris, manu festinâ. Gaspari nostro plurimam salutem dicito verbis meis.

EPISTOLA XLV.

Poggius P. S. D. Lippo suo, V. Cl.

ODO cum domum noctu rediissem, offendi literas tuas, & simul libellos, quos remisisti. Retulit insuper quidam ex domesticis, illum qui detulerat, dixisse, se postridie mane ad te velle proficisci: si quid vellem respondere, ut præsto id esset. Itaque, licet opus esset exquisito quodam genere literarum, ad virum præsertim eloquentissimum, sumpsi tamen calamum, scripturus pro temporis facultate quicquid in buccam veniret, ne tibi parum respondere viderer in officio rescribendi. Scio moris esse eorum, qui primum ad amicos scribunt, accuratioribus quibusdam literis uti, ad ostendendam, si quam in eis videri volunt, vel eloquentiam, vel doctrinam. Si cui autem id esset necessarium, ego is essem qui scriberem ad eum, qui suis in literis usus est summâ dicendi copiâ & gravitate, nisi tibi notæ essent, quæcumque illæ sint, copiolæ & facultates meæ. Verum aliàs diligentius, quum otium erit, & res requiret, literis colloquar tecum: nunc, ut tempus postulat. Epistola tua mihi summam attulit voluptatem, cum videam te ita institutum studiis humanitatis & eloquentiæ, ut, si in eis perseveres, magnâ sis laude & gloriâ futurus. Non loquor tecum (neque enim natura id mea patitur) adulandi gratiâ, sed quod ita & ex animo sentiam. Ea est in te facultas dicendi, ea ubertas

is ornatus orationis, ut paucos legerim (pace eorum dixerim) qui tibi sint anteferendi, vel elegantia, vel suavitate. Itaque, si rem mihi gratam, si tibi, tuoque ingenio dignam, si tuæ naturæ accommodatam cupis facere, quicquid temporis tibi subripere potes, colloca & consume in his literarum studiis, quæ & ad eloquentiam spectant, & ad sapientiam. Vir magnus, mihi crede, evades, si perseverabis. Me autem scias esse tibi propter tuas virtutes amicissimum, adjuturumque esse, si cetera deficient, saltem cohortationibus. Plura ne scribam, & summum frigus, & uxor impediunt. Silius Italicus non est apud me; dimisi enim Florentiam meam supellectilem. Cum huc redibis, poteris universam scrutari, & ex ea sumere quicquid libuerit. Vale, & me ama. Bononiæ, die 13. Decembris.

EPISTOLA XLVI.

Poggins P. S. D. Lippo suo, V. Cl.

NUDIUS-TERTIUS cum ante cœnam scrip-
sissem ad te epistolam paucis verbis, quam
erat ad te allaturus quidam, qui ad me
unâ cum tuis literis libellos meos attule-
rat, dedissemque eam librario meo, qui
ferme continuo domi manet, ut illi re-
deunti, prout pollicitus fuerat, traderet;
percunctatus nunc a librario, comperio epistolam non esse
ad te delatam, & quidem nuncii tui culpâ, qui revertendi cu-
ram omisit. Nolens igitur perire lucubrationculam meam,
non ut aliquid æstimanda sit, sed ne me negligentem judices
in rescribendo, curavi per alium ut tibi redderetur. Si autem
putassem, hoc biduo scribendi spatium mihi dandum fuisse,
aliquid exarassem fortasse uberius ac diligentius. Sed quic-
quid id est, accipias, oro, loco pignoris meæ erga te be-

Ll ij

nevolentia, quæ permagna est tum humanitate tuâ, tum meâ voluntate contracta, qui diligo & amplector eos, quos video excellere ingenio, & suavitate dicendi. Vale, & me ama. Die 16. Decembris, noctu.

EPISTOLA XLVII.

Poggins P. S. D. Benedicto Aretino, viro doctissimo.

LURIMUM delectatus sum tuis ad me literis, mi Benedicte, & simul sum admiratus ingenii tui acumen; qui, cum tantam operam impenderis juri civili perdiscendo, ut inter doctissimos ejus artis viros digne annumerari possis, ita tamen eloquenter, ita ornatè, ita facunde ad me scripsisti, ut non minorem ex eloquentiæ facultate, quàm ex legum doctrina laudem, meâ sententiâ, merearis. Est profecto indicium egregii animi, & ad literarum studia bene instituti, duas res, quarum utraque difficilis est atque ardua ad percipiendum, ita esse complexum, ut parem te reddideris illis etiam, quæ in alteram tantum omnem suam operam contulere. Immensum quiddam est juris civilis perceptio; tum propter rerum varietatem ac sententiarum, cum plures inter se dissideant legum scriptores; tum vero maxime propter commentantium infinita pene volumina, quæ mentes legentium diversis implicent opinionibus, ita multis ac superfluis verbis diffusa, ut ea sola ætatem etiam cervorum consumerent ad legendum; quorum tractatio & molesta est (absunt enim ab omni cultu orationis, ut priscos illos Jurisconsultos, eloquentissimos viros, nunquam legisse appareat;) & tanta est sententiarum contrarietas, tanta verborum cavillatio, ut percipiendæ veritatis viam præcludere videantur. Eloquentiam vero quàm non facile consequamur, hinc licet perspicere, quod omni in tempore,

omni in ætate, pauci reperti sint, qui jure possint appellari eloquentes. His in facultatibus quum te conspiciam majorem in modum profecisse, gratulor tibi, qui vires ingenii in eo collocaris exercitio, quo & honori & utilitati possis consilere. Nam legum scientia opes ac divitias tribuet, necessarium vitæ humanæ præsidium; eloquentiæ autem adminicula maximum ornamentum afferent, & ipsa quoque admodum accommodata ad excolendam atque exornandam scientiam juris civilis. Neque vero est, quòd te moveat communis error multorum, qui, pecuniæ gratiâ, jura ad injuriam convertunt. Semper malorum copia bonos numero superavit, & vetus est sententia, *omnia præclara rara*. Omnes ferme ad juris doctrinam accedunt, lucri cupiditate, & quæstus causâ: quod cum sit tanquam præcipuus finis discantibus propositum, eam justitiam veram esse ducunt, quæ sit quæstuosissima. Ita non æquitatis rationem ullam habent, sed numerositatis, cum ad id solum vacent, quod sit eis studiorum suorum & vitæ finis constitutus. Ubi vero lucrum abest, tum demum jus habetur pro injuria. Non, quid justitia requiratur, attenditur, sed quid emolumenti controversia possit asferre. Itaque melior ratio illa ducitur, quæ fuerit ditior atque opulentior. Ut plurimi negotiatorum parum quid in lucro proficiunt, nisi admodum mentiantur, ac fallendo mercaturas suas verbis extollant, sic magna pars Jurisperitorum parum utilitatis se putat posse consequi, nisi justitiam mendacio, æquitatem verborum præstigiis subvertant. Ita non ad juris, aut legum præscriptum, sed arbitrium dantis, aut porrigentis munus, disputant atque altercantur. Verum tu, quem excellens animi natura non magis ad literarum, quàm ad virtutis cupiditatem incendit, ex hoc communi doctorum grege, nullum * esse existimas, quod fuerit idem se junctam ab honestate. Nolo autem, ut te redigas ad normam & instituta quædam ejus Philosophiæ, quæ felicitatem sola constituit in virtute; civilem enim vitam capeffentibus multa sunt præter eam necessaria: quanquam Philosophorum plures fuerunt qui appetiverunt, quàm qui contempsere divitias. Vox vero ad

L. I. iij.

* nullum just.

paupertatem cohortantium magis ore laudanda est, quàm re experiunda; nam durissimum est ac molestissimum, egenum atque inopem esse, adjumenta vitæ ab aliis demisso vultu perentem. Cum laudarem olim noti cujusdam, qui in diem acceptis eleemosynis viveret, paupertatem, dicens illam liberam atque expeditam multiplicibus molestiis vacare, quibus reliqui implicarentur: *Vera sunt*, inquit, *amice, quæ a te dicuntur; sed tamen paupertas multis incommodis ac suspiriis referta est.* Neque vero est, ut verearis, ne rite consulendo, aut justitiæ favendo depressus jaceas, aut non reliquos longe antecedas & divitiis & dignitate. Multo majus atque acceptius est, boni & justî viri, quàm docti aut callidi nomen possidere. Maximi semper virtus etiam ab improbis habita est, quæ æstimatur, veneratur, colitur etiam ab invitis. Neque enim fieri potest, ut de quo confirmata jam sit virtutis opinio, non & honore, & auctoritate, & commodo ceteros antecellat. Quamobrem primum, ut facis, virtuti a te dandam operam censeo, tum indulgendum totis viribus legum studio, deinde addenda esse his eloquentiæ ornamenta. Hæc te jacere non sinent, sed erigent altius, & in summo dignitatis atque honoris gradu collocabunt. Sed hæc tu melius potes cognoscere a sapientissimis viris, quorum in lectione continuo versaris. Quod autem in epistolæ tuæ principio & me collaudas ob doctrinam, atque eloquentiam, & meam operam tibi profuisse, ac propterea te mihi plurimum debere affirmas, vellem, ut amice scribis, ita & vere scribere contigisset. Sed tua in me benevolentia plus tibi de me, quàm requirit veritas, persuasit, & rem parvulam posuit summi beneficii loco. Nam ego homunculus sum rudis atque impolitus; rem vero admodum tenuem gratitudo animi magnam facit. Est quidem grati animi officium, non tantum beneficii, quantum voluntatis propensæ ad beneficentiam, rationem habere: quæ quoniam in me fuit, facile patior, non pro officio, quod nullum extitit, sed pro mea in te affectione mihi abs te gratias agi. Vale, & me, ut coepisti, ama. Bononiæ, die 10. Decembris.

EPISTOLA XLVIII.

Poggins P. S. D. Rinurio suo.

IDEO quid sentias de Podagrigo nostro, & ejus ministris. Certe sunt mendacissimi, nullaque iis fides præstanda, cum toties fuerint mentiti. Ego eis, aut eorum similibus, nihil credere decrevi. Summa benevolentia, quam habeo ad * Archiepiscopum Pisanum, quocum mihi jam ve-

*Valla, p. 316.

tus est ab ipsa adolescentia consuetudo, me coëgit, ut ad eum scriberem tam serio, quæ videbantur esse in honorem suum: non quidem meâ causâ, cujus ea nihil referebant *, sed suâ, *Valla, p. 317: cujus honori & famæ consultum volebam. Scis etiam quæ optimâ fiunt mente, quandoque interpretari iniquius a multis, & præsertim ab iis, qui se læsos putant. Non debet esse molestum Archiepiscopo, si sit certior eorum, quæ sibi obijciuntur, vera-ne sint, an secus; nam vera possunt corrigi, negligi vero & purgari falsa. Sed tamen danda est opera, ne aliquam veluti causam demus ad minus recte sentiendum de nobis. Id recte fieri putatur, si neminem læseris, ne in parvis quidem rebus; sed tamen Cincius mihi dixit, sibi a gubernatore optime satisfactum; &, cum sibi mihique injuriam factam sciat, etiam si id casu aliquo accidisset, se esse sibi amicissimum. Neque vero ait, se unquam dixisse quædam, quæ scribis dici, ab eo esse dicta. Sed est nequitia hominum quorundam, ut, cum videant aliquam oriri inter notos simultatem, conentur serere mendacia, quibus ad inimicitiam perveniatur. Sed hæc hæctenus. Locutus sum cum Gregorio de rebus tuis. Is suadet, ut venias; nam asserit Camerarium dicere, se tibi nunquam defuturum. Iraque suadeo idipsum & ego. Si is fidem servat, proderit tibi; si tergiversabitur, nihil oberit; nam

apud nos vel legendo, vel obsequendo, melius eris, quàm Romæ. Veni igitur; & cum hîc eris, colloquemur unâ; & ut spero, fata viam invenient. Multi sunt in Curia rudes & impudentes, quibus tamen nihil deest, multo minus tibi. Vale, & me commenda Gubernatori. Bononiæ, die 15. Februarii.

EPISTOLA XLIX.

Poggius P. S. D. Leonardo Aretino, V. cl.

VIR eloquentissimus, tuique amantissimus; Candidus noster Mediolanensis, misit ad me quendam libellum, in quo scriptæ sunt epistolæ duæ; altera Alphonsi Hispani ad Archiepiscopum Mediolanensem; altera sua, qua illi epistolæ respondet. Rescribit ille epistolæ tuæ, perstans in sententia. Candidus hoc indigne ferens, suscipit defensionem tuam, illumque acriter arguit. Loquitur Hispanus, ut mihi quidem videtur, admodum moderate. Tu tamen, quid uterque afferat facultatis ad rem, de qua agitur, legendo intelliges. Laudandæ sunt ejusmodi disceptationes, cum vacant contumeliâ, exercendi ingenii gratiâ susceptæ. Mitto igitur ad te libellum. Tu, si videbitur, respondebis Candido, agesque gratias pro sua erga te benevolentia; nam amici officio functus est. Vale, & me ama, ut soles. Bononiæ, 4. Idus Aprilis.

EPISTOLA

EPISTOLA L.

Poggius P. S. D. Feltrino Bojardo, Equiti Ferrariensi.

MITTO ad te oratiunculam, quam petis, scriptam a me in laudem Nicolai nostri. Nequaquam tamen satisfaciet tibi, cum neque mihi placeat. Sed volui, reliquis tacentibus, aliquid loqui vel ineptum, quò alios ad dicendum excitarem. Ægre equidem ferebam amicos suos, doctos præsertim, tandiu silere in causa tam honesta & digna, in qua aliquid excuderent ad memoriam tanti viri. Ipsi tamen sunt fortasse prudentiores, qui res suas edunt maturius ac elimatius: ego vero, stultorum more, quamprimum exprimo quod in buccam venit, & qui primus ad dicendum surrexi, opinor datum iri veniam infantix meæ; malui enim inepte, quàm nihil scribere. Quod si cetera displicebunt, id saltem gratum esse debet, affectio ac pietas mea erga amici memoriam celebrandam. Cum laudatiunculam hanc transcripseris, remitte exemplar, & simul quid de ea sentias, fac me certiores; magni enim facio iudicium tuum. Vale. Puer meus recte se habet a morbo, a quo jam convaluit. Bononiæ, 29. Maii.

Mm

EPISTOLA LI.

Poggins P. S. D. Guarino suo.

AURENTIUS de Prato præstantissimus, atque humanissimus inter medicos nostræ civitatis, est conjunctus mihi summâ benevolentîâ, ut inter nos major esse non possit. Is habet filium optimum adolescentem Sassarum, admodum deditum nostris studiis, in quibus evasit doctissimus. Est singularis ingenii, & vitæ continentissimæ, ita ut mores superent vim ætatis. Quum Latinis sit plurimum eruditus, cupit adjicere ad doctrinam suam etiam cognitionem Græcarum literarum, quibus etiam paulum operam dedit. In hoc suo tam honesto desiderio non solum cohortandus est, sed etiam adjuvandus. Itaque, quum ad te proficiscatur discendi causâ, suscipe eum, oro, tuâ solitâ humanitate, & veluti filium erudias. Rem gratissimam facies patri, viro optimo, & doctorum omnium amicissimo. Adolescenti suppeditabis materiam ad laudem & gloriam comparandam: tu autem optime collocabis beneficium, instruendo hunc, qui sit vir insignis tuâ operâ futurus. Mihi vero facies rem ita gratam, ut quicquid in istum conferes officii & doctrinæ, id in meipsum collatum putem. Si ergo Poggii tui apud te honestæ preces valent, fac, te rogo, ut is intelligat has literas sibi plurimum profuisse. Annumeres ipsum inter filios tuos; aliquando enim plus laudis & voluptatis percipimus ex iis, quos bonis artibus educamus, quàm ex illis, quos procreavimus; cum illos voluntas, hos necessitas nobis tradiderit sublevandos, ut in aliis opera & pietas nostra laudetur, in aliis vis naturæ. Vale, &, si me amas, Sassarum quoque, ut pariter ames, velim. Scripsi nuper post obitum Nicolai nostri epistolam quandam

ad Carolum Aretinum, in qua dolui de morte sua. Postmodum, quum viderem nullum ex amicis aliquid scribere ad laudem suam, præstiti ei munus, quod solum defunctis potest concedi. Edidi oratiunculam funebrem, in qua etsi non omnes suas laudes expressi, eas tamen, quæ tunc in mentem venerunt, stylo complexus sum, licet paucis; non enim multis utendum est verbis apud aures multorum ita delicatas, ut nihil probent, nisi quod eloquentiam Ciceronis repræsentet. Epistolam ergo & oratiunculam tradidi Augustino de Villa tibi deferendas, ut eas legas quum otium erit. Nam licet parum culta sit oratio; quia tamen virum olim tibi amicissimum laudat, certus sum, quæ scripsi, te, etsi non mea, at saltem causâ mortui probaturum. Vale, & quid de eis sentias, rescribe. Bononiæ die 6. Junii.

EPISTOLA LII.

Poggius P. S. D. Francisco Barbaro, Equiti insigni.

IGNIFICAVI nuper per epistolam Carolo Aretino dolorem, quem suscepi ex morte Nicolai nostri, viri, ut nosti, præstantissimi inter ceteros nostræ ætatis viros. Expectabam vero in dies, ut aliquis ex his nostris doctoribus scriberet aliquid in laudem ejus, qui fuit doctis omnibus amicissimus.

Et quidem æquum erat, quempiam eorum, qui scribendo possunt, aliquid cudere, saltem exercendi ingenii gratiâ, in memoriam illius. Sed, quum viderem, nullum, quod scirem, id munus suscipere, arripui ego calamum, & inter multas occupationes cum publicas, tum privatas, paucis complexus sum, quæ ad ipsius commendationem spectabant: qua in re nihil mentitum me esse profiteor, nihil in eum contuli alienum suis moribus & doctrinâ, Summa enim fuisset impuden-

M m ij

tia, voluisse mendacem esse apud eos, penes quos semper vixerat, & oratio habetur. Quin potius vereor, ne parum cumulate recensuerim, quæ in ejus laudem verissime dici posse videbantur. Sed ea relinquo eloquentioribus, qui copiose & ornate cogitationes suas mandare literis possunt. Ego, mulierum more, quarum subita consilia prudentiora habentur, quicquid in mentem venit, primo impetu expressi, relinquens aliis uberem, si voluerint, scribendi facultatem. Cum autem sciam, te fuisse Nicolao, dum vixit, summo amore conjunctum, arbitror te libenter lecturum, quæ ad ipsius nominis famam pertineant. Itaque tradidi Hermolao nostro, viro humanissimo, & epistolam & oratiunculam, quas describi, & ad te deferri procuraret. Leges igitur illas, quum tempus otium tibi suppeditabit; & licet res parvi sit æstimanda, si auctorem consideres, tamen propter Nicolai memoriam tradas ceteris legendam; non enim, si satis digne pro Nicolai virtute a me scriptum non est, idcirco ejus nominis memoria est obliteranda: quanquam oportuerat laudes ejus, qui eloquentissimus extitisset, pari eloquentiâ fuisse descriptas. Sed ego, quod vir esmeæ tulerunt, officium præstiti, reliqui ornatius scribendi curam suscipient. Vale, & tuum mihi de epistola atque oratione verum & ex animo judicium perscribe. Bononiæ, die 10. Junii.

EPISTOLA LIII.

Poggius Valaseo.

XPECTAVI diutius, quàm tua perfidia ferebat, ut mitteres pecunias, quibus me fraudasti. Tenuerunt me suspensum quidam Portugalenses, qui adsunt in Curia, rogantes, ut æquo animo ferrem, quoad eis responderetur, quum se dicerent de hac re ad te scripsisse. Sed qui non es veritus per summum nefas decipere præsentem, multo magis absentem delusurum te cogitavi. Neque me spes fefellit. Nimum es impudens & fraudulentus, qui amicum, qui socium, qui in te confidentem, tam nequiter tuis verbis fallacibus decepisti. Si scivissem, te olim fuisse Judæum, nequaquam tibi assem credidissem; nam nulla spes est habenda in eo, qui legem priorem fefellit, ut proderet posteriorem. Neque Judæus, neque Christianus, utramque fidem pro nihilo habuisti: non ut nostram fidem sequereris, Christianus effectus es, sed ut, tuâ posthabitâ, quæstum faceres ex ea, quam ementitus es, fide. Deus te perdat, pro fide infidelis. Si in priori fide perseverasses, erubuisses proximum tam turpiter fraudare. Ergo Christianus evasisti, ut fraudandi ac delinquendi licentiam tibi concessam putares. Parvus es corpore, sed nequitia maximus. Non jam amplius differam, quin patefaciam omnibus scelus tuum. Mislos facio nummos, qui tecum erunt in animæ perditionem; tecum mihi res erit, quem patefaciam iis, qui te non norunt. Locutus sum cum Episcopo Portugalensi, cui propter suam virtutem displicuit tua fraus, atque ægre tulit, eum qui oratoris regii nomen usurpat, tam turpi notâ regni sui gloriam maculasse. Bononiæ, die 17. Junii.

M m iij

EPISTOLA LIV.

Poggins P. S. D. Guarino suo, V. cl.

HERI, cum revertissem ex Florentia, vir doctissimus Aurispa noster reddidit mihi tuas literas, quas legi summa cum voluptate; sunt enim refertæ humanissimis verbis, & singularis erga me amoris significatione. Sed hoc jamdudum mihi ipse persuasi, me a te unice & diligi & amari: ut, quamvis grata mihi sit hæc tuæ in me affectionis commemoratio, tamen nihil novi abs te afferri videatur. Placet admodum, meam intercessionem apud te tantum valere, ut, quos tibi commendo, omni benevolentia atque officio complectaris. Oratiunculam nostram funebrem a te & Mæcenate nostro probari, summe lætor. Etenim, si ille pulcrum ducebat laudari se a laudato præsertim viro, cur non & ego summa jucunditate afficiar, commendari scripta mea a doctissimis & probatissimis viris? non enim imperitorum virorum judicium, sed eruditorum, auctoritatem solet rebus afferre. Itaque, licet eam orationem cognoscam multo inferiorem tuâ commendatione, tamen tali testimonio vires & robur apud legentes summat necesse est. Sed hæc hætenus. Mæcenas noster magna me de spe, quam de eo conceperam, dejecit. Loquor tecum aperte. Si tantum tribuit indoctis, quantum doctissimis, si eodem animo improbos probosque complectitur, si nihil inter vitia & virtutem discernit, si infames & scelestos ornat ac fovet, jam ipse illis similis evadat necesse est. Nam aut ἀσύνετον ἔστω *, καὶ πάντων ἀνόητον, ὃς ἔδδεν ἀγαθῶν καὶ κακῶν ὁμοιωτάτω inter bonos & malos, aut ὁμοιωτάτω illis, quos probat, quorum utrumvis tali viro indignum videtur. Quî enim aliter fieri potuit, ut monstrum informe, horrendum, omnibus notum, cuius fla-

* aptius hic ἔστω. Repono itaque ἀσύνετον ἔστω, καὶ.

gitia in vicis etiam decantantur, adeo extulerit, adeo in finem, ut ita dicam, receperit, ut etiam optimo ac continentissimo viro plura minime tribuisset? Doleo propter Mæcenatis famam, quæ admodum læditur apud doctos, quibus summa levitas videtur, adeo prolapsum esse, ut, quæ dignitas summis & egregiis viris in testimonium honoris tradatur, eam hic levissimo ac impurissimo histrioni, in signum turpitudinis, in notam ac maculam equestris Ordinis, concesserit. Atqui errat Mæcenas, si laudes plebeculæ hac ratione aucupatur, si popularis levitatis auram sequitur. A doctis & probatis viris dicta ac facta nostra commendanda sunt. Hi sunt qui nos possunt extollere, quorum laudes firmis radicibus nituntur. Sed quæ rerum monstra scribuntur, dii boni! adeo se oblitus est homo noster, ut etiam ingentia dona, magnaque præmia, ut ille gloriatur, literis largiatur. Tuum est, Guarine, monere illum, ut se retrahat, ut se contineat, ne fiat vulgi fabula. Etiam apud majores ista narrantur summa cum derisione. Si tibi videtur, legito ei has literas; amice enim scribo, & ex veritate. Scripsi hæc manu festinâ. Vale. Bononiæ, die 5. Julii.

EPISTOLA LV.

Poggius P. S. D. Petro de Monte, Protonotario, V. Cl.

RECEPI, unà cum mulieribus tuis, literas quoque jucundiores quodammodo ipsis mulieribus, certe mihi suaviore; multa enim disputant de re uxoria: quæ quoniam te magis aliorum verbis, quàm re ipsâ cognovisse, atque audisse credo, missa facio, neque eis respondebo, quæ tibi incognita esse arbitror. Ego quidem, qui periculum feci eorum, quæ in uxores scripta legeram, secundum ferme annum transgressus, summam voluptatem, præcipuam animi quietem ex conjugio percepi: qua in re tantum absum ab illorum opinione, qui uxorem ducendam minime putaverunt, ut eos ad eam sententiam magis natura perversa, & moribus a communi consuetudine abhorrentibus, motos atque inclinatos fuisse arbitrer, quàm mulierum culpâ. Hominem siquidem in communem usum, atque in publicam utilitatem procreatum esse sapientes volunt, quæ maxime duo in conjugio servantur. At nonnulla difficilis reperitur? id quoque in pluribus hominibus accidit, neque tamen propterea repudiantur a consortio mulierum. Quod si quis studia literarum per eas impediri putat, vivat licet in solitudine, ut libet, atque orbitate. Equidem Socrates, Plato, Aristoteles, multique præterea Philosophorum principes duxerunt uxores, neque ideo indoctiores evaserunt, aut a Philosophiæ studiis recesserunt. Multas secum molestias dicuntur afferre uxores; sed multò pluribus ac majoribus nos servuli afficiunt, instabiles atque infidi. Quum enim ad tempus serviant, more metreticum, non hominem respiciunt, sed præmium: quod si absit, velut ayes alium agrum quærunt, in quo sit uberior victus

victus. Uxor vero curarum ac voluptatum conscia, tecum lætatur ac condolet, tibi respicit *, cum quo usque ad extremum diem novit se esse futuram, moestum solatur, lætanti arridet, ** Melius prospicit.* totamque se accommodat ad viri sui voluntatem. Quod si absque uxore vitam agas, aut ancillarum superbiam, aut famulorum petulantiam atque insolentiam subire oportet, qui, te flente, rident, ridente, tristantur, rodunt opulentum, pauperem contemnunt. Melior ergo & laudatior vita habita semper illorum, qui nuptiis vacarunt, quàm qui uxore caruerunt: utilior certe est, & reipublicæ accommodatior. Ego quidem in diem consolor magis, posteaquam in conjugio vixi, mihiq; persæpe succenseo, qui tam sero rectum vendi iter recognovi. Sed hæc hætenus. Munera tua fuerunt uxori acceptissima; pulcra enim sunt & venusta. Mihi autem nihil acceptius potuisses facere. Digna quidem sunt quæ mittantur a te, ac deferantur non solum ad Poggiū, sed ad majorem virum. Ago tibi, meo atque uxoris nomine, gratias, & quidem ingentes: uberiores uxor, quæ vestem confecit, in qua forsan aliquid dignum conjugio moliemur. Tu vale mei memor. Bononiæ, die 18. Julii.

EPISTOLA LVI.

Poggius P. S. D. insigni viro Leonello Equiti Estensi.

UPER cum in camera Pontificis esset sermo inter quosdam de epistolis Hieronymi, atque ego duo volumina ex eis pulcherrima me habere dixissem, subdidit quidam ex adstantibus, se mihi obtulisse pro illis octoginta aureos, neque tamen habere potuisse. Atqui, inquam ego, quondam Cardinalis sancti Xysti pluribus verbis sæpius me rogavit, ut eos codices sibi traderem, seque pollicitus est ex eis centum aureos daturum; præterea se loco muneris eas epistolas habiturum. Et forsân tum precibus, tum pretio motus vendidissem, nisi absterruisset me Nicolaus de Nicolis, qui tum censoriâ illâ suâ objurgatione multis verbis me retardavit, asserens id infirmi, atque abjecti animi, ac penitus alieni a literis signum fore. Quare permotus decrevi epistolas apud me continere. Hæc sentiens vir doctissimus, mihiq; amicissimus Aurispa noster, dixit te summe cupere habere similes epistolas in suppellectili tua. Itaque admodum rogavit, ut vellem eas tibi vendere, neque in pretio ullam moram, aut dissensionem futuram. Ego, cum aliquandiu restitisssem, decrevi tandem obsequi voluntati suæ, eo tamen pretio, quod aliàs oblatum erat, hoc est, ducatorum centum. Rogatu ergo Aurispæ misi pro codicibus, quos mecum habeo. Tua ergo res sit, velle aut nolle libros habere: utrum decreveris, æque mihi gratum erit. Non enim inopia illos a me abstraho, sed tibi satisfaciendi cupiditate. Hoc tamen affirmo, non esse in universa Italia, qui duobus codicibus aut plures habeat, aut pulciores epistolas, aut magna ex parte emendatiores. Eques tuus Reatinus, cum huc antea

ostentationis causâ accessisset (volebat enim omnibus esse notam stultitiam suam) dixit cuidam Ferrariensi, te sibi ostendisse literas, quas scripseram ad Guarinum de rebus suis. Hoc non existimo fuisse verum; attamen abs te scire cupio, an hac in re, sicut & in reliquis assolet, sit mentitus. Is postmodum iterum rediens, nonnullis quærentibus, se iturum dixit ad patrum: nonnullis vero, te illum destinasse Florentiam pro oratore. Periturum se e vestigio existimaret, si ullum verbum non mendosum, non fallax, non confictum prodiret ex ore suo. Veritate plenus est; nunquam enim aliquid veri protulit lingua ejus. Vale, Bononiæ die 24. Julii.

EPISTOLA LVII.

Poggius S. P. D. insigni Principi Leonello Equiti Estensi.

IR doctissimus Aurispa noster dedit mihi nummos aureos, quos misisti, & simul retulit, visum esse nonnullis, codices illos non esse tanti æstimandos; sed misisse te loco muneris quicquid dares præter æstimationem. Miror tam æquos librorum licitatores Ferrariæ repertos, tanquam ibi esse soleat excellens quædam librorum vendendorum officina, ut tam recti inveniantur, atque exercitati viri in auctione libraria. Profectò qui ita judicarunt, aut nunquam vendidere codices, aut perraro emerunt. Similes vero eos nunquam aspexisse certe scio: ut ridiculum videatur, recte potuisse æstimare rem, quam nunquam antea viderunt. At verò in hac Curia quoque, ubi & Florentiæ & librorum, & emptorum ac venditorum major est copia, secus multis videtur. Veruntamen quod das, libens accipio, sive pretio, sive dono id fiet. Nihil enim mea refert, ut inquit Terentianus ille, dum potiar modò, Quicquid autem largitum te credis, est mihi

N n ij

gratissimum, non tam re ipsâ, quæ parum quid est, a tali præfertim viro, quàm spe te deinceps ampliora daturum; est enim consuetudo bonorum Principum, qualem te esse videmus, perseverare in eo, quod bene cœperunt. Itaque magnasum in spe, te postquam ingressus es iter largiendi, progressum ulterius in officio liberalitatis; præsertim erga eum, qui & libenter accipit, & a te libentissime. Utaris ergo sæpius hac tua munificentia, quæ quidem rectius collocabitur, quàm apud thrasonem illum, qui proculdubio jamdudum esuriret eum illa sua magniloquentia, nisi in militiam, tanquam in asylum suæ inopiæ, confugisset. Quod autem de literis ostensis fuerit mentitus, non est mirum, mihi præcipue, qui novi Proteum illum ita totum ex mendaciis confictum, ut continuo se putaret interiturum, si quid verum proferret. Quum enim mendacia plus sibi ad hanc diem profuerint, quàm docendi ludus, aut antiqua militia, aut ars memoriæ, digna res est, ut in eo se exerceat, quod sibi intelligit profuisse. Vale. & me, ut soles, ama. Bononiæ, die 13. Augusti.

F I N I S.

INDEX

IN HISTORIAM DE VARIETATE FORTUNE.

Littera N notas indicat.

A

Bailardus filius Humfredi
Principis Normannorum,
pag. 54.

Adamantum inveniendorum
ratio apud Indos, 145.

Adena urbs, 139

Ædes Castoris & Pollucis, 11. Miner.
væ, *ibid.* Telluris, 12. Concordiæ,
ibid. Mercurii, 13. Junonis Lucinæ,
ibid.

Æthiopia, 150

Æthiopes vitæ longissimæ, 150. Quæ-
dam de eorum Religione & moribus,
ibid. & *seq.*

Agriensis Episcopus contra Turcas pu-
gnans, nunquam postea apparuit, 118.
& in not.

Ala filia Roberti Frisii Comitis Flan-
driæ, uxor Rogerii I. 54. N.

Alberada prima uxor Roberti Princi-
pis Normannorum, 54. N. Ab eo-
dem ob consanguinitatem dimissa,
ibid.

Albenigarus mons, 145. Adamantes
gignit, *ibid.*

Alexander V. Pontifex Bononiæ mo-
ritur 59

Alexandria a Petro Rege Cypri expu-
gnatur, 48. & N.

Alidosius *Ludovicus* urbem Imolam pro
Ecclesia iusto imperio tenet, 71.

Eandem urbem amittit, *ibid.* Me-
diolanum ducitur, *ibid.*

Amadeus Sabaudix Dux, Basileæ Pon-
tifex creatur, 99.

Anacletus Pseudo-Pontifex Rogerium
Siciliæ Comitem, primum Siciliæ Re-
gem creat, 55. N.

Andamania auri insula, 130. Eam inco-
lunt Anthropophagi, *ibid.*

Angli quo anno primum in Britanniam
migrarunt, 40. & N.

Angliæ Regnum ex Saxsis, Anglis & Ge-
tis conflatum, 40. Ejus initium, *ibid.*
Laudatur, *ibid.*

Antonini columna cochlea, 19. Tem-
plum, 11.

Antropophagi Andamaniam auri insu-
lam incolunt, 130

Apollinis templum, 13

Apulia subacta ab Humfredo Norman-
norum Principe, 54

Aqueductus Romæ quot, 16

Aragonum Rex *Alphonfus*, 105. A Johan-
na Regina Neapolit. in filium adopta-
tus, in auxilium accitur, *ibid.* Arci-
bus maritimis præficitur, & Regnam
egregie defendit, *ibid.* Regno præest,
ibid. Mutato. Reginz. animo. Regno
pellitur, 106. Irâ inflammatus magnâ
classe instructâ Neapolim capit, *ibid.*
In Hispaniam redit, *ibid.* Massiliam.

N n iij.

depopulatur, *ibid.* A Joanne Antonio Urfinio, Principe Tarentino, ex Sicilia accersitur. *ibid.* Caietam obsidens capitur a Januensibus, *ibid.* Ad Philippum Mariam Mediolani Ducem deducitur, a quo benigne excipitur, 107. Inito foedere cum Mediolani Duce in Regnum Neapolitanum redit, *ibid.* Per intestinam factionem Caietam capit, *ibid.* Capuam, Aversam, & Neapolim secundum expugnat, *ibid.* Solus Regno potitur, *ibid.*

Arcus Romæ quot, 15
Aretium a Carolo Principe Dyrrachino occupatur, 56
Arotani flumen ita piscibus refertum, ut manibus prehendi possint, 149
Ava urbs, 132. 134.
Aversa urbs a Rannulpho Normannorum Duce condita, 53. Ab Alphonso Aragonum Rege capta, 107.
Augusti dictum de urbe Roma, 10. Sepulchrum, 19.

B.

BACHALI, sacerdotum genus, apud Indos, 138. 141.

Bajazet in ferream caveam a Tamerlano conclusus, 36

Baldochia civitas, 127
Bandam insula, 136
Baptisollis arx, 109
Barbora portus, 139
Basileense Concilium, 95
Bathech insula, 132

Beda in historia Gentis Anglorum deceptus, in assignando adventu Anglorum in Britanniam sub Marciano duce, 40. N.

Bentivolus Johannes Bononiz dominus, 75. foedere cum Florentinis conjunctus, *ibid.* per suam clementiam ac lenitatem erga populum sibi perniciem affert, *ibid.*

Bergomum a Francisco Carminiola expugnatur, 104. Venetis traditur, *ibid.*

Bernabos cum nepote Joanne Galeatio Mediolanum tenet, 62. Brixiam, Cremonam, Parmam & Placentiam occupat, *ibid.* quatuor suscepit liberos, *ibid.*

ejus bellum cum Florentinis, quibus Miniatem oppidum ab incolis proditum cedit, *ibid.* Urbano V. Pontifici resistit, *ibid.* per colloquii speciem a nepote capitur, & in custodiam traditus ingerit, *ibid.*

Bizenegalia, 128. & N.

Bonifacius I X. mittit in Angliam Legati nomine Petrum de Bosco Episcopum Aquensem, 42. creat Cardinalem Balthasarem Cossam, 59. *Vide* Cossam.

Bononia, 63. Bononiz moritur Alexander V. Pontifex, 59.

Bosco (Petrus de) Episcopus Aquensis, 42. & N. a Bonifacio I X. in Angliam Legatus mittitur, *ibid.* sacris vestibus a Richardo II. donatur, 43.

Brachius Perusinus per civiles Perusinarum factiones denuo pulsus, 71. Ob res egregie gestas Dux Equitum & peditum a Johanne Pontifice declaratur, 74. Perusum obsidet, *ibid.* Carolum Malatestam capit, *ibid.* ad Regnum Neapolitanum animum adjicit, *ibid.* Aquilam obsidet, ubi occiditur, *ibid.* ejus cadaver Romam allatum & obiectum feris, *ibid.*

Brammones Philosophi & Astrologi apud Indos, 130. & N. 142.

Brixia a Bernabove occupatur, 62. expugnatur a Francisco Carminiola, 104.

Bucicaldus, 64. N. ejus jussu Gabriel filius spiritus Joannis Galeatii capite Genuz plectitur, *ibid.*

Bussetania, 132

Burgundiz Dux occiditur, 48

Butillus Urbani VI. nepos, 56. 79. classem a Genuensibus conducit, ut Regnum Neapolitanum invaderet, 57. Genuam fugere cogitur, *ibid.* ejus calamitates post Urbani mortem, 80.

C.

CÆSARINUS Cardinalis S. Angeli, *vide* Julianus.

Cahila urbs, 129
Calabria devicta a Roberto fratre Humfredi Principis Normannorum, 54.

- Calacatia nobile** Perfarum emporium, 128.
Calamia urbs, 129. Not. S. Thomas ibi martyrium subiit, *ibid.*
Cambaleschia, 134
Camerinum a Nicolao Fortebrachio obfessum, 105.
Capuz Princeps *Jordanus*, 53
Carazolus Ostinus jussu Joannz II. Neapolit. Reginz Joannem Ducem Venufinum interficit, 103.
Carminaola (*Franciscus*) belli gloriâ clarus, 103. obscuris parentibus natus, porcos pavit, *ibid.* ab equite rapitur in castra, vivente adhuc Mediolani Duce seniore, *ibid.* Philippo Duci Mediolanensi ad propellendos ex urbe hostes præcipuam operam præstat, 104. à Philippo exercitui & bello præficitur, *ibid.* Treccium, Bergomum, Brixiam, Cremonam, Parmam & Januam in suam potestatem redigit, *ibid.* ejus justitia ac severitas, *ibid.* ob nimiam felicitatem rerum, in invdiam Philippi incurrit, *ibid.* abdicatus imperio exercitus Venetias petit, *ibid.* Auctor est Venetis, ut contra Philippum pro Florentinis arma capiant, *ibid.* bello præficitur, *ibid.* Brixiam expugnat, *ibid.* Ducis Mediolanensis exercitum profligat, *ibid.* eundem ad pacem petendam compellit, *ibid.* in altero bello, quod Venetorum classis prælio fuit inferior, accitus Venetias capite damnatur, *ibid.*
Carolus VI. Rex Francorum, 46. ejus pugna cum Flandris ad Rosbecam, 46. 47. & N. amens factus, *ibid.*
Carraria familia, 65. Patavii primaria, 67.
Carrariensis senior (*Franciscus*) primus Patavio imperat, 67. laudatur a Petrarca, *ibid.* ejus bellum contra Venetos, 68. foedus icit cum Rege Hungariz & Genuensibus, & pacem init cum Venetis, *ibid.* & N. Modætie obit in carcere, *ibid.* N. Franciscus Carrariensis junior dictus Patavium capit, 68. Veronam, *ibid.* arma movet contra Vicentinos, 69. amittit Veronam, *ibid.* a Venetis strangulatur, *ibid.*
Castoris & Pollucis *Ædès*, 11
Catalani Jano Cypri Regi in auxilium veniunt, 50. primi in pugna contra Soldanum diffugiunt, *ibid.*
Cathaium, 134
Cati volantes ubi, 137
Catignola (*Franciscus*) Picenum subigit, 91. varia oppida Romanæ Ecclesiæ expugnat, *ibid.* Eugenium IV. ad pacem compellit, *ibid.* Vexillifer Romanæ Ecclesiæ declaratur, *ibid.* recuperat Ecclesiæ Romanæ oppida a Nicolao Candola devicta, 93.
Cavalcaboves Cremonæ Domini, 70. decem ex hac familia ad cœnam invitati occiduntur a Gabrino Cremonensi, *ibid.*
Caudola *Jacobus* dux belli creatur ab Eugenio IV. Pontifice adversus Martini Pontificis nepotes, 89. 90. pecuniâ corruptus desciscit ad hostes, *ibid.* fœdere conjungitur cum Joanne Duce Venufino, 103.
Cenderghiria urbs, 129. & N.
Cerdicius Rex primus Anglorum, 40. N.
Cernove insula, 131
C. Cestii sepulchrum, 9. & N.
Christiani S. Thomæ quinam sic appellati, 139. N. iidem Nestoritz dicti, *ibid.* & quare, *ibid.*
Christianorum centum & quadraginta millia ad Thermas Diocletiani fabricandas adhibita, 15
Ciampa urbs, 136
Cimbron quid, 8. Utrum Marii an Domitiani trophæa? 9. N. Galsus Cirtadinus primum ea detexit, *ibid.*
Circus Agonalis, 18
Clodovæus primus Rex Francorum Christianus, 45. Remis a S. Remigio baptizatur, *ibid.* N.
Cocym urbs, 137
Coerare antiquitus pro curare, 8. & N.
Coliseum, 17
Collicuthia urbs, 138. & N.
Coloen urbs, 136
Colonguria, 138. & N.
Columnæ cochleæ Trajani & Antonini, 19.
Combahiza urbs, 128. 133. in hujus urbis regione, sardonius lapis reperiatur, *ibid.*
Cometes, 65. quoties apparet, *calamia*

tates portendit, *ibid.*
 Comitum familia, 108. hujus familie origo, *ibid.* ubi primum ejusdem auctor confederit, *ibid.*
 Comitum (*Franciscus*) patria pellitur, 109
 Comum, 64
 Concilium Constantiense, 60. Pisanum, 61. Basileense, 95. Florentinum, *ibid.* hujus brevis historia, *ibid.*
 Concordiæ Aedes, 12
 Conradus e gente Triciorum, 107. ut solus regnaret, majores natu fratres occidi jussisse creditur, *ibid.* triginta annos Fulginius imperat, 108. multis oppidis mulctatur a Martino Pontifice, *ibid.* vario est animo adversus Eugenium Pontificem, *ibid.* ejus offensionem contrahit, *ibid.* dum Legatus missus ab Eugenio Pontifice Fulginium obsidet, unâ cum filio capite plectitur, *ibid.* Vide Tricii gens.
 Constantiense Concilium, 60
 Cornetanus Joannes stipendium meret cum Tartalia belli duce egregio, 110. unde oriundus, *ibid.* fit Protonotarius a Martino Pontifice, 111. ab Eugenio Pontifice creatur Episcopus Recanatensis, & Legatus mittitur in Picenum, *ibid.* Provincialium querelis cogitur redire Romam ad se purgandum, *ibid.* Emulos superat, *ibid.* Armeleum partes Martini Pontificis secutum capite mulctat, *ibid.* Eadem poenâ afficit Petrum Gentilem ex familia Varani, 112. odii causâ cogit Picentes ad defectionem, *ibid.* Capitur, & clam emissus Venetias fugit, *ibid.* Mox Florentiam, ubi collatâ in Provinciales defectionis culpâ, cum Eugenio Pontifice in priorem gratiam redit, *ibid.* creatur Archiepiscopus Florentinus, tum Patriarcha Alexandrinus, *ibid.* Pontifici persuadet, ut in Regnum Neapolitanum Legati nomine mittatur, ut, duorum Regum dissensione, Regnum illud in potestatem redigat, 112. agrum Casentinatē vastat, *ibid.* Jacobum Vicanum occidit, *ibid.* Antonium Pisanum laqueo suspendi jubet, *ibid.* assumulat se favore partibus Renati Regis, *ibid.* ejus irrita consilia contra Regem Alphonsum & Nico-

laum Caudolan, *ibid.* Antonium Ursinum capit, *ibid.* hac de causa Cardinalis creatur, *ibid.* exercitu relicto, naviculâ clam conductâ, Venetias fugit, inde Ferrariam, ubi Pontifex Concilium habebat, *ibid.* conjicit in proceres Regni, adversi belli culpam, *ibid.* his artibus majori sibi benevolentia Pontificem devinxit, *ibid.* Provincia- rum omnium, quæ Pontifici parent, Legatus declaratur, *ibid.* init cum Venetis & Florentinis fœdus, 113. Ad- ma convertit in Conradum Fulgini dominum, *ibid.* eum captum in vincula conjicit, *ibid.* arcem Spoletanam sibi subdit, *ibid.* contra Florentinos conjurat, *ibid.* majora suis viribus molitus, venit in suspensionem, & per Antonium Paduanum capitur, *ibid.* dum se defendit, tria accipit vulnera, *ibid.* moritur, *ibid.* ejus cadaver noctu in templum Minervæ delatum, 114. N. postea ejus ossa collecta, & Cor- netum delata, *ibid.* N.

Costa Balihassar Neapolitanus, 59. Bonifacii IX. Cubicularius, *ibid.* factus Cardinalis, Bononiz Legatus creatur, *ibid.* creatur Pontifex, *ibid.* bello la- cessitur a Rege Ladislao, *ibid.* eum comprimit, 60. aufugit Româ Florentiam, inde Bononiam, *ibid.* adit Con- stantiam, ubi Concilium celebraba- tur, *ibid.* noctu inde fugit Ducis Ba- variz auxilio, Scafusam concedens, *ibid.* fraude Alamannorum captus Pontificatus dejicitur, *ibid.* triennio in carcere detinetur, *ibid.* pretio se redi- mit, *ibid.* in Italiam redit, *ibid.* a Martino Cardinalis creatus, Florentiz obit, *ibid.*

Cremona a Bernabove occupata, 62. 69
 a Francisco Carminiola expugnata 104.

Cremonensis (*Gabrinus*). vide Gabrinus.

D

DANTES Poëta summo in honore a Scaligeris habitus, 66
 Dely urbs, quam Poggius Hellim vo- cat, 128
 Drogo ex Altavilla Tancredi filius Prin- cept

ceps Normannorum, 54. & N. Neapolitani Comitit Nazonis proditione occiditur, *ibid.*

Durianum quis fructus, 131
Dyrrachinus (*Carolus Princeps*) ex Hungaria in Italiam ab Urbano VI. Pontifice vocatur, 56. Aretium occupat, *ibid.* Regnum Neapolitanum ingressus fundit hostes, *ibid.* Reginam Johannam captam pulvillo ori superinjecto ad mortem compellit, *ibid.* Regni Neapolitani partem Butillo Urbani V. nepoti falso promittit, 57. Hungariæ Regno potiri in animo habens, occiditur, *ibid.* Duos filios relinquit, 58. Johanna hæres Regni, Ladislao fratre mortuo, declarat, *ibid.*

E

ECLIPSIS, 86
Elephantos capiendi ratio apud Indos, 132. 133.

Eugenius IV. Pontifex, 86. & *seq.* Martini Pontificis nepotibus bellum infert, *ibid.* Belli ducem declarat Jacobum Caudolam, qui pecuniâ corruptus ad hostes deficit, *ibid.* & 90. Nicolaum Stellam copiarum ducem creat, qui pariter contra Pontificem se convertit, *ibid.* Francisco Catignolæ iter per Picenum ita concedit, ut nihil moveat, 91. Pontifex fallitur, qui cernens multa a Catignola Romanæ Ecclesiæ diripi oppida & capi, de pace agit, Catignolam Ecclesiæ Vexilliferum declarans, *ibid.* Metuens populi Romani contra se seditionem, veste monachi indutâ, naviculâ clam Ostiam devehitur, & inde Florentiam concedit, 92. Romæ Sigismundo Imperatori coronam imponit, 93. Johannis Cornetani consiliis ad Regnum Neapolitanum animum adjicit, 94. Ferrariam petit Concilii celebrandi gratiâ, 97. Basileæ Pontificatu dejicitur, 99. avidus Europæ ab Infidelibus liberandæ, bellum parat contra Turcas, 117. peste coactus Florentiam transit Ferrariam relinquens, 98. Florentiæ componit pacem inter Duces Mediolani, Venetiarum & Florentiæ, 119. in

Franciscum Comitem conspirat, 120. Nicolaum Parvulum in auxilium accersit, *ibid.* Multa oppida recipit, *ibid.* Florentiâ Senas, & paulo post hinc Romam adit, *ibid.* Moritur, 64. N. 121.

F

FELTRIUS *Franciscus* Urbini Comes, 108. Opem fert Venetis, *ibid.* Florentia, 60. ibi moritur Joannes XXII. Pontifex, *ibid.*

Florentinum Concilium, 95. hujus historia, *ibid.*

Fortebrachius *Nicolaus* Eugenium Pontificem bello laceffit, 105. dum Camerinum obsidet, occiditur, *ibid.*

Fortuna quid sit, 26. 27. & *seq.*

Francorum gens laudatur propter defensores Romanos Pontifices & Fidem Catholicam, 41. 46. Francorum Regni initium, 45. & N. Francorum nomine *Christiani* designati, 46. & N.

Julii Frontini liber a Poggio repertus, 16.

G

GABRINUS Cremonensis Cavalcaboves ab se ad cœnam invitatos interimit, 70. Cremonæ potitur, *ibid.* capitur, & in carcerem ducitur, 71. capite damnatur, *ibid.*

Galeatius *Joannes*, 63. literatos coluit, *ibid.* liberalis erga viros nobiles in egestate versantes, *ibid.* regis virtutibus præditus, *ibid.* ejus tria bella cum Florentinis, *ibid.* omnem fere *Lombardiam* subigit, *ibid.* tres relinquit filios, *ibid.* & N. ante ejus mortem cometes apparet, 65

Galeatius *Joannes Maria* Joannis Galeatii filius, 64. ob imperii asperitatem in templo S. Gothardi interficitur, *ibid.* N.

Galeatius *Philippus* Joannis Galeatii filius repente obit, 64. N.

Galeatius *Gabriel* filius spurius Joannis Galeatii Genus capite obtruncatur, 64. N.

Gallia Cisalpina a Longobardis *Lombardia* dicta, 63. ferme omnis occupata a

Joannes Galeatio, *ibid.*
 Genua expugnatur a Fran. Carminiola 104
 Genuenses capiunt Jacobum patruelem
 Petri Regis Cypri, 50. Genuam per-
 ducunt, & detrudunt in turrim, *ibid.*
 & N. cum Venetis bello certant, 50.
 N. fœdus ineunt cum Francisco Car-
 rariensi seniore, 68.
 Gidda portus, 139
 Ginger ubi reperitur, 128. unde ex-
 trahitur, *ibid.*
 Gifulsus Princeps Salernitanus, 54. N.
 Gregorius XII. ab Innocentio VII. Car-
 dinalis creatus, 6. de Pontificatu deji-
 citur Pisis & Constantiæ, 61.
 Guid-Antonius Urbini Comes, 114. fi-
 lium relinquit vitii omnibus insi-
 gnem, *ibid.* & 115.
 Guinifius Paulus, 76. tyranni mores se-
 quitur, *ibid.* ejusdem fœdus cum Flo-
 rentinis, *ibid.* ob fœdus violatum Flo-
 rentini eidem bellum indicunt, *ibid.*
 captus unâ cum filio ad Philippum
 Mariam Mediolani ducem mittitur,
 & in carcere perit, *ibid.* & N.
 Gentilis Petrus ex familia Varani capite
 mulctatur, 111

H

HADRIANI moles, 19
 Henricus Imperator, 67
 Henricus V. Angliæ Rex Francis bellum
 infert, 48. Parisium capit, *ibid.*
 Henricus Dux Herefordiæ frater patrue-
 lis Richardi II. 44. Declaratur Rex in
 ejus locum, *ibid.* Richardum in carce-
 rem conjicit, *ibid.*
 Historiæ utilitas, 1
 Honorius Pontifex, 55
 Humfredus Princeps Normannorum, 54.
 univervam Apuliam subigit, *ibid.* Abai-
 lardum filium habet, *ibid.*

I

JACOBUS Marchiæ Comes ex stirpe
 Regia Francorum in Regnum Nea-
 politanum accitur a Joanna Regina,
 58. invitâ Reginâ se Regem appellat,
ibid. Reginam in custodiam tradit, *ibid.*
 excitato populi tumultu in arce obli-

detur, & Regno ejicitur, *ibid.*
 Jacobus patrueles Petri Regis Cypri a
 Genuensibus capitur, 50. Genuam per-
 ducitur, *ibid.* & N. in turrim detrudit-
 ur, *ibid.*
 Janus Rex Cypri a Saracenis capitur,
 50. auxilium a Christianis Principibus
 implorat, *ibid.* perfolutâ grandi pecu-
 niâ redit in Regnum, *ibid.*
 Java avis, 135. hoc nomine duæ insu-
 læ, *ibid.*
 India quot in partes divisa, 139
 Indorum mores & Religio, 139. & seq.
 Innocentius VII. vide Gregorium XII.
 Joanna I. Regni Neapolitani Regina, 56.
 Andream virum suum turpi morte
 afficit, *ibid.* Florentiam fugit, *ibid.* in
 Regnum redit, *ibid.* ejus mors, *ibid.* N.
 Joanna II. Neapolis Regina, 52
 Joanna Caroli Dyrrachini soror vidua
 hæres Regni Neapolitani, 58. nubit
 Jacobo Comiti Marchiæ, *ibid.* con-
 tempra & custodiis septa, *ibid.*
 Joannes XII. vulgo XIIII. vide Cos-
 sam.
 Joannes patrueles Petri Regis Cypri in-
 terficitur, 50. N.
 Jordanus Capuz Princeps, 53. N.
 Jovis Statoris templum, 13
 Julianus Cardinalis S. Angeli, 95. ei-
 a Martino Pontifice cura Concilii Ba-
 fileensis demandatur, *ibid.* ab Euge-
 nio Pontifice mittitur ad componen-
 dam pacem inter Reges Poloniæ &
 Hungariæ, 117. & N. in bello con-
 tra Turcas occiditur, 119. & N.
 Junonis Lucinæ ædes, 23
 Jurisjurandi ratio triplex apud Indos,
 146. 147.

L

LABBEUS Philippus deceptus in sta-
 tuenda die mortis Martini Pontificis,
 86. N. idem correctus, 100. N.
 Ladislaus pubes adhuc Regno Poloniæ
 succedit, 116. ab Hungaris creatur
 Rex, *ibid.* bellum suscipit contra Tur-
 cas, 117. multas nationes subigit, *ibid.*
 ab Infidelibus occiditur, 118.
 Lapis fardonius ubi reperitur, 128
 Larius lacus, 61

Ludovicus Cardinalis Patriarcha Aquileiensis ab Eugenio IV. ad bellum contra Franciscum Comitem administrandum eligitur, 121.

Ludovicus Dux Aurelianensis occiditur a Burgundiae Duce, 47

Ludovicus Rex Hungariae, 57

Ludovicus ex stirpe regia Francorum Joannam Neapolis Reginam opprimat, 105. Regnum Neapolitanum ingreditur annuente Martino Pontifice, *ibid.* obtinet provinciam Calabriae, *ibid.* a Joanna Regno praeficitur, 106. moritur Renato fratre haerede Regni instituto, *ibid.*

Lupi M. Antonii sepulchrum, 20

Luscus Antonius Poggii amicus & a secretis Martini V. 5. & N.

M

MACINUM provincia, 132
Malabar, 129. & N.

Malatesta Carolus capitur a Braccio Perusino, 74

Malpuria urbs, 129. & N.

Marahatua urbs, in qua ligni aloës, auri, argenti, & gemmarum magna copia, 131

Marcanda Tamerlani Regia, 37

C. Marii dictum de se, & de Carthagine, 6. & N.

Maximus V. Pontifex, 5. & N. 85. 86.

89. Basilicae Concilium indicit, 95.

hujus curam mandat Cardinali S. Angeli, *ibid.* Decreta varia ante ejus mortem, 86. 87. ejus mors, *ibid.* N.

Masius Thomas supplicio affectus, quod arcem S. Angeli Columnensibus tradere voluit, 100

Mazzeriüs (*Philippus*) Cancellarius Regni Cypri, & Francisci Petrarchae amicus, 49. N.

Mediolanum, 61. 62. & *passim*.

Melancota, 138. & N.

Mercurii zdes, 13

Metellæ Q. *Cecilia* sepulchrum, 19

Minervæ zdes, 11

Mœnia Romæ quando & a quibus Pontificibus instaurari coepta, 22

Moles Hadriani, 27

Muthia deus apud Indos, 143

N

NEAPOLIS urbs antiquitate illustris, 51. 52. ab Alphonsio Rege Aragonum capta, 106. 107.

Nemptai, 134

Nestoritz & Nestorini qui, 129. & N. 138. 139. 141.

Nicolaus V. Pontifex, 122

Nicolaus Venetus, 126. de ejus in Indiam peregrinatione, *ibid.* & *seq.* ut se, uxorem ac liberos servet, fidem Christianam abnegat, *ibid.* veniam impetrat a Nicolao V. *ibid.*

Nicosia urbe Saraceni potiuntur, 51

Nilus, 149. ejus situs, *ibid.* & in Praefatione quarti libri hujus Historiarum.

Normanni quando in Italiam advenērunt, 52. 53. & N. Turritinum cognomento Scitellum sibi praeficiunt, 53.

Novaria, 64

O

OBELISCI quot Romæ, 20

Odeschiria urbs, 129. & N.

Otho III. ex familia Parmensi, 69. Placentiam, Parmam, Rhegium captas diripit. *ibid.* ejus crudelitas, 70. Marchionem Ferrariensem bello laceffit, *ibid.* per speciem fœderis in colloquium evocatus perimitur, *ibid.*

P

PACHAMURIA, 128
Pacis templum a Vespasiano constructum, 10

Paluria urbs, 138. & N.

Pancovia, 135

Pantheum, a quo & quo tempore conditum 10. & N. ejus trabes æneæ, *ibid.* pondus ejus æris, *ibid.*

Papia, 64

Parisiurum urbs antea Lutetia dicta, 45. propter loci amœnitatem a Clodoveo Regni sedes delecta, *ibid.* N.

Parma, 61. a Bernabov occupata, 62. 69. a Francisco Carminiola expugnata, 104.

Parvulus, seu Piccininus Nicolaus, 97. eo auctore multæ urbes a Pontifice

O o ij

- deficiunt, *ibid.* & 98. in Langobardiam recedit, 109. ab Eugenio Pontifice in auxilium contra Franciscum Comitem accersitur, 100
 Patavium, 66. 67. suis legibus & institutis vivit, *ibid.* capta a Martino Scalligero seniore, *ibid.* filii culpâ amissa, *ibid.*
 Pelagonda, 129
 Persis fides & iuramentum, iuraque societatis sanctissima, 128.
 Petrus Rex Cypri Saracenis bellum infert, 50. Ægyptum aggreditur, Alexandriam expugnat, 40. cogitur Cyprium redire, *ibid.* rursus contra infideles copias colligit, *ibid.* a fratre interimitur, *ibid.*
 Piccininus Nicolaus, vide Parvulus.
 Pisanes Antonius laqueo suspendi iussus a Cardinali Cornetano, 112
 Pisces Arotani fluminis, qui manu tenet, in febrim incidit, deponens sanatur, 148
 C. Poblicii sepulchrum, 8. N.
 Placentia a Bernaboe occupata, 62. 67.
 Poccus Oddo Vice-Camerarius Martini Pontificis, 101
 Poggius a Secretis Nicolai V. Pont. 1. N. Diodorum Siculum & Xenophontem latine interpretatus est, *ibid.* & 3. decipitur in assignando initio Regni Francici, 45. & in historia Normannorum, qui primum in Italiam profecti, 52. in prædonum potestatem venit, 92.
 Pompeii theatrum, 18
 Pons Caligulæ, quo Capitolium Palatio conjunxit, 22
 Portæ urbis Romæ triginta septem, 23
 Prædigia, 65. 86. 87.

Q

QUADRELLIS (*Anschetillus de*)
 primus ex Normannis in Apuliam proficiscitur cum suis fratribus, 52. N.

R

RANNULPHUS Normannorum
 Dux Aversam urbem condit, 53

Remi sepulchrum, 9. N.

Rhegium,

64. 69

Richardus I. Rex Anglorum, 41. uxorem duxit Annam Vinceslai Romanorum Imperatoris filiam, *ibid.* N. expeditionem suscipit adversus Scotos & Hibernos, 41. 42. impietatis flagitia perpetrat, 41. N. ejus liberalitas erga duos viros equestris ordinis & erga Episcopum Aqueensem Bonifacii I. X. Legatum, 42. 43. Thomam Glocestriæ Ducem morte afficit, 43. Henricum Ducem Herefordiæ in exilium mittit, *ibid.* & N. ab eodem Henrico evocato per proceres obsidetur, Regno spoliat, & in carcere fame absumitur, 43. 44.

Ridus Antonius Cardinalem Cornetanum capit,

113

Robertus Frisius Comes Flandriæ, 54. N.
 Robertus Humfredi frater Principis Normannorum, 54. propter astutiam *Viscardus* cognominatus, *ibid.* & N. Calabriam & Siciliam sibi subdit, *ibid.*
 Græciam & Africam bello laceffit, *ibid.* obtinet Comitatum Apuliæ tutelæ nomine anno 1056. *ibid.* N. ob consanguinitatem dimittit primam uxorem Alberadam, *ibid.* ducit Sikelgaitam Gifulphi Salernitani Principis sororem, *ibid.* ex secunda uxore Sikelgaita habet Rogerium filium, qui ei post mortem succedit, *ibid.*

Robertus Normannus, 52. primus cum Richardo in Apuliam profectus secundum Poggii sententiam, *ibid.*

Robertus Puppilii Comes Joannis Galeatii partes sequitur, 109. pace compositâ ad Florentinos redit, *ibid.* filium relinquunt tutelæ Florentinorum, ad quem deficit Nicolaus Piccininus, *ibid.*

Rogerius I. 54. N. uxorem ducit Adam filiam Roberti Frisii Comitis Flandriæ, *ibid.* N. quando obiit, *ibid.* N.

Rogerius Siciliæ Comes, Dux Apuliæ, 55. N. Anacleto pseudo-Pontifici favet, *ibid.* ab Anacleto primus Rex Siciliæ & Regni Neapolitani Rex declaratur, *ibid.* in Africam transit, Tripolim & Tunisim capit, *ibid.* a S. Bernardo tyrannus & usurpator coronæ regis appellatur, 55. N.

Roma laudatur, 6
 Romanorum mos ætate Poggii antiqua
 marmora & monumenta in calcei usum
 convertendi, 12. in hanc consuetudi-
 nem Æneæ Silvii epigramma, *ibid.* N.
 Romuli templum, 11

S

SACRARIUM Senatûs Theodosii
 tempore, 12
 Saillana insula, 130
 Sandai insula, 136
 Saraceni bello lacesiti a Petro Rege Cy-
 pri, 50. Janum ejusdem insulæ Regem
 capiunt, *ibid.* secum adducunt, 51.
 Nicosia urbe potiuntur, *ibid.*
 Sardonius lapis ubi reperitur, 128
 Saturni templum, 13
 Scafusa oppidum, 60. Huc concedit Joan-
 nes X X I I. Pontifex, *ibid.*
 Scalæ familia primaria Veronæ, 65. cen-
 tum ferme ac septuaginta annos Ve-
 ronæ dominio potita, *ibid.* hujus fa-
 milia Principes a cane cognominati,
 66. Antonius Scaliger, *ibid.* cum Pa-
 tavinis bellum gerit, *ibid.* in eum Dux
 Mediolani arma movet, *ibid.* Venetias
 fugere cogitur, *ibid.* fratrem occidit
 Bartholomæum, ut solus regnet, *ibid.*
 & N. Veneno e vita tollitur, *ibid.* e-
 jus nimia solitaria vita arguitur, 67.
 ipse quoque suam calamitatem solita-
 riæ vitæ tribuit, 67. Martinus senior
 Patavium sibi subdit, & amittit, stu-
 pratâ a filio muliere, *ibid.*
 Schisma sub Urbano VI. 56. 79
 Scitellus *Turstinus* Dux a Normannis e-
 lectus, 53. & N. veneno necatur, *ibid.*
 Sechutera insula, 138
 Semenda avis moriens incumbit igni sua-
 vissime canens, rursus ex cineribus
 nascens, 147
 Sepulchrum C. Publicii juxta Capito-
 lium, 8. id Publicio honoris virtutis-
 que causâ permissum, cum locus se-
 pulturæ in urbe esset vetitus, *ibid.* &
 N. C. Cestii prope portam Ostien-
 sem, 9. & N. a Francisco Petrarcha
 creditum sepulchrum Remi, *ibid.* Au-
 gusti, 19. Hadriani, *ibid.* Trajani &
 Antonini Pii, *ibid.* Q. Cæcilii Me-

tellæ, *ibid.* M. Antonii Lupi, 20.
 Sicilia devicta ab Roberto fratre Hum-
 freddi Principis Normannorum, 54
 Sigismundus Imperator Senis fœdus init
 cum Eugenio IV. 92. Romam ad co-
 ronam suscipiendam petit, 93. qua
 die hoc factum, 92. N. quando coro-
 nâ ferreâ Mediolani redimitus, *ibid.*
 N. Eugenio promittit se ipsius partes
 secuturum contra Basileense Conci-
 lium, 93.
 Sikelgaita soror Gisulfi Salernitani Prin-
 cipis, secunda uxore Roberti Prin-
 cipis Normannorum, 54. N.
 Silvii Æneæ epigramma in Romanos mar-
 morea monumenta in usum calcei con-
 vertentes, 12. N.
 Soldanus Ægypti Rex contra Janum Cy-
 pri Regem bellum parat, 50. Janum
 capit, & hujus fratrem interficit, 51.
 Statuæ quot Romæ Poggii ætate, 20. 21
 Stella (*Nicolaus*) dux copiarum Marti-
 ni Pontificis, qui postea ab eo des-
 ciscit, 90
 Sufinaria provincia, 136

T

TABULARIUM publicum veterum
 Romanorum temporibus in Capi-
 tolio, 8. & N. idem Poggii ætate re-
 ceptaculum falis, *ibid.* instauratum a
 Paulo V. *ibid.*
 Tamerlanus, 26. ejus victoria de Baja-
 zete, *ibid.* cum Annibale compara-
 tur, 37.
 Tancredus Dux Apuliæ, 54. N.
 Taprobana insula, 127. 130
 Tartalia dux belli haud ignobilis, 110.
 cum eo Joannes Cornetanus stipendia
 meret, *ibid.*
 Tarvisium captum a Francisco Carrä-
 rienfi seniore, 68. idem Veneti recu-
 perant, *ibid.*
 Telluris ædes, 12
 Templum Pacis a Vespasiano constru-
 ctum, 10. Romuli, 11. Antonini, *ibid.*
 Vestæ, *ibid.* Saturni, 13. Apollinis,
ibid. Jovis Statoris, *ibid.*
 Teucri pro Turcis, 3. & N.
 Theatrum Pompeii ubi, 18
 Thénasseris urbs elephantis copiosa, 137

O o lii

Thermæ, earumque numerus, 14. & N.
 S. Thomæ corpus ubi asservatur, 14.
 & N.
 Torpedo piscis, 148. ejus effectus, *ibid.*
 Trajani columna cochlea, 19
 Trecium expugnatum a Francisco Car-
 miniola, 104
 Triciorum gens antiqua, 107. Fulginio
 & multis oppidis Romanæ Ecclesiæ
 nominæ præest, *ibid.* Vide Conradus.
 Tripolis capta a Rogerio Siciliæ Comi-
 te, 55
 Tunisis ab eodem capta, *ibid.*
 Turcæ Christianos vincunt, 117. & seq.
 Turre Romæ Poggii tempore trecentæ
 septuaginta novem, 23
 Turris familia, 61

V.

VAIVODA *Joannes* Turcas vincit,
 116.
 Varanus *Petrus* capite mulctatur, 111
 Varvaria civitas, 149
 Veneti & Genuenses bello inter se cer-
 tant, 50. N. contra Ducem Mediola-
 nensem bellum gerunt, 104. Carmini-
 olam capite damnant, *ibid.*
 Venetus *Nicolaus*: vide Nicolaus.
 Venusinus Dux *Joannes*, 102. a Joanna
 II. Regni Neapolitani *Senescallus* ap-
 pellatus, *ibid.* Regno Neapolitano
 præest, *ibid.* Alphonsus Aragonum Re-
 gem contra Ludovicum in auxilium
 adsciscit, 103. Jacobum Caudolam fœ-
 dere sibi conjungit, *ibid.* Reginæ jussu
 cœnâ rediens interficitur ab Octino
 Carazolo, *ibid.*
 Vercellæ, 64

Verona, 65. 88
 Vettæ templum, 11
 Ugolinus e gente Triciorum, 107. vide
 Conradus.
 Ugonius de stationibus urbis correctus,
 14. N.
 Vicanus *Jacobus* occisus, 112
 Vicecomitum familia, 61. ejus initium
 a Jovio deducitur a temporibus Fri-
 derici Ænobarbi, *ibid.* N. Ghidellinæ
 factioni favet, 61. pulsa Mediolano re-
 dit ope Friderici Imperatoris, *ibid.* ad-
 versariam habet familiam *Turris*, *ibid.*
 Mediolano imperat, *ibid.*
 Vicentia, 66
 Vicentini se Venetis dedunt, 69
 Virgilius versus de Capitolio, 6
 Urbanus V. Pontifex, 62
 Urbanus VI. 56. schisma sub eo, *ibid.*
 Joannæ I. Reginæ Neapolis infensus,
ibid. in Italiam vocat Carolum Dyr-
 rachinum, *ibid.* Butillus ejus nepos,
ibid. & seq. fabulosum est, cum, auditâ
 Dyrrachini morte, gaudio exultasse,
ibid. & 56. 79.
 Ursinius *Joannes Antonius* dictus Princeps
 Tarentinus, 106. a Joanne Corneta-
 no capitur, 112.
 Uxores ubi cum maritis comburuntur,
 quo magis funera honestentur, 128

X

X EITONA, 134

Z

Z EBED animal miri odoris, 151

ERRORES SIC CORRIGENTUR.

P Aginâ 13, lineâ 11. monet, *lege* movet. 29. 20. maixmum, maximum. 61. 10.
 in Notis, ætati, ætate. 71. 6. anno 1406. debet esse in margine. 100. 12. in
 N. quadrifaria, quadrifariam. 107. 26. avictor, auctor. 110. 5. in N. tom. 3. col.
 896. *lege* tom. 2. ad ann. 1446. 112. 7. ad defectionem, ad deditionem. 119. 8. vi-
 gesimo, vigesimo, 129. 19. Mncsius, Menesius.

PRIVILEGE DU ROY.

Louis par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre, à nos amez & feaux Conseillers les Gens tenant nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand Conseil, Prevôt de Paris, Baillifs, Senechaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra; Salut. Notre bien amé **ANTOINE-URBAIN COUSTELIER** Libraire à Paris Nous ayant fait supplier de luy accorder nos Lettres de permission pour l'impression d'un Livre qui a pour titre *Poggii Bracciolini Florentini Historia de varietate Fortune, & ejusdem Epistole LVII.* Nous avons permis & permettons par ces Presentes audit **COUSTELIER** de faire imprimer ledit Livre en telle forme, marge & caractère, conjointement ou séparément, & autant de fois que bon luy semblera, & de le vendre, faire vendre & débiter par tout notre Royaume pendant le temps de trois années consecutives, à compter du jour de la date desdites Presentes; faisons défenses à tous Libraires, Imprimeurs & autres personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression étrangere dans aucun lieu de notre obéissance; à la charge que ces Presentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, & ce dans trois mois de la date d'icelles; que l'impression de ce Livre sera faite dans notre Royaume, & non ailleurs, en bon papier & en beaux caractères, conformément aux Reglemens de la Librairie; & qu'avant que de l'exposer en vente, le manuscrit ou imprimé qui aura servi de copie à l'impression dudit Livre, sera mis dans le même état où l'Approbation aura été donnée, es mains de notre tres-cher & feal Chevalier Garde des Sceaux de France le sieur Floriau d'Armenonville, & qu'il en sera ensuite remis deux Exemplaires dans notre Bibliotheque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle de notredit tres-cher & feal Chevalier Garde des Sceaux de France le sieur Fleuriau d'Armenonville, le tout à peine de nullité des Presentes, du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir l'Exposant ou ses ayant cause pleinement & paisiblement, sans souffrir

qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement ; Voulons qu'à la copie desdites Presentes, qui sera imprimée tout au long au commencement ou à la fin dudit Livre, foy soit ajoutée comme à l'original ; Commandons au premier notre Huissier ou Sergent de faire pour l'exécution d'icelles tous actes requis & necessaires, sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, Chartres Normandes & Lettres à ce contraires : C A R tel est notre plaisir. D O N N E' à Paris le vingt-neuvième jour du mois de Janvier, l'an de grace mil sept cens vingt-trois, & de notre Regne le huitième.

DE S. HILAIRE.

Registré sur le Registre V. de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, page 292. n°. 435. conformément aux Reglemens, & notamment à l'Arrest du Conseil du 13. Aoust 1703. A Paris le 11. Janvier 1823. BALLARD, Syndic.

xx

2186

xx

8186

